

Ольга Акімова
Микита Сапогов
Яна Гапчук

Актуальні проблеми теорії та історії педагогічної науки

Навчальний посібник

Вінниця 2024

УДК 37.013(075.8)

A39

DOI 10.31652/37.013(075.8)-1-300

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 4 від 21 листопада 2024 р.).

Рецензенти:

Каплінський В. В., доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки і освітнього менеджменту Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Фрицюк В. А., доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки і освітнього менеджменту Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Акімова О. В., Сапогов М. В., Гапчук Я. А. Актуальні проблеми теорії та історії педагогічної науки: навчальний посібник. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2024. 300 с.

Навчальний посібник «Актуальні проблеми теорії та історії педагогічної науки» – це ґрунтовний ресурс для аспірантів, що досліджують педагогічну науку. У посібнику систематизовано лекційний матеріал до всіх тем дисципліни, доповнений практичними та творчими завданнями, проблемними й евристичними запитаннями, які сприяють розвитку критичного мислення. Також представлено питання для самоперевірки, завдання для самостійної роботи та ретельно підібрану літературу до кожної теми, що робить цей посібник незамінним інструментом для якісного навчання та дослідницької роботи.

УДК 37.013(075.8)

A39

DOI 0.31652/37.013(075.8)-1-300

© Акімова О. В., Сапогов М. В., Гапчук Я. А.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
ТЕМА 1. РОЗВИТОК І СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ.....	9
Поняття освітньої парадигми.....	9
Освітні парадигми ХХІ століття: інноваційні аспекти.....	11
Традиціоналістсько-консервативна парадигма.....	14
Раціоналістична (біхевіористська, поведінкова) парадигма.....	17
Феноменологічна (гуманістична) парадигма.....	19
Технократична парадигма освіти.....	22
Неінституціональна парадигма освіти.....	25
Інноваційні моделі сучасної освітньої парадигми.....	27
Зарубіжні парадигми освіти.....	30
Концепція української національної системи освіти.....	33
Підсумки і висновки.....	3
Завдання до теми.....	36
Література.....	38
ТЕМА 2. РОЗВИТОК ДИДАКТИЧНИХ ТЕОРІЙ І КОНЦЕПЦІЙ.....	40
Дидактичні теорії й концепції.....	40
Сенсуалістична теорія пізнання.....	41
Теорія педагогічного активізму Й. Песталоцці.....	43
Теорія виховуючого навчання Й. Гербарта.....	45
Теорія елементарної освіти Й. Песталоцці.....	48
Теорія розвивального навчання.....	50
Теорія евристичного навчання.....	53
Теорія проблемного навчання у сучасній вищій освіті.....	55
Концепція контекстного навчання у вищій освіті.....	58
Концепція учіння як спільної продуктивної діяльності.....	60
Конструктивізм як сучасна дидактична теорія у вищій школі.....	62
Теорія навчання на основі компетентностей у вищій школі.....	63
Теорія інтерактивного навчання як сучасна дидактична теорія.....	64
Теорія саморегульованого навчання як сучасна дидактична теорія....	66
Теорія емоційного інтелекту як сучасна дидактична теорія у вищій школі.....	67
Теорія змішаного навчання (Blended Learning) як сучасна дидактична теорія у вищій школі.....	69

Інноваційно-активна дидактика як сучасна теорія у вищій школі.....	71
Завдання до теми.....	73
Література.....	74
ТЕМА 3. РОЗВИТОК СИСТЕМ НАВЧАННЯ.....	76
Індивідуально-групова система навчання.....	76
Класно-урочна система навчання.....	77
Система взаємного навчання (белл-ланкастерська система).....	80
Система різнорівневого навчання (мангеймська система).....	81
Лекційно-семінарська система навчання у вищій школі.....	84
Дистанційна система навчання у вищій школі.....	86
Індивідуалізована система навчання.....	88
Кредитно-модульна система (ECTS).....	90
Завдання до теми.....	92
Література.....	93
ТЕМА 4. ІННОВАЦІЙНІ ОСВІТНІ СИСТЕМИ.....	94
Визначення інноваційних освітніх систем.....	94
Трудова школа Г. Кершенштейнера.....	95
Школи «вільного виховання».....	97
Школа О. Нілла «Саммерхіл» (Велика Британія) – школа «абсолютної свободи учнів».....	98
«Школа для життя, через життя» О. Декролі (Бельгія).....	100
Лабораторна школа Д. Дьюї (США).....	101
Вальфдорфська школа (Р. Штайнер, Німеччина).....	103
Школа, організована за «методом проектів» (У. Кілпатрик, США).....	105
Школи за «дальтон-планом» (Е. Паркхерст, США).....	107
Нова французька школа (С. Френе, Франція).....	109
Освітньо-виховні заклади А. С. Макаренка (Україна).....	111
Павлиська середня школа В. Сухомлинського (Україна).....	117
Відкриті школи (Великобританія).....	119
Альтернативні школи.....	122
Експериментальні школи.....	124
Нова Українська школа.....	126
Висновок.....	128
Завдання до теми.....	130
Література.....	132

ТЕМА 5. СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПЕДАГОГІКИ У ДОРОБКАХ ВИКЛАДАЧІВ КАФЕДРИ.....	134
Проблема розвитку творчого мислення викладача (О. Акімова).....	135
Структурно-функціональна модель формування творчого мислення вчителя.....	138
Педагогічна система формування творчого мислення майбутнього вчителя в умовах університетської освіти.....	140
Проблема професійного становлення викладача (В. Каплінський).....	144
Система професійного становлення майбутнього вчителя.....	146
Проблеми та перспективи розвитку системи професійного становлення.....	149
Проблема професійного саморозвитку викладача (В. Фрицок).....	152
Шляхи здійснення професійного саморозвитку викладача.....	155
Теоретичні основи професійного саморозвитку.....	158
Завдання до теми.....	163
Література.....	165
ТЕМА 6. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ВНЕСОК У СВІТОВУ ПЕДАГОГІКУ.....	167
Витоки педагогічної думки в Київській Русі.....	168
Розвиток освіти та педагогіки в Гетьманщині.....	171
Внесок К. Ушинського в розвиток педагогіки.....	173
Педагогічні ідеї С. Русової.....	176
Діяльність В. Сухомлинського.....	177
Розвиток національної системи освіти в незалежній Україні.....	178
Внесок українських педагогів у світову педагогічну думку.....	181
Висновки.....	184
Завдання до теми.....	185
Література.....	187
ТЕМА 7. РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА.....	188
Цифрова трансформація як виклик та можливість для педагогічної науки.....	189
Переосмислення освітніх концепцій у цифрову епоху.....	192
	195

Роль інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у педагогіці.....	
Концепції та методики розвитку цифрової грамотності викладачів і студентів.....	197
Використання штучного інтелекту в педагогічній діяльності.....	200
Основні ризики цифровізації в освіті.....	203
Виклики для педагогічної науки в умовах глобалізації та цифровізації освіти.....	208
Висновки.....	210
Рекомендації для подальших досліджень.....	213
Завдання до теми.....	214
Література.....	
ТЕМА 8. КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ТА ЙОГО ФОРМУВАННЯ В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ.....	216
Критичне мислення як ключова компетентність ХХІ століття.....	220
Значення критичного мислення для підготовки фахівців.....	222
Основні шляхи розвитку критичного мислення.....	225
Інтеграція критичного мислення в навчальні програми.....	228
Можливості оцінювання навичок критичного мислення у студентів	230
Підходи до формування критичного мислення у дітей різного віку....	233
Роль педагогів у розвитку критичного мислення.....	
Виклики розвитку критичного мислення в умовах великого обсягу інформації та фейків.....	236
Висновки.....	241
Завдання до теми.....	243
Література.....	
ТЕМА 9. ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ.....	244
Основні тенденції інтернаціоналізації педагогічної науки.....	248
Значення інтернаціоналізації для підготовки педагогів.....	250
Виклики та проблеми інтернаціоналізації.....	253
Програми міжнародної підтримки педагогічної науки.....	255
Інтеграція України у світову освітню спільноту.....	258
Висновки.....	260
Завдання до теми.....	262
Література.....	

ТЕМА 10. ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНЕ НАВЧАННЯ (SEL).....	264
Поняття емоційного інтелекту.....	265
Соціально-емоційне навчання (SEL).....	267
Використання SEL у навчальному процесі.....	270
Переваги соціально-емоційного навчання для навчального процесу...	272
Методи впровадження SEL у систему освіти.....	274
Виклики для педагогів у впровадженні SEL.....	277
Необхідність додаткової підготовки педагогів для впровадження SEL.....	279
SEL.....	282
Висновки.....	285
Завдання до теми.....	286
Література.....	288
ВИСНОВКИ.....	289
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	

ВСТУП

Сучасний світ динамічних змін і викликів вимагає від педагогічної науки нових підходів до аналізу, інтерпретації та впровадження освітніх концепцій. Навчальний посібник **«Актуальні проблеми теорії та історії педагогічної науки»** створено для аспірантів і здобувачів вищої освіти, які прагнуть глибше зрозуміти актуальні тенденції розвитку педагогічної думки, її історичні контексти та перспективи дослідження.

Метою посібника є формування системного розуміння сучасних викликів у галузі освіти, розвиток критичного і творчого мислення, а також вдосконалення дослідницьких і практичних компетентностей. Представлені в книзі лекційні матеріали охоплюють усі теми дисципліни, а практичні завдання, проблемні й евристичні питання сприяють розвитку навичок аналізу, адаптації та впровадження інновацій у педагогічну практику.

Актуальність дисципліни зумовлена необхідністю переосмислення теоретичних і практичних підходів до навчання й виховання в умовах цифровізації, змін освітніх парадигм та інтеграції інноваційних технологій. Основна увага приділяється розвитку професійно-педагогічної компетентності, вивченню історичної динаміки педагогічних ідей, сучасним освітнім технологіям і персоналізованим підходам до навчання.

Сподіваємося, що цей посібник стане надійним супутником у вашій навчальній і науковій діяльності, допоможе сформулювати фундаментальні знання та практичні навички, необхідні для успішної професійної реалізації у сфері педагогіки.

ТЕМА 1.

РОЗВИТОК І СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ

Поняття освітньої парадигми

- Визначення категорії «парадигма» та її значення у науці.
- Парадигма як система понять, що відображає суттєві риси освітньої дійсності.
- Значення освітніх парадигм у розвитку педагогічної науки.

Розвиток сучасної освітньої парадигми є складним процесом, котрий відображає фундаментальні зміни у системі освіти та її підходах до формування особистості. Сучасна освітня парадигма – це сукупність наукових теорій та понять, що інтегруються в освітній процес і визначають методи, цілі й способи взаємодії суб'єктів цього процесу. Парадигма відображає основні цінності суспільства й орієнтири, які ставляться перед освітою. Вона включає в себе світоглядні підходи, принципи, методи, а також конкретні педагогічні прийоми, що сприяють розвитку особистості.

Парадигма як наукова теорія. У контексті педагогічної науки парадигма розглядається як системна наукова теорія, що описує, пояснює та прогнозує освітні процеси й тенденції. Парадигма визначає систему понять, що відображають суттєві риси освітньої дійсності, сприяють виробленню педагогічних стратегій та методик. Одним із головних аспектів парадигми є те, що вона розкриває основні цінності освіти та формує освітню мету, яку суспільство визначає як пріоритетну.

Парадигми освіти формуються відповідно до загальних тенденцій розвитку суспільства й науки, впливу економічних, політичних, культурних факторів. З переходом до постіндустріальної та інформаційної ери освіта починає виконувати нові функції, що стосуються не лише передачі знань, а й формування компетентностей, котрі допомагають людині адаптуватися в умовах глобальних змін.

Сучасні парадигми освіти: інноваційні аспекти. Освіта XXI століття характеризується значним впливом інновацій. Інноваційні парадигми, на відміну від традиційних, фокусуються на розвитку творчих здібностей, критичного мислення, навичок вирішення проблем. Сучасні освітні парадигми передбачають поступовий відхід від авторитарної моделі передачі знань, де вчитель є головним джерелом інформації, а студент лише пасивно її засвоює.

Інноваційні аспекти освітніх парадигм охоплюють інтеграцію цифрових технологій, персоналізацію навчального процесу, впровадження інтерактивних та гейміфікованих методів навчання. Інформаційні технології створюють умови для навчання в режимі реального часу, сприяють розширенню доступу до освітніх ресурсів та реалізації можливостей самонавчання та використанню дистанційної освіти.

Види сучасних освітніх парадигм:

Традиціоналістсько-консервативна парадигма. Традиціоналістсько-консервативна парадигма орієнтована на передачу знань, умінь і навичок, які необхідні для забезпечення функціональної грамотності. Ця парадигма фокусується на розвитку індивідуальних якостей учнів, а також на їхньому залученні до існуючої культурної та соціальної систем. Студент у межах цієї парадигми є пасивним об'єктом педагогічної діяльності, головним завданням якого є засвоєння стандартного обсягу знань і умінь.

Раціоналістична (біхевіористська, поведінкова) парадигма. Раціоналістична або біхевіористська парадигма ґрунтується на поведінкових теоріях навчання, основою яких є створення умов для формування бажаних способів поведінки. Ця парадигма в освітній діяльності реалізується через тренінги, тестовий контроль, систему заохочень і покарань. Раціоналістичний підхід передбачає чітку регламентацію навчального процесу, визначення конкретних цілей навчання, які досягаються завдяки повторенню та практиці.

Феноменологічна (гуманістична) парадигма. Феноменологічна або гуманістична парадигма ставить у центр освітнього процесу особистість студента, його інтелектуальні потреби, інтереси, внутрішню мотивацію. Її мета – це розвиток загальнолюдських цінностей, задоволення індивідуальних потреб у знаннях і стимулювання інтелектуального розвитку. Така парадигма сприяє розвитку міжособистісних відносин, а студент стає активним суб'єктом освітнього процесу.

Технократична парадигма. У технократичній парадигмі освіта розглядається як механізм для досягнення певного обсягу знань і навичок, що є фіксованими еталонами. Цей підхід орієнтований на репродуктивну діяльність, що передбачає засвоєння і відтворення знань. Завдяки впровадженню технологій та цифрових інструментів освіта в межах технократичної парадигми здатна охопити більше студентів та надати їм уніфіковані знання, що відповідають міжнародним стандартам.

Неінституціональна парадигма. Неінституціональна парадигма фокусується на освіті, отриманій поза межами формальних інститутів. Вона охоплює такі форми, як онлайн-курси, дистанційне навчання, «відкриті школи» та інші альтернативні моделі навчання. У цій парадигмі студент має змогу самостійно вибирати форму, обсяг і тривалість свого навчання, а також повністю контролювати темп засвоєння матеріалу. Інтернет відіграє ключову роль у розвитку неінституціональної освіти, забезпечуючи доступ до ресурсів та експертів з усього світу.

Інноваційна парадигма XXI століття. Основна мета інноваційної парадигми – створення умов для розвитку компетентностей, необхідних у сучасному суспільстві, таких як критичне мислення, креативність, комунікаційні навички та соціальна відповідальність. Моделі сучасної парадигми: 1) освіта як формування наукової картини світу, що передбачає розвиток інтересу до наукових відкриттів і досліджень; 2) освіта як професіоналізація, тобто переорієнтація на підготовку практично орієнтованих фахівців; 3) освіта як розвиток мислення – потрактовується як формування культури розумової діяльності шляхом переходу від заучування до розвитку критичного мислення; 4) освіта як підготовка до життя – розглядається як переорієнтація навчання на питання історії, культури, де вирішуються питання людського існування; 5) концепція безперервної освіти та освіти дорослих як підтримка навчання протягом усього життя для адаптації до змін у професійній сфері та суспільстві.

Таким чином, сучасні освітні парадигми відображають різноманіття підходів до навчання, які є відповіддю на потреби глобалізованого суспільства. Інноваційна парадигма дозволяє інтегрувати в освітній процес новітні технології, розвиває критичне мислення та сприяє індивідуальному розвитку особистості.

Освітні парадигми XXI століття: інноваційні аспекти

- Огляд основних освітніх парадигм, що впливають на розвиток освіти в сучасному світі.
- Іноваційні аспекти сучасних парадигм, як-от вплив цифрових технологій та інтерактивних методів навчання.

Освітні парадигма XXI століття є результатом складного переплетіння соціальних, економічних і технологічних змін, що відбуваються в сучасному

світі. Зміна парадигм обумовлена потребою підготовки людей, здатних швидко адаптуватися до умов постійно змінюваного інформаційного суспільства, здатних мислити критично, вирішувати проблеми, взаємодіяти з інформаційними технологіями і займати активну громадянську позицію. Сучасні освітні парадигми включають різні інноваційні аспекти, що оновлюють традиційні моделі освіти, зокрема акцент робиться на персоналізацію навчання, інтеграцію цифрових технологій, розвиток компетентнісного підходу і фокус на навчанні впродовж життя.

Персоналізація навчання. Персоналізація стала однією з ключових ознак інноваційних освітніх парадигм. Вона передбачає адаптацію освітніх програм і методів навчання до індивідуальних потреб, здібностей та інтересів кожного студента. В умовах інформаційного суспільства, де знання та навички швидко змінюються, персоналізоване навчання забезпечує студентам більш гнучкий і ефективний підхід до засвоєння знань. Такий підхід включає диференціацію темпів навчання, вибір способів опанування матеріалу, створення індивідуальних освітніх траєкторій.

Завдяки цифровим технологіям, персоналізація стає ще більш доступною. Використання онлайн-платформ, інтелектуальних систем підтримки навчання, застосування big data для аналізу потреб студентів дозволяють створювати навчальні середовища, де кожен учень має можливість навчатися у власному темпі, обираючи відповідний контент і завдання.

Інтеграція цифрових технологій. У XXI столітті цифрові технології відіграють провідну роль у трансформації освітніх парадигм. Їх інтеграція відкрила нові можливості для організації навчального процесу, забезпечення доступу до освітніх ресурсів, співпраці та комунікації. Технології стали платформою для впровадження дистанційного та змішаного навчання, що особливо стало актуальним у період пандемії COVID-19.

Цифрові інструменти, такі як платформи для онлайн-навчання, інтерактивні освітні ресурси, віртуальна та доповнена реальність, допомагають створювати інтерактивні та захопливі освітні середовища. Віртуальна реальність дозволяє студентам «перебувати» умовно у різних історичних епохах або працювати з віртуальними лабораторіями, що робить навчання більш практично орієнтованим і цікавим.

Інновації на основі штучного інтелекту також сприяють покращенню освітнього процесу. Системи адаптивного навчання аналізують успіхи й труднощі студентів і відповідно адаптують освітній контент, пропонуючи

додаткові матеріали чи завдання, що допомагають засвоїти складні теми. Це сприяє не тільки підвищенню ефективності навчання, але й формуванню впевненості у студентів, що є важливим компонентом їхнього розвитку.

Компетентнісний підхід. Інноваційні парадигми XXI століття відзначаються акцентом на компетентнісному підході та передбачають формування у студентів не тільки знань, але й навичок та вмінь, необхідних для вирішення практичних завдань у реальному житті. Компетентнісний підхід фокусується на розвитку здатності до самостійного навчання, критичного мислення, творчості, комунікації та командної роботи.

Цей підхід включає впровадження таких компетентностей, як соціальна та громадянська відповідальність, здатність до міжкультурного спілкування, інформаційна грамотність, фінансова та екологічна обізнаність. В умовах глобалізації та мультикультурності, компетентнісний підхід допомагає підготувати студентів до викликів, з якими вони можуть зіткнутися в професійному та особистому житті.

Компетентнісний підхід також включає реалізацію проектного навчання, коли студенти розробляють проекти на основі власних досліджень та інтересів. Такий підхід допомагає їм не тільки засвоювати знання, але й застосовувати їх на практиці, що особливо важливо для професійної підготовки.

Навчання впродовж життя. Освітні парадигми XXI століття також акцентовані на важливості концепції навчання впродовж життя. У світі, де знання швидко застарівають, а потреба в нових навичках зростає, навчання впродовж життя стає необхідним компонентом успішної кар'єри та особистісного розвитку. Концепція навчання впродовж життя включає формальне, неформальне і інформальне навчання, що дозволяє людям оновлювати свої знання та навички протягом усього життя. Освітні програми для дорослих, онлайн-курси, професійні тренінги, а також ресурси для самонавчання сприяють реалізації цієї концепції. Застосування концепції навчання впродовж життя в рамках освітніх парадигм допомагає сформувати установку на самонавчання, розвиває відповідальність за власний розвиток, гнучкість у підході до професійної діяльності та самореалізації.

Інтерактивні та гейміфіковані методи навчання. Інноваційні парадигми XXI століття передбачають впровадження інтерактивних методів навчання, що активно заохочують студентів до освітнього процесу, підвищують їх мотивацію та інтерес до навчання. Одним із таких методів є гейміфікація, що передбачає використання ігрових елементів для досягнення освітніх цілей. Гейміфікація,

що включає бали, рейтинги, досягнення та інші елементи ігрового середовища, підвищує залученість студентів до освітнього процесу, допомагає їм зберігати інтерес до навчання та підвищує продуктивність. Ігрові елементи стимулюють досягнення конкретних цілей, роблять навчання більш динамічним і цікавим. Інтерактивні методи навчання включають співпрацю в групах, мозковий штурм, кейс-метод, дебати та інші форми, що сприяють розвитку критичного мислення, комунікативних навичок і творчого підходу. Вони допомагають студентам розвивати вміння аналізувати, оцінювати та створювати нові знання на основі власного досвіду.

Отже, інноваційні аспекти сучасних освітніх парадигм охоплюють цілий спектр новітніх підходів і технологій, що спрямовані на розкриття творчого потенціалу кожного студента. Завдяки персоналізації навчання, інтеграції цифрових технологій, компетентнісному підходу, концепції навчання впродовж життя та впровадженню інтерактивних методів, сучасна освіта надає можливість студентам не лише здобувати знання, але й розвивати навички, необхідні для успішної адаптації до змін у сучасному світі. Освітні парадигми XXI століття зосереджені на особистісному розвитку, соціальній відповідальності, умінні орієнтуватися в інформаційному потоці та приймати обґрунтовані рішення, що є запорукою гармонійного розвитку як окремих особистостей, так і суспільства в цілому.

Традиціоналістсько-консервативна парадигма

- Суть і мета традиціоналістсько-консервативної парадигми.
- Акцент на знаннях, вміннях, навичках, спрямованих на індивідуальний розвиток і функціональну грамотність.
- Роль студента як пасивного об'єкта педагогічної діяльності.

Традиціоналістсько-консервативна парадигма освіти зосереджується на передачі студентам перевірених знань і цінностей, спрямованих на їхній особистісний розвиток і забезпечення функціональної грамотності. Ця парадигма сприяє формуванню у студентів фундаментальних знань та умінь, необхідних для базової соціалізації і функціонування в суспільстві. У центрі цього підходу – концепція студента як об'єкта педагогічного впливу, що сприймає знання і здобуває навички через навчальні практики, розроблені й організовані викладачем. Традиціоналістсько-консервативна парадигма забезпечує стабільність у навчальному процесі та підкреслює важливість дисципліни, структури й системності в освіті.

Основні принципи традиціоналістсько-консервативної парадигми:

Передача фундаментальних знань і цінностей. Одним із головних аспектів традиціоналістсько-консервативної освітньої парадигми є збереження і передача культурної та соціальної спадщини через систему базових знань. Викладачі часто розглядаються як основне джерело інформації, а знання – як статичний набір фактів і навичок, які необхідно засвоїти, зберігати та передавати з покоління в покоління. Таким чином, навчальний процес сприяє формуванню стабільного та передбачуваного суспільства, де нові покоління можуть успішно адаптуватися до існуючих соціальних норм і очікувань.

Ієрархічна структура навчального процесу. У традиціоналістсько-консервативній парадигмі велика увага приділяється формуванню чіткої структури і порядку в навчанні. Викладач виконує роль наставника та авторитету, що контролює навчальний процес та забезпечує дотримання встановлених правил. Такий підхід сприяє розвитку у студентів відповідальності та поваги до авторитету, що є важливими якостями для подальшої професійної діяльності та інтеграції в соціум.

Формування навичок критичного мислення через накопичення знань. Традиціоналістсько-консервативна парадигма розглядає засвоєння знань як основу для розвитку інтелектуальних здібностей. Знання, здобуті у навчальному процесі, вважаються інструментом для подальшого розвитку критичного мислення, аналізу та оцінки інформації. Це означає, що базові навички, такі як читання, письмо, математика та наукова грамотність, є фундаментом для набуття більш складних компетенцій.

Індивідуальний розвиток у межах суспільних норм. Парадигма орієнтується на індивідуальний розвиток студента з метою підготовки його до майбутнього життя у суспільстві. Проте цей розвиток не відбувається поза соціальними нормами та традиціями, а навпаки підкріплюється ними. Індивідуальні здібності та таланти розвиваються через навчальні практики, що спрямовані на відповідність соціальним очікуванням, а також формування професійних навичок, необхідних для забезпечення функціональної грамотності.

Орієнтація на знання, уміння, навички (ЗУН). Традиціоналістсько-консервативний підхід часто називають «парадигмою ЗУН» (знання, уміння, навички), оскільки у його центрі – створення міцної основи для практичної діяльності через формування знань, які студенти можуть застосовувати у своїй подальшій діяльності. Студенти не лише отримують необхідний базовий обсяг

знань, але й розвивають конкретні навички та уміння для виконання певних соціальних чи професійних функцій.

Сильні та слабкі сторони традиціоналістсько-консервативної парадигми

Переваги. Основна сила *Недоліки.* Одним з основних традиціоналістсько-консервативної обмежень традиціоналістсько-парадигми полягає у її здатності консервативної парадигми є її забезпечити стабільність і статичність і обмеженість у передбачуваність у навчальному врахуванні індивідуальних процесі, що особливо важливо у особливостей студентів. Оскільки середовищах, де соціальні і культурні вона акцентує увагу на стандартизації норми відіграють важливу роль у знань і вмінь, цей підхід може формуванні особистості. Крім того, недостатньо враховувати потреби ця парадигма сприяє формуванню учнів, які мають індивідуальні дисципліни і відповідальності у навчальні потреби або відрізняються студентів, розвиваючи вміння за темпом навчання. Крім того, працювати в межах заданих орієнтація на засвоєння інформації як стандартів. Вона також ефективно такої може призвести до відсутності підтримує формування базових творчого підходу та інноваційного навичок, які є необхідними для мислення, що є важливими інтеграції у суспільстві та побудови навичками в умовах сучасного фундаменту для подальшого інформаційного суспільства. професійного розвитку.

Виклики в сучасному освітньому середовищі. Ця парадигма стикається з викликами в умовах зростаючої глобалізації, швидкого розвитку інформаційних технологій та зміни потреб ринку праці. Сучасна освіта повинна готувати студентів до вирішення складних, нестандартних завдань, які потребують не лише накопичених знань, але й умінь критично мислити, аналізувати та знаходити нові підходи. Через це, ця парадигма повинна адаптуватися до нових умов, впроваджуючи інноваційні елементи і зберігаючи при цьому цінності, які лежать у її основі.

Таким чином, традиціоналістсько-консервативна парадигма відіграє важливу роль у сучасному освітньому середовищі, забезпечуючи фундамент для передачі культурних цінностей і соціальних норм. Її значення полягає у створенні стабільного і передбачуваного середовища для розвитку студентів,

орієнтованого на забезпечення базової соціальної грамотності та навичок для подальшого життя. Проте, для того щоб відповідати сучасним вимогам, вона повинна інтегрувати новітні технології, методи і підходи, зберігаючи при цьому свої традиційні цінності. Це дозволить студентам отримати фундаментальну підготовку та готовність до швидких змін, що відбуваються у світі, залишаючись при цьому активними учасниками сучасного суспільства.

Раціоналістична (біхевіористська, поведінкова) парадигма

- Основні положення біхевіористської теорії: стимул-реакція, тренінги, тестовий контроль.
- Застосування біхевіоризму для формування бажаних способів поведінки.
- Приклади використання тестів, тренінгів, індивідуального навчання в освітньому процесі.

Раціоналістична, або біхевіористська, парадигма освіти базується на створенні зовнішніх умов, що стимулюють бажані реакції у студентів через контрольоване навчання. У цій парадигмі акцент робиться на видимій поведінці студентів, яка модифікується за допомогою спеціально організованих умов та методів навчання. Основою підходу є теорія біхевіоризму, згідно з якою поведінка є відповіддю на стимул, а її зміна – результат навчання через тренінги, тестування та індивідуалізований підхід. Раціоналістична парадигма отримала широкий розвиток у педагогіці та психології ХХ століття, оскільки ефективно підходить для формування конкретних навичок та знань, що можна виміряти й оцінити.

Основні принципи раціоналістичної (біхевіористської) парадигми

Принцип стимулу і реакції. Згідно з основними положеннями біхевіоризму, освітній процес побудований як ланцюг стимулів і реакцій, де стимул слугує засобом для виклику бажаної реакції у студента. Таким чином, в освітньому процесі застосовуються різні методи стимулювання – від матеріальних винагород до позитивного підкріплення, що сприяє засвоєнню необхідних моделей поведінки. Позитивна реакція студента на стимул підкріплюється, що сприяє закріпленню поведінки та послідовному розвитку певних навичок.

Контрольований процес навчання. Біхевіористський підхід спрямований на чіткий контроль за навчальним процесом з метою досягнення бажаних

результатів. Для цього використовуються стандартизовані методи оцінювання, наприклад, тестування, що дозволяє перевірити, наскільки студент засвоїв матеріал. Такий підхід сприяє забезпеченню високої якості знань і дозволяє об'єктивно оцінювати рівень підготовки студентів. Контрольоване навчання є важливою складовою, оскільки дозволяє організувати освітній процес максимально продуктивно і досягати передбачуваних результатів.

Індивідуалізоване навчання та тренінги. Раціоналістична парадигма активно використовує тренінги та індивідуалізовані програми, щоб адаптувати навчання до особистих потреб кожного студента. Завдяки цьому кожен студент отримує можливість працювати у власному темпі і зосередитися на тих завданнях, які відповідають його рівню підготовки. Тренінги дозволяють відпрацьовувати практичні навички і закріплювати поведінкові моделі, необхідні для успішного виконання завдань у майбутньому.

Орієнтація на конкретні результати. Однією з ключових характеристик раціоналістичної парадигми є орієнтація на чітко визначені результати. Навчання планується таким чином, щоб досягти конкретних, вимірюваних цілей. Для цього формулюються навчальні результати, які можна спостерігати та оцінити. Наприклад, студенти повинні продемонструвати певний рівень знань або вміння виконувати певні дії, що дозволяє педагогам легко оцінити ступінь досягнення поставлених навчальних цілей.

Стандартизовані методи оцінювання. Біхевіористська парадигма покладається на стандартизовані методи оцінювання, які дозволяють об'єктивно визначити рівень підготовки студентів. Такі методи включають тестування, оцінювання за допомогою чітко визначених критеріїв, виконання практичних завдань та інші інструменти, які дозволяють побачити, наскільки студенти опанували програму. Це сприяє об'єктивності у навчальному процесі та забезпечує однаковий рівень підготовки серед усіх студентів.

Переваги і недоліки раціоналістичної (біхевіористської) парадигми

Переваги. Біхевіористська *Недоліки.* Основним недоліком парадигма має низку переваг, зокрема раціоналістичної парадигми є вона дозволяє чітко структурувати обмеженість у розвитку творчого навчальний процес і забезпечити мислення та індивідуальних контроль над результатами навчання. здібностей студентів. Оскільки Орієнтація на стимулювання навчання будується на стандартизації поведінки і стандартизовані методи та стимулюванні поведінки, студенти

оцінювання сприяють підвищенню можуть втратити можливість для якості знань, оскільки студенти розвитку особистих інтересів і мають чітке уявлення про очікувані творчих здібностей. Крім того, акцент результати і можуть спрямувати свої на зовнішньому контролі може зусилля на досягнення конкретних обмежити автономність студентів у цілей. Біхевіористський підхід є навчальному процесі, оскільки ефективним для формування основний фокус залишається на практичних навичок та базових виконанні завдань відповідно до компетенцій, що є особливо встановлених стандартів, а не на важливим для професійної освіти. особистих досягненнях.

Виклики для сучасної освіти. У сучасному освітньому середовищі біхевіористська парадигма стикається з викликами, пов'язаними з потребою у розвитку навичок критичного мислення, інноваційності та самостійності у студентів. Ринок праці все більше вимагає від фахівців здатності швидко адаптуватися до змін, бути креативними і самостійними у прийнятті рішень. У зв'язку з цим, біхевіористська парадигма повинна інтегрувати елементи, що сприятимуть розвитку самостійності та інноваційного мислення, доповнюючи стандартизовані методи новими підходами.

Раціоналістична (біхевіористська) освітня парадигма є важливим підходом у сучасній педагогіці, що дозволяє структурувати навчальний процес і забезпечити об'єктивне оцінювання результатів. Вона особливо ефективна для розвитку базових компетенцій і навичок, які є необхідними для професійної діяльності та функціонування в суспільстві. Проте, для того щоб відповідати сучасним вимогам до освіти, ця парадигма повинна адаптуватися, інтегруючи елементи, які сприяють розвитку творчого та критичного мислення, автономності та здатності до саморегуляції у студентів.

Феноменологічна (гуманістична) парадигма

- Основні положення феноменологічної парадигми: акцент на особистісному зростанні, інтелектуальних потребах і міжособистісних відносинах.

- Пріоритет загальнолюдських цінностей, розвиток соціальних навичок.

- Роль студента як активного суб'єкта освітнього процесу.

Феноменологічна, або гуманістична, освітня парадигма зосереджується на індивідуальному розвитку студента як особистості та його соціально-емоційних потребах. Головний акцент робиться не лише на отриманні знань, а й на становленні цілісної особистості, здатної самостійно приймати рішення, розвиватися інтелектуально, емоційно та духовно. Ця парадигма відображає ідеї гуманістичної психології та філософії феноменології, які підкреслюють унікальність і неповторність кожної людини. Основою підходу є переконання, що навчання має бути орієнтованим на підтримку особистісного зростання, розвиток моральних і етичних цінностей, формування загальнолюдських якостей і соціальної відповідальності.

Основні принципи феноменологічної (гуманістичної) освітньої парадигми *Особистісне зростання і самореалізація*. Гуманістична парадигма орієнтована на розкриття потенціалу кожного студента, зокрема через розвиток його інтересів, здібностей, творчих нахилів і критичного мислення. Завдання освіти в рамках цієї парадигми полягає у створенні таких умов, які сприятимуть формуванню цілісної особистості, здатної реалізувати свій внутрішній потенціал та досягти самоздійснення. Таким чином, навчальний процес має стимулювати студента до пізнання власних сильних сторін і здібностей, що є необхідними для ефективного самовизначення в сучасному світі.

Задоволення інтелектуальних і соціальних потреб. Важливим аспектом гуманістичного підходу є увага до інтелектуальних і соціальних потреб студентів. Навчання має забезпечувати не лише формування знань і вмій, але й сприяти розвитку емоційної сфери та міжособистісних відносин. Це може бути досягнуто через інтерактивні методи навчання, такі як групові дискусії, обговорення, проектна діяльність, де студенти мають можливість обмінюватися думками, вирішувати проблеми в команді та розвивати навички комунікації та співпраці.

Виховання загальнолюдських цінностей. У феноменологічній парадигмі особлива увага приділяється розвитку загальнолюдських цінностей, таких як повага до інших, толерантність, емпатія, відповідальність і моральність. Освіта в цьому контексті стає процесом виховання, що включає в себе формування етичних норм і цінностей, які сприяють гармонійному співіснуванню в суспільстві. Такий підхід особливо важливий в умовах глобалізації, коли студенти мають навчатися жити і працювати в багатокультурному середовищі.

Повага до індивідуальності студента. Гуманістичний підхід підкреслює важливість поваги до індивідуальних особливостей кожного студента, його

особистих поглядів, цінностей та світогляду. Викладачі мають створювати таку атмосферу, в якій студент відчуватиме себе прийнятним і зрозумілим. Це, в свою чергу, сприяє підвищенню його впевненості в собі та мотивації до навчання, оскільки студент відчуває, що його унікальність цінується. У такому середовищі навчання стає процесом, який відповідає внутрішнім потребам студента, а не лише зовнішнім вимогам.

Інтерактивні та дослідницькі методи навчання. Для реалізації гуманістичної парадигми використовуються методи навчання, що сприяють активній участі студентів у процесі засвоєння знань, зокрема дослідницька діяльність, проектне навчання, проблемні ситуації та інтерактивні обговорення. Такі методи дозволяють студентам критично осмислювати отримані знання, відчувати свою відповідальність за процес навчання та бути більш зацікавленими у власному розвитку. Через самостійне дослідження та аналіз студенти набувають впевненості у власних силах і здатності вирішувати складні завдання.

Переваги і недоліки феноменологічної (гуманістичної) парадигми

Переваги. Гуманістична парадигма має низку вагомих переваг. Вона сприяє всебічному розвитку особистості студента, навички критичного мислення, відповідальності та соціальної активності. Орієнтація на задоволення інтелектуальних та соціальних потреб дозволяє створювати сприятливе середовище для навчання, де студенти відчувають себе прийнятими і мають можливість виразити свої думки і почуття. Завдяки інтерактивним методам навчання студенти активно залучаються до процесу навчання і стають не просто об'єктами, а активними суб'єктами процесу. *Недоліки.* Проте гуманістичний підхід має і певні недоліки. Наприклад, через орієнтацію на індивідуальні потреби кожного студента виникають труднощі у стандартизації процесу навчання та оцінювання. Це може створювати виклики для викладачів, оскільки їм необхідно індивідуально підходити до кожного студента, що вимагає більше часу і ресурсів. Крім того, гуманістична парадигма може виявитися менш ефективною для дисциплін, де необхідне чітке засвоєння знань і навичок, таких як математика або точні науки, оскільки в цих галузях важливіша є чіткість і послідовність, а не емоційне самовираження.

Виклики для сучасної освіти. Одним із головних викликів для феноменологічної парадигми в сучасному суспільстві є інтеграція цієї особистісно-орієнтованої моделі в загальні освітні стандарти. Зокрема, є необхідність знайти баланс між індивідуальним підходом і потребами суспільства в чітких компетентностях і професійній підготовці. В умовах глобалізації та зростання потреб у міжкультурній взаємодії, гуманістична парадигма набуває особливого значення, проте її впровадження потребує перегляду методів оцінювання та контролю якості освіти.

Отже, феноменологічна (гуманістична) парадигма освіти є важливим підходом, що орієнтується на розвиток особистості студента як цілісної, етичної, творчої та соціально відповідальної людини. Головною метою цієї парадигми є не лише формування знань та навичок, а й розвиток духовних цінностей і моральних якостей, що робить її особливо актуальною у сучасному суспільстві. Незважаючи на виклики, пов'язані з індивідуалізацією навчання і стандартизацією оцінювання, гуманістична парадигма продовжує відігравати важливу роль у формуванні освіченого та морального суспільства.

Технократична парадигма освіти

-Визначення технократичної парадигми: репродуктивна діяльність і досягнення чітко фіксованих еталонних знань.

-Приклади впровадження в навчальні програми.

-Аналіз переваг і обмежень технократичного підходу.

Технократична парадигма в освіті зосереджується на стандартизації процесу навчання, зокрема через впровадження технологій та систематичне використання методів контролю та оцінювання. Головною метою цієї парадигми є ефективне та чітке досягнення освітніх результатів, зокрема засвоєння студентами певного обсягу знань та умінь, що є необхідними для виконання конкретних функцій у професійній діяльності. Цей підхід орієнтований на репродуктивну діяльність, де ключову роль відіграє здатність відтворювати набуті знання, навички та досвід згідно з чітко визначеними стандартами.

Основні принципи технократичної парадигми освіти

Стандартизація освітніх процесів. Технократична парадигма передбачає жорстке дотримання стандартів навчання. Це означає, що процес навчання розробляється з чіткими інструкціями та еталонами для досягнення однакових результатів. Важливим аспектом є наявність детально прописаних навчальних

програм, вимог і критеріїв оцінювання. Таким чином, студенти навчаються за визначеними програмами, де кожен етап навчання детально регламентується, а кінцевий результат легко піддається вимірюванню та оцінюванню.

Репродуктивна діяльність. В рамках технократичного підходу основний акцент робиться на відтворенні студентами набутих знань і навичок. Це означає, що студенти мають засвоїти певний обсяг інформації і навчитися застосовувати її у стандартних ситуаціях. Завдяки такому підходу, студенти розвивають навички, які дозволяють їм ефективно виконувати професійні завдання, що є важливим у сферах, де необхідні точність, послідовність та повторюваність дій (наприклад, у технічних або природничих науках).

Контроль та оцінювання. Оскільки технократична парадигма орієнтована на стандартизацію результатів, контроль і оцінювання є невід'ємними складовими цього підходу. Результати навчання оцінюються за допомогою тестування, стандартизованих завдань та інших форм контролю, які дозволяють визначити рівень засвоєння матеріалу. Важливість тестового контролю полягає у можливості кількісного оцінювання досягнень студента та у забезпеченні об'єктивності процесу оцінювання. Такий підхід дозволяє не лише оцінити знання і навички студентів, але й підвищити прозорість та відповідність результатів навчання визначеним стандартам.

Впровадження технологій. Технократична парадигма передбачає активне використання сучасних технологій для організації процесу навчання. Цифрові платформи, автоматизовані системи контролю знань, програмне забезпечення для дистанційного навчання сприяють підвищенню ефективності освітнього процесу та його відповідності сучасним вимогам. Завдяки використанню технологій у навчанні, процес засвоєння знань стає більш гнучким і доступним, а також надає можливість стандартизувати методи навчання і контролю на різних рівнях освітньої системи.

Фокус на еталонні знання. Ще однією особливістю технократичного підходу є орієнтація на передачу студентам фіксованого обсягу знань, який вважається еталонним у певній галузі. Освітні програми розробляються з акцентом на певний набір компетенцій, що відповідає вимогам сучасного ринку праці. Такий підхід забезпечує єдність у навчальних програмах та дозволяє досягти одноманітності результатів навчання, що є важливим для підготовки фахівців у таких сферах, як технічні науки, медицина та інші галузі, де стандартизація знань є критично важливою.

Переваги і недоліки технократичної парадигми освіти

Переваги. Технократичний *Недоліки.* Однак підхід сприяє забезпеченню високої якості і точності освітнього процесу, що є важливим для навчання в галузях з високими вимогами до точності та відтворюваності дій. Завдяки стандартизації навчання студенти отримують знання, які легко піддаються вимірюванню та оцінюванню, а отже, процес навчання стає більш прозорим і передбачуваним. Використання технологій та цифрових інструментів дозволяє значно підвищити ефективність навчання та адаптувати його до вимог сучасного інформаційного суспільства. Це також сприяє уніфікації програм та спрощує процес оцінювання знань студентів, що є особливо важливим у великих освітніх системах.

Технократичний підхід має і певні недоліки. Основний із них – це орієнтація на репродуктивну діяльність, що може обмежувати творчий потенціал студентів та їхню здатність до критичного мислення. Такий підхід акцентує увагу на запам'ятовуванні та відтворенні знань, але не завжди сприяє глибокому розумінню матеріалу або розвитку навичок самостійного мислення. Крім того, стандартизоване оцінювання може недооцінювати індивідуальні особливості студентів і створювати бар'єри для їхнього особистісного розвитку. Через це технократична парадигма може виявитися недостатньо гнучкою у ситуаціях, де необхідно адаптувати підхід до специфічних потреб кожного студента.

Виклики для сучасної освіти. В умовах швидкої зміни технологій та появи нових професій, технократична парадигма стикається з низкою викликів. Наприклад, постає питання адаптації навчальних програм до вимог цифрової економіки, де часто необхідні навички, що виходять за межі стандартизованих знань. Важливим завданням для освіти є також інтеграція гнучкості та інновацій у стандартизовану систему, що дозволить забезпечити як вимоги до точності та відтворюваності знань, так і розвиток креативних і адаптивних навичок.

Технократична парадигма освіти є ефективним підходом для підготовки спеціалістів у сферах, де важливі стандартизація та точність. Вона забезпечує прозорість і якість навчання, дозволяючи ефективно контролювати рівень знань студентів і відповідати вимогам ринку праці. Однак, через фокус на репродуктивну діяльність і стандартизацію, технократичний підхід може

обмежувати творчі можливості студентів і їхню здатність до адаптації в умовах змін. У зв'язку з цим, сучасна освіта має інтегрувати елементи гнучкості, креативності та критичного мислення в рамках технократичної парадигми, що дозволить забезпечити комплексний розвиток студентів та їхню готовність до викликів сучасного суспільства.

Неінституціональна парадигма освіти

- Суть неінституціональної парадигми: навчання поза традиційними соціальними інститутами (онлайн-курси, відкрита освіта).

- Роль Інтернету та онлайн-ресурсів у розвитку освіти.

- Переваги та виклики неінституціонального навчання.

Неінституціональна парадигма освіти представляє собою новий підхід, що акцентує увагу на можливостях отримання знань та навичок поза традиційними освітніми установами, такими як школи, університети, коледжі. В її основі лежить ідея про те, що сучасне суспільство може запропонувати альтернативні шляхи навчання, які є більш доступними, гнучкими та персоналізованими. Завдяки цьому парадигма відображає зміни у структурі освітнього процесу та підходах до навчання, які відбуваються під впливом розвитку цифрових технологій та зростання популярності онлайн-освіти.

Основні риси та принципи неінституціональної парадигми.

Освіта через Інтернет та цифрові платформи. З появою глобальної мережі Інтернет неінституціональна освіта набула нових можливостей. Доступ до знань, курсів, лекцій і навчальних матеріалів став можливим через онлайн-платформи, такі як Coursera, edX, Khan Academy, Udacity та інші. Ці платформи дозволяють людям вивчати різноманітні предмети з будь-якої точки світу, не обмежуючись фізичними кордонами чи інституційними рамками.

«Відкриті школи» та альтернативні освітні формати. Окрім онлайн-курсів, неінституціональна парадигма включає такі освітні проекти, як «відкриті школи», де навчання є вільним від жорстких структур та розкладів, а студенти самостійно обирають предмети, які вони хочуть вивчати. Це також може стосуватися філософії домашнього навчання, де батьки та студенти самостійно формують навчальний план і графік, виходячи з особистих інтересів і цілей.

Адаптивність і персоналізація навчання. На відміну від інституціональної освіти, де існує стандартний навчальний план для кожного студента, неінституціональна освіта надає змогу кожному формувати

індивідуальну траєкторію навчання. Завдяки цьому студенти можуть обирати курси, які їм цікаві, та навчатись у зручному для них темпі. Цей аспект є особливо привабливим для дорослих студентів, які поєднують навчання з роботою чи іншими обов'язками.

Навчання протягом усього життя. У рамках неінституціональної парадигми основний акцент робиться на розвитку концепції безперервної освіти. Освітній процес не обмежується певними віковими періодами або рівнями освіти. Людина має можливість підвищувати кваліфікацію, опановувати нові знання та навички у будь-який час. Це стає важливим фактором для професійного зростання, оскільки ринок праці швидко змінюється і потребує постійного оновлення знань.

Глобалізація знань. Завдяки неінституціональній парадигмі освіти знання стали доступними в глобальному масштабі. Люди з різних країн можуть отримати доступ до однакових матеріалів і викладачів, що сприяє інтернаціоналізації освіти. Крім того, це дозволяє обмінюватися досвідом і культурними поглядами, що стимулює формування багатокультурного світогляду та розширення горизонтів студентів.

Переваги неінституціональної парадигми.

Гнучкість та індивідуалізація. Основною перевагою неінституціональної парадигми є її гнучкість. Студенти можуть самостійно визначати темп, місце та формат навчання, що сприяє комфортнішому засвоєнню матеріалу. Окрім цього, ця парадигма дозволяє формувати персоналізовані траєкторії, які задовольняють індивідуальні потреби студентів.

Доступність освіти. Завдяки онлайн-курсам, відкритим ресурсам та іншим альтернативним форматам, освіта стає доступною для людей, які раніше не мали можливості навчатися у престижних навчальних закладах або не мали доступу до конкретних знань через географічні чи фінансові обмеження.

Можливість інтеграції новітніх технологій. Неінституціональна освіта активно використовує новітні технології, такі як адаптивні платформи навчання, віртуальна реальність, доповнена реальність, штучний інтелект тощо. Це дозволяє зробити навчання більш інтерактивним, цікавим і ефективним, а також підвищити рівень залученості студентів у навчальний процес.

Орієнтація на практичні навички. Неінституціональні освітні програми часто орієнтовані на розвиток практичних навичок, які мають безпосереднє застосування у професійній діяльності. Наприклад, багато онлайн-курсів з

програмування, дизайну, менеджменту та інших сфер надають можливість здобути компетенції, що є актуальними для сучасного ринку праці.

Виклики та недоліки неінституціональної парадигми.

Якість та стандартизація. Відсутність контролю з боку держави та акредитації означає, що якість неінституціональної освіти може бути нерівномірною. Деякі курси та програми можуть не відповідати академічним стандартам, що ускладнює перевірку достовірності та актуальності знань, отриманих студентами.

Самодисципліна. Оскільки неінституціональна освіта вимагає від студентів самостійного організування навчального процесу, успіх значною мірою залежить від рівня їхньої самодисципліни та мотивації. Відсутність традиційного розкладу, викладачів та інших чинників може стати причиною низької продуктивності або навіть переривання навчання.

Обмежені можливості практичної роботи. Багато сфер освіти, такі як медицина чи інженерія, потребують лабораторної або практичної підготовки. Через це неінституціональні програми можуть не надати можливості для відпрацювання таких навичок, оскільки більшість навчання відбувається онлайн.

Неінституціональна парадигма освіти є одним із найбільш динамічних та перспективних напрямів розвитку сучасного освітнього процесу. Вона дозволяє зробити освіту більш доступною, гнучкою та орієнтованою на потреби кожного студента. Проте, незважаючи на численні переваги, вона також має певні виклики, такі як необхідність у стандартизації якості та забезпечення практичної підготовки. Важливим завданням сучасної системи освіти є інтеграція неінституціональних підходів з традиційними, що дозволить створити більш адаптивне і збалансоване середовище для навчання та особистісного зростання в умовах глобалізованого світу.

Інноваційні моделі сучасної освітньої парадигми

- Модель освіти як формування наукової картини світу – формування ідеалу освіченості.

- Освіта як професіоналізація – орієнтація на практичну підготовку.

- Освіта як формування культури розумової діяльності – перехід від інституту пам'яті до розвитку мислення.

- Освіта як підготовка до життя – акцент на історії, культурі, соціальній сфері.

-Концепція безперервної освіти та освіти дорослих – формування безперервного освітнього шляху.

Парадигма освіти XXI століття характеризується високим рівнем інноваційності та динамічністю, що пов'язано з глобальними змінами у суспільстві, технологіями та науці. Освітні системи в усьому світі поступово адаптуються до нових вимог часу, прагнучи не тільки передавати знання, а й формувати вміння для успішної адаптації до умов сучасного життя. Інноваційна парадигма передбачає глибоку трансформацію традиційних підходів до навчання, акцентуючи увагу на практичних навичках, критичному мисленні, креативності та безперервному професійному розвитку.

Основні моделі інноваційної парадигми освіти XXI століття:

Освіта як формування наукової картини світу. Ця модель базується на прагненні виховати у студентів глибоке розуміння наукових принципів та ідеалів, що формують основи сучасної картини світу. Метою цього підходу є не лише передача фактів, але й розвиток розуміння зв'язків між явищами, критичного мислення та здатності до системного аналізу. Студенти вчать не лише засвоювати готові знання, але й самостійно шукати нові знання через дослідження та аналіз.

Освіта як професіоналізація. Цей підхід орієнтований на підготовку спеціалістів, готових до виконання конкретних професійних обов'язків. У сучасному світі потреби ринку праці змінюються швидко, і освітні установи намагаються відповідати цим змінам, зосереджуючись на розвитку практичних навичок, які потрібні для конкретних професій. Навчання будується навколо реальних задач, проектів та кейсів, що допомагає студентам з перших днів навчання формувати компетенції, необхідні для подальшої професійної діяльності.

Освіта як формування культури розумової діяльності та мислення. Зміст освіти у цій моделі спрямований на розвиток у студентів вмінь критичного аналізу, творчого мислення та розв'язання проблем. Такий підхід вважає студентів не просто об'єктами передачі знань, а активними учасниками освітнього процесу, які здатні приймати рішення, планувати, самостійно працювати над вирішенням складних завдань. Студентів навчають розвивати свою пам'ять та професійне мислення, переходячи від механічного запам'ятовування до осмисленого розуміння та застосування знань на практиці.

Освіта як підготовка до життя. Модель акцентує увагу на особистісному розвитку, формуванні загальнолюдських цінностей та навичок міжособистісної комунікації. Така освіта спрямована на підготовку до свідомого життя у суспільстві, розуміння своєї ролі у ньому, відповідальності за власні дії та вчинки. Особливу увагу приділяється вивченню гуманітарних дисциплін, які розширюють світогляд і сприяють розумінню культурного та історичного контексту.

Концепція безперервної освіти та освіти дорослих. У світі швидкого розвитку технологій і науки людина змушена постійно оновлювати свої знання та навички, щоб залишатися конкурентоспроможною. Безперервна освіта передбачає навчання протягом усього життя, а не лише в межах шкільних або університетських років. Зростає важливість освіти для дорослих, зокрема у форматі підвищення кваліфікації, перепідготовки та самоосвіти. Сучасні навчальні платформи, онлайн-курси, корпоративне навчання та програми післядипломної освіти є інструментами реалізації цього підходу.

Принципи інноваційної парадигми освіти.

Гнучкість та адаптивність навчання. Інноваційна парадигма передбачає зміну підходів до освітнього процесу залежно від змінних умов і потреб студентів. Освіта стає більш персоналізованою, забезпечуючи студентів можливістю обирати курси, програми і темпи навчання, що відповідають їхнім інтересам і цілям.

Використання технологій. Цифрові технології є невід'ємною складовою інноваційної парадигми. Це стосується не лише дистанційного навчання, а й використання інтерактивних платформ, мультимедійного контенту, віртуальної та доповненої реальності, які сприяють більш ефективному та глибокому засвоєнню знань. Штучний інтелект та адаптивні системи навчання дозволяють автоматизувати частину процесу і підвищити його ефективність.

Акцент на компетенціях і навичках. Інноваційна парадигма зосереджена на розвитку компетентностей, необхідних для успішного функціонування в сучасному світі, зокрема, навичок критичного мислення, аналізу, комунікації, командної роботи, а також креативного підходу до вирішення завдань.

Підтримка самостійності та активної позиції студентів. У сучасному освітньому процесі студенти відіграють активну роль, беручи участь у прийнятті рішень щодо власного навчання. Це сприяє формуванню відповідальності за власний прогрес та розвиток мотивації до навчання.

Інтернаціоналізація освіти. Глобалізація освітнього простору дозволяє студентам здобувати досвід та знання з різних культур і систем. Це сприяє крос-культурному обміну, розвитку толерантності, розширенню світогляду і підготовці до роботи в міжнародному середовищі.

Переваги та виклики інноваційної парадигми освіти.

Інноваційна парадигма надає можливість побудувати освітній процес таким чином, щоб він відповідав потребам сучасного суспільства. Вона сприяє розвитку ключових компетентностей, необхідних для успішної інтеграції у професійну та соціальну діяльність. Проте, разом з перевагами, інноваційна парадигма ставить перед освітніми системами нові виклики, серед яких – забезпечення доступу до якісної освіти, інтеграція технологій у навчання, розвиток педагогічних кадрів, а також створення умов для гнучкості та адаптивності освітнього процесу.

Таким чином, інноваційна парадигма освіти XXI століття є важливим етапом еволюції освітніх підходів, що відповідає сучасним умовам розвитку суспільства, економіки та технологій. Її основними характеристиками є гнучкість, орієнтація на потреби індивідуального розвитку, впровадження новітніх технологій та акцент на формуванні практичних компетенцій. Це підхід, який не тільки трансформує навчальний процес, але й готує студентів до успішної адаптації у мінливому світі, забезпечуючи необхідні знання, вміння і ціннісні орієнтири для подальшого розвитку та самореалізації.

Зарубіжні парадигми освіти

- Критично-креативна парадигма (Р. Бар і Д. Таг, США) – зміна ролей агентів освітнього процесу, акцент на відповідальності студентів за їх навчання.

- Навчання через здійснення відкриттів (Джером Брунер) – підхід до навчання через інтелектуальні відкриття.

- Порівняння цих парадигм із традиційними підходами в українській освіті.

Критично-креативна парадигма є сучасним підходом до вищої освіти, що зосереджує увагу на активній ролі студента як суб'єкта навчального процесу. Вона була запропонована американськими науковцями Р. Баром та Д. Тагом і ґрунтується на принципах критичного мислення, креативності та самостійності в освітній діяльності. Замість пасивного засвоєння знань студенти у цій парадигмі стають відповідальними за власне навчання, формуючи навички самостійного мислення, глибокого аналізу і творчого підходу до вирішення завдань.

Основні принципи критично-креативної парадигми:

Активна участь студентів в освітньому процесі. На відміну від традиційного підходу, де викладач є головним джерелом інформації, критично-креативна парадигма надає студентам можливість активно брати участь у процесі навчання. Викладач виступає радше у ролі фасилітатора, який спрямовує студентів, допомагає у визначенні цілей та виборі методів їх досягнення. Це розвиває у студентів відповідальність за власний прогрес та формує навички самоконтролю.

Розвиток критичного мислення. Відповідно до цієї парадигми, студенти повинні навчитися аналізувати інформацію, формувати власні висновки та аргументувати свої думки. Це досягається завдяки інтерактивним завданням, що сприяють розвитку критичного підходу до різних джерел інформації, перевірці фактів, обґрунтуванню рішень та оцінці результатів. У результаті студенти набувають навичок критичного аналізу, які є ключовими для успішної професійної діяльності.

Сприяння креативності. Парадигма заохочує студентів до пошуку нових рішень, експериментів та використання уяви при виконанні завдань. Креативне мислення допомагає їм адаптуватися до нестандартних ситуацій та генерувати нові ідеї. Сучасні методи навчання, такі як мозковий штурм, групові проекти та індивідуальні дослідницькі завдання, активно застосовуються для підтримки творчого підходу до вирішення проблем.

Роль викладача як наставника та фасилітатора. У критично-креативній парадигмі викладач виконує роль наставника, який допомагає студентам ставити цілі та орієнтуватися у складних питаннях. Викладач не є єдиним джерелом знань; він організує навчальне середовище, де студенти можуть розвивати свої ідеї, вчитися на власних помилках і досягати результатів через самостійні відкриття.

Індивідуалізація навчання та підтримка унікальних потреб студента. Враховуючи різноманітність студентів і їхні індивідуальні потреби, критично-креативна парадигма підкреслює важливість персоналізації навчання. Студенти можуть обирати ті завдання або проекти, які найбільше відповідають їхнім інтересам, що робить навчальний процес більш цікавим і значущим для них. Це також сприяє самостійності у прийнятті рішень та розвитку навичок самоконтролю.

Методи та підходи критично-креативної парадигми.

Критично-креативна парадигма застосовує низку методів, спрямованих на активне залучення студентів і розвиток у них вмінь самостійного навчання. Основні методи включають:

Проектне навчання. Студенти працюють над довготривалими проектами, які потребують досліджень, планування, організації та творчого підходу. Це не лише розвиває критичне мислення, але й формує навички командної роботи та міжособистісного спілкування.

Проблемне навчання. Студенти стикаються з конкретними проблемами, для вирішення яких їм потрібно знайти відповідну інформацію, проаналізувати її та запропонувати власне рішення. Цей підхід є ефективним для формування навичок аналізу, оцінки інформації та прийняття рішень.

Мозковий штурм і методи генерації ідей. Використання мозкового штурму дозволяє студентам розвивати креативне мислення і вміння генерувати нові ідеї, особливо у командній роботі. Завдяки цьому студенти вчаться мислити нестандартно і не боятися помилок.

Дебати та дискусії. Ці методи сприяють формуванню навичок аргументації та критичної оцінки думок. Участь у дебатах допомагає студентам розвивати вміння публічно захищати свою точку зору, аналізувати протилежні позиції та робити власні висновки.

Переваги критично-креативної парадигми.

Формування самостійності. Оскільки студенти активно залучені до процесу навчання і несуть відповідальність за результати, вони розвивають навички самоконтролю та самостійного прийняття рішень.

Розвиток універсальних навичок. Вміння критично мислити, генерувати нові ідеї та працювати в команді є важливими як для професійної, так і для особистісної сфери. Студенти, які отримують освіту за критично-креативною парадигмою, стають більш підготовленими до життя та роботи у світі, що швидко змінюється.

Підвищення мотивації до навчання. Самостійність та можливість вибору роблять навчальний процес більш значущим для студентів, що позитивно впливає на їхню внутрішню мотивацію.

Готовність до викликів сучасного ринку праці. Розвинуте критичне та креативне мислення є важливими якостями на сучасному ринку праці. Студенти, які володіють цими навичками, є більш конкурентоспроможними та гнучкими у змінних умовах праці.

Таким чином, критично-креативна парадигма Р. Бара та Д. Тага є прогресивною концепцією, що відповідає сучасним викликам вищої освіти. Вона спрямована на розвиток студентів як самостійних і відповідальних суб'єктів навчання, здатних до критичного аналізу та креативного вирішення проблем. Цей підхід формує у студентів навички, що є ключовими для успішної інтеграції у сучасний професійний світ, і робить їх більш адаптивними до умов життя та праці у глобалізованому суспільстві.

Концепція української національної системи освіти

- Історичний розвиток української національної системи освіти.

- Сучасний етап: реформи, інноваційні підходи, національні освітні стандарти.

- Вплив глобалізації та цифровізації на розвиток освіти в Україні.

Освіта в Україні, як і в будь-якій країні, відображає специфіку історичного, соціального та культурного контексту. Вона пройшла складний шлях розвитку, адаптуючи закордонні моделі і водночас зберігаючи національні традиції. Сучасна українська національна система освіти є результатом цього тривалого процесу, який охоплює періоди від імперського минулого до пострадянської доби та європейської інтеграції.

Історичний контекст.

Козацька доба і гетьманщина. Освіта в Україні має свої корені в часи Козаччини, коли виникли перші школи та академії. У XVII–XVIII століттях активно функціонували братські школи, які поєднували елементи світського та релігійного навчання. Гетьманщина заклала основи національної свідомості, що стало важливим фактором для подальшого розвитку освіти.

Доба незалежності (1991 рік і далі). Після проголошення незалежності в 1991 році Україна почала формувати свою національну систему освіти, яка включала адаптацію міжнародних стандартів та рекомендацій ЮНЕСКО. Основні акценти були зроблені на демократизації освіти, її гуманізації, доступності та якості.

Сучасна українська національна система освіти.

Сучасна система освіти в Україні визначається кількома ключовими аспектами, що відображають її структуру, функції та цілі:

Структура освітньої системи. Вона включає дошкільну, загальну середню, професійну, вищу та післядипломну освіту. Дошкільна освіта забезпечує розвиток дитини до школи, загальна середня освіта формує базу

грамотність і світогляд, професійна освіта готує фахівців для ринку праці, а вища освіта сприяє формуванню наукової та інтелектуальної еліти.

Мультимодальність освіти. Сучасна освіта в Україні активно впроваджує інтерактивні методи навчання, які включають дистанційне, змішане навчання та використання цифрових технологій. Цей підхід не лише розширює доступ до знань, але й відповідає вимогам часу, коли інформація стає більш доступною та мобільною.

Гуманістична спрямованість. Система освіти в Україні акцентує увагу на розвитку особистості, її інтелектуальних, творчих та соціальних здібностей. Освіта розглядається як важливий чинник формування активного громадянина, готового до співпраці, розвитку суспільства та національної ідентичності.

Європейська інтеграція. В Україні триває процес інтеграції до європейського освітнього простору. Це передбачає адаптацію стандартів вищої освіти до Болонського процесу, що забезпечує мобільність студентів, взаємозв'язок навчальних програм та дипломів, а також якісну оцінку освітніх результатів.

Академічна автономія та інновації. В Україні зростає роль університетів та наукових установ у формуванні освітньої політики. Інституційна автономія закладів освіти сприяє впровадженню інноваційних програм, досліджень та розробок, що відповідають потребам ринку праці.

Концепція української національної системи освіти постійно еволюціонує, реагуючи на зміни в суспільстві та світових тенденціях. Вона має величезний потенціал для розвитку, але вимагає зусиль для подолання існуючих викликів. Основою успішної освіти є не лише адаптація міжнародних стандартів, але й збереження національної ідентичності, культурних цінностей та індивідуальних особливостей. Сучасна українська освіта має стати не лише засобом передачі знань, а й платформою для розвитку інновацій, творчості та критичного мислення, що відповідатиме потребам нового часу.

Підсумки і висновки

- Основні висновки щодо різноманітності освітніх парадигм у XXI столітті.
- Значення інноваційних підходів для розвитку особистості студента, зокрема в Україні.
- Перспективи подальшого розвитку освітніх парадигм.

Безперервна освіта та освіта дорослих є важливими складовими сучасної освітньої парадигми, що відповідає потребам динамічно змінюваного

суспільства та економіки. В Україні, з огляду на історичні, соціокультурні та економічні умови, розвиток концепції безперервної освіти має свою специфіку і визначається рядом факторів.

Теоретичні засади безперервної освіти.

Поняття безперервної освіти. Безперервна освіта охоплює всі етапи життя людини і включає формальну, неформальну та інформальну освіту. Вона передбачає навчання на всіх етапах – від дошкільного до післявищого, формуючи у особи готовність до навчання протягом життя. Ця концепція базується на ідеї, що навчання є невід'ємною частиною людського існування і триває до самої смерті.

Філософські засади. Безперервна освіта ґрунтується на гуманістичних принципах, які визнають цінність особистості, її потреби в саморозвитку та самореалізації. Вона відображає ідеї поваги до індивідуальності, свободи вибору та відповідальності за своє навчання, що підкреслює активну роль учня в процесі освіти.

Психолого-педагогічні аспекти. Вивчення студентів вимагає розуміння їх психологічних особливостей, мотиваційних чинників, готовності до навчання та життєвого досвіду. Дорослі здатні самостійно визначати свої освітні потреби, що вимагає від педагогів адаптації навчальних програм та методів до цих умов.

Практичні аспекти безперервної освіти в Україні.

Законодавче забезпечення. В Україні безперервна освіта закріплена на рівні державної політики. Основні нормативно-правові акти, такі як Закон України «Про освіту», проголошують необхідність забезпечення можливостей для безперервного навчання та розвитку професійних компетентностей.

Структура і форми освіти дорослих. Освіта дорослих включає різноманітні програми, курси, семінари, тренінги та стажування, які можуть реалізовуватись у різних формах – як очно, так і дистанційно. Серед основних форм навчання виділяються: професійна перепідготовка, підвищення кваліфікації, освітні курси з різних предметів та предметів, які дозволяють здобути нові навички відповідно до вимог ринку праці.

Перспективи розвитку безперервної освіти в Україні.

Інтеграція з європейськими стандартами. Україні важливо адаптувати свою систему безперервної освіти до європейських стандартів, що включає в себе реформи вищої освіти, акредитацію програм, запровадження системи ECTS (European Credit Transfer and Accumulation System) для підвищення мобільності студентів та дорослих учнів.

Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Використання ІКТ у навчанні дозволяє зробити освіту доступнішою та інтерактивною, що може суттєво підвищити її ефективність. Онлайн-курси, вебінари, електронні платформи навчання забезпечують гнучкість у виборі навчального часу і місця.

Формування культури безперервного навчання. Важливо просувати ідею безперервної освіти через освітні кампанії, що інформують населення про переваги навчання протягом життя. Це може включати партнерство з бізнесом, спільні програми з організаціями, що займаються професійним навчанням, та активне залучення громадян до процесу навчання.

Дослідження та інновації. Необхідно проводити дослідження в сфері безперервної освіти, щоб краще розуміти потреби дорослих учнів та розробляти нові методики та підходи до навчання, адаптуючи їх до швидко змінюваного ринку праці.

Безперервна освіта та освіта дорослих в Україні є важливими складовими соціально-економічного розвитку, які сприяють формуванню конкурентоспроможного суспільства. Незважаючи на існуючі виклики, розвиток цих освітніх напрямків має великі перспективи. Інтеграція сучасних технологій, адаптація до європейських стандартів та зміна ставлення до безперервного навчання можуть забезпечити ефективний розвиток освіти в Україні, задовольняючи потреби як окремих громадян, так і суспільства в цілому.

Практичні завдання

1. Проведіть дослідження та складіть таблицю порівняння сучасних освітніх парадигм, відзначаючи основні характеристики кожної парадигми.
2. Використовуючи джерела з різних країн, напишіть есе на тему «Вплив глобалізації на розвиток освітніх парадигм».
3. Застосуйте метод аналізу для визначення основних інновацій, які впроваджуються в сучасних освітніх парадигмах, та підготуйте коротку презентацію.
4. Проаналізуйте дослідження про інноваційні підходи у навчанні та створіть інфографіку, яка відобразить основні переваги та виклики.
5. Підготуйте доповідь про вплив цифрових технологій на трансформацію освітнього процесу, з прикладами використання технологій у різних парадигмах.

6. Проведіть дослідження та складіть таблицю порівняння сучасних освітніх парадигм, відзначаючи основні характеристики кожної парадигми.
7. Використовуючи джерела з різних країн, напишіть есе на тему «Вплив інноваційних освітніх парадигм на розвиток освіти у XXI столітті».
8. Підготуйте презентацію про особливості та роль технократичної та феноменологічної освітніх парадигм.
9. Розробіть сценарій уроку, застосовуючи принципи гуманістичної парадигми.
10. Проведіть аналіз переваг і недоліків класно-урочної системи в умовах сучасного освітнього процесу.

Творчі завдання

1. Розробіть власну модель освітньої парадигми, яка відповідатиме потребам сучасного суспільства. Опишіть основні принципи та методи, що будуть використовуватись.
2. Створіть сценарій інтерактивного заняття, яке базується на гуманістичній парадигмі. Використайте методи для розвитку критичного та творчого мислення учнів.
3. Проведіть мозковий штурм, створюючи ідеї для інтеграції інноваційних технологій в освітній процес, і складіть план реалізації однієї з обраних ідей.
4. Створіть концепцію школи, яка працює за феноменологічною парадигмою. Опишіть основні принципи, методи та очікувані результати.
5. Напишіть есе на тему «Освіта XXI століття: якою вона повинна бути, щоб відповідати інноваційним потребам суспільства».
6. Змодельуйте власний варіант неінституційної системи освіти, використовуючи інтернет-технології та сучасні онлайн-платформи.

Проблемні та евристичні запитання

1. Як інноваційні освітні парадигми змінюють роль викладача в освітньому процесі?
2. Які ключові виклики стоять перед традиційними освітніми системами в умовах глобалізації?
3. Як можна поєднати гуманістичну та технократичну парадигми для досягнення балансу між індивідуальними потребами та стандартами освіти?

4. Які виклики постають перед традиціоналістсько-консервативною парадигмою в сучасних умовах глобалізації та інноваційних технологій?

5. Як інтеграція цифрових технологій змінює феноменологічний підхід у сучасній освіті?

6. Чи є технократична парадигма повністю сумісною з концепцією гуманістичного розвитку особистості? Чому так або ні?

7. Як впливають соціальні та культурні фактори на вибір освітньої парадигми у різних країнах?

8. Які переваги та обмеження має неінституційна парадигма освіти у порівнянні з традиційними формами?

Питання для самоперевірки

1. Які основні риси притаманні традиціоналістсько-консервативній освітній парадигмі?

2. Як технократична парадигма освіти відрізняється від гуманістичної?

3. Які цілі та завдання реалізує феноменологічна парадигма в освітньому процесі?

4. Чим характеризується неінституційна парадигма та які її переваги?

5. Як інноваційна парадигма освіти відповідає викликам XXI століття?

6. Що передбачає концепція безперервної освіти?

Завдання для самостійної роботи

1. Підготуйте реферат про вплив гуманістичної парадигми на формування сучасних освітніх систем.

2. Проаналізуйте історичний розвиток технократичної парадигми та її трансформацію в умовах цифрового суспільства.

3. Дослідіть приклади застосування неінституційної парадигми освіти у різних країнах та їхній вплив на якість навчання.

4. Розгляньте особливості застосування класно-урочної системи в умовах інноваційних освітніх технологій і напишіть висновки.

Література

1. Акімова О. В., Сапогов М. В., Мельник А. Б. Категорія творчого розвитку викладача в контексті різних освітніх парадигм. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла*

Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. 2022. № 69. С. 45–51. DOI: <https://doi.org/10.31652/2415-7872-2022-69-45-51>.

2. Батечко Н., Михайліченко М. Еволюція освітніх парадигм у сучасному науковому дискурсі. *Освітологія.* 2020. № 9. С. 29–37. DOI: <https://doi.org/10.28925/2226-3012.2020.9.4>.

3. Калман А., Калман В. Г., Пойда-Носик Н. Зміна освітньої парадигми інноваційного суспільства. *Право та інноваційне суспільство.* 2023. № 2 (19). С. 41–54. DOI: [https://doi.org/10.37772/2309-9275-2022-2\(19\)-4](https://doi.org/10.37772/2309-9275-2022-2(19)-4).

4. Опольська М. В., Челомбітько Т. В., Міршук О. Є., Лютко Н. В., Козаченко С. М. Філософські основи сучасної парадигми освіти. *Культурологічний альманах.* 2023. № 1. С. 136–143. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.1.18>.

5. Парадигмальні виклики сучасного розвитку : колективна монографія / за заг. ред. А. П. Дуки. Чернігів : ГО «Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій», 2022. 242 с.

6. Парадигми розвитку та тенденції реформування шкільної освіти в Україні у добу незалежності : монографія / Н. П. Дічек та ін.; за заг. ред. Н. П. Дічек. Київ : Педагогічна думка, 2022. 507 с.

7. Фуркало В. С., Фуркало В. І. Методологічні засади розвитку та становлення освітньої парадигми в контексті сучасних євроінтеграційних трансформацій. *Культурологічний альманах.* 2024. Вип. 2 (10). С. 306–312. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.2.36>.

8. Шахрай Т. Сучасні парадигми освіти у професійному становленні педагога. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи.* 2023. № 23(1). С. 128–142. DOI: [https://doi.org/10.35387/od.1\(23\).2023.128-142](https://doi.org/10.35387/od.1(23).2023.128-142).

ТЕМА 2. РОЗВИТОК ДИДАКТИЧНИХ ТЕОРІЙ І КОНЦЕПЦІЙ

Дидактичні теорії й концепції

- Визначення основних концепцій і понять дидактики.
- Роль дидактичних теорій у формуванні освітніх процесів.
- Історичний розвиток дидактичних підходів та їх значення в сучасній педагогіці.

Дидактичні теорії й концепції є ключовим елементом у формуванні освітнього процесу, адже вони визначають цілі, методи, підходи й принципи навчання. В історичному контексті, розвиток дидактики відображає еволюцію освітніх ідей та підходів, що базуються на зміні суспільних потреб, філософських уявлень і наукових знань про природу пізнання. Важливо підкреслити, що кожна педагогічна концепція пропонує своє розуміння сутності навчання й виховання, що допомагає педагогам не лише краще зрозуміти зміст навчального процесу, а й підбирати ефективні методи для досягнення оптимальних результатів.

Дидактика, як наука про навчання, стала важливою складовою педагогічної думки ще з часів давніх філософів. Проте, формування дидактичних теорій у їх сучасному вигляді почалося лише в період Нового часу. Із розвитком філософських ідей та педагогічної думки з'явилися концепції, що пояснювали навчання з точки зору сенсуалізму, емпіризму, педагогічного активізму та розвивального навчання. Ці концепції стали фундаментом для побудови подальших дидактичних підходів і досліджень.

Значення дидактичних теорій у формуванні сучасної освіти важко переоцінити, оскільки вони формують освітній простір, в якому розвивається особистість. Кожна теорія розглядає навчальний процес під певним кутом і визначає пріоритети, які варто враховувати при організації освітнього середовища. Наприклад, сенсуалістична теорія наголошує на ролі чуттєвого досвіду в пізнанні, тоді як теорія виховуючого навчання Й. Гербарта підкреслює необхідність поєднання навчання з вихованням, ставлячи за мету розвиток всебічного інтересу.

Сучасні концепції дидактики також прагнуть враховувати психологічні й когнітивні аспекти навчання, зокрема теорію поетапного формування розумових дій та теорію евристичного навчання. Їх застосування сприяє більш глибокому розумінню процесу навчання, де учень виступає як активний

суб'єкт, що самостійно опановує знання й розвиває свої здібності через дослідження, аналіз та розв'язання проблемних завдань.

У межах цієї теми ми дослідимо основні дидактичні теорії, їхню еволюцію та вплив на розвиток педагогічної думки, зокрема через розгляд концепцій сенсуалістичного пізнання, педагогічного активізму, виховуючого та розвивального навчання. Ми також розглянемо сучасні підходи, що роблять акцент на евристичному й проблемному навчанні, та підкреслимо їхній внесок у формування особистості як активного й відповідального учасника освітнього процесу.

Таким чином, аналіз розвитку дидактичних теорій дозволяє не лише усвідомити їхню значущість в історичному контексті, а й оцінити їхню практичну цінність у сучасній освіті. Знання про дидактичні концепції надає педагогам можливість адаптувати навчальні програми до потреб і особливостей учнів, допомагаючи їм досягати не лише академічних цілей, а й розвитку особистісних якостей та творчих здібностей.

Сенсуалістична теорія пізнання

- Основи сенсуалістичної теорії пізнання та її зв'язок з педагогічними принципами.

- Я. Коменський та формування сенсуалістичних педагогічних принципів: роль досвіду в процесі пізнання; принципи наочності, практичності й доступності.

- Д. Локк та емпірично-сенсуалістична концепція пізнання: критика теорії вроджених ідей; концепція «чистої дошки» (*tabula rasa*); вплив цієї концепції на педагогіку та розвиток особистості.

Основи сенсуалістичної теорії пізнання та її зв'язок з педагогічними принципами. Сенсуалістична теорія пізнання вважає, що чуттєвий досвід є первинним джерелом знань. Це означає, що знання набуваються через відчуття, а саме через зір, слух, дотик, смак і запах. Сенсуалізм, який став основою цього підходу, стверджує, що всі розумові образи й концепції походять від чуттєвих вражень. Відповідно до цього підходу, для ефективного засвоєння знань навчальний процес повинен опиратися на сприйняття реальних об'єктів і явищ, що дозволяє учням отримувати конкретні, зрозумілі знання, перш ніж переходити до більш абстрактного рівня.

У педагогіці сенсуалістичний підхід став основою для принципів наочності, тобто використання реальних об'єктів, картин, моделей для кращого

засвоєння знань. Він також є фундаментом для принципу практичності, адже знання, отримані через практичний досвід, засвоюються глибше і надовше. Принцип доступності ґрунтується на розумінні того, що знання повинні бути представлені таким чином, щоб вони були зрозумілими для учнів відповідного віку та рівня розвитку.

Я. Коменський та формування сенсуалістичних педагогічних принципів. Ян Амос Коменський, відомий як «батько сучасної педагогіки», є однією з ключових постатей у становленні сенсуалістичної теорії в педагогіці. У своїй праці «Велика дидактика» він сформулював важливі педагогічні принципи, що базувалися на сенсуалістичній теорії пізнання.

Роль досвіду в процесі пізнання: Я.А. Коменський підкреслював, що досвід є основою навчання, а знання стають дійсно зрозумілими і корисними для учнів лише тоді, коли вони отримані через безпосереднє сприйняття та практичну діяльність. Він вважав, що ефективне навчання має відбуватися на основі поступового розширення досвіду учня, що сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу.

Принципи наочності, практичності й доступності: Я. А. Коменський заклав основи для принципу наочності, вважаючи, що учні засвоюють знання краще, коли вони представлені в наочній, зрозумілій формі. Він рекомендував використовувати картини, моделі та реальні об'єкти для того, щоб учні могли сприймати знання через чуттєві образи. Принцип практичності полягає у використанні тих знань, які можна застосовувати на практиці, а доступність матеріалу передбачає його відповідність рівню розвитку учнів, забезпечуючи послідовність і систематичність у навчанні.

Д. Локк і емпірично-сенсуалістична концепція пізнання. Англійський філософ Джон Локк розвинув сенсуалістичну теорію, вивівши емпірично-сенсуалістичний підхід, який базується на ідеї, що досвід є єдиним джерелом знань. У своїй праці «Досвід про людське розуміння» Локк протиставляв цю ідею концепції вроджених знань і розробив модель, згідно з якою розум новонародженої людини є «чистою дошкою» (*tabula rasa*), на якій поступово накладаються враження та досвід.

Критика теорії вроджених ідей: Локк вважав, що людина не має вроджених ідей чи знань, які формуються незалежно від досвіду. Він вважав, що всі знання виникають через накопичення вражень, і тому педагогічні методи повинні будуватися на створенні таких умов, що дозволять учням отримувати максимальний обсяг досвіду для розвитку інтелектуальних здібностей.

Концепція «чистої дошки» (tabula rasa): Згідно з концепцією «чистої дошки», новонароджений розум не містить жодних ідей чи знань, і лише через чуттєві враження, що накопичуються протягом життя, формується індивідуальний набір знань, умінь і поглядів. Ця теорія стала основою для педагогічних методів, що підкреслюють важливість досвіду як основного чинника розвитку дитини. Навчання повинно орієнтуватися на сприйняття інформації через чуттєві образи, спостереження і практичний досвід.

Вплив цієї концепції на педагогіку та розвиток особистості: Ідеї Локка мали значний вплив на розвиток педагогіки, особливо в частині організації навчального процесу, що орієнтується на індивідуальні особливості та досвід кожного учня. Його теорія також сприяла розвитку ідей виховання особистості через чуттєві враження і спостереження. У педагогіці це виражається в орієнтації на практичні заняття, що дозволяють учням отримувати власний досвід і формувати індивідуальний світогляд.

Таким чином, сенсуалістична теорія пізнання, яку розвивали Я. Коменський та Дж. Локк, стала важливим кроком у розвитку педагогіки, адже вона забезпечила фундаментальні принципи, що підтримують чуттєвий та емпіричний підходи до навчання. Їхні ідеї вплинули на подальший розвиток освітніх концепцій і створення навчальних методик, орієнтованих на досвід, практичність і доступність навчального матеріалу для учнів.

Теорія педагогічного активізму Й. Песталоцці

- Значення теорії педагогічного активізму у розвитку дидактики: погляд на навчання як на спільну діяльність вчителя та учня; учень як суб'єкт навчання, здатний до саморозвитку.

- Педагогічні ідеї Песталоцці про виховання самостійності: формування чітких понять та активізація пізнавальних сил учнів; застосування елементів розвивального навчання в педагогічному процесі.

Йоганн Генріх Песталоцці, швейцарський педагог та мислитель, став основоположником теорії педагогічного активізму, яка дала потужний імпульс розвитку дидактики та педагогічної науки загалом. Його педагогічна концепція спирається на ідею активної участі учня в навчальному процесі, що забезпечує всебічний розвиток особистості, формування самостійності та здатності до саморозвитку. Й. Г. Песталоцці вважав, що навчання має виховувати, а виховання – бути одночасно навчальним. Саме цей підхід став основою його педагогічної системи, закладеної в теорії педагогічного активізму.

Значення теорії педагогічного активізму у розвитку дидактики. Теорія педагогічного активізму Й.Г. Песталоцці мала значний вплив на розвиток дидактики, створюючи основу для нових підходів у педагогічній теорії та практиці. Його ідеї зробили великий внесок у переосмислення ролі вчителя, учня та процесу навчання в цілому.

Погляд на навчання як на спільну діяльність вчителя та учня: Й. Г. Песталоцці розглядав навчання як двосторонній процес, у якому учитель не лише передає знання, але й підтримує учня в його інтелектуальному та моральному зростанні. Він вважав, що вчитель має бути супутником і наставником, який допомагає учневі самостійно досягати нових знань. Це означає, що роль учителя полягає не в пасивному контролі та оцінюванні, а в активному залученні до процесу навчання, створенні умов для саморозвитку учня, стимулюванні його інтересу та самопізнання.

Учень як суб'єкт навчання, здатний до саморозвитку. Важливою характеристикою теорії педагогічного активізму є уявлення про учня як активного суб'єкта навчального процесу, який самостійно розвиває свої знання, навички та здібності. Й. Г. Песталоцці підкреслював, що кожна дитина володіє внутрішніми силами, які можуть бути розкриті через належний підхід у навчанні та вихованні. Учень не просто запам'ятовує та відтворює інформацію, а осмислює її та формує власний погляд на світ. Такий підхід формує в учня навички самостійного мислення, вміння приймати рішення та розвиває відповідальність за власне навчання.

Педагогічні ідеї Й. Г. Песталоцці про виховання самостійності. Однією з ключових складових педагогіки Й. Песталоцці є виховання самостійності, яка розглядається як основа всебічного розвитку особистості. На думку Й. Песталоцці, самостійність дозволяє дитині не лише засвоювати нові знання, а й розвивати здатність застосовувати їх у практичному житті, що особливо важливо для формування повноцінної особистості.

Формування чітких понять та активізація пізнавальних сил учнів: Й. Песталоцці наголошував, що знання повинні ґрунтуватися на чітких і конкретних поняттях, а навчальний процес має активізувати природні пізнавальні сили учнів. Він розробив систему вправ і завдань, які сприяли розвитку інтелектуальних здібностей дитини через осмислення матеріалу, розуміння зв'язків між предметами та явищами. Такий підхід дозволяє дітям більш глибоко зануритися в навчальний процес, побачити логічні зв'язки, що сприяє їх інтелектуальному зростанню.

Застосування елементів розвивального навчання в педагогічному процесі. Одним із важливих внесків Й. Г. Песталоцці є концепція розвивального навчання, яке спрямоване на розвиток творчого мислення, здатності до самостійного пошуку знань і рішень. Й. Песталоцці закликав використовувати методи, які пробуджують допитливість, інтерес до навчання та стимулюють самостійне мислення учнів. Замість того, щоб заучувати інформацію, учні мають вчитися розуміти її глибший сенс і аналізувати зв'язки. Цей підхід вимагає активної участі учнів у навчальному процесі, що сприяє розвитку у них критичного мислення та готовності до самостійного здобуття знань.

Педагогічні ідеї Й.Г. Песталоцці та їх значення для розвитку дидактики; їхній вплив на сучасну педагогіку. Йоганн Генріх Песталоцці є визнаним піонером у розвитку педагогічних ідей, які стали основою для сучасної дидактики та педагогіки. Його теорія педагогічного активізму підштовхнула педагогів до переосмислення традиційного підходу до навчання та виховання, закликавши розглядати учня як активного учасника освітнього процесу, здатного до самостійного розвитку. Його ідеї стали основою для багатьох сучасних педагогічних напрямів, таких як особистісно-орієнтоване навчання, критичне мислення та навчання через досвід.

Завдяки підходам Й. Г. Песталоцці сучасна педагогіка більше орієнтується на індивідуальні особливості учня, його інтереси та потреби. Теорія педагогічного активізму спонукає вчителів бути не просто інструкторами, а наставниками та партнерами у навчанні, які підтримують розвиток внутрішнього потенціалу дитини. Теорія педагогічного активізму стала основою для концепцій, орієнтованих на особистісний розвиток учнів, розвиток їхнього мислення та пізнавальних здібностей, а також на формування відповідальності за власне навчання.

Теорія виховуючого навчання Й. Ф. Гербарта

- Й. Ф. Герbart та його погляд на виховуюче навчання: взаємодія функцій виховання і навчання як діалектичний процес; розвиток всебічного інтересу у виховному процесі.

- Класифікація видів інтересу за Й. Ф. Гербартом: відношення інтересів до пізнавальної діяльності; формальні ступені навчання: «ясність», «асоціація», «система», «метод».

- Подальша розробка теорії Й. Ф. Гербарта А. Дістервегом: нові підходи до розвитку інтересу й формування освітнього процесу.

Йоганн Фрідріх Гербарт – німецький філософ і педагог, який зробив значний внесок у розвиток педагогічної науки та дидактики, розробивши концепцію виховуючого навчання. Й. Гербарт бачив навчання як процес, що не лише передає знання, але й виховує особистість, формуючи моральні, естетичні та інтелектуальні якості учнів. Його теорія виховуючого навчання ґрунтувалася на діалектичній взаємодії функцій виховання і навчання, а також на розвитку інтересу як основного мотивуючого чинника навчальної діяльності.

Й.Ф. Гербарт та його погляд на ідею виховуючого навчання. Й.Ф.Гербарт вважав, що ефективний освітній процес має поєднувати навчання і виховання, формуючи у дитини не тільки знання, але й етичні норми, почуття відповідальності, естетичні смаки та моральні принципи. Він підкреслював, що процес навчання завжди має виховний потенціал і що цей потенціал потрібно використовувати для розвитку особистості в гармонії.

Взаємодія функцій виховання і навчання як діалектичний процес. У своїх працях Й. Ф. Гербарт описував навчання і виховання як тісно пов'язані і взаємозалежні процеси, які мають постійно взаємодіяти один з одним. Він вважав, що виховання не можна відокремлювати від навчання, оскільки тільки через навчання можна впливати на моральний розвиток учня, а через виховання можна надавати навчальному процесу життєвий сенс і цінність. Ця діалектична взаємодія означає, що кожна освітня дія повинна мати подвійний ефект: навчальний та виховний.

Розвиток всебічного інтересу у виховному процесі. Для Й. Ф. Гербарта всебічний інтерес був основним мотивуючим фактором у навчанні. Він вважав, що завданням виховуючого навчання є розвиток у дитини широкого кола інтересів, які включають пізнавальні, естетичні, моральні та соціальні аспекти. На думку Й.Ф.Гербарта, саме всебічний інтерес забезпечує гармонійний розвиток особистості і спонукає її до самовдосконалення та подальшого навчання. Таким чином, педагог має прагнути розвивати різноманітні інтереси, які допомагають учням відкривати нові аспекти пізнання, формувати власні судження та підходи до вивчення світу.

Класифікація видів інтересу за Й. Ф.Гербартом. Й. Ф. Гербарт визначив шість основних видів інтересу, які він розділив на дві основні групи: емпіричний (інтерес до вивчення світу) та соціальний (інтерес до взаємодії з іншими людьми).

Відношення інтересів до пізнавальної діяльності. Й. Ф. Герbart бачив інтерес як основу для активної пізнавальної діяльності. Пізнавальні інтереси забезпечують прагнення до знань, відкриття нових аспектів і розуміння зв'язків між явищами. За його класифікацією, інтерес може бути теоретичним (інтерес до науки та філософії), естетичним (інтерес до мистецтва), симпатичним (інтерес до емоційної взаємодії з іншими), соціальним (інтерес до соціальної діяльності), релігійним (інтерес до духовних аспектів) та етичним (інтерес до моральних питань). Усі ці інтереси, на його думку, повинні розвиватися у процесі навчання та виховання.

Формальні ступені навчання: «ясність», «асоціація», «система», «метод»: Й. Ф. Герbart розробив концепцію формальних ступенів навчання, які допомагають структурувати освітній процес і забезпечують ефективне засвоєння знань.

«Ясність» полягає в тому, що учень має чітко усвідомити основні поняття і об'єкти навчання.

«Асоціація» включає встановлення зв'язків між різними знаннями, тобто зіставлення нового матеріалу з уже відомими фактами.

«Система» передбачає формування структурованого розуміння знань і встановлення між ними логічних зв'язків.

«Метод» передбачає застосування засвоєних знань на практиці, що завершує цикл навчання. Ці етапи сприяють ефективному засвоєнню інформації та розвитку всебічного інтересу, оскільки кожен етап допомагає учневі глибше зрозуміти і застосувати отримані знання.

Подальша розробка теорії Й. Гербарта А. Дістервегом. Теорія Й. Гербарта не залишилася статичною; вона знайшла своє продовження і розвиток у працях таких Адольфа Дістервега. Обидва внесли суттєві зміни у виховуюче навчання, які значно збагатили педагогічну науку.

Нові підходи до розвитку інтересу й формування освітнього процесу: Дістервег і Ушинський підтримали ідею необхідності всебічного розвитку учня, приділяючи увагу розвитку інтересу як основного мотивуючого фактору. Дістервег підкреслював важливість свободи в навчанні і важливість учителя як «морального взірця». Він вважав, що педагог повинен не лише викладати навчальний матеріал, а й формувати в учня бажання самостійно пізнавати нове. Ушинський, у свою чергу, розвинув ідею про значення особистісного підходу до навчання, наголошуючи, що виховання має відповідати культурним, соціальним і психологічним особливостям учнів.

Таким чином, виховуюче навчання Й. Ф. Гербарта, а також його подальший розвиток завдяки А. Дістервегу, заклали основи для сучасних педагогічних підходів, де акцент ставиться на вихованні через навчання і формуванні інтересів як основи мотивації. Ці концепції показали, що розвиток особистості можливий тільки через гармонійне поєднання виховання і навчання, яке забезпечує цілісний розвиток, орієнтований на всебічне удосконалення індивідуальних здібностей і соціальних навичок учнів.

Теорія елементарної освіти Й. Г. Песталоцці

- Й. Песталоцці як засновник теорії елементарної освіти: модель навчання, що базується на системі розвитку здібностей учнів; основні елементи педагогічного процесу: число, слово, форма (розумове виховання).
- Компоненти морального та фізичного виховання: виховання почуттів через взаємини; система простих рухів та фізичних навичок.

Йоганн Генріх Песталоцці вважається одним із засновників сучасної педагогіки, який здійснив значний вплив на розвиток теорії та практики освіти. Його теорія елементарної освіти була спрямована на всебічний розвиток особистості та базувалася на системі навчальних елементів, які є основоположними для інтелектуального, морального та фізичного виховання учнів. Й. Г. Песталоцці розглядав освітній процес як методичне розкриття внутрішніх можливостей дитини, забезпечення її гармонійного розвитку на основі простих і зрозумілих елементів.

Й.Г. Песталоцці як засновник теорії елементарної освіти. Основою педагогічних ідей Й.Г. Песталоцці є концепція «елементарного навчання», де освітній процес розглядається як послідовне і систематичне вивчення простих елементів знань і навичок, які формують фундамент для подальшого розвитку учнів. Він вважав, що кожна дитина народжується з природними здібностями та потенціалом, які можна розвинути за допомогою освіти. Цей підхід поклав початок концепції «розвивального навчання», в якому навчання розглядається як процес, що відповідає природному розвитку дитини.

Модель навчання, що базується на системі розвитку здібностей учнів. Й. Г. Песталоцці був переконаний, що завдання освіти полягає у тому, щоб допомогти дитині розвивати її природні здібності через відповідний навчальний процес. Його педагогічна модель передбачала, що освітній процес повинен починатися з найпростіших елементів і поступово ускладнюватися. За

Й. Г. Песталоцці такий підхід дозволяє дитині не тільки засвоювати нові знання, але й розвивати логічне та абстрактне мислення, мовні та просторові навички.

Основні елементи педагогічного процесу: число, слово, форма:

Й. Г. Песталоцці виділив три основних компоненти, які, на його думку, є фундаментальними для розвитку здібностей учня:

Число – основний елемент для розвитку математичного мислення, розуміння кількісних співвідношень та логічного аналізу. Засвоєння чисел дає дитині можливість навчитися оцінювати об'єкти і явища, порівнювати їх і оперувати поняттями, що стосуються кількості.

Слово – важливий елемент, що сприяє розвитку мовних здібностей, комунікації та логічного мислення. Й. Песталоцці наголошував на значенні мови як інструмента для вираження думок, комунікації та сприйняття навколишнього світу.

Форма – елемент, що відповідає за просторове сприйняття та розвиток візуальних здібностей. Використання форм у навчанні сприяє розвитку зорового сприйняття, координації та уяви, що є важливими для сприйняття та аналізу навколишнього світу.

Ці три елементи формують основу елементарної освіти і забезпечують розвиток основних навичок, необхідних для подальшого навчання. Й. Г. Песталоцці вважав, що всі знання складаються з простих елементів, які можна поступово засвоювати. Такий підхід сприяє гармонійному розвитку і дозволяє дитині опанувати основи освіти у зрозумілій та доступній формі.

Компоненти морального та фізичного виховання. Поряд із розумовим вихованням, Й. Г. Песталоцці також надавав великого значення моральному і фізичному вихованню. Він стверджував, що розвиток дитини повинен бути всебічним, охоплюючи не лише інтелектуальні здібності, але й емоційні, етичні та фізичні якості. Такий підхід є основою сучасного цілісного підходу до освіти.

Виховання почуттів через взаємини. Моральне виховання, на думку Й. Г. Песталоцці, відіграє ключову роль у формуванні особистості. Він вважав, що важливо навчати дітей емпатії, взаємоповаги, турботи про інших та вмінню жити у гармонії з оточуючими. Й. Г. Песталоцці був переконаний, що діти повинні вчитися співчуття та любові у своїх родинях, де батьки та рідні є прикладами для наслідування. За його думкою, саме через емоційні взаємини

діти розвивають моральні принципи, здатність до співпереживання та усвідомлення своїх обов'язків перед іншими.

Система простих рухів та фізичних навичок. Разом із моральним вихованням, Й. Г. Песталоцці приділяв увагу фізичному розвитку. Він стверджував, що освітній процес повинен включати фізичні вправи, які сприяють розвитку координації, гнучкості та здоров'я. Простота та регулярність фізичних вправ, на думку Й. Г. Песталоцці, допомагають дітям краще розуміти та контролювати власне тіло, зміцнюють силу волі і самодисципліну. Він вважав, що фізичне виховання має забезпечувати розвиток навичок, які є корисними для щоденного життя і сприяють фізичному та емоційному благополуччю дитини.

Значення теорії елементарної освіти. Теорія елементарної освіти Й. Г. Песталоцці заклала основи багатьох сучасних педагогічних концепцій, спрямованих на розвиток особистості через поєднання розумового, морального та фізичного виховання. Й. Г. Песталоцці розглядав освіту як цілісний процес, де дитина навчається не лише пізнавати навколишній світ, але й формувати власні етичні переконання, а також розвивати навички, необхідні для здорового та активного життя. Його педагогічний підхід зосереджувався на тому, щоб дитина могла пізнавати світ у всій його багатогранності, що робить теорію елементарної освіти актуальною і в сучасному освітньому середовищі.

Й. Г. Песталоцці також підкреслював роль вчителя як наставника, який має не лише передавати знання, але й створювати умови для саморозвитку дитини, виявляти її природні здібності і допомагати розвивати їх. Таким чином, елементарна освіта за Й. Г. Песталоцці спрямована на формування самостійного, гармонійного, морально та фізично розвиненого індивіда, що може повноцінно функціонувати у суспільстві.

Теорія розвивального навчання

- А. Дістервег і його 33 правила дидактики: методи реалізації розвивальних завдань освіти. Подальший розвиток теорії розвивального навчання.

Теорія розвивального навчання стала одним із найважливіших напрямів у педагогіці, завдяки якому навчальний процес орієнтований на всебічний розвиток особистості. Ця теорія має на меті не просто передати знання учням, а створити умови для формування їхнього мислення, пізнавальних здібностей, творчих та соціальних навичок. Серед основоположників розвивального

навчання були Й. Г. Песталоцці, А. В. Дістервег та В. О. Сухомлинський, чії ідеї суттєво вплинули на подальший розвиток педагогіки та освіти.

А. Дістервег і його 33 правила навчання. Німецький педагог Адольф Дістервег продовжив і розвинув ідеї Й.Г. Песталоцці, розробивши детальну систему принципів і методів розвивального навчання. Його «33 правила дидактики» стали важливим внеском у теорію розвивального навчання і визначили підходи до формування освітнього процесу, орієнтованого на активізацію інтелектуальних і творчих здібностей учнів.

Методи реалізації розвивальних завдань освіти. Основні принципи, закладені А. Дістервегом, зосереджені на заохоченні самостійності, активності, креативності та прагнення до пізнання у дітей. Він наполягав на тому, що вчитель повинен надавати учням можливість думати самостійно, ставити питання, формулювати гіпотези та робити висновки. А. Дістервег підкреслював необхідність розвивати у дітей навички аналізу та синтезу, вміння знаходити зв'язки між явищами, що в свою чергу сприяє їхньому всебічному розвитку.

Розвиток здібностей через використання активних методів навчання. У своїх працях А. Дістервег пропонував використовувати активні методи навчання, такі як обговорення, дискусії, проблемні завдання та проєкти, що стимулюють інтерес до навчання і мотивують дітей до самостійного дослідження. Він наголошував на важливості залучення учнів до розв'язання реальних проблем, що виникають у процесі навчання, а також надавав великого значення індивідуальним та груповим формам роботи.

В. Сухомлинський про зв'язок змістовного і розвивального аспектів навчання. Василь Сухомлинський зробив значний внесок у розвиток розвивальної теорії навчання, зосередивши увагу на важливості психологічного підходу до освітнього процесу. Їхні ідеї були спрямовані на гармонійне поєднання змістовного та розвивального аспектів навчання, що сприяє всебічному розвитку особистості.

Застосування психологічного підходу для розвитку творчих здібностей. Педагог підкреслював важливість врахування вікових особливостей дітей, їхнього інтересу до навчального матеріалу та розвитку мислення у процесі навчання. Він вважав, що для успішного розвитку особистості необхідно спиратися на психологічні механізми сприйняття, пам'яті, уяви та мислення. Навчання, на його думку, має бути організоване таким чином, щоб воно сприяло активізації пізнавальної діяльності учнів та створювало умови для формування їхніх творчих здібностей. Науковець наголошував на тому, що

навчальний матеріал має бути цікавим і відповідати потребам та запитам учнів, щоб забезпечити їхній емоційний інтерес та інтелектуальну активність.

Василь Сухомлинський підкреслював значення емоційного компоненту навчання. Він стверджував, що навчальний процес має спонукати дітей до творчої діяльності, розвивати їхню допитливість, прагнення до пізнання, здатність самостійно вирішувати проблеми. Сухомлинський також розробив концепцію «школи радості», в якій навчання поєднувалося із творчою діяльністю і самопізнанням, що дозволяло дітям розвивати свої здібності в природному середовищі та з урахуванням їхніх інтересів.

Таким чином, теорія розвивального навчання, започаткована Й. Песталоцці і розвинена А. Дістервегом та В. Сухомлинським, стала важливим етапом у розвитку педагогічної науки. Вона встановила, що завдання освіти полягає не лише у передачі знань, а й у створенні умов для інтелектуального та особистісного розвитку учнів. У рамках цієї теорії вчитель розглядається не як транслятор знань, а як організатор і наставник, що допомагає учням у процесі самостійного пізнання та розвитку.

Основні принципи розвивального навчання – це стимулювання самостійності, активності, творчого мислення та інтересу до навчання. Усі ці принципи спрямовані на формування особистості учня, здатного самостійно мислити, розвиватися і використовувати набуті знання у повсякденному житті. Теорія розвивального навчання є основою для сучасних педагогічних практик, що орієнтовані на всебічний розвиток дитини та її підготовку до активної участі у суспільному житті.

Теорія розвивального навчання у сучасній вищій освіті базується на концепції, яка акцентує увагу на активному розвитку особистості студента через навчальний процес. Ця теорія передбачає, що навчання не лише передає знання, а й створює умови для формування мислення, самостійності та креативності студентів.

Теорія розвивального навчання у сучасній вищій освіті зrealізовує такі основні ідеї : 1) *акцент на мисленнєвій діяльності*: замість простого запам'ятовування інформації, студенти залучаються до вирішення проблемних завдань, аналізу, синтезу й оцінки. Це стимулює розвиток їхнього критичного й системного мислення; *співпраця в навчанні*: створюються умови для колективної діяльності, яка дозволяє студентам обмінюватися знаннями, отримувати зворотний зв'язок і взаємодіяти в команді; *мотивація та цінності*: викладачі заохочують внутрішню мотивацію до навчання, що допомагає

студентам знаходити сенс у власній освіті та професійному розвитку; *рефлексія*: особливу увагу приділяють самоаналізу студентів, що сприяє усвідомленню власного навчального процесу, формуванню самостійності й відповідальності.

Застосування розвивального навчання у сучасній вищій освіті передбачає: *інтерактивні методи навчання*: використання кейсів, мозкових штурмів, рольових ігор; *індивідуалізацію навчання*: урахування індивідуальних потреб і можливостей кожного студента; *технології дистанційного навчання*: впровадження онлайн-курсів і платформ (наприклад, Moodle, Zoom), які дають можливість реалізувати принципи розвивального навчання навіть у віртуальному середовищі; *проектне навчання*: виконання студентами міждисциплінарних проєктів, що розвивають їх практичні та дослідницькі навички.

До переваг розвивального навчання у вищій освіті відносимо такі: студенти стають активними учасниками освітнього процесу; підвищується рівень самостійності, відповідальності та ініціативності; розвиваються навички, які відповідають вимогам сучасного ринку праці, зокрема вміння адаптуватися до змін. Розвивальне навчання забезпечує гармонійне поєднання передачі знань із розвитком когнітивних, емоційних і соціальних навичок, що робить його важливим підходом у сучасній вищій освіті.

Теорія евристичного навчання

- Евристичне навчання як спосіб створення індивідуального дослідження.
- Самостійна побудова студентом цілей, змісту навчання та усвідомлення власного розвитку.

Теорія евристичного навчання є однією з інноваційних концепцій у галузі сучасної педагогіки. Вона акцентує увагу на активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти та їхньому індивідуальному розвитку через дослідження, творчість і самостійність. У цьому контексті евристичне навчання розглядається як потужний засіб формування особистості, здатної до критичного мислення, самостійного вирішення проблем і творчої діяльності.

Евристичне навчання базується на принципі активного пізнання, де основна мета полягає в тому, щоб залучити студентів до процесу відкриття нових знань та ідей. Основним інструментом у цьому процесі є евристичні методи, які сприяють розвитку у студентів навичок дослідницької діяльності.

Педагог, у цьому випадку, стає не просто передавачем знань, а й модератором, який організує та супроводжує процес навчання.

Залучення до дослідницької діяльності: евристичне навчання передбачає, що студенти самостійно формують проблеми, висувують гіпотези та знаходять способи їх вирішення. Цей процес спонукає студентів не лише до спостереження, але й до критичного аналізу, порівняння, систематизації та узагальнення інформації. Наприклад, у рамках евристичних занять студенти можуть бути залучені до проведення експериментів, роботи з літературою, дослідження кейсів, що дозволяє їм розвивати навички практичного мислення.

Створення індивідуального дослідження: важливим аспектом евристичного навчання є те, що кожен студент має можливість створити власне індивідуальне дослідження. Це може бути дослідження актуальної проблеми в обраній галузі знань, яке вони вирішують за допомогою самостійно зібраної інформації, експериментів та аналітичних розробок. Такий підхід сприяє розвитку творчих здібностей, оскільки кожен студент може реалізувати свої ідеї, інтереси та потреби в навчанні.

Самостійна побудова цілей: студенти мають можливість самостійно визначати цілі свого навчання, що дає їм змогу зосередитися на тих аспектах знань, які їх найбільше цікавлять. Це підвищує їхню мотивацію до навчання, оскільки вони відчувають відповідальність за свій освітній процес. Наприклад, під час вибору теми дослідження студент може враховувати свої особисті інтереси та життєві цілі, що робить навчальний процес більш актуальним та значущим для нього.

Визначення змісту навчання: у рамках евристичного підходу студенти можуть самостійно обирати зміст навчання, що відповідає їхнім інтересам та потребам. Це може бути реалізовано через вибір конкретних тем для дослідження, формування завдань, які відповідають їхнім запитам, або самостійне планування навчальної діяльності. Цей аспект навчання дозволяє студентам бути більш активними і залученими у власний освітній процес, сприяючи розвитку їхніх управлінських навичок.

Усвідомлення власного розвитку: важливою складовою евристичного навчання є розвиток у студентів здатності до саморефлексії. Саморефлексія є важливим елементом, оскільки вона дозволяє учням не лише зрозуміти, чому вони навчаються, але й усвідомлювати власний шлях розвитку, що підвищує їхню мотивацію та відповідальність за результати навчання.

Теорія евристичного навчання пропонує новий підхід до організації навчального процесу, в якому студенти стають активними учасниками свого навчання. Через індивідуальні дослідження, самостійну побудову цілей та усвідомлення власного розвитку, учні здобувають не лише знання, але й важливі життєві навички. Цей підхід не тільки сприяє розвитку критичного мислення і творчості, а й формує особистість, здатну адаптуватися до швидко змінюваного світу, що є актуальним у сучасному суспільстві. Таким чином, евристичне навчання стає не лише інструментом навчання, а й шляхом до всебічного розвитку особистості, яка готова до викликів сучасного життя.

Теорія евристичного навчання у сучасній вищій освіті ґрунтується на підходах, що стимулюють самостійне мислення, творчість і пошук нових знань студентами. Її мета – сприяти розвитку критичного мислення та вміння самостійно вирішувати складні завдання, використовуючи мінімальні підказки від викладача. Цей підхід є особливо актуальним у контексті підготовки фахівців, здатних адаптуватися до змін та швидко знаходити рішення в умовах сучасного інформаційного суспільства.

У сучасній вищій освіті евристичний підхід інтегрується через методи проектного навчання, проблемно-орієнтовані завдання, інтерактивні семінари, а також використання технологій (онлайн-курси, симуляції, ігри). Наприклад, студентам можуть запропонувати розробити власний проект чи дослідити практичну проблему, пов'язану зі спеціальністю. Цей підхід підвищує мотивацію студентів, допомагає розвивати навички аналітичного мислення, а також забезпечує підготовку до реальних викликів професійного життя.

Теорія проблемного навчання у сучасній вищій освіті

Проблемне навчання розглядається як спосіб розвитку творчих здібностей студентів. Це означає, що студенти повинні вміти оцінювати свій прогрес у навчанні, усвідомлювати, які навички та знання вони здобули, а також визначати області, в яких їм потрібно вдосконалитися.

Теорія проблемного навчання стала важливою складовою сучасної педагогічної практики, оскільки вона зосереджується на активізації освітнього процесу через постановку та розв'язання проблемних завдань. Згідно з цим підходом, навчання відбувається не як просте засвоєння готових знань, а як процес, у якому студенти беруть активну участь у формуванні власного досвіду через дослідження, аналіз та вирішення реальних проблем.

Проблемне навчання як спосіб розвитку творчих здібностей студентів.

Проблемне навчання як концепція вперше почало розвиватися у другій половині ХХ століття. Проблемне навчання сприяє розвитку не лише творчих здібностей, але й критичного підходу до оцінки інформації. Тому науковці пропонували інтегрувати проблемні ситуації в навчальні програми, щоб учні та студенти могли практикуватися в їхньому аналізі та знаходити нестандартні рішення. Постановка проблемних завдань в освіті не лише активізує пізнавальну діяльність учнів, але й формує у них вміння міркувати, робити висновки та діяти в умовах невизначеності, що є основою творчої особистості.

Вплив проблемного навчання на формування критичного мислення та дослідницьких умінь. Проблемне навчання сприяє формуванню критичного мислення студентів, що є важливою складовою сучасної освіти. Критичне мислення передбачає здатність аналізувати інформацію, оцінювати її достовірність, а також приймати обґрунтовані рішення на основі аналізу.

Розвиток критичного мислення: завдяки постановці проблемних завдань студенти вчаться підходити до інформації з різних боків, ставити запитання та шукати різноманітні способи вирішення проблем. Це дозволяє їм визначати аргументи, а також формувати навички аналізу та синтезу інформації. Проблемне навчання готує студентів до життя у швидко змінному світі, де критичне мислення є необхідним для ухвалення рішень у складних ситуаціях.

Дослідницькі уміння: процес вирішення проблемних завдань передбачає проведення досліджень, що допомагає студентам розвивати свої дослідницькі уміння. Вони вчаться планувати, організовувати та реалізовувати дослідження, а також аналізувати отримані дані. Це підвищує їхню здатність до самостійного навчання та наукового підходу до вирішення проблем. Проблемне навчання сприяє формуванню у студентів навичок, які будуть корисними не лише в навчанні, але й у майбутній професійній діяльності. Вони вчаться працювати в команді, висловлювати свої думки, дискутувати та спільно шукати рішення, що є невід'ємною частиною сучасного життя.

Теорія проблемного навчання є важливим інструментом у розвитку творчих здібностей студентів, формуванні критичного мислення та дослідницьких умінь. Завдяки впровадженню проблемних завдань у навчальний процес, студенти стають активними учасниками свого навчання, здатними самостійно ставити запитання, шукати рішення та формувати власні думки. Це не лише сприяє їхньому академічному успіху, але й готує їх до життя у складному і швидко змінюваному світі, де вміння адаптуватися і творчо

мислити є ключовими компетенціями. Проблемне навчання, завдяки своїй гнучкості і здатності адаптуватися до сучасних викликів, залишатиметься важливим напрямом у розвитку освіти в майбутньому.

Теорія проблемного навчання у сучасній вищій освіті спрямована на розвиток у студентів здатності до критичного мислення, самостійного аналізу та вирішення складних завдань через активну взаємодію з навчальним матеріалом. Цей підхід ґрунтується на ідеї, що навчання стає більш ефективним, якщо студент самостійно шукає шляхи вирішення проблеми, а не отримує готові знання від викладача.

До основних принципів проблемного навчання відносимо такі.

Постановка проблеми: навчання розпочинається з ситуації чи завдання, яке є проблемним, тобто має кілька можливих рішень або вимагає аналізу для знаходження оптимального шляху. Це може бути реальна або змодельована проблема, пов'язана зі спеціальністю студента.

Активне залучення студента: студент стає активним учасником навчального процесу, а викладач виступає модератором і консультантом. Основна роль викладача – стимулювати інтерес до проблеми та допомагати студентам у процесі пошуку рішень.

Міждисциплінарний підхід: для вирішення складних завдань студенти повинні інтегрувати знання з різних дисциплін, що сприяє системному мисленню.

Самостійна та групова робота: студенти можуть працювати як індивідуально, так і в групах. Групова робота сприяє обміну ідеями та розвиває комунікативні навички.

Рефлексія: аналіз результатів і процесу вирішення проблеми допомагає студентам усвідомити свої сильні сторони та визначити напрями для подальшого розвитку.

До основних переваг слід віднести: розвиток навичок критичного мислення; підготовку до реальних професійних викликів; залучення до активного та осмисленого навчання. Таким чином, проблемне навчання готує студентів до сучасного динамічного світу, формуючи у них навички, необхідні для адаптації та вирішення реальних проблем у майбутній професійній діяльності.

Концепція контекстного навчання у вищій освіті

- Контекстне навчання як процес моделювання професійного контексту, мета якого полягає у підготовці спеціалістів через усвідомлення предметного змісту майбутньої діяльності.

Концепція контекстного навчання акцентує увагу на інтеграції професійного контексту в освітній процес. Це навчання не лише передбачає засвоєння теоретичних знань, але й орієнтує студентів на практичне застосування отриманих знань у реальних професійних ситуаціях. Розглянемо основні аспекти знаково-контекстного навчання, його процесу та мету.

Контекстне навчання як процес моделювання професійного контексту. Контекстне навчання визначається як пізнавальний процес, у якому студентам пропонується взаємодіяти з певними моделями, що відображають реальні ситуації з професійної діяльності. Цей підхід базується на концепції, що знання отримуються не лише через теоретичні виклади, а й через практичну діяльність, яка має чіткий професійний контекст.

У контекстному навчанні основною метою є формування у студентів розуміння зв'язків між теорією та практикою. Важливу роль у цьому відіграє моделювання професійного контексту, де студенти отримують можливість зануритися в умови, наближені до реальної професійної діяльності. Це може бути реалізовано через різноманітні форми: кейс-методи, симуляційні ігри, проектну діяльність, лабораторні роботи, а також роботу над реальними проектами в співпраці з професіоналами.

Процес моделювання дозволяє студентам не лише засвоювати теоретичні знання, а й розвивати практичні навички, критичне мислення та здатність до самостійного вирішення проблем. Залучення професійних моделей у навчання сприяє формуванню більш глибокого розуміння предмета, адже студенти вчаться сприймати інформацію через призму реальних ситуацій, в яких вони зможуть її використовувати в майбутньому.

Мета цієї концепції - це підготовка фахівців через розуміння предметного змісту майбутньої професійної діяльності. Основною метою контекстного навчання є підготовка ефективних фахівців, які не лише володіють теоретичними знаннями, але й здатні ефективно застосовувати їх у своїй професійній діяльності. Це досягається через глибоке розуміння предметного змісту, який інтегрує теоретичні знання з практичними навичками.

Важливим аспектом цієї концепції є її орієнтація на формування компетентностей, які потрібні для успішної професійної діяльності. В умовах

стрімких змін на ринку праці, фахівці повинні мати не лише глибокі знання в своїй області, але й уміння адаптуватися до нових викликів, знаходити нестандартні рішення, працювати в команді та ефективно взаємодіяти. Контекстне навчання дозволяє формувати ці компетентності через активну участь студентів в освітньому процесі, заохочуючи їх до самостійного пошуку рішень, обговорення ідей, створення власних проєктів. Це сприяє розвитку їхньої творчої активності та інноваційного мислення, які є необхідними для сучасного спеціаліста.

Таким чином, концепція контекстного навчання становить цінний інструмент для підготовки майбутніх фахівців, надаючи їм можливість не лише освоїти теоретичні знання, але й навчитися їх практичного застосування в реальних життєвих ситуаціях. Це підхід, що відповідає потребам сучасного суспільства та ринку праці, адже він формує компетентних, гнучких і готових до викликів фахівців, здатних працювати в умовах невизначеності і постійної зміни.

Концепція контекстного навчання у сучасній вищій освіті ґрунтується на ідеї взаємозв'язку між знаннями, які студент отримує, та їх практичним застосуванням у конкретному контексті. Ця концепція поєднує використання моделей для представлення знань із реальними або наближеними до реальних умовами навчання. Основна мета – формування у студентів здатності до перенесення знань у нові ситуації, що особливо важливо в професійній діяльності.

До основних принципів контекстного навчання відносимо:

Символічне представлення знань: використання схем, моделей, графіків, формул і знаків для пояснення складних понять. Це дозволяє студентам формалізувати інформацію та краще її засвоювати.

Контекстуалізація навчання: студенти розглядають навчальний матеріал у контексті реальних задач, професійних ситуацій або життєвих умов. Так, інженери працюють із кресленнями, а медики – із клінічними картами.

Активне застосування знань: навчання організовується так, щоб студенти не лише засвоювали теоретичні знання, а й застосовували їх у конкретних умовах через практичні завдання, симуляції або проєкти.

Розвиток когнітивних навичок: у процесі навчання студенти розвивають здатність абстрактно мислити, створювати моделі, прогнозувати результати й оцінювати ефективність своїх рішень.

Інтерактивність та співпраця: участь студентів у групових обговореннях, інтерактивних семінарах та вирішенні проблем разом із викладачем допомагає краще зрозуміти зв'язок між теорією та практикою.

Отже, концепція знаково-контекстного навчання є потужним інструментом для підготовки студентів до професійної діяльності, оскільки поєднує теоретичне навчання з практичним застосуванням, що особливо актуально у сучасній вищій освіті.

Концепція учіння як спільної продуктивної діяльності

Концепція учіння як спільної продуктивної діяльності являє собою важливий аспект сучасної педагогіки вищої школи, яка акцентує увагу на активній участі як викладача, так і студента в освітньому процесі. Ця концепція пропонує нові підходи до організації освітнього середовища, де навчання розглядається як колективний процес, в якому обидві сторони активно взаємодіють для досягнення спільних навчальних цілей.

Взаємодія викладача та студента у формуванні освітнього простору. Взаємодія між викладачем і студентом є основним компонентом, який визначає якість освітнього процесу, тому що навчання відбуватися в атмосфері співпраці та партнерства. Викладач не тільки передає знання, а й стає співучасником процесу навчання, зацікавленим у розвитку своїх студентів. Це взаємодія передбачає обмін думками, ідеями, питаннями та відповідями, що сприяє більш глибокому засвоєнню матеріалу.

Ключовим аспектом цієї взаємодії є створення комфортного і відкритого освітнього середовища, де студенти відчувають себе вільно для висловлення своїх думок, запитань і критичних зауважень. Таке середовище стимулює активну участь студентів у навчальному процесі, заохочує їх до самостійного мислення та пошуку рішень. Викладач, у свою чергу, має бути готовим до гнучкості у навчанні, адаптуючи свої методи та підходи відповідно до потреб і інтересів студентів.

Крім того, важливою є роль зворотного зв'язку, який викладач надає студентам. Це може бути як формальне оцінювання, так і неформальне обговорення результатів навчання. Зворотний зв'язок допомагає студентам усвідомити свої сильні та слабкі сторони, а також коригувати свої стратегії навчання. Таким чином, взаємодія між викладачем і студентом стає не лише процесом передачі знань, але й діалогом, у якому обидві сторони вчаться один від одного. Таким чином, навчання у рамках концепції спільної продуктивної

діяльності стає динамічним і гнучким процесом, що базується на індивідуальних потребах і потенціалі студентів. Викладачі, орієнтуючись на зони найближчого та перспективного розвитку, створюють умови для того, щоб студенти не лише засвоювали матеріал, а й мали можливість самостійно досліджувати, вивчати нові теми та розвивати свої навички.

Важливим є також розуміння, що студенти, перебуваючи в активному процесі навчання, стають не лише споживачами знань, але й їхніми творцями. Це сприяє формуванню їхньої самостійності, відповідальності за власне навчання та розвитку критичного мислення. Таким чином, концепція учіння як спільної продуктивної діяльності має значний потенціал для трансформації освітнього процесу в університетах і інших освітніх закладах, надаючи йому новий зміст та форму, що відповідає сучасним вимогам до освіти.

Таким чином, основними положеннями концепції є такі.

Спільна діяльність: студенти працюють разом, обмінюються ідеями, обговорюють і вирішують завдання. Така взаємодія сприяє глибшому розумінню матеріалу, оскільки учасники отримують нові перспективи через співпрацю.

Розподіл ролей: у спільній діяльності учасники можуть виконувати різні ролі (наприклад, лідера, посередника, критика тощо), що допомагає їм розвивати різноманітні соціальні й когнітивні навички.

Продуктивний результат: учіння спрямоване на створення конкретного продукту, який може бути матеріальним (наприклад, проект або презентація) чи нематеріальним (нова ідея, підхід до розв'язання проблеми).

Активна взаємодія: учасники освітнього процесу взаємодіють між собою, ставлять запитання, діляться досвідом і разом шукають відповіді. Це стимулює розвиток критичного мислення.

Роль викладача: викладач виступає не як джерело знань, а як фасилітатор, який спрямовує діяльність учнів, створює умови для ефективної взаємодії та підтримує їхню мотивацію.

Сучасні дидактичні теорії у вищій школі спрямовані на забезпечення якісного навчального процесу, який відповідає потребам сучасного суспільства, науки та технологій. Нижче наведені ключові теорії, що використовуються у вищій освіті.

Конструктивізм як сучасна дидактична теорія у вищій школі

Конструктивізм є однією з провідних теорій сучасної дидактики, яка кардинально змінила підхід до організації освітнього процесу. Її основною ідеєю є те, що знання не передаються викладачем у готовому вигляді, а створюються (конструюються) самим студентом через його активну діяльність, взаємодію та досвід.

Основні принципи конструктивізму:

- *активна участь студента*: навчання передбачає активну участь студента, його самостійну роботу з матеріалом, аналіз і синтез знань; студент у цьому випадку не пасивний слухач, а суб'єкт навчального процесу;
- *індивідуалізація процесу навчання*: навчання враховує попередній досвід, рівень знань і потреби кожного студента; роль викладача у цій теорії полягає у створенні умов для індивідуального пізнання;
- *навчання через взаємодію*: велике значення надається соціальній взаємодії між студентами, оскільки обговорення, співпраця та обмін ідеями сприяють глибшому розумінню;
- *реальність і контекст*: освітній процес має бути тісно пов'язаний із реальними проблемами та ситуаціями; знання повинні бути практично застосовними.

До особливостей конструктивізму у вищій школі відносимо такі:

- *зміна ролі викладача*: викладач стає фасилітатором або наставником, який спрямовує навчальний процес, ставить проблеми та підтримує пошук рішень; викладач не дає готових відповідей, а лише організовує навчальне середовище;
- *спеціальні методи та технології навчання*: проєктна діяльність, коли студенти працюють над такими проєктами, які дозволяють інтегрувати теорію і практику; кейс-методи, коли студенти аналізують реальні ситуації та розробляють рішення; рефлексивне навчання, коли студенти аналізують свої знання і процес навчання, формуючи нове розуміння; колаборативне навчання, котре передбачає роботу в групах для вирішення проблем та обговорення; технології у конструктивізмі, що передбачають активне використання цифрових інструментів, таких як онлайн-платформи, симуляції, інтерактивні лекції, які створюють умови для інтерактивного навчання.

До *переваг конструктивізму* відносимо: можливість розвитку критичного мислення, коли студенти вчаться аналізувати інформацію, ставити запитання та вирішувати проблеми та пізнавальної мотивації, коли акцент

робиться на самостійному пошуку знань, що стимулює інтерес до навчання; адаптивність через використання методики, що дозволяє враховувати різний рівень підготовки студентів та їхні індивідуальні особливості; підготовка до реального життя, адже знання набувають прикладного характеру, а студенти готуються до вирішення практичних задач.

До *недоліків конструктивізму* відносимо такі: високі вимоги до викладачів, які мають бути добре підготовленими та володіти методами фасилітації; потребує більше часу на організацію навчального процесу, порівняно з традиційними лекціями; студенти з низькою мотивацією можуть мати труднощі у самостійному навчанні.

Таким чином, конструктивізм у вищій школі спрямований на те, щоб зробити навчальний процес більш персоналізованим, інтерактивним і практично орієнтованим. Він дозволяє студентам не лише отримувати знання, а й самостійно їх створювати, формуючи навички, необхідні у сучасному світі.

Теорія навчання на основі компетентностей у вищій школі

Теорія навчання на основі компетентностей (Competence-Based Education, CBE) є сучасним підходом у вищій освіті, який орієнтований на формування у студентів компетентностей, необхідних для професійної діяльності, особистісного розвитку та адаптації до швидкозмінного світу.

Основні ідеї теорії:

- орієнтація на результат, що передбачає мету навчання, що полягає у досягненні конкретних результатів, які можна оцінити; результати, що представлені у вигляді компетентностей – інтегрованих знань, умінь, навичок та цінностей;

- професійна спрямованість, коли навчання ґрунтується на практичних задачах і моделюванні реальних професійних ситуацій, що дозволяє студентам здобути актуальні для ринку праці навички;

- індивідуалізація навчального процесу, коли програми розробляються таким чином, щоб враховувати індивідуальні потреби, здібності та рівень підготовки студентів;

- інтеграція знань та вмінь, тобто знання не існують окремо; вони інтегруються з практичними вміннями та навичками для вирішення комплексних завдань.

До особливостей навчання на основі компетентностей відносимо такі:

- особливе призначення компетентностей: компетентності розробляються на основі потреб ринку праці, професійних стандартів та очікувань роботодавців; компетентності поділяються на загальні (критичне мислення, комунікативні навички, вміння працювати в команді) та професійні (специфічні знання та вміння, потрібні для конкретної професії);

- практико-орієнтовані методи навчальної діяльності: проектно-орієнтоване навчання, коли студенти розв'язують реальні проблеми, працюючи над проектами; практичні заняття через моделювання професійних ситуацій, стажування, лабораторні роботи; інтерактивні методи, такі як кейс-методи, рольові ігри, дискусії;

- оцінювання компетентностей, коли основна увага приділяється формульованому оцінюванню, яке демонструє прогрес студента; оцінювання має бути прозорим, об'єктивним і відповідати конкретним критеріям компетентностей;

- роль викладача інша, а саме викладач є наставником, який допомагає студентам здобувати знання і розвивати практичні навички; він сприяє розвитку самостійності, творчості та відповідальності.

До *переваг компетентнісного підходу* відносимо: підвищення практичності навчання, адже студенти набувають навичок, які безпосередньо застосовуються у професійній діяльності; формування мотивації студентів через реалізацію проектів і практичних завдань, що стимулюють інтерес до навчання; підготовка до ринку праці, адже компетентнісний підхід забезпечує відповідність освіти сучасним вимогам роботодавців.

Теорія навчання на основі компетентностей є відповіддю на виклики сучасного суспільства, де важливими є не лише знання, а й здатність застосовувати їх на практиці. Цей підхід формує у студентів комплексні вміння, необхідні для їхньої професійної та особистісної реалізації, а також сприяє підвищенню якості освіти у вищій школі.

Теорія інтерактивного навчання як сучасна дидактична теорія

Теорія інтерактивного навчання – це сучасний підхід до організації освітнього процесу, що базується на активній взаємодії між викладачем, студентами та навчальним середовищем. Її мета – не лише передати знання, але й розвивати критичне мислення, комунікативні навички та здатність працювати в команді. Застосування тренінгів, дебатів, мозкових штурмів, кейс-методів.

До основних принципів інтерактивного навчання відносимо такі:

- *активна участь студентів*: студенти беруть активну участь у процесі навчання через обговорення, обмін ідеями, вирішення завдань та створення проектів;

- *взаємодія*: навчальний процес побудований на постійній взаємодії між усіма учасниками: студентами, викладачем і навчальними матеріалами;

- *навчання через досвід*: студенти опановують нові знання та навички через практичні завдання, симуляції, рольові ігри та інші активності;

- *рефлексія*: важливою складовою є осмислення отриманих знань, аналіз помилок і вдосконалення процесу навчання.

До методів інтерактивного навчання у вищій школі відносимо такі: *дискусії та дебати*: студенти висловлюють власні думки, аргументують позиції та аналізують різні точки зору; це сприяє розвитку критичного мислення та вмінню ефективно комунікувати; *робота в малих групах*: групова діяльність дозволяє студентам вирішувати завдання разом, обмінюватися знаннями і розвивати командну роботу; *кейс-метод*: студенти аналізують реальні або змодельовані ситуації, приймають рішення та обговорюють їх наслідки; метод популярний у юридичній, економічній та медичній освіті; *рольові ігри та симуляції*: учасники виконують певні ролі, що дозволяє їм «зануритися» в ситуацію і навчитися діяти в конкретному контексті; приклад: симуляції судових засідань, ділових переговорів або медичних процедур; *мозковий штурм*: група генерує ідеї для вирішення певної проблеми, що сприяє розвитку творчості та нетрадиційного мислення; *інтерактивні технології*: використання онлайн-платформ (Zoom, Google Classroom), інтерактивних дошок, VR/AR технологій та симуляцій.

Роль викладача у інтерактивному навчанні: *фасилітатор*: викладач допомагає студентам досягти поставлених цілей, але не нав'язує готові рішення; *модератор*: спрямовує дискусії та обговорення, ставить запитання, які спонукають до глибокого аналізу; *мотиватор*: створює середовище, де студенти почуваються комфортно для висловлення думок та експериментів.

Переваги інтерактивного навчання: *активізація навчального процесу*: студенти не пасивно сприймають інформацію, а активно включаються у навчання; *розвиток навичок*: розвиваються комунікаційні, аналітичні, креативні та командні навички; *підвищення мотивації*: навчання стає цікавим завдяки залученню студентів до вирішення практичних задач; *підготовка до реального життя*: студенти навчаються приймати рішення, взаємодіяти в команді та адаптуватися до змін.

Недоліки інтерактивного навчання: *висока трудомісткість*: потребує більше часу на підготовку занять та оцінювання результатів; *складність для великих груп*: взаємодія може бути ускладнена, якщо група надто велика; *ризик пасивності окремих студентів*: у груповій роботі окремі учасники можуть уникати активної участі.

Теорія інтерактивного навчання забезпечує ефективну взаємодію між усіма учасниками освітнього процесу, розвиває ключові навички та робить навчання цікавим і результативним. Вона відповідає викликам сучасної освіти, дозволяючи підготувати студентів до реального життя та професійної діяльності.

Теорія саморегульованого навчання як сучасна дидактична теорія

Теорія саморегульованого навчання (Self-Regulated Learning, SRL) базується на ідеї, що студенти самостійно керують своїм навчальним процесом: вони ставлять цілі, планують дії, контролюють виконання завдань і оцінюють досягнуті результати. Це сучасний підхід, який розвиває автономність, відповідальність і здатність до навчання протягом усього життя.

Основні положення теорії: 1) автономність студента: студент самостійно визначає, чого він хоче досягти, які знання чи навички необхідно здобути; 2) цілеспрямованість: навчання має бути орієнтоване на чітко визначені цілі, які студенти встановлюють самі або разом із викладачем; 3) планування та організація: студенти планують свій час, розподіляють ресурси й обирають стратегії навчання; 4) моніторинг і рефлексія: постійний контроль власного прогресу та рефлексія щодо того, наскільки ефективно обрані методи і стратегії; 5) мотивація та відповідальність: студент має внутрішню мотивацію до навчання та несе відповідальність за свої результати.

До основних компонентів саморегульованого навчання відносимо такі: *когнітивний*: студент засвоює інформацію, розвиває мислення, вирішує проблеми й обирає відповідні стратегії для досягнення цілей; *мотиваційний*: віра у власні здібності (самоефективність), інтерес до навчання, розуміння цінності знань; *метакогнітивний*: вміння планувати, контролювати й оцінювати свій навчальний процес.

Етапи саморегульованого навчання це: 1) переднавчальна фаза: визначення мети навчання, планування дій та вибір стратегії (складання розкладу, визначення пріоритетних завдань); 2) фаза виконання: виконання завдань, контроль прогресу та внесення коректив у план (студент стежить за

дотриманням дедлайнів); 3) післянавчальна фаза (рефлексія): оцінка досягнутих результатів, аналіз ефективності обраних стратегій та висновки на майбутнє.

Спеціальні методи впровадження теорії у вищій школі включають такі: *навчальні портфоліо*: студенти фіксують свої досягнення, аналізують прогрес і розробляють власні плани навчання; *онлайн-платформи*: використання LMS (Learning Management Systems), таких як Moodle або Google Classroom, для організації самостійного навчання; *навчальні проєкти*: студенти працюють над реальними проблемами, що розвиває їхню здатність до самоконтролю та організації; *гейміфікація*: використання елементів ігор (рейтинги, нагороди) для підвищення мотивації до самостійного навчання; *індивідуальні консультації*: викладач допомагає студентам розробити стратегію навчання, мотивує і підтримує у процесі досягнення цілей.

До переваг саморегульованого навчання студентів відносимо: *розвиток автономності*: студенти стають незалежними від викладача і здатні навчатися самостійно; *підвищення мотивації*: установка цілей і рефлексія власних досягнень стимулює внутрішню мотивацію; *гнучкість навчання*: студенти самі вирішують, як, де і коли вчитися; *підготовка до реального життя*: розвиток навичок самоорганізації та самоконтролю, необхідних у професійній діяльності.

Специфічною є роль викладача у саморегульованому навчанні, це: *наставник*: викладач допомагає студентам ставити реалістичні цілі, планувати навчання і аналізувати результати; *мотиватор*: підтримує студентів у досягненні їхніх цілей, створюючи сприятливе середовище для навчання; *фасилітатор*: забезпечує студентів інструментами, платформами та методиками для самостійного навчання.

Таким чином, теорія саморегульованого навчання є важливим компонентом сучасної освіти, спрямованим на розвиток автономності, відповідальності й здатності до постійного самовдосконалення. Її впровадження дозволяє підготувати студентів до професійної діяльності та до життя в умовах швидкозмінного світу.

Теорія емоційного інтелекту як сучасна дидактична теорія

Теорія емоційного інтелекту (EI) у вищій школі розглядається як важливий компонент сучасної освіти, який допомагає студентам розвивати емоційну грамотність, ефективно взаємодіяти з іншими та адаптуватися до складних життєвих і професійних ситуацій. Вона базується на концепції, що

крім інтелектуального розвитку, не менш важливими є вміння розуміти свої емоції, керувати ними та співпереживати іншим.

Емоційний інтелект – це здатність: розпізнавати власні емоції; керувати емоціями (самоконтроль, регулювання стресу); мотивувати себе (вміння спрямовувати емоції на досягнення мети); розуміти емоції інших людей (емпатія); ефективно взаємодіяти з іншими (соціальні навички).

Основні положення теорії емоційного інтелекту в освіті включають такі: освіта як розвиток особистості: емоційний інтелект є ключовим для формування гармонійної особистості та розвитку «м'яких навичок» (soft skills), які важливі для успішної кар'єри; *емоції як інструмент навчання*: емоційний фон впливає на сприйняття інформації, пам'ять, мотивацію та загальну ефективність навчання; *взаємодія та співпраця*: вища школа повинна навчати студентів працювати в команді, знаходити підхід до різних людей і вирішувати конфлікти; *саморефлексія*: здатність аналізувати свої емоції сприяє кращому розумінню себе та ефективнішому навчанню.

До завдань емоційного інтелекту у навчальному процесі відносяться такі: *розвиток самосвідомості у студентів*: викладачі сприяють формуванню вміння розуміти власні почуття через рефлексію, дискусії та написання есе; *управління емоціями*: студенти вчаться долати стрес, контролювати тривогу перед іспитами або виступами, а також вирішувати конфліктні ситуації; *формування емпатії*: навчання включає кейси, де студенти аналізують ситуації з точки зору інших людей; *розвиток комунікаційних навичок*: інтерактивні методи, такі як групові проекти, рольові ігри, тренінги на розвиток міжособистісної взаємодії.

Методи впровадження теорії у вищій школі включають такі: *емоційні тренінги*: проведення занять із розвитку емоційного інтелекту: управління емоціями, активне слухання, навички емпатії; *групова робота*: робота в команді над проектами для формування соціальних навичок, вміння вирішувати конфлікти та співпрацювати; *кейс-методи*: аналіз ситуацій, де студенти вчаться вирішувати проблеми, враховуючи емоційний контекст; *рефлексія*: введення практики щоденників, де студенти описують свої емоції під час навчання та взаємодії; *гейміфікація*: використання ігор, що включають емоційні аспекти, наприклад, симуляції переговорів або управління стресом; *психологічна підтримка*: створення психологічних служб у закладах вищої освіти для підтримки студентів.

Роль викладача у розвитку емоційного інтелекту: *фасилітатор емоційного середовища*: викладач створює атмосферу, де студенти почуваються комфортно, висловлюючи свої думки та емоції; *приклад для наслідування*: демонстрація навичок самоконтролю, емпатії та ефективної взаємодії; *порадник*: підтримка студентів у їхньому емоційному та соціальному розвитку.

До переваг розвитку емоційного інтелекту у вищій школі відносимо: краща взаємодія у колективі: студенти краще розуміють одне одного, розвивають емпатію та здатність до співпраці; підвищення мотивації до навчання: навчання, яке враховує емоційний аспект, стає більш цікавим і залучає студентів; зменшення стресу: навички управління емоціями допомагають знизити рівень тривожності та стресу; підготовка до професійного життя: розвинений емоційний інтелект є важливим у роботі з людьми, що актуально для більшості професій.

Таким чином, теорія емоційного інтелекту у вищій школі сприяє розвитку студентів як особистостей, підвищує якість взаємодії в колективі та готує їх до професійної діяльності. Вона відповідає сучасним викликам, де соціальні та емоційні компетенції мають ключове значення для успіху.

Теорія змішаного навчання (Blended Learning) як сучасна дидактична теорія у вищій школі

Теорія змішаного навчання (Blended Learning) – це сучасний підхід до організації освітнього процесу, який поєднує традиційне очне навчання з використанням онлайн-ресурсів і технологій. Цей метод враховує потреби сучасного суспільства в гнучкості та технологічності освіти, водночас зберігаючи переваги живої взаємодії студентів із викладачами.

Основні ідеї теорії змішаного навчання це : 1) *поєднання* традиційного та цифрового навчання: студенти отримують доступ до матеріалів через онлайн-платформи, але також беруть участь у традиційних лекціях, семінарах або практичних заняттях; 2) *гнучкість* у навчальному процесі: студенти самі обирають темп, час і місце для онлайн-навчання, що дозволяє їм краще поєднувати навчання з іншими зобов'язаннями; 3) *індивідуалізація* навчання: навчальні матеріали підлаштовуються під потреби і рівень кожного студента, забезпечуючи особистісно-орієнтований підхід; 4) *активне залучення* студентів: змішане навчання стимулює студентів до самостійної роботи, розвитку навичок самоконтролю і критичного мислення.

Моделі змішаного навчання це: *ротаційна модель*: студенти чергують навчання у класі (лекції, семінари) із самостійною роботою онлайн (частина курсу проходить на платформі Moodle, а інша – у традиційному форматі); *модель перевернутого класу (Flipped Classroom)*: студенти спочатку вивчають теоретичний матеріал онлайн, а під час занять із викладачем виконують практичні завдання чи обговорюють складні питання; *гнучка модель*: основний акцент робиться на онлайн-навчанні, але студенти можуть отримувати консультації викладача у разі потреби; *модель обличчям до обличчя (Enriched Virtual)*: очне навчання доповнюється цифровими ресурсами, які дозволяють розширити можливості студента.

Переваги змішаного навчання це: *гнучкість та доступність*: студенти можуть навчатися в будь-який зручний для них час, використовуючи цифрові ресурси; *індивідуальний підхід*: використання цифрових платформ дозволяє адаптувати матеріал до рівня знань і темпу студента; *розвиток цифрових компетентностей*: студенти вчать працювати з онлайн-платформами, що готує їх до сучасних професійних вимог; *ефективність навчання*: комбінація різних форматів навчання сприяє кращому засвоєнню матеріалу; *економія часу*: частину матеріалу студенти вивчають самостійно, а на заняттях зосереджуються на практичних аспектах.

Інструменти та технології для змішаного навчання: *навчальні платформи*: Moodle, Google Classroom, Canvas, Blackboard; *відеоконференції*: Zoom, Microsoft Teams, Google Meet для проведення онлайн-занять; *мультимедійні ресурси*: відеолекції, інтерактивні презентації, симуляції; *тестування і опитування*: використання онлайн-тестів для перевірки знань (наприклад, Kahoot, Quizizz); *інтерактивні інструменти*: платформи для спільної роботи, такі як Padlet або Miro.

Роль викладача у змішаному навчанні: *дизайнер* навчального процесу: викладач створює навчальні матеріали, комбінуючи традиційні та цифрові ресурси; *наставник*: підтримує студентів, допомагає вирішувати труднощі й консультує з питань використання ресурсів; *модератор*: організовує дискусії, обговорення й активності як у класі, так і онлайн; *оцінювач*: викладач проводить оцінювання як у традиційному форматі, так і за допомогою цифрових інструментів.

Таким чином, змішане навчання – це ефективна сучасна дидактична теорія, яка дозволяє інтегрувати технології в освітній процес, забезпечуючи гнучкість, індивідуалізацію та підвищення якості навчання. Воно відкриває нові

можливості як для студентів, так і для викладачів, сприяючи підготовці до вимог сучасного світу.

Інноваційно-активна дидактика як сучасна теорія у вищій школі

Інноваційно-активна дидактика є сучасним підходом до організації освітнього процесу, який базується на використанні інноваційних технологій, методів і засобів навчання. Вона орієнтована на розвиток креативності, самостійності та адаптивності студентів у контексті швидких змін у суспільстві та професійному середовищі.

Основні ідеї інноваційно-активної дидактики: 1) *впровадження інновацій*: використання новітніх технологій і методів, що стимулюють активність студентів; інновації охоплюють як педагогічні підходи, так і цифрові інструменти; 2) *активізація навчання*: навчальний процес будується так, щоб залучити студентів до активної діяльності через практичні завдання, інтерактивні форми та творчі проекти; 3) *орієнтація на студентів*: центром освітнього процесу є студент, а не викладач. Особистісно-орієнтований підхід враховує індивідуальні потреби та здібності студентів; 4) *інтеграція науки, практики та навчання*: освітній процес включає вирішення реальних проблем, співпрацю з професіоналами галузі та участь у науково-дослідницьких проєктах; 5) *розвиток «м'яких навичок» (soft skills)*: інноваційно-активна дидактика сприяє розвитку комунікації, критичного мислення, креативності та лідерських якостей.

Методи інноваційно-активної дидактики: *проектне навчання*: студенти працюють над реальними проєктами, які інтегрують знання з різних дисциплін; приклад: створення бізнес-плану, розробка програмного продукту; *кейс-метод*: аналіз і вирішення реальних або змодельованих ситуацій; *приклад*: вирішення юридичних конфліктів, економічних задач або медичних випадків; *гейміфікація*: впровадження ігрових елементів у навчальний процес; *приклад*: вікторини, симуляційні ігри, конкурсні завдання; *робота в команді*: спільні завдання для розвитку навичок співпраці, обміну знаннями та досягнення спільних цілей; *використання цифрових технологій*: платформи для дистанційного навчання (Moodle, Google Classroom), інтерактивні дошки, віртуальна та доповнена реальність (VR/AR); *дослідницьке навчання*: студенти беруть участь у наукових дослідженнях, розробляють власні гіпотези та перевіряють їх експериментально.

Особливості впровадження інноваційно-активної дидактики у вищій школі: 1) *роль викладача*: викладач є фасилітатором і наставником, а не лише джерелом знань; він допомагає студентам знаходити власні шляхи досягнення результату, створюючи комфортне навчальне середовище; 2) *залучення студентів*: студенти активно беруть участь у плануванні навчання, виборі методів і тем досліджень; 3) *гнучкість навчального процесу*: застосовуються індивідуальні освітні траєкторії, які дозволяють кожному студенту працювати у власному темпі; 4) *оцінювання результатів*: акцент робиться на формульованому оцінюванні, портфоліо, презентаціях проєктів та зворотному зв'язку.

Переваги інноваційно-активної дидактики: *розвиток практичних навичок*: студенти отримують знання, які одразу можуть застосовувати в реальних умовах; *формування креативності*: навчання стимулює нестандартне мислення і пошук нових рішень; *залучення студентів*: інтерактивні методи підвищують мотивацію до навчання; *підготовка до викликів сучасного світу*: студенти вчаться адаптуватися до змін, працювати в умовах невизначеності, генерувати нові ідеї; *розвиток soft skills*: інноваційно-активна дидактика формує комунікативні, лідерські та міжособистісні навички.

Приклади впровадження інноваційно-активної дидактики у вищій школі: *медична освіта*: використання VR-симуляторів для навчання хірургічним процедурам; *IT-освіта*: хакатони та спільна розробка програмного забезпечення у командах; *бізнес-освіта*: розробка стартапів у межах навчального курсу; *архітектура та дизайн*: використання 3D-моделювання та програм віртуальної реальності для створення проєктів.

Таким чином, інноваційно-активна дидактика у вищій школі спрямована на розвиток навичок, які є актуальними у XXI столітті. Це креативність, критичне мислення, вміння працювати в команді та здатність адаптуватися до змін. Використовуючи сучасні технології та інноваційні методи, викладачі створюють умови для активного і ефективного навчання, яке відповідає вимогам сучасного суспільства та ринку праці.

Отже, вивчення та впровадження різноманітних дидактичних концепцій є ключовими для розвитку сучасної педагогіки. Вони формують основу для створення інноваційних підходів до навчання, що відповідають викликам нашого часу та потребам суспільства. Систематичний аналіз і дослідження цих теорій відкривають нові горизонти для вдосконалення освітнього процесу і

підготовки кваліфікованих спеціалістів, готових до успішної діяльності в умовах сучасного світу.

Практичні завдання

1. Проаналізуйте основні дидактичні теорії, наведені в лекції, і складіть таблицю порівняння, включаючи їх основні принципи, методи та значення для сучасної освіти.

2. Визначте, які дидактичні підходи найбільше відповідають сучасним викликам освіти. Обґрунтуйте свій вибір з використанням конкретних прикладів.

3. Зробіть розробку конкретної теми, застосовуючи один із теоретичних підходів, описаних у лекції. Включіть методи, які допоможуть засвоєнню матеріалу.

4. Підготуйте презентацію на тему «Вплив дидактичних концепцій на сучасну освіту» та висвітліть основні аспекти кожного підходу.

5. Порівняйте методики евристичного навчання та проблемного навчання, визначивши сильні й слабкі сторони кожного підходу.

Творчі завдання

1. Створіть власну дидактичну модель на основі концепцій, розглянутих у лекції. Опишіть її основні риси, принципи і потенційний вплив на навчальний процес.

2. Розробіть інтерактивний урок, який враховує теорію поетапного формування розумових дій. Опишіть етапи уроку та очікувані результати.

3. Напишіть есе на тему «Як концепція виховуючого навчання може сприяти формуванню ціннісних орієнтацій у сучасних учнів?»

Проблемні, евристичні запитання

1. Яким чином можна інтегрувати різні дидактичні підходи в один навчальний процес, щоб досягти максимальних результатів?

2. Чи можливо досягти успішного розвитку критичного мислення без використання проблемного навчання? Аргументуйте свою думку.

3. Як впливає індивідуальна психологічна підготовка учнів на ефективність застосування теорії поетапного формування розумових дій?

Питання для самоперевірки

1. Які основні принципи дидактики лежать в основі теорії виховуючого навчання Й. Гербарта?
2. Як сенсуалістична теорія пізнання Я. Коменського впливає на сучасне навчання?
3. Чим відрізняється педагогічний активізм Й. Песталотці від евристичного навчання Хуторського?
4. У чому полягає різниця між традиційними методами навчання та концепцією проблемного навчання?

Завдання для самостійної роботи

1. Підготуйте порівняльний аналіз двох дидактичних теорій, застосованих в різних контекстах (наприклад, в школі та університеті).
2. Дослідіть приклади успішного використання проблемного навчання в навчальному закладі. Підготуйте звіт з власними висновками.
3. Напишіть реферат на тему «Еволюція дидактичних концепцій: від сенсуалізму до евристичного навчання».

Література.

1. Антонюк Г. Ідеї Яна Амоса Коменського у вітчизняному освітньому просторі кінця XVI – початку XVII ст. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2020. DOI: <https://doi.org/10.31499/2307-4906.0.2013.197692>.
2. Антонюк Н. А., Савчук С. В., Пушкар Н. С. Організація освітньої діяльності в умовах змішаного навчання для майбутніх вчителів початкових класів. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 55, Т. 1. С. 37–40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/55.1.7>.
3. Балашов Е. М. Теоретичні моделі й концепції саморегульованого навчання. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»*. 2020. № 10. С. 51–59.
4. Васянович Г., Онищенко В. Дидактичні засади формування професійних якостей майбутніх кваліфікованих робітників. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2014. № 1. С. 7–25.
5. Гуревич Р. С., Коношевський Л. Л., Коношевський О. Л., Драчук М. І. Змішане навчання як сучасна форма побудови навчального процесу. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2023. Вип. 70. С. 155–172.

6. Гриньова М. В., Кононова М. М. Саморегуляція навчальної діяльності та професійний розвиток студентської молоді: монографія. Полтава: Астрія, 2021. 384 с.

7. Концепція впровадження медіа-освіти в Україні / Інститут соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України. URL: <http://www.ispp.org.ua/news>.

8. Михалюк А. Використання інтерактивних методів навчання в процесі підготовки майбутніх педагогів. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2020. № 33. С. 76–79. DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2020.33.9>.

9. Нефедченко О. І. Розвиток технологій евристичної освіти в українській вищій педагогічній школі: монографія. Суми: Сумський державний університет, 2023. 254 с.

10. Подковенко Т. Концепція лібералізму Джона Локка. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. № 1. С. 12–17. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1328>.

11. Рекомендації щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2020/zmyshene%20navchanny/zmishanenavchannia-bookletspreads-2.pdf>.

12. Рудинський В. Змістовно-сміслові поле поняття «змішане навчання» та моделі змішаного навчання. *Гуманітарні студії: історія та педагогіка*. 2022. № 1. С. 128–139. URL: <http://gsip.wunu.edu.ua/index.php/gsipua/article/view/102>.

13. Сбруєва А., Бойченко М., Чашечнікова О. Становлення концепцій і технологій евристичної освіти в дослідженнях українських науковців. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 2(96). С. 311–326. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/06/33.pdf>.

ТЕМА 3. РОЗВИТОК СИСТЕМ НАВЧАННЯ

Індивідуально-групова система навчання

- Історичний контекст: огляд ранніх форм індивідуально-групового навчання; визначення терміна та його значення в історії освіти.
- Використання в Середні віки: особливості церковних, ієзуїтських та лицарських шкіл; роль навчання в релігійних та військових контекстах.
- Основні характеристики: невизначеність віку та термінів навчання; методи індивідуальної роботи в групах.

Взаємозв'язок між індивідуальним та груповим навчанням.

Історичний контекст. Індивідуально-групова система навчання представляє собою одну з найраніших форм освітнього процесу, що бере свій початок в епоху античності і розвивається протягом середніх віків. Ця система стала основою для більш структурованих форм навчання, які з'явилися у наступні століття. З самого початку індивідуально-групова система акцентувала увагу на співпраці між учнем і викладачем, що забезпечувало можливість адаптувати навчальний процес під індивідуальні потреби кожного учня.

Використання в Середні віки. У середньовіччі індивідуально-групова система навчання набула популярності в різноманітних навчальних закладах, зокрема в церковних, ієзуїтських та лицарських школах. Ці заклади акцентували увагу на індивідуальному підході до виховання та навчання, що дозволяло формувати не лише знання, а й моральні цінності у молоді.

Церковні школи виконували роль освітніх центрів, де навчалися хлопці з різних соціальних верств. Освітній процес в таких школах часто мав на меті не лише передавання знань, але й виховання моральних якостей, які були важливими для служіння церкви.

Ієзуїтські школи слугували прикладом індивідуально-групового навчання, оскільки акцентували увагу на необхідності індивідуального підходу до кожного учня, враховуючи його особисті здібності та інтереси. Учні працювали у групах, але отримували індивідуальні завдання, які відповідали їхньому рівню знань і розвитку.

Лицарські школи – практикувалося навчання в малих групах, де формувалися як знання, так і практичні навички, необхідні для підготовки до військової служби. Під час навчання акцент робився на особистих якостях, таких як мужність, відвага та відданість.

Основні характеристики індивідуально-групової системи навчання, що відрізняється кількома важливими аспектами, що визначають її особливості та функціонування.

Невизначеність віку та термінів навчання, тобто як правило у навчальних закладах не було чітко визначених вікових рамок для початку навчання. Це означало, що учні різного віку могли навчатися разом, що сприяло створенню більш гнучкого та адаптивного навчального середовища. Термін навчання також був варіативним і залежав від індивідуальних потреб учнів.

Індивідуальна робота в групах. Ця система підтримувала концепцію навчання через співпрацю, де учні могли ділитися знаннями та досвідом один з одним. Індивідуальна робота у групах допомагала учням розвивати комунікативні навички, критичне мислення та здатність працювати в команді.

Взаємозв'язок між індивідуальним та груповим навчанням. Поєднання індивідуального підходу з груповою діяльністю дозволяло учням як отримувати знання, так і застосовувати їх на практиці. Це сприяло розвитку особистої відповідальності за навчальний процес та за результат.

Отже, індивідуально-групова система навчання виявилася важливою складовою розвитку освітніх традицій, закладаючи основи для більш складних і структурованих систем навчання, що з'явилися в подальші століття. Її особливості, такі як адаптивність до індивідуальних потреб учнів та акцент на спільній діяльності, стали основою для багатьох сучасних освітніх методик. Ця система продовжує впливати на педагогічну практику, підкреслюючи важливість індивідуалізації та співпраці в навчальному процесі.

Класно-урочна система навчання

- Відкриття братських школах: запровадження класно-урочної системи в Південно-Західній Русі в 16 столітті; огляд братських шкіл як прикладу класно-урочної системи.

- Теоретичне обґрунтування Я. Коменським: основні ідеї Я.А. Коменського про організацію навчального процесу; практичне використання теорії Я.А. Коменського в класно-урочній системі.

- Ознаки та особливості класно-урочної системи навчання: структура уроку, класу та організація навчального процесу; переваги та недоліки класно-урочної системи.

- Сучасні особливості класно-урочної системи: еволюція класно-урочної системи в сучасній освіті; виклики та нововведення в класно-урочному навчанні.

Класно-урочна система навчання є однією з найбільш розповсюджених і традиційних форм організації навчального процесу в сучасній освіті. Її запровадження в освіті України та інших країн стало значущою подією в історії педагогіки, оскільки вона сформувала нові підходи до організації навчання, структурування навчального часу та управління освітнім процесом. Ця система, яка започаткована ще в 16 столітті, продовжує використовуватися в сучасних навчальних закладах, адаптуючись до потреб сьогодення.

Запровадження класно-урочної системи в Україні. Класно-урочна система навчання була вперше запроваджена в братських школах в 16 столітті, що стало важливим етапом в історії національної освіти. Братські школи, засновані для підготовки священників і освічених мирян, використовували елементи організованого навчального процесу, які передбачали чітке розподілення навчального часу та завдань.

Теоретичне обґрунтування класно-урочної системи Я. Коменським. Ян Коменський, чеський педагог і філософ, став одним із найзначніших теоретиків класно-урочної системи навчання. Його праці, зокрема «Велика дидактика», містять ґрунтовні теоретичні обґрунтування принципів організації навчального процесу. Коменський вважав, що навчання має бути структурованим і систематизованим для забезпечення засвоєння знань.

Структурованість навчання. Я.А. Коменський підкреслював важливість чіткої організації навчального процесу. Він пропонував розділити навчання на певні етапи та предмети, що дозволяє учням краще орієнтуватися в навчальному матеріалі. Ця структурованість стала основою класно-урочної системи, де уроки проводяться за певним розкладом, що дозволяє ефективно організувати навчальний процес.

Науковість і доступність знань. Я.А. Коменський акцентував на необхідності адаптації знань до можливостей і потреб учнів. Він пропонував використовувати різні методи навчання, щоб забезпечити доступність знань для всіх учнів. Це стало основою для формування методик навчання, які враховують різні стилі навчання та індивідуальні особливості учнів.

Особливості та ознаки класно-урочної системи. Класно-урочна система має кілька ключових особливостей і ознак, які визначають її функціонування:

- *чіткий розклад занять*: у рамках класно-урочної системи навчальний процес організований за розкладом, що дозволяє структурувати навчальний час і планувати діяльність учнів; розклад занять забезпечує регулярність і послідовність навчання, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу;

- *класи і уроки*: учні розподіляються на класи за віком або рівнем підготовки, що дозволяє здійснювати навчання в однорідних групах; кожен урок має свою мету і структуру, що включає етапи підготовки, викладу нового матеріалу, закріплення знань та перевірки їх засвоєння;

- *форма контролю*: у класно-урочній системі застосовуються різні форми контролю за знаннями учнів, зокрема усні відповіді, письмові роботи, контрольні та екзаменаційні роботи; це забезпечує об'єктивну оцінку знань і вмінь учнів.

Розвиток і збагачення класно-урочної системи. З часом класно-урочна система навчання зазнала значних змін і збагачення, адаптуючись до нових викликів та вимог сучасності. Зокрема, в останні десятиліття виникли нові підходи, які включають інтерактивні методи навчання, проектну діяльність та індивідуалізацію навчального процесу:

- *інтерактивність*: сучасні педагогічні технології акцентують на важливості інтерактивності в навчанні; це включає використання групових робіт, дискусій, рольових ігор та інших методів, які активізують учнів і сприяють їхньому залученню до навчального процесу;

- *індивідуалізація навчання*: адаптація класно-урочної системи до індивідуальних потреб учнів стала важливим аспектом сучасної освіти; викладачі використовують різноманітні дидактичні матеріали та методи, щоб задовольнити потреби учнів з різними рівнями підготовки.

Класно-урочна система навчання, яка була закладена в братських школах Південно-Західної Русі та розвивалася під впливом теоретичних концепцій Я. А. Коменського, залишається основною формою організації навчального процесу в багатьох країнах. Її основні характеристики, такі як структурованість, регламентованість та чіткий розподіл навчального часу, визначили її популярність та ефективність. Сучасні тенденції в освіті вимагають від цієї системи адаптації до нових умов і потреб учнів, що зумовлює її подальший розвиток і вдосконалення.

Система взаємного навчання (белл-ланкастерська система)

Система взаємного навчання, також відома як белл-ланкастерська система, була розроблена в кінці XVIII - на початку XIX століття як відповідь на потреби масової освіти, що виникли в умовах індустріалізації та зростання населення. Основна ідея цієї системи полягала в тому, щоб використати вже освічених учнів для навчання своїх менш підготовлених товаришів, що дало змогу зменшити навантаження на вчителів та забезпечити ефективніше навчання.

Основні принципи белл-ланкастерської системи. Система взаємного навчання ґрунтується на кількох ключових принципах, які визначають її організацію та реалізацію:

- *взаємодопомога учнів:* в основі системи лежить ідея, що учні можуть і повинні допомагати один одному в навчальному процесі; учні, які вже опанували певний матеріал, стають «учителями» для тих, хто має труднощі в навчанні; цей підхід не лише знижує навантаження на вчителя, але й покращує розуміння предмета самими учнями, оскільки вони повинні структурувати свої знання для їх передачі іншим;

- *групова організація навчання:* у рамках белл-ланкастерської системи учні діляться на групи, де кожен член групи може виконувати роль як учня, так і викладача; це створює можливість для активного обміну знаннями та уміннями серед учнів, сприяючи розвитку комунікативних навичок і соціальної взаємодії;

- *диференціація навчання:* система передбачає адаптацію навчального матеріалу відповідно до рівня підготовки учнів; взаємне навчання дозволяє створити більш гнучке навчальне середовище, в якому кожен учень може отримати підтримку, яка відповідає його потребам та можливостям;

Розповсюдження белл-ланкастерської системи в Англії. На початку XIX століття белл-ланкастерська система навчання стала популярною в Англії, де її впровадження допомогло вирішити проблему браку вчителів і ресурсів в умовах швидкого зростання населення. Зокрема, в 1798 році лорд Белл і доктор Ланкастер започаткували першу школу, яка працювала за цією системою. Класичним прикладом реалізації белл-ланкастерської системи стала система «два вчителі – багато учнів». Один вчитель навчав групу старших учнів, які потім виконували роль асистентів і допомагали молодшим учням. Це забезпечувало ефективний розподіл навчального навантаження та дозволяло одночасно навчати велику кількість учнів.

Основні ступені здійснення масового навчання. У межах белл-ланкастерської системи можна виділити кілька основних етапів, котрі ілюструють її ефективність в організації масового навчання:

- введення нового матеріалу: вчитель пояснює нову тему старшим учням, які потім сприймають інформацію і формують власні пояснення;
- розподіл завдань: старші учні ділять клас на групи, в яких молодші учні можуть отримувати допомогу, що створює умови для активної участі всіх учнів у навчальному процесі;
- закріплення знань: після вивчення теми учні виконують завдання, де старші учні керують процесом, пояснюючи матеріал і відповідаючи на запитання своїх молодших товаришів;
- оцінка та зворотний зв'язок: наприкінці уроку проводиться оцінка знань учнів – може бути як усна форма, так і письмові тестування; вчитель має змогу отримати зворотний зв'язок про рівень засвоєння матеріалу, а учні – оцінити свої досягнення.

Система взаємного навчання стала важливим кроком у розвитку освітніх технологій, що дозволило впроваджувати нові методи навчання і забезпечити доступність освіти для широких верств населення. Вона показала, що учні можуть не лише отримувати знання від вчителя, але й активно долучатися до навчального процесу, що підвищує їхню мотивацію та інтерес до навчання.

Наукові дослідження підтвердили, що взаємне навчання сприяє розвитку соціальних навичок, комунікаційних умінь, критичного мислення та здатності до співпраці. Це, у свою чергу, формує у учнів більш глибоке розуміння навчального матеріалу і покращує їхні результати в навчанні.

Система белл-ланкастерського навчання залишила яскравий слід в історії педагогіки, і багато сучасних навчальних підходів беруть за основу принципи взаємодії учнів і взаємного навчання. Вона відкрила нові можливості для організації навчального процесу, які продовжують розвиватися і адаптуватися до сучасних освітніх потреб і викликів.

Система різнорівневого навчання (мангеймська система)

Система різнорівневого навчання, або мангеймська система, виникла в умовах необхідності забезпечення індивідуалізації навчального процесу з урахуванням різних здібностей та потреб учнів. Ця система отримала свою популярність у XIX столітті в Німеччині, і стала значущим кроком у розвитку педагогічних технологій, що враховують індивідуальні особливості учнів.

Головна ідея системи полягає в тому, що всі учні мають різний рівень підготовки і сприйняття навчального матеріалу, тому необхідно створити умови, які б забезпечували ефективне навчання для кожного.

Принципи системи різнорівневого навчання. Система різнорівневого навчання базується на ряді основних принципів, які визначають її структуру та організацію:

- *диференціація навчання:* важливим аспектом цієї системи є диференціація навчального процесу відповідно до здібностей учнів – це означає, що навчальні програми, методи та форми роботи адаптуються до індивідуальних особливостей кожного учня, що дозволяє забезпечити оптимальні умови для засвоєння знань;

- *діагностика здібностей:* визначення рівня підготовки учнів є ключовим етапом у реалізації системи різнорівневого навчання – це може включати тестування, спостереження та інші методи оцінювання, які допомагають виявити сильні та слабкі сторони кожного учня;

- *види тестів:* у рамках системи розробляються різноманітні тести, що дозволяють оцінити не тільки знання, а й уміння, навички, а також рівень розвитку критичного мислення учнів; ці тести можуть бути як формальними, так і неформальними, включаючи проекти, презентації, есе та інші види роботи;

- *комплексні програми:* система різнорівневого навчання передбачає створення комплексних програм, що включають інтеграцію різних навчальних дисциплін; це дозволяє учням бачити зв'язки між предметами та підвищує їхню мотивацію до навчання.

Структура навчального матеріалу. У системі різнорівневого навчання навчальний матеріал будується у вигляді комплексної теми, розподіленої на три основні розділи: природа, праця та суспільство. Ця структура сприяє системному сприйняттю знань та розвитку інтегративного мислення учнів:

- *природа:* у цьому розділі учні знайомляться з природничими науками, що формує у них науковий світогляд; вивчення природи включає в себе як теоретичні, так і практичні аспекти, що дозволяє учням досліджувати навколишній світ;

- *праця:* праця розглядається не лише як фізичний процес, але і як інтелектуальна діяльність, що формує в учнів відповідальність та трудові навички; у цьому розділі учні можуть брати участь у різноманітних проєктах, що стимулює їхню активність і залучення;

- *суспільство*: акцентується увага на соціальних науках, формуючи у дітей громадянську свідомість та активність. Це включає вивчення історії, соціології, економіки та інших дисциплін, що допомагають учням усвідомити своє місце у суспільстві.

Поєднання праці з навчанням. Однією з важливих особливостей системи різнорівневого навчання є поєднання праці з навчанням. Це означає, що учні мають можливість здобувати знання не тільки в класі, а й через практичні завдання, проекти, стажування та інші види діяльності. Це забезпечує глибше засвоєння матеріалу та допомагає розвивати практичні навички, необхідні в реальному житті.

Індивідуалізована система навчання. Останнім часом у рамках різнорівневого навчання почала використовуватися індивідуалізована система навчання, яка також відома як «план Трампа». Ця система поєднує індивідуальне навчання з колективною роботою учнів, що дає можливість максимально адаптувати навчальний процес до потреб та інтересів учнів.

Максимальна індивідуалізація навчального процесу: у цій системі кожен учень отримує індивідуальний план навчання, що враховує його здібності, інтереси та рівень підготовки, що дозволяє досягати високих результатів у навчанні та забезпечує комфортні умови для розвитку.

Використання технічних засобів: індивідуалізована система навчання активно використовує сучасні технології, такі як онлайн-курси, електронні ресурси, мультимедійні засоби, що сприяє більшій гнучкості в організації навчального процесу та збагачує навчальний досвід учнів;

Робота з обдарованими учнями: застосування індивідуалізованого підходу особливо важливе для роботи з обдарованими учнями, які мають високий рівень розвитку в певних предметах; в умовах різнорівневого навчання їм надаються додаткові можливості для поглибленого вивчення предметів і розвитку творчих здібностей.

Система різнорівневого навчання є потужним інструментом у забезпеченні індивідуалізації освітнього процесу, що відповідає сучасним потребам суспільства та особистості. Вона надає можливість адаптувати навчальний процес до індивідуальних здібностей учнів, формуючи в них не лише знання, але й вміння, необхідні для життя в сучасному світі. Впровадження цієї системи дозволяє створити освітнє середовище, яке сприяє розвитку критичного мислення, соціальної активності та готовності до співпраці.

Лекційно-семінарська система навчання у вищій школі

Лекційно-практична система навчання є однією з основних форм організації навчального процесу, що використовується в сучасних освітніх закладах. Вона характеризується поєднанням різних форм навчання, включаючи лекції, практичні заняття, семінари та самостійну роботу учнів. Ця система була розроблена для того, щоб максимально ефективно засвоювати знання і формувати практичні навички у студентів, що відповідають вимогам сучасного ринку праці.

Основні складові лекційно-практичної системи.

Лекція: лекція є основним методом передачі інформації, де викладач виступає в ролі джерела знань, а студенти сприймають і систематизують отриману інформацію. Лекції можуть бути традиційними або мультимедійними, що включають використання сучасних технологій для візуалізації навчального матеріалу. Викладачі можуть також залучати студентів до активної участі в лекціях через запитання, обговорення або інтерактивні елементи, що сприяє глибшому розумінню матеріалу.

Практичні заняття: практичні заняття надають студентам можливість закріпити теоретичні знання через практичне їх застосування. Вони можуть включати лабораторні роботи, виконання проектів, рольові ігри, обговорення кейсів, що дозволяє учням застосовувати набуті знання у реальних або змодельованих умовах. Практичні заняття є важливою складовою навчального процесу, оскільки сприяють розвитку критичного мислення, творчих здібностей та практичних навичок.

Самостійна робота: самостійна робота є невід'ємною частиною лекційно-практичної системи, що передбачає виконання студентами завдань та досліджень без безпосереднього контролю викладача. Це може включати читання наукових статей, підготовку проектів, виконання домашніх завдань та участь у дискусіях. Самостійна робота формує навички самостійного мислення та відповідальності за власне навчання, що є надзвичайно важливим для підготовки до самостійної професійної діяльності.

Структура організації навчального процесу. Лекційно-практична система передбачає чітку організацію навчального процесу, що включає наступні елементи:

Групи: студенти об'єднуються в групи, що дозволяє їм спільно працювати над завданнями, обмінюватися думками та досвідом. Групова робота сприяє розвитку комунікативних навичок та умінь працювати в команді.

Потоки: у великих навчальних закладах часто використовуються потоки, що дозволяє забезпечити оптимальне навантаження на викладачів та студентів. Кожен потік може мати свій графік занять, що надає студентам більше гнучкості у виборі часу навчання.

Курси: навчальний процес розділений на курси, що дозволяє структурно організувати вивчення предметів. Кожен курс має свою програму, що визначає обсяги матеріалу, терміни виконання завдань та форми контролю знань.

Єдиний навчальний план: лекційно-практична система базується на єдиному навчальному плані та програмах, що забезпечує узгодженість і послідовність навчання. Це дозволяє викладачам та студентам мати чітке уявлення про структуру навчального процесу, терміни виконання завдань та контрольні заходи:

- *семестровий розподіл навчального року:* навчальний рік зазвичай розділяється на семестри, що полегшує планування навчального процесу, контролю знань та оцінювання успішності студентів; в кінці кожного семестру студенти проходять екзамени, що є формою підсумкового контролю їх знань та практичних вмінь;

- *оцінка результатів навчання.* Оцінка результатів навчання є важливою складовою лекційно-практичної системи; вона включає в себе кілька аспектів: *екзамен* – проведення екзаменів в кінці семестру є традиційним методом оцінки знань студентів, вони можуть бути у формі тестів, письмових робіт, усних відповідей або практичних завдань; *проміжна атестація* – протягом семестру проводяться контрольні роботи, заліки, тести, що дозволяє відстежувати прогрес студентів і коригувати навчальний процес у разі необхідності; *оцінювання участі у практичних заняттях* – участь студентів у практичних заняттях також оцінюється, викладачі можуть враховувати активність студентів, якість виконання завдань, участь у групових проектах, що формує у них почуття відповідальності за результати своєї роботи.

Лекційно-практична система навчання є потужним інструментом для забезпечення якісної освіти, що відповідає вимогам сучасного світу. Вона поєднує в собі різні методи і форми навчання, забезпечуючи інтерактивність і активність студентів, що сприяє їхньому розвитку як особистостей і фахівців. Використання лекційно-практичної системи дозволяє не лише передавати

знання, але й формувати у студентів навички, необхідні для їхньої подальшої професійної діяльності. Ця система продовжує вдосконалюватися і адаптуватися до сучасних вимог освіти, що робить її актуальною і важливою в навчальному процесі.

Дистанційна система навчання у вищій школі

Дистанційне навчання є однією з найбільш інноваційних і динамічно розвиваючих форм освіти в сучасному світі. В умовах глобалізації та інформаційної революції ця форма навчання стала надзвичайно популярною, особливо після поширення інтернет-технологій. Дистанційне навчання визначається як процес, при якому освітні послуги надаються учням на відстані, з використанням різноманітних засобів комунікації та технологій. Це підходить для широкого кола учнів – від учнів шкіл до студентів вищих навчальних закладів, а також для людей, які прагнуть до професійної перепідготовки чи підвищення кваліфікації.

Особливості дистанційного навчання. Дистанційне навчання відрізняється від традиційних форм освіти рядом особливостей:

- *гнучкість:* дистанційне навчання дозволяє учням самостійно обирати час і місце навчання, що особливо важливо для тих, хто поєднує навчання з роботою чи сімейними обов'язками. Це забезпечує можливість адаптації до індивідуальних потреб і стилю життя кожного студента;

- *інтерактивність:* завдяки сучасним інформаційно-комунікаційним технологіям (ІКТ), дистанційне навчання може включати інтерактивні елементи – відеоконференції, чати, форуми, а також використання мультимедійних ресурсів, що підвищує залученість учнів до навчального процесу;

- *доступність:* дистанційне навчання робить освіту доступною для людей, які проживають в віддалених або сільських районах, де фізичні освітні заклади можуть бути недоступними. Це також сприяє освіті тих, хто має обмежений доступ до традиційних форм навчання через фізичні чи фінансові причини.

Технологічні засоби дистанційного навчання. Сучасні технології відіграють ключову роль у реалізації дистанційного навчання. Основні технологічні засоби включають:

- *платформи для онлайн-навчання:* різноманітні платформи, такі як Moodle, Coursera, EdX, Google Classroom, забезпечують інтеграцію навчальних

ресурсів, тестів, форумів для обговорення і багато інших функцій, які підтримують навчальний процес;

- *вебінари та відеоконференції*: сучасні технології дозволяють проводити онлайн-заняття у форматі відеоконференцій, що дозволяє викладачам і студентам взаємодіяти в режимі реального часу. Це створює ефект присутності і забезпечує активну участь учнів у навчальному процесі;

- *мультимедійні ресурси*: використання відео, аудіо, анімації та інтерактивних елементів робить навчальний матеріал більш цікавим і зрозумілим для учнів, сприяючи кращому засвоєнню інформації;

- *системи управління навчанням (LMS)*: ці системи дозволяють організовувати, управляти і відстежувати навчальний процес, забезпечуючи викладачам і студентам зручний доступ до навчальних матеріалів, завдань та оцінок.

Переваги дистанційного навчання. Дистанційне навчання має безліч переваг, які впливають на ефективність освітнього процесу: 1) *індивідуалізація навчання*: завдяки можливостям самостійного вибору темпів і форм навчання, студенти можуть адаптувати навчальний процес під свої потреби і здібності, що сприяє підвищенню якості навчання; 2) *розвиток самостійності*: дистанційне навчання формує у студентів навички самостійного планування, організації і управління часом, що є важливими компетенціями в сучасному світі; 3) *співпраця між учнями*: онлайн-формати навчання дозволяють студентам працювати в групах, обмінюватися думками і досвідом, що сприяє розвитку комунікативних навичок і соціальної взаємодії; 4) *економія часу та коштів*: відсутність необхідності у фізичному відвідуванні навчальних закладів дозволяє зекономити час на дорогу та витрати на проживання.

Виклики дистанційного навчання. Проте дистанційне навчання також має певні виклики, з якими стикаються як викладачі, так і студенти: необхідність у самоорганізації, адже не всім студентам легко організувати своє навчання без безпосереднього контролю викладачів, що може призвести до прокрастинації та зниження мотивації; технічні проблеми: доступ до Інтернету та технологічні ресурси можуть бути обмежені для деяких учнів, що створює нерівні умови для навчання; відсутність соціального взаємодії: дистанційне навчання може призвести до відчуття ізоляції у студентів, оскільки фізичний контакт з викладачами та однокурсниками мінімізується.

Дистанційне навчання – це сучасний і ефективний підхід до організації навчального процесу, що відповідає потребам сучасного суспільства.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє забезпечити доступність, гнучкість і індивідуалізацію навчання, проте потребує зусиль для подолання викликів, що виникають у процесі навчання. Подальші дослідження в цій сфері мають на меті вдосконалення технологій дистанційного навчання, підвищення якості освіти та формування нових освітніх стратегій, які відповідатимуть вимогам часу.

Індивідуалізована система навчання

Забезпечує підхід до кожного студента з урахуванням його здібностей, потреб і цілей. Реалізується через персональні консультації, проекти та наукову роботу. Індивідуалізована система навчання (ІСН) є одним з найбільш перспективних і сучасних підходів до організації навчального процесу, який враховує унікальні потреби, здібності та інтереси кожного студента. Ця концепція постала на основі розуміння того, що стандартні методи навчання, які базуються на загальних програмах і однакових для всіх вимогах, не завжди відповідають різноманітності особистісних характеристик студентів. У зв'язку з цим, індивідуалізоване навчання передбачає адаптацію навчального процесу до індивідуальних особливостей, що може суттєво підвищити його ефективність.

Основні принципи індивідуалізованої системи навчання. Індивідуалізована система навчання базується на кількох основних принципах:

Адаптація навчальних матеріалів: Навчальні програми та матеріали повинні бути налаштовані під конкретного студента, щоб враховувати його рівень підготовки, інтереси та стилі навчання. Це може включати вибір різних ресурсів – відео, статей, інтерактивних вправ тощо, які відповідають індивідуальним потребам учня.

Гнучкість у навчальному процесі: Індивідуалізоване навчання передбачає можливість змінювати темп навчання, тривалість занять і графік, що дозволяє учням адаптувати навчання до своїх умов життя. Це є особливо важливим для тих, хто працює, має сімейні зобов'язання чи інші активності.

Самостійність учня: У індивідуалізованій системі навчання акцент робиться на розвитку самостійності учня, який стає активним учасником власного навчального процесу. Це включає в себе формування навичок планування навчання, вибору завдань та оцінки власного прогресу.

Зворотний зв'язок і саморефлексія: Ключовим елементом індивідуалізованого навчання є постійний зворотний зв'язок між викладачем і учнем, а також практики саморефлексії. Учень має можливість отримувати

конструктивні коментарі щодо своїх досягнень та областей для покращення, що сприяє розвитку критичного мислення.

Технологічні засоби реалізації індивідуалізованого навчання. Для ефективної реалізації індивідуалізованої системи навчання використовуються різноманітні технологічні інструменти, які сприяють адаптації навчального процесу до потреб учнів:

Платформи для онлайн-навчання: Веб-ресурси, такі як Moodle, Edmodo, Google Classroom, забезпечують можливості для персоналізації навчання шляхом створення індивідуальних навчальних маршрутів та доступу до різних матеріалів.

Системи управління навчанням (LMS): Ці системи дозволяють вести облік прогресу учнів, надавати персоналізовані рекомендації та відстежувати виконання завдань, що робить процес навчання більш структурованим.

Адаптивні навчальні технології: Вони аналізують результати учнів і пропонують індивідуально адаптовані завдання в залежності від їхніх знань та навичок, забезпечуючи належний рівень складності.

Інтерактивні елементи навчання: Використання відео, ігор, симуляцій, а також віртуальних класів сприяє залученню учнів та активній участі в навчальному процесі.

Виклики індивідуалізованого навчання. Попри численні переваги, індивідуалізована система навчання стикається з певними викликами:

Труднощі у реалізації: Впровадження індивідуалізованих підходів вимагає значних ресурсів, включаючи навчання педагогів, розвиток нових програм і технологій, а також фінансові витрати.

Необхідність у висококваліфікованих фахівцях: Педагоги повинні володіти навичками аналізу потреб учнів та адаптації навчальних програм, що вимагає від них постійного професійного розвитку.

Мотивація студентів: Не всі учні готові до самостійної роботи, і деяким може бути важко організувати власне навчання. Це може призвести до зниження їхньої мотивації.

Доступ до технологій: Не всі учні мають рівний доступ до необхідних технологій, що може створити нерівності у навчальному процесі.

Приклади реалізації індивідуалізованої системи навчання. У різних країнах та навчальних закладах уже реалізуються успішні приклади індивідуалізованого навчання. Наприклад, у США застосовується модель «Flipped Classroom», де студенти самостійно вивчають новий матеріал вдома, а

на уроках працюють над практичними завданнями під керівництвом викладача. Це дозволяє більше уваги приділити індивідуальним запитам.

Іншим прикладом є програми, що використовують диференційоване навчання, коли викладачі створюють кілька варіантів одного й того ж завдання, кожен з яких відповідає різному рівню підготовки учнів. Це дозволяє кожному учневі працювати на своєму рівні та рухатися вперед у своєму навчанні.

Індивідуалізована система навчання має величезний потенціал для покращення якості освіти, відповідаючи на потреби та інтереси сучасних учнів. Завдяки використанню новітніх технологій, ця система може забезпечити гнучкість, доступність і персоналізацію навчання. Однак реалізація цієї системи вимагає зусиль на всіх рівнях – від державної політики до щоденної практики вчителів. Подальші дослідження та інновації в цій галузі допоможуть подолати існуючі виклики та сприятимуть формуванню більш ефективних моделей навчання, що враховують індивідуальні потреби учнів.

Кредитно-модульна система (ECTS)

Кредитно-модульна система (ECTS, European Credit Transfer and Accumulation System) – це система обліку навчального навантаження студентів, яка використовується в багатьох європейських університетах, включаючи Україну. Її мета – забезпечити прозорість навчального процесу, сприяти мобільності студентів між навчальними закладами та зробити зрозумілим облік здобутих знань.

Ось основні особливості цієї системи:

- Кредити ECTS: один кредит відповідає 25-30 годинам навчального навантаження студента, включаючи аудиторну та самостійну роботу; зазвичай один навчальний рік дорівнює 60 кредитам (30 кредитів на семестр);

- Модулі: навчальний процес поділяється на окремі модулі (навчальні дисципліни або їхні частини); кожен модуль оцінюється в кредитах залежно від обсягу роботи, необхідної для його вивчення;

- Оцінювання знань: результати навчання оцінюються за національною шкалою (наприклад, відмінно, добре, задовільно, незадовільно) та переводяться в систему ECTS (A, B, C, D, E, FX, F);

- Міжнародна мобільність: завдяки уніфікованій системі кредитів ECTS студенти можуть навчатися за обміном в університетах інших країн і отримати кредити зараховуються у їхньому «рідному» закладі;

- Документування: академічні досягнення студента відображаються в додатку до диплому, що допомагає зрозуміти рівень освіти для роботодавців або іноземних університетів.

Основна перевага ECTS: це спрощення визнання освітніх кваліфікацій і підвищення прозорості навчального процесу як для студентів, так і для роботодавців чи освітніх установ.

Кредитно-модульна система (European Credit Transfer and Accumulation System, ECTS) — це європейська система оцінювання навчального навантаження студентів, яка була розроблена для забезпечення прозорості вищої освіти та спрощення академічної мобільності. Вона базується на визначенні кредитів, які відповідають певному обсягу роботи студента.

Використання ECTS в Україні: Україна запровадила кредитно-модульну систему з 2005 року в межах інтеграції до Болонського процесу. Основні особливості її впровадження: 1) гнучкість: студенти можуть обирати дисципліни, формуючи індивідуальні траєкторії навчання; створюються умови для академічної мобільності; 2) уніфікація навчального процесу: університети структурують навчальні програми за єдиними європейськими стандартами; можливість студентів навчатися за кордоном та визнання дипломів європейськими роботодавцями; 3) взаємозв'язок із ринком праці: програми формуються так, щоб студенти здобували конкретні компетенції та навички, необхідні для роботи; 4) контроль знань: навчальні досягнення оцінюються за шкалою ECTS, яка поєднується з національною шкалою (наприклад, «відмінно» А, «задовільно» D).

Переваги використання ECTS: 1) підвищення якості освіти: студенти здобувають практичні та теоретичні знання на основі чітко визначених результатів навчання; 2) зростання мобільності: легший доступ до закордонних програм обміну та стажувань; 3) прозорість навчальних процесів: Зрозумілі критерії оцінювання; 4) адаптація до потреб ринку праці: Випускники стають конкурентоспроможними як в Україні, так і за її межами.

Кредитно-модульна система в Україні, як і в інших європейських країнах, стала основою для модернізації вищої освіти. Вона сприяє інтеграції до європейського освітнього простору, забезпечує гнучкість та прозорість навчання, але водночас потребує постійного вдосконалення.

Практичні завдання

1. Порівняльний аналіз систем навчання: Складіть порівняльну таблицю основних характеристик індивідуально-групової та класно-урочної систем навчання.
2. Розробка освітньої програми: Створіть модель навчального плану для класно-урочної системи, включаючи структуру уроків, оцінку знань і додаткові активності.
3. Вивчення діалогів у навчанні: Проведіть аналіз ролі взаємодії учнів у белл-ланкастерській системі та її впливу на розуміння матеріалу.
4. Оцінка переваг різнорівневого навчання: Розробіть анкету для оцінки ефективності різнорівневого навчання в сучасних умовах.
5. Дистанційне навчання на практиці: Спроектуйте план уроку, який можна проводити в дистанційному форматі, з урахуванням особливостей цифрових платформ.

Творчі завдання

1. Моделювання класу за індивідуально-груповою системою: Створіть сценарій навчання в умовах індивідуально-групової системи для середньовічної школи.
2. Інноваційний урок: Розробіть ідею уроку, який поєднує принципи традиційної класно-урочної системи з сучасними технологіями, наприклад, інтерактивними платформами.
3. Проект соціальної взаємодії в навчанні: Створіть модель проекту для школи, який би втілював принципи белл-ланкастерської системи, де старші учні допомагають молодшим у вивченні нового матеріалу.

Проблемні, евристичні запитання

1. Які переваги та недоліки різнорівневого навчання з точки зору індивідуалізації?
2. Яким чином індивідуально-групова система навчання вплинула на розвиток критичного мислення у середньовічних учнів?
3. Чому в сучасній освіті так важливо використовувати елементи системи взаємного навчання?

Питання для самоперевірки

1. Які основні принципи індивідуально-групової системи навчання?

2. У чому полягає різниця між класно-урочною та белл-ланкастерською системами навчання?

3. Як белл-ланкастерська система сприяє розвитку навичок взаємодопомоги серед учнів?

4. Які ключові особливості відрізняють дистанційне навчання від традиційних форм?

Завдання для самостійної роботи

1. Проведіть дослідження на тему «Сучасні моделі класно-урочного навчання» та підготуйте презентацію з основними висновками.

2. Напишіть есе на тему «Виклики та можливості для індивідуально-групової системи в умовах сучасної освіти».

3. Проведіть аналіз технологій, що підтримують дистанційне навчання, та опишіть їх переваги і недоліки для ефективного навчального процесу.

Література

1. Вітвицька С. С. Педагогіка вищої школи: практикум. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2023. 174 с.

2. Кулішов В. С. Дидактика вищої школи: навчально-методичний посібник. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2022. 142 с.

3. Марцева Л. А. Педагогіка і психологія вищої школи: навч. посіб. Електронні дані. Житомир: Державний університет «Житомирська політехніка», 2022. 150 с.

4. Педагогіка вищої школи : підручник для здобувачів другого рівня вищої освіти педагогічних університетів / С. Г. Немченко, В. В. Крижко, І. Ф. Шумілова, О. М. Старокожко, О. Б. Голік. Бердянськ: БДПУ, 2020. 517 с. URL: <https://dspace.bdpu.org/bitstream/123456789/3261/3/Pedahohika%20vyshshchoyi%20shkoly.pdf>.

5. Шевчук С. С., Кулішов В. С. Дидактика професійної освіти: практикозорієнтований аспект: навчально-методичний посібник. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПНУ, 2021. 212 с.

ТЕМА 4. ІННОВАЦІЙНІ ОСВІТНІ СИСТЕМИ

Визначення інноваційних освітніх систем.

Історичний контекст виникнення інноваційних систем навчання.

У сучасному світі освіта зазнає значних змін, що зумовлено не лише технологічними досягненнями, але й необхідністю адаптації до швидко змінюваного соціального та економічного середовища. Інноваційні освітні системи стали важливим елементом цього процесу, оскільки вони пропонують нові підходи до навчання, що відповідають викликам сучасності.

Визначення інноваційних освітніх систем та їх значення в сучасній педагогіці. Інноваційні освітні системи можна визначити як організовані структури навчання, які впроваджують нові ідеї, методи, технології та організаційні форми навчання з метою підвищення ефективності освіти. Ці системи охоплюють широкий спектр практик, включаючи, але не обмежуючися, альтернативними методами навчання, такими як проектне навчання, трудові школи, вальдорфська освіта, та інші підходи, які підкреслюють важливість активної участі учнів у навчальному процесі.

Значення інноваційних освітніх систем полягає в їх здатності:

Сприяти розвитку критичного мислення: інноваційні освітні підходи акцентують увагу на активному навчанні, формуванні критичного мислення, розвитку аналітичних навичок та здатність вирішувати проблеми.

Підвищувати мотивацію до навчання: використання нових методів та технологій у навчанні робить його більш цікавим і інтерактивним, що підвищує мотивацію учнів та їх зацікавленість у навчальному процесі.

Готувати учнів до життя в динамічному світі: сучасні інноваційні освітні системи готують учнів та студентів до реальних викликів, з якими вони можуть зіштовхнутися у майбутньому, надаючи їм можливості для розвитку практичних навичок та вмінь.

Впроваджувати технології навчання: інноваційні системи часто використовують сучасні технології, такі як інформаційні та комунікаційні технології (ІКТ), що відкриває нові горизонти для навчання та співпраці.

Історичний контекст виникнення інноваційних систем навчання. Виникнення інноваційних освітніх систем корениться в потребі відповідати на зміни в суспільстві та економіці. У XIX столітті, з розвитком індустріалізації, постала необхідність в освітніх моделях, які б забезпечували підготовку

робочої сили, здатної виконувати нові типи трудової діяльності. Цей період відзначався становленням перших трудових шкіл у Німеччині, Швейцарії та Австрії, які акцентували увагу на поєднанні теорії і практики.

На початку ХХ століття у педагогіці з'явилися нові ідеї, такі як «вільна школа», що пропонувала альтернативні підходи до навчання, які відмовлялися від традиційних методів, що ґрунтувалися на дисципліні та жорсткому контролі. Відзначені такими педагогами, як А. Макаренко, Г. Кершенштейнер та М. Монтесорі, ці системи акцентували увагу на розвитку особистості через активну участь у навчальному процесі, сприяючи формуванню самостійності та відповідальності.

З середини ХХ століття, з розширенням доступу до освіти, виникають нові концепції, такі як «освіта для всіх» та «неперервна освіта», які підкреслюють важливість інклюзивності та доступності освіти для всіх верств населення. В цей час починається інтенсивне впровадження інформаційних технологій у навчальний процес, що стає основою для нових інноваційних освітніх систем, здатних відповідати викликам глобалізації та інформаційного суспільства.

Таким чином, інноваційні освітні системи є результатом історичного розвитку педагогіки, що постійно адаптується до потреб суспільства та технологічного прогресу. Вони відіграють важливу роль у формуванні сучасної освіти, забезпечуючи ефективні підходи до навчання, які відповідають вимогам часу та сприяють всебічному розвитку особистості.

Трудова школа Г. Кершенштейнера

Трудова школа як освітня концепція виникла в Європі в кінці ХІХ – на початку ХХ століття, відповідно до потреб індустріалізації та соціально-економічних змін, що відбувалися в суспільстві. Основна мета трудових шкіл полягала в підготовці учнів до самостійного життя, формуванні в них трудових навичок та відповідальності, що було надзвичайно важливо в умовах нових викликів, пов'язаних із змінами в економіці та суспільстві.

Діяльність перших типів трудових шкіл Німеччини, Швейцарії, Австрії. Перші трудові школи в Німеччині, Швейцарії та Австрії з'явилися як відповідь на потреби індустріального суспільства, яке вимагало нових підходів до освіти. Основними цілями трудових шкіл були:

Формування трудових навичок: головною метою було навчити учнів різноманітним трудовим процесам, які б допомогли їм стати продуктивними членами суспільства.

Виховання відповідальності та самостійності: трудові школи прагнули формувати в учнів почуття відповідальності за власні дії та здатність приймати рішення в умовах колективної роботи.

Соціальна інтеграція: завданням трудових шкіл було також інтегрування учнів у соціум, сприяння розвитку соціальних навичок та співпраці між учнями.

Методики навчання та виховання, що застосовувалися в трудових школах, включали: *практичну діяльність:* основна увага приділялася практичним заняттям, де учні мали можливість здобувати досвід роботи в різних сферах (сільське господарство, ремесла тощо); *проектне навчання:* у рамках проектів учні працювали над реальними завданнями, що сприяло розвитку критичного мислення та творчості; *колективну діяльність:* трудові школи підкреслювали важливість роботи в групі, що допомагало формувати соціальні навички і здатність до співпраці.

Школи за проектом Г. Кершенштейнера (Німеччина). Герман Кершенштейнер, видатний німецький педагог, розробив концепцію трудового навчання, яка стала основою для нових освітніх моделей у Німеччині. Його підхід акцентував увагу на важливості праці як елемента освіти. Основні елементи концепції Г. Кершенштейнера включають:

Навчання через працю: Г. Кершенштейнер вважав, що навчання повинно бути безпосередньо пов'язане з практичною діяльністю, що дозволяє учням не лише засвоювати теоретичні знання, а й застосовувати їх у житті.

Формування особистості: трудове навчання, за його концепцією, сприяло формуванню всебічно розвиненої особистості, яка здатна до самостійного мислення, прийняття рішень та активної участі в суспільстві.

Соціальна відповідальність: концепція акцентувала увагу на важливості соціальних аспектів навчання, що формувало в учнів відповідальність за своє життя та життя суспільства.

Вплив трудового навчання на формування особистості учнів у концепції Кершенштейнера був значним. Він підкреслював, що навчання має бути активним і практичним, що забезпечує учням можливість засвоювати знання через безпосередню участь у трудових процесах.

Школи «вільного виховання»

Школи «вільного виховання». Школа «вільного виховання» є важливим напрямком в сучасній педагогіці, що акцентує увагу на індивідуальних потребах та інтересах учнів. Ця концепція виховання та навчання базується на принципах свободи, самостійності і автономії учнів, що дозволяє їм активно впливати на свій навчальний процес.

Орієнтація на інтерес і розвиток у процесі навчання. Орієнтація на інтереси учнів є однією з основних характеристик школи «вільного виховання». У цьому контексті навчальний процес відбувається в умовах, що сприяють самовираженню, творчості та дослідженню. Основні аспекти навчального процесу в умовах вільного виховання включають:

Гнучкість у навчанні: учні мають можливість обирати теми та методи навчання, що відповідають їхнім інтересам. Це підходить для розвитку критичного мислення та ініціативи, оскільки учні вчаться самостійно планувати свою діяльність.

Відсутність класно-урочної системи: у школах «вільного виховання» зазвичай не існує жорсткої структури класів та навчальних планів. Це дозволяє учням вчитися в зручному для них ритмі та формі, обираючи заняття, які їх цікавлять, і навчаючись у змішаних групах.

Індивідуалізація навчання: замість традиційного підходу до оцінювання, де всі учні навчаються однаковим матеріалом у встановлені терміни, «вільне виховання» передбачає індивідуальні програми навчання, які враховують рівень підготовки та особисті інтереси кожного учня.

Відсутність навчальних планів та класів не означає хаос, а навпаки, створює умови для розвитку самоорганізації та самодисципліни. Учні навчаються приймати рішення, розробляти свої проекти та працювати в команді, що сприяє розвитку соціальних навичок.

Дім дитини М. Монтесорі (Італія). Однією з найвідоміших моделей вільного виховання є система освіти М. Монтесорі, яка була впроваджена на початку ХХ століття в Італії. Основи Монтесорі-освіти ґрунтуються на розумінні дитини як активного учасника навчального процесу, який має свої власні потреби, інтереси та темп розвитку. Основні принципи системи Монтесорі включають:

Самостійність учнів: М. Монтесорі вважала, що діти повинні мати можливість обирати свої заняття і навчатися у своєму ритмі. Це сприяє розвитку внутрішньої мотивації та бажання навчатися.

Матеріали для навчання: важливою складовою системи є використання спеціально підготовлених навчальних матеріалів, які стимулюють дослідження і відкриття. Ці матеріали розроблені таким чином, щоб відповідати природним потребам розвитку дитини і підтримувати її самостійність.

Роль педагога: У Монтесорі-системі роль вчителя є радше спостереженням і підтримкою, ніж традиційним навчанням. Педагог допомагає дітям виявити їхні інтереси та направляє їх у процесі навчання.

Середовище, в якому відбувається навчання, відіграє важливу роль у соціалізації особистості. М. Монтесорі акцентує увагу на створенні «дослідницького середовища», яке є безпечним і стимулюючим для дітей. Це середовище забезпечує можливість взаємодії між учнями, що сприяє розвитку соціальних навичок, таких як співпраця, емпатія та відповідальність.

Важливим аспектом є також увага до різноманітності потреб дітей. М. Монтесорі вважала, що навчання має бути адаптоване до індивідуальних особливостей кожної дитини, що веде до більш глибокого розуміння та засвоєння знань. Таким чином, школа «вільного виховання», зокрема через концепцію М. Монтесорі, пропонує альтернативний підхід до традиційної системи освіти, орієнтуючи навчальний процес на інтереси і розвиток учнів. Вона акцентує увагу на самостійності, індивідуалізації навчання та важливості середовища для соціалізації особистості, що робить її значущою у сучасній педагогічній практиці.

Школа О. Нілла «Саммерхіл» (Велика Британія) - школа «абсолютної свободи учнів»

Школа «Саммерхіл», заснована О. Ніллом у 1921 році в Великій Британії, є яскравим прикладом інноваційної освітньої системи, що базується на принципах абсолютної свободи учнів. Ця школа стала відомою завдяки своїй унікальній філософії навчання, яка прагне створити сприятливе середовище для розвитку дітей, дозволяючи їм керувати своїм навчальним процесом.

Школа «абсолютної свободи учнів». Основна концепція «Саммерхіл» полягає в наданні учням максимальної свободи у виборі навчальних предметів, форм навчання та ритму, в якому вони хочуть навчатися. Ця школа не має обов'язкових навчальних планів, і учні самостійно вирішують, що їм вивчати. У цьому контексті можна виокремити кілька ключових принципів вільного навчання, які лежать в основі роботи «Саммерхіл»:

Свобода вибору: учні мають право обирати, які предмети вивчати, а також визначати, скільки часу вони хочуть витратити на кожен з них. Це сприяє розвитку автономії та самостійності, оскільки діти беруть на себе відповідальність за своє навчання.

Відсутність обов'язкових навчальних предметів: у «Саммерхіл» немає жорсткої структури навчальної програми. Це дозволяє учням вивчати матеріал, який їх цікавить, що, в свою чергу, стимулює їхнє бажання навчатися. Педагоги не нав'язують знання, а скоріше надають підтримку і ресурси, необхідні для самостійного навчання.

Акцент на емоційний розвиток: О. Нілл вважав, що емоційний розвиток учнів є таким же важливим, як і академічний. В «Саммерхіл» велика увага приділяється створенню позитивного емоційного клімату, що сприяє розвитку впевненості в собі та соціальних навичок. Учні вчать спілкуватися один з одним, вирішувати конфлікти і працювати в групі.

Демократична організація: у «Саммерхіл» існує демократична структура управління, де всі учні мають право голосу в ухваленні рішень, що стосуються життя школи. Це допомагає виховати почуття відповідальності та активної участі у спільноті, формуючи розуміння важливості демократичних процесів.

Взаємодія з природою та середовищем: О. Нілл вважав, що навчання має відбуватися в природному середовищі, яке спонукає дітей до дослідження та експериментів. Школа має розташування, що сприяє активному навчальному процесу на свіжому повітрі, де діти можуть взаємодіяти з природою.

Вплив концепції О. Нілла на сучасну педагогіку. Концепція О. Нілла і принципи, закладені в основу школи «Саммерхіл», справили значний вплив на розвиток сучасної педагогіки. Підходи Нілла стали основою для багатьох інноваційних освітніх моделей, що адаптували навчання до індивідуальних потреб учнів. Зокрема, його вплив проявляється у таких аспектах:

Альтернативні освітні моделі: багато сучасних шкіл, що працюють за альтернативними програмами, черпають натхнення з принципів «Саммерхіл». Вони впроваджують ідеї свободи вибору, індивідуалізації навчання та демократичного управління, зокрема в рамках таких ініціатив, як «школи для життя» та «школи самоорганізації».

Критика традиційних методів навчання: О. Нілл став відомим критиком традиційних освітніх систем, які акцентують увагу на строгих правилах і дисципліні. Його підходи закликають педагогів переосмислити свої методи і

звернути увагу на особистість учня, що може призвести до формування більш гнучких і адаптивних навчальних програм.

Соціальна відповідальність освіти: О. Нілл наголошував на важливості виховання відповідальних громадян, які вміють приймати рішення і вирішувати проблеми. Ця концепція знайшла відображення в сучасних освітніх практиках, які акцентують увагу на розвитку соціальних навичок і емоційного інтелекту.

Інклюзивність та підтримка різноманітності: ідеї О. Нілла про прийняття індивідуальності кожної дитини та її потреби у навчанні також сприяли розвитку інклюзивної освіти. Сучасні школи дедалі більше прагнуть адаптувати свої програми під різних учнів, враховуючи їх особливості.

Таким чином, школа О. Нілла «Саммерхіл» стала знаковим явищем в історії освіти, що показала, як принципи свободи та самовираження можуть стати основою ефективного навчання. Її вплив продовжує відчуватися в сучасній педагогіці, заохочуючи нові підходи, які враховують індивідуальні потреби учнів і сприяють їхньому всебічному розвитку.

«Школа для життя, через життя» О. Декролі (Бельгія)

«Школа для життя, через життя» – це освітня концепція, розроблена бельгійським педагогом О. Декролі, яка акцентує увагу на важливості інтеграції навчання з реальним життям і природним середовищем. Основою цієї системи є ідея, що освіта повинна відбуватися не в ізоляції, а в контексті активної участі учнів у їхньому оточенні. О. Декролі стверджує, що навчання повинно бути практичним, інтерактивним та націленим на розвиток особистості учнів, сприяючи їхньому соціальному, емоційному і фізичному розвитку.

Центри інтересів як основна ідея школи. Центри інтересів є основним елементом концепції О. Декролі. Цей підхід передбачає, що навчання повинно зосереджуватись на тих темах і питаннях, які є актуальними і цікавими для учнів. Це дозволяє учням активно брати участь у навчальному процесі та мотивує їх до самостійного дослідження.

Принципи організації діяльності та навчання:

Інтерес і залученість: в основі навчання лежить інтерес учнів, який стає рушійною силою їхньої діяльності. Декролі вважав, що якщо учні зацікавлені в темі, вони будуть більш активно залучені в процес навчання, що, в свою чергу, сприятиме більш глибокому засвоєнню знань.

Практичні проекти: навчання організовується через практичні проекти, що дозволяють учням застосовувати отримані знання у реальних ситуаціях. Цей

підхід допомагає зв'язати теорію з практикою, роблячи навчальний процес більш значущим.

Гнучкість у навчанні: програма навчання не є статичною; вона адаптується до потреб і інтересів учнів. Це сприяє розвитку критичного мислення і творчих здібностей, оскільки учні самостійно формують запитання і шляхи їх вирішення.

Взаємодія зі природою та сім'єю:

Природа як освітнє середовище: О. Декролі підкреслював важливість навчання на свіжому повітрі і в природному середовищі. Взаємодія з природою не лише покращує фізичне здоров'я дітей, але й допомагає їм усвідомити свою роль у екосистемі. Школа за концепцією О. Декролі часто організовує виїзди в природу, де учні можуть досліджувати навколишній світ, займатися екологічними проектами, вивчати флору і фауну, що живе в їхньому регіоні.

Співпраця з родиною: О. Декролі вважав, що освіта повинна бути інтегрована в життя сім'ї. Він підкреслював важливість співпраці між школою і батьками, оскільки батьки грають важливу роль у навчанні своїх дітей. Залучення батьків до навчального процесу, через спільні проекти або обговорення тем, що вивчаються, сприяє створенню єдиної освітньої екосистеми, що забезпечує всебічний розвиток учнів.

Концепція «Школа для життя, через життя» О. Декролі залишається надзвичайно актуальною в сучасному світі освіти. Її основні принципи – інтеграція інтересів учнів у навчальний процес, практична діяльність, взаємодія з природою та співпраця з родинами – сприяють розвитку цілісної особистості. Декролі показав, що освіта може бути не лише засобом передачі знань, а й важливим фактором у формуванні соціально активних, творчих і відповідальних громадян, здатних адаптуватись до змін у сучасному світі. Цей підхід надихає педагогів шукати нові способи зробити навчання більш доступним, значущим та інтерактивним, вважаючи кожного учня унікальною особистістю з власними потребами і бажаннями.

Лабораторна школа Д. Дьюї (США)

Лабораторна школа, заснована американським філософом і педагогом Джоном Дьюї, стала важливим етапом у розвитку сучасної освіти. Ця інноваційна модель навчання базується на принципах прогресивної педагогіки, яка акцентує увагу на активному залученні учнів у навчальний процес через практичний досвід і взаємодію з реальним життям. Дьюї вважав, що навчання

повинно бути актуальним, значущим і максимально близьким до досвіду дітей, що сприятиме їхньому всебічному розвитку.

Організація навчання шляхом наближення до життя. Однією з ключових особливостей лабораторної школи Д. Дьюї є організація навчального процесу, яка максимально наближає його до реального життя. Цей підхід відрізняється від традиційних методів, що зосереджують увагу на механічному запам'ятовуванні фактів і дотриманні жорстких навчальних планів.

Значення практичного досвіду для розвитку дітей:

Дьюї вважав, що навчання має відбуватися через практичні дії і дослідження. Учні отримують можливість застосовувати свої знання у реальних ситуаціях, що забезпечує глибше розуміння предметів і явищ. Так, навчальний процес включає в себе:

Проектна діяльність: учні беруть участь у проектах, які мають практичну цінність. Це можуть бути дослідження екологічних проблем, створення суспільно корисних ініціатив або участь у місцевих громадах. Через такі проекти діти навчаються не тільки предметним знанням, але й навичкам критичного мислення, вирішення проблем і командної роботи.

Дослідницька діяльність: Лабораторна школа заохочує учнів ставити запитання і шукати на них відповіді через експерименти та дослідження. Це формує наукове мислення, допитливість та інтерес до навколишнього світу.

Взаємодія з навколишнім середовищем: учні проводять частину навчального часу на свіжому повітрі, вивчаючи природу і оточуюче середовище, що сприяє розвитку екологічної свідомості та відповідальності за навколишній світ.

Урахування індивідуальних особливостей у навчанні.

Дьюї акцентував увагу на важливості індивідуального підходу до кожного учня. Він вважав, що кожна дитина є унікальною, з власними інтересами, здібностями та стилями навчання. Тому, щоб досягти максимальних результатів, навчальний процес повинен бути адаптований до індивідуальних потреб кожного учня.

Диференційоване навчання: лабораторна школа реалізує диференційований підхід, який дозволяє вчителям підлаштовувати навчальний матеріал відповідно до рівня підготовленості учнів. Це може включати в себе варіативні завдання, групову роботу або індивідуальні проекти.

Розвиток соціальних і емоційних навичок: Д. Дьюї вважав, що навчання не обмежується лише академічними знаннями. Соціальні та емоційні навички є

не менш важливими для розвитку дітей. У лабораторній школі проводяться заняття, які допомагають учням розвивати емоційний інтелект, навички комунікації та співпраці.

Оцінка прогресу: замість традиційних методів оцінювання, лабораторна школа використовує альтернативні способи оцінки, які враховують індивідуальні досягнення та прогрес учнів. Це може бути відображено в портфоліо робіт учнів або через самооцінювання.

Лабораторна школа Д. Дьюї представляє собою важливий внесок у розвиток сучасної освіти. Її принципи, що акцентують увагу на практичному досвіді, індивідуалізації навчання та інтеграції з реальним життям, залишаються актуальними і сьогодні. Дьюї довів, що навчання може бути не лише процесом засвоєння знань, але й активним, динамічним процесом, який формує особистість учнів, їхні соціальні навички і готовність до життя в суспільстві. Ця модель продовжує надихати педагогів на впровадження нових підходів у навчальний процес, що сприяє розвитку гнучких, критично мислячих і соціально відповідальних громадян.

Вальфдорфська школа (Р. Штайнер, Німеччина)

Вальфдорфська школа, заснована Рудольфом Штайнером у 1919 році, є однією з найвідоміших альтернативних освітніх систем у світі. Ця школа виникла на основі антропософії, філософії, що акцентує увагу на гармонійному розвитку дитини, її інтелектуальних, емоційних та духовних якостях. Вальфдорфська освіта підходить до навчання як до цілісного процесу, що охоплює не лише академічні знання, а й розвиток особистості в її багатогранності.

Основні характеристики

1. Самоврядування та залучення батьків

Вальфдорфські школи практикують активне залучення батьків у процес навчання, що є важливою складовою освіти в цьому навчальному закладі. Це залучення проявляється через різні форми:

-Партнерство між батьками та вчителями: Вальфдорфські школи створюють тісні зв'язки між педагогами і батьками, які беруть активну участь у формуванні навчального середовища та програм. Це дозволяє створити комфортні умови для розвитку дитини, оскільки батьки стають частиною освітнього процесу та можуть впливати на нього.

- Самоврядування: У рамках вальфдорфської системи існує модель самоврядування, де учні мають можливість брати участь у прийнятті рішень, що стосуються їх навчання і виховання. Це може включати формування шкільних правил, організацію позакласних заходів або участь у розвитку навчальних програм. Учні навчаються відповідальності та демократії, вчать приймати рішення, які впливають на їхнє навчальне середовище.

- Співпраця з місцевою громадою: Вальфдорфські школи часто співпрацюють із місцевими організаціями та установами, залучаючи батьків до проєктів, які сприяють розвитку спільноти. Це забезпечує учням можливість для практичного застосування знань і навичок у реальному житті.

2. Залучення інтелектуальної та духовної діяльності

Вальфдорфська освіта акцентує увагу на розвитку як інтелектуальних, так і духовних здібностей учнів. Цей підхід передбачає використання різноманітних методів навчання, що включають:

- Інтеграція мистецтва в навчальний процес: Вальфдорфські школи активно використовують мистецькі форми, такі як живопис, музика, театр, танець та ремесло, як інструменти навчання. Ці заняття сприяють розвитку творчості, емоційного інтелекту та уяви учнів, забезпечуючи більш глибоке розуміння навчальних предметів.

- Духовний розвиток: Навчальна програма включає елементи духовного виховання, які спонукають учнів до саморозуміння та саморозвитку. Учні знайомляться з різними філософськими, релігійними та культурними концепціями, що сприяє формуванню їхнього світогляду, етичних цінностей і соціальної відповідальності.

- Цілісний підхід до навчання: Вальфдорфська освіта не розглядає навчання як процес простого засвоєння інформації. Натомість, акцент робиться на інтеграцію знань з різних предметів у єдину систему, що допомагає учням бачити зв'язки між різними аспектами життя і культури. Це сприяє розвитку критичного мислення, глибокого аналізу та рефлексії.

- Індивідуалізація навчання: Вальфдорфська школа враховує унікальні здібності і потреби кожного учня, пропонуючи можливості для самостійного навчання та розвитку індивідуального стилю. Це включає в себе адаптацію навчального матеріалу до інтересів і здібностей учнів, забезпечуючи їхній особистісний ріст і розвиток.

Вальфдорфська школа представляє собою унікальну модель освіти, яка поєднує інтелектуальну, емоційну і духовну діяльність учнів. Завдяки

залученню батьків і самоврядуванню, учні мають можливість брати активну участь у своєму навчальному процесі, що сприяє розвитку їхньої відповідальності та демократичних навичок. Інтеграція мистецтва і духовного виховання у навчання забезпечує цілісний підхід до освіти, що допомагає формувати гармонійно розвинену особистість. Ця система освіти продовжує впливати на сучасну педагогіку, пропонуючи нові шляхи для розвитку учнів, орієнтуючи їх на самостійність, креативність та соціальну відповідальність.

Школа, організована за «методом проєктів» (У. Кілпатрик, США)

Метод проєктів, розроблений американським педагогом У. Кілпатриком у 1918 році, став однією з основоположних концепцій у розвитку сучасної освіти. Кілпатрик вважав, що навчання повинно бути більш релевантним і орієнтованим на реальні потреби та інтереси учнів. Проєктний підхід передбачає активну участь учнів у навчальному процесі через виконання практичних завдань, що стимулює їхню творчість, самостійність і відповідальність. У цій концепції особливу увагу приділяється свободі вибору учнями своїх занять, ролі вчителя та взаємозв'язку між досвідом учнів.

Свобода учнів у виборі занять

1. *Поняття свободи вибору.* Однією з ключових складових методу проєктів є свобода учнів у виборі тем і напрямків їхніх досліджень. Учні можуть самостійно обирати проєкти, які їх цікавлять, що надає їм можливість взяти активну участь у навчальному процесі. Цей підхід стимулює їхню мотивацію до навчання, оскільки учні вчаться через інтерес і залучення, а не за примусом.

2. *Індивідуальні інтереси і потреби.* Дослідження показують, що коли учні мають можливість вибирати теми своїх проєктів відповідно до власних інтересів, це підвищує їхню зацікавленість у навчанні та покращує результати. Метод проєктів дозволяє учням адаптувати процес навчання під свої особисті потреби, сприяючи їхньому розвитку як особистостей.

3. *Співпраця і групова діяльність* Проєктний підхід також заохочує співпрацю між учнями. Вони можуть об'єднуватися в групи для роботи над спільними проєктами, що сприяє розвитку командного духу, комунікативних навичок і вміння працювати в групі. Це важливо, оскільки в сучасному світі багато завдань вимагають спільної роботи, і навички співпраці стають все більш актуальними.

4.

Роль учителя в проектному навчанні

1. *Модератор і фасилітатор.* У традиційній системі освіти вчитель часто виступає в ролі головного джерела знань. В проектному навчанні його роль змінюється на модератора або фасилітатора. Вчитель не просто передає знання, а допомагає учням орієнтуватися в процесі навчання, підтримує їх у пошуках відповідей на запитання і надає ресурси для виконання проектів.

2. *Наставник і консультант.* Вчитель також виконує роль наставника, підтримуючи учнів у їхніх проектах. Він надає рекомендації, допомагає формулювати цілі, розробляти плани дій і оцінювати результати. Це дозволяє учням відчувати підтримку та отримувати зворотний зв'язок під час навчання.

3. *Оцінка та зворотній зв'язок.* Оцінка в проектному навчанні також відрізняється від традиційних методів. Вона базується на рефлексії учнів щодо їхнього власного процесу навчання та результатів проекту. Вчитель може організувати обговорення, в яких учні оцінюють свою роботу та обмірковують, що вони навчилися. Це сприяє розвитку критичного мислення і саморефлексії, які є важливими для особистісного зростання.

Взаємозв'язок досвідів учнів у навчальному процесі

1. *Конструктивістський підхід.* Метод проектів базується на конструктивістському підході, де навчання розглядається як процес активного конструювання знань на основі попереднього досвіду. Учні взаємодіють з новою інформацією, використовуючи свої попередні знання, що забезпечує глибше розуміння та інтеграцію нових знань.

2. *Контекстуальність навчання.* Проекти, обрані учнями, часто мають реальний контекст, що робить навчання більш значущим. Це дозволяє учням побачити, як отримані знання можуть бути застосовані в реальному житті. Наприклад, проект про екологію може заохочувати учнів вивчати місцеве середовище та пропонувати рішення для його покращення. Таким чином, учні не тільки вчать, а й стають активними учасниками свого середовища.

3. *Соціальна взаємодія і обмін досвідом.* Взаємодія між учнями під час виконання проектів сприяє обміну досвідом, ідеями та знаннями. Це створює середовище, в якому учні можуть вчитися один у одного, що підсилює їхнє розуміння матеріалу та розширює їхній кругозір. Також важливо, що учні вчать враховувати думки інших і працювати над спільними рішеннями, що формує їхні комунікативні навички.

Метод проектів, запропонований У. Кілпатриком, забезпечує гнучкий та інноваційний підхід до навчання, що акцентує увагу на свободі вибору учнями своїх занять, активній ролі вчителя як наставника та значенні взаємозв'язку між досвідом учнів. Це не лише підвищує зацікавленість учнів у навчанні, а й сприяє розвитку їхніх навичок критичного мислення, самостійності та соціальної відповідальності. Використання проектного навчання в сучасних освітніх закладах може значно покращити якість освіти, роблячи її більш релевантною та пристосованою до потреб учнів і суспільства в цілому.

Школи за «дальтон-планом» (Е. Паркхерст, США)

Дальтон-план, розроблений американською педагогом Едною Паркхерст у 1920-х роках, став важливим етапом у розвитку альтернативних освітніх систем. Ця модель навчання прагне надати учням максимальну свободу у виборі і темпі їхнього навчання, водночас зберігаючи структуру і чіткі вимоги до результатів навчання. Дальтон-план акцентує увагу на індивідуалізації навчального процесу, що відповідає різним стилям і темпам навчання учнів. У цьому тексті розглянемо основні принципи системи, взаємодію між учнями, роль контрактів у навчанні, а також суть системи та її ефективність.

Основні принципи системи

1. *Індивідуалізація навчання.* Один із центральних принципів дальтон-плану полягає в індивідуалізації навчального процесу. Учні мають можливість обирати, які предмети та теми вивчати в той час, який їм підходить, що дозволяє врахувати їхні інтереси та потреби. Це сприяє розвитку самостійності учнів і формує у них навички управління часом.

2. *Контрактна система.* Важливою складовою дальтон-плану є контрактна система. Кожен учень укладає контракт із вчителем, в якому визначається обсяг роботи, що підлягає виконанню, та терміни його виконання. Контракт може включати різні види діяльності, такі як проекти, дослідження, письмові роботи тощо. Це створює чіткі очікування щодо результатів і відповідальність учня за виконання роботи.

3. *Взаємодія між дітьми.* Дальтон-план заохочує активну взаємодію між учнями. Учні можуть працювати в групах або парах, що стимулює обмін знаннями і досвідом. Це не лише сприяє розвитку соціальних навичок, а й дозволяє дітям навчатися один у одного, обираючи різні підходи до вирішення завдань.

4.

Взаємодія між дітьми та роль контрактів у навчанні

1. *Групова робота та співпраця.* В рамках дальтон-плану учні мають можливість працювати разом над спільними проектами або завданнями. Це сприяє розвитку комунікаційних навичок і вмінню працювати в команді. Групова робота також може забезпечити додаткову мотивацію, оскільки учні стають відповідальними не лише за власний прогрес, але й за успіхи своїх однокласників.

2. *Роль контрактів у навчанні.* Контрактна система, запроваджена в дальтон-плані, є основним інструментом, який допомагає учням стати більш відповідальними за своє навчання. Контракти зазвичай включають конкретні цілі, терміни та методи оцінювання результатів. Вони дозволяють учням планувати свій навчальний процес і самостійно контролювати виконання завдань.

3. *Зворотний зв'язок і оцінка.* У рамках системи дальтон-плану вчителі надають регулярний зворотний зв'язок щодо прогресу учнів. Це дозволяє учням усвідомлювати свої досягнення та області, які потребують покращення. Оцінка не обмежується лише виставленням балів, а також включає аналіз виконаних завдань, що підвищує усвідомленість учнів щодо їхнього навчального процесу.

Суть системи та її ефективність

1. *Гнучкість та адаптивність.* Основною суттю дальтон-плану є його гнучкість. Він дозволяє освітнім закладам адаптувати навчальний процес відповідно до потреб своїх учнів. Це особливо важливо в умовах різноманітності навчальних стилів та потреб, з якими стикаються сучасні освітні системи. Гнучкий підхід до навчання також підвищує мотивацію учнів, оскільки вони можуть обирати свої власні інтереси і теми.

2. *Дослідження ефективності.* Дослідження показують, що учні, які навчаються за дальтон-планом, демонструють кращі результати у порівнянні з традиційними навчальними методами. Вони мають вищі показники у тестах, кращі навички критичного мислення і більшу самостійність. Ці результати свідчать про те, що модель дальтон-плану може бути ефективною альтернативою традиційній системі освіти.

3. *Проблеми і виклики.* Проте, реалізація дальтон-плану не позбавлена викликів. Один із основних недоліків полягає в тому, що не всі учні здатні організувати своє навчання самостійно, і деякі можуть відчувати труднощі у визначенні своїх цілей та мотивації. Тому важливо, щоб вчителі були готові

надати необхідну підтримку і ресурси для учнів, які можуть потребувати додаткової допомоги у навчальному процесі.

Дальтон-план, розроблений Едною Паркхерст, являє собою інноваційну освітню систему, що акцентує увагу на індивідуалізації навчання, свободі вибору учнями та активній взаємодії між ними. Основні принципи системи, такі як контрактна система та гнучкість у навчанні, створюють сприятливе середовище для розвитку особистості учнів і формування їхніх навичок самостійного навчання. Незважаючи на деякі виклики, які можуть виникати під час реалізації цієї моделі, результати досліджень свідчать про її ефективність у розвитку критичного мислення, мотивації та соціальних навичок у учнів, що робить її важливою альтернативою в сучасній освіті.

Нова французька школа (С. Френе, Франція)

Нова французька школа, заснована на педагогічних принципах, розроблених Шарлем Френе у 1930-х роках, стала важливим етапом у розвитку альтернативних освітніх моделей. Селестен Френе запровадив інноваційні підходи до організації навчального процесу, зокрема, акцентуючи увагу на активній ролі учнів у власному навчанні та самостійності в їхніх дослідженнях. У цьому тексті ми розглянемо основні елементи «техніки Френе», інноваційні підходи до організації навчального процесу та їх вплив на розвиток учнівської самостійності.

Основні елементи «техніки С. Френе»

1. *Навчання через практику.* Один із основних принципів «техніки Френе» полягає в акцентуванні на практичному навчанні. С. Френе вважав, що учні краще засвоюють матеріал, коли можуть застосувати його на практиці. Це означає, що уроки повинні включати діяльність, яка безпосередньо пов'язана з життєвими ситуаціями. Учні беруть участь у проектах, що відображають реальні проблеми та виклики, з якими вони можуть стикатися у повсякденному житті.

2. *Створення інтерактивного середовища.* Френе запровадив ідею про те, що навчальне середовище повинно бути інтерактивним і стимулювати учнів до обговорення та співпраці. У класах нової французької школи учні організовують роботу в групах, що допомагає їм розвивати комунікативні навички, а також навички роботи в команді. Таке середовище створює простір для вільного висловлювання думок та обміну ідеями.

3. *Вільні тексти та індивідуалізація навчання.* В основі «техніки Френе» лежить також використання «вільних текстів» – ресурсів, які учні можуть обирати самостійно відповідно до своїх інтересів. Це дозволяє дітям бути активними учасниками свого навчального процесу, оскільки вони мають можливість вивчати теми, які їх цікавлять. Індивідуалізація навчання є важливим аспектом, що допомагає кожному учневі розвивати свої особисті інтереси та здібності.

Інноваційні підходи до організації навчального процесу

1. *Педагогіка співпраці.* Френе впровадив ідею педагогіки співпраці, що передбачає активну участь учнів у процесі навчання. Учні не лише споживають знання, а й беруть на себе відповідальність за їхнє отримання. Вони можуть ініціювати проекти, обирати теми для дослідження, а також взаємодіяти з однокласниками для досягнення спільних цілей. Це підвищує їхню мотивацію та залученість у навчальний процес.

2. *Формування критичного мислення.* У новій французькій школі навчальний процес спрямований на розвиток критичного мислення. Учні заохочуються аналізувати інформацію, формулювати власні висновки та ставити питання. Це навчає їх мислити самостійно та не приймати інформацію на віру. Застосування методів дискусій та дебатів також стимулює розвиток аналітичних навичок.

3. *Взаємодія з сім'єю та громадою.* С. Френе акцентував на важливості співпраці між школою, сім'єю та громадою. Батьки залучаються до навчального процесу через участь у проектах, обговорення навчальних тем та організацію заходів. Така взаємодія не лише покращує зв'язок між школою та домом, але й допомагає учням розуміти, як їхні знання можуть бути застосовані у реальному житті.

Вплив на розвиток учнівської самостійності

1. *Самостійне навчання та відповідальність.* Завдяки акценту на практичному навчанні та використанню вільних текстів, учні нової французької школи стають більш самостійними в своєму навчанні. Вони вчаться самостійно ставити цілі, планувати свої дії та організувати час. Цей процес формує у них почуття відповідальності за власне навчання, що є важливим елементом особистісного розвитку.

2. *Розвиток самоосвіти.* Френе наголошував на тому, що вміння вчитися самостійно є одним із найважливіших навичок у сучасному світі. Учні, які здатні самостійно знаходити, аналізувати та інтерпретувати інформацію, є

більш готовими до викликів життя. Вони можуть адаптуватися до змін і шукати нові можливості для навчання впродовж усього життя.

3. *Зростання впевненості в собі.* У новій французькій школі учні отримують можливість брати участь у прийнятті рішень щодо свого навчання, що сприяє зростанню їхньої впевненості в собі. Вміння висловлювати свої думки та ідеї в групі, а також приймати на себе відповідальність за результати своєї роботи, формує в них відчуття власної цінності та здатності досягати успіху.

Нова французька школа, заснована на принципах Шарля Френе, представляє собою інноваційну модель освіти, яка акцентує увагу на активній участі учнів у навчальному процесі, використанні практичних підходів та індивідуалізації навчання. Основні елементи «техніки Френе», такі як інтерактивне середовище, вільні тексти та педагогіка співпраці, сприяють розвитку самостійності учнів і формують у них важливі навички, необхідні для успішного життя. Ця модель освіти має значний вплив на сучасну педагогіку, надихаючи педагогів на впровадження інноваційних підходів у навчальний процес та формування у учнів активної життєвої позиції.

Освітньо-виховні заклади А. С.Макаренка (Україна)

Антон Семенович Макаренко – один із найвідоміших педагогів ХХ століття, який вплинув на розвиток освіти і педагогіки. Його підходи до організації освітнього процесу та створення інноваційних закладів освіти стали справжнім проривом у сфері виховання. Основні ідеї та принципи його інноваційних закладів освіти можна визначити як колективне виховання.

1. Колектив як основа виховання.

А. Макаренко вважав, що виховання відбувається через активну взаємодію в колективі, а колективна праця, спільна відповідальність та підтримка сприяють формуванню в учнів важливих моральних якостей. Він приділяв значну увагу колективу як основі виховання, вважаючи, що саме через спільну діяльність, взаємодію і підтримку можна ефективно формувати особистість. До основних ідей А.Макаренка про колектив як основу виховання науковці відносять такі:

Колектив як середовище розвитку. А. Макаренко наголошував, що ефективне виховання можливе лише в умовах організованого колективу. Колектив виступає «виховною силою», тобто середовищем, де відбувається соціалізацію, набуваються навички співпраці, взаємоповазі, відповідальності.

Єдність особистих і суспільних інтересів. Педагог підкреслював важливість гармонійного поєднання особистих цілей із цілями колективу, що за

А. Макаренко означає, що кожен член колективу розуміє і підтримує спільні завдання, але при цьому його індивідуальність не пригнічується.

Принцип паралельної дії. Одним із центральних методів роботи з колективом у А. Макаренка був принцип «паралельної дії», котрий передбачав, що педагог впливає на особистість опосередковано, через колектив, а колектив стає носієм правил, традицій і цінностей, які формують поведінку особистості.

Активна роль колективу у вихованні. Сформований колектив стає активним засобом виховного процесу: вихованці самі встановлюють правила, організовують спільні заходи, підтримують порядок і вирішують конфлікти, що сприяє формуванню почуття відповідальності та здатність до самоуправління.

Етапи розвитку колективу. А. Макаренко виділив три етапи формування колективу: первинний етап: створення організаційних основ, встановлення лідерства; розвиток взаємин: поступове формування традицій, правил і згуртованості; високий рівень розвитку: колектив стає справжньою силою, що впливає на кожного члена і здатна підтримувати власний розвиток.

Традиції та спільні цінності. Традиції, ритуали і спільні символи є важливими елементами, що зміцнюють колектив; вони допомагають формувати почуття причетності до спільної справи та підсилюють згуртованість.

Роль педагога. Педагог у системі Макаренка є не просто керівником, а організатором і лідером колективу. Він повинен підтримувати дисципліну, заохочувати ініціативу, допомагати дітям знаходити своє місце в колективі.

2. Практична (трудова) діяльність як інструмент виховання.

Освітні заклади А. Макаренка поєднували навчання з продуктивною працею. Наприклад, вихованці працювали на виробництві фотоапаратів, що розвивало у них почуття відповідальності, навички співпраці та підприємливість. Це був спосіб підготувати молодь до самостійного життя.

Антон Семенович Макаренко вважав практичну діяльність одним із найважливіших інструментів виховання. Він був переконаний, що активна участь дітей у корисній і продуктивній праці сприяє їхньому всебічному розвитку, формуванню відповідальності, самодисципліни та навичок, необхідних у дорослому житті.

Основні ідеї А. Макаренка про практичну діяльність у вихованні.

Праця як основа виховання. А. Макаренко наголошував, що праця – це не лише засіб забезпечення матеріальних потреб, але й ефективний виховний інструмент. У процесі праці вихованці вчаться співпрацювати, долати труднощі, брати відповідальність за результати своєї роботи. Праця допомагає формувати такі якості, як наполегливість, відповідальність, акуратність і почуття власної гідності.

Праця як колективна діяльність. А. Макаренко підкреслював, що праця повинна бути організована як колективна спільна діяльність, котра допомагає розвивати навички командної роботи, комунікації та взаємодопомоги. У його освітніх закладах праця була частиною спільного життя, де кожен мав свою роль і завдання. Праця допомагає особистості відчувати себе частиною суспільства, усвідомити значення своєї діяльності для колективу і загального блага. Вона сприяє розвитку самоповаги через досягнення реальних результатів.

Зв'язок праці з навчанням. А. Макаренко активно поєднував навчання і практичну діяльність вихованців. Вони застосовували знання, здобуті на уроках, у реальних виробничих умовах, що сприяло кращому засвоєнню матеріалу і формуванню професійних навичок.

Виховання через досягнення. А. Макаренко підкреслював, що праця має приносити вихованцям реальні позитивні результати і почуття задоволення. Успіх у роботі сприяє підвищенню самооцінки, а також мотивації до подальшої діяльності.

3. Дисципліна та повага до особистості.

А. Макаренко створив систему виховання, яка поєднувала дисципліну з повагою до індивідуальних потреб кожного вихованця. Він прагнув акцентуючи увагу на заохоченні та довірі. Антон Макаренко розглядав дисципліну та повагу до особистості як нерозривні елементи ефективного виховання. Він вважав, що виховання повинно базуватися на поєднанні вимогливості до дітей і глибокої поваги до їхньої індивідуальності. Цей підхід спрямований на гармонійний розвиток особистості, формування відповідальності, самоконтролю та високих моральних якостей.

Основні ідеї Макаренка про дисципліну та повагу до особистості:

Дисципліна як основа організації колективу. А. Макаренко підкреслював, що дисципліна – це не просто дотримання правил, а спосіб організації спільного життя, який допомагає колективу досягати спільних цілей. Дисципліна в його розумінні була не примусовою, а свідомою: вихованці дотримувалися правил через усвідомлення їхньої важливості.

Повага до особистості вихованця. А. Макаренко вважав, що дисципліна повинна поєднуватися з повагою до особистості дитини. Вихованець має відчувати, що його думки, потреби і почуття важливі для педагога. Він виступав проти авторитарного стилю виховання, який пригнічує дитину. Натомість педагог повинен бути другом і наставником, який підтримує, але водночас чітко формулює вимоги.

Вимогливість через довіру. А. Макаренко був упевнений, що дисципліна не може базуватися лише на примусі. Важливо створити атмосферу довіри, де

вихованці самі розуміють і приймають необхідність дотримання правил. Виховання дисципліни в його закладах часто відбувалося через самоорганізацію і колективну відповідальність.

Баланс між свободою і контролем. А. Макаренко наголошував, що вихованцям необхідна свобода для самовиявлення, але свобода повинна бути обмежена правилами, які забезпечують порядок і повагу до інших. «Без дисципліни немає свободи», – стверджував А. Макаренко, підкреслюючи, що хаос не сприяє розвитку особистості.

Виховання дисципліни через позитивний приклад. Дисципліна формується не лише через правила, але й через приклад педагога та старших вихованців. А. Макаренко вважав, що педагог повинен бути моральним авторитетом для дітей.

Дисципліна як самоконтроль. Остаточною метою виховання дисципліни педагог вважав формування у вихованців здатності до самоконтролю. Діти мають навчитися самостійно приймати рішення, керуючись загальними нормами і принципами.

4. Метод «паралельної дії».

Це методичний підхід, за якого виховання здійснюється через організацію життя колективу, а не прямий вплив на особистість. Учні вчилися через приклад інших, загальні традиції та цінності, що культивувалися в середовищі. Антон Семенович Макаренко розробив метод «паралельної дії» як один із методичних ключових підходів у своїй педагогічній системі. Цей метод полягав у тому, що виховний вплив здійснюється не лише безпосередньо на окрему особистість, а й через організацію діяльності та життя колективу. Завдяки цьому виховання відбувається опосередковано, через загальні норми, традиції, атмосферу і цінності колективу.

Основні ідеї методу «паралельної дії».

1. *Колектив як основний виховний інструмент:* А. Макаренко вважав, що виховувати дитину без врахування впливу колективу неможливо, адже колектив створює моральний клімат, який формує поведінку та цінності кожного члена; вихованці підсвідомо орієнтуються на думку, традиції і правила, які існують у колективі.

Опосередкований вплив: замість прямих вказівок яким чином поводитися, педагог впливає на особистість через організований колектив: його структуру, традиції, взаємини між членами, правила; у випадку проявів недисциплінованості, вплив на особистість здійснюється через реакцію колективу, а не через безпосереднє втручання педагога.

Формування традицій і норм: А. Макаренко вважав, що колектив має функціонувати за певними правилами та традиціями, котрі стають невід'ємною частиною культури колективу; традиції регулюють поведінку і створюють

атмосферу відповідальності; традиції включають загальні збори, колективні обговорення, виховні заходи, святкування тощо.

Взаємодопомога і взаємовідповідальність: метод «паралельної дії» передбачає надання уваги взаємовідносинам вихованців, наприклад - це допомога один одному, а взаємодопомога стає основним механізмом впливу на окрему особистість.

Активна роль педагога: педагог, організовуючи життя колективу, створює умови, за яких діти самостійно засвоюють правила поведінки і формують свої моральні якості, а вихователь виступає як організатор, наставник і натхненник, а не як суворий контролер.

Переваги методу «паралельної дії»: розвиток самостійності та відповідальності: вихованці вчаться приймати рішення і брати на себе відповідальність за свої дії; ефективний вплив на поведінку: колективний тиск і підтримка часто мають сильніший ефект, ніж прямі вказівки педагога; формування стійких моральних цінностей: через традиції та атмосферу колективу вихованці засвоюють загальнолюдські цінності.

2. Інноваційна роль педагога.

А. Макаренко наголошував на важливості активної ролі педагога, який має бути лідером, організатором і наставником. Учитель повинен вміти створювати атмосферу співпраці, довіри та підтримки. Педагог вважав, що вихователь відіграє ключову, інноваційну роль в освітньому процесі. Він розглядав педагога не просто як викладача чи наглядача, а як лідера, організатора, натхненника і творця виховного середовища. Інноваційна роль педагога, за А. Макаренко, полягає у здатності адаптуватися до потреб учнів, формувати колектив і сприяти гармонійному розвитку особистості.

Основні ідеї А. Макаренка про інноваційну роль педагога:

Педагог як лідер і організатор: педагог має бути лідером, який вміє згуртувати колектив, організувати його діяльність і спрямувати зусилля вихованців на досягнення спільних цілей; він наголошував, що педагог не повинен бути байдужим спостерігачем, а активно брати участь у житті вихованців, допомагаючи їм розв'язувати проблеми та долати труднощі.

Індивідуальний підхід: А. Макаренко підкреслював важливість урахування індивідуальних особливостей кожного вихованця, розуміти його потреби, здібності та інтереси дитини, щоб знайти підхід, який буде найбільш ефективним; індивідуальний підхід має поєднуватися із загальними вимогами, які сприяють гармонійному функціонуванню колективу.

Педагог як приклад для наслідування: А. Макаренко вважав, що педагог повинен бути моральним і поведінковим взірцем для своїх вихованців. Його

особистість, поведінка, слова і вчинки мають демонструвати ті цінності, які він прагне прищепити учням.

Створення атмосфери довіри і співпраці: важливим завданням педагога є створення середовища, де вихованці відчують себе захищеними, цінваними і здатними до самовираження. Атмосфера довіри сприяє кращій взаємодії між учнями та педагогом.

Педагог як натхненник: А. Макаренко підкреслював, що педагог має надихати дітей на нові досягнення, розкривати їхні здібності та мотивувати до самовдосконалення; педагог має бути енергійним, креативним і оптимістичним.

Інноваційний підхід до методів виховання: педагог має шукати нові, творчі методи виховання, які відповідають сучасним викликам і потребам. Макаренко сам застосовував нетрадиційні підходи, наприклад, використання колективної праці, ігрових методів, організацію самоврядування в колективі.

Вимогливість через повагу: А. Макаренко наголошував, що педагог має бути вимогливим, але при цьому поважати особистість дитини. Вимоги повинні бути зрозумілими, справедливими і такими, що сприяють розвитку дитини.

Виховання через гру: у своїй роботі А. Макаренко активно використовував ігрові методи, щоб зробити процес навчання та виховання цікавим і доступним. Антон Семенович Макаренко розглядав гру як важливий інструмент виховання, що сприяє всебічному розвитку дитини. Він вважав, що гра не лише розважає, а й навчає, формує моральні якості, розвиває уяву, ініціативу та здатність до співпраці. У своїй педагогічній практиці Макаренко активно використовував гру для організації колективу та виховання дітей.

Основні ідеї Макаренка про виховання через гру.

Гра як спосіб соціалізації: А. Макаренко наголошував, що гра є природною формою діяльності дітей, у якій вони навчаються жити у колективі; у процесі гри діти освоюють правила, вчать дотримуватися дисципліни, працювати в команді та знаходити компроміси; через гру діти пізнають основи соціальної поведінки, розвивають навички взаємодії з іншими.

Формування моральних якостей: у грі діти засвоюють важливі моральні принципи, такі як чесність, відповідальність, справедливість і повага до інших; А. Макаренко вважав, що гра дозволяє виховувати ці якості природним чином, через реальні ситуації, які виникають у процесі гри.

Гра як засіб колективного виховання: А. Макаренко активно використовував ігри для згуртування колективу; вони, на його думку, допомагали створити атмосферу довіри, підтримки та взаємоповаги; колективні ігри стимулювали розвиток почуття відповідальності за спільний результат.

Розвиток ініціативи та творчості: гра сприяє розвитку уяви, креативності та здатності до самовиявлення; А. Макаренко вважав, що саме

через гру дитина може знайти свої сильні сторони, проявити ініціативу і навчитися мислити нестандартно.

Виховання дисципліни через гру: А. Макаренко підкреслював, що гра – це не хаотична діяльність, а структурований процес, який має свої правила. Дотримання правил у грі допомагає дітям розвивати самоконтроль і дисципліну; гра вчить дітей приймати правила як необхідну умову успіху і справедливості.

Педагог як учасник гри: А. Макаренко вважав, що педагог повинен активно брати участь у грі, демонструючи приклад чесності, відповідальності та ініціативи. Його участь допомагає зміцнити зв'язок між вихователем і дітьми, а також сприяє кращому розумінню їхніх потреб і характерів.

Практичне застосування ідей Макаренка: організація спортивних ігор: у закладах А. Макаренка діти активно брали участь у спортивних змаганнях, які сприяли згуртуванню колективу та розвитку командного духу; рольові ігри: у виховній роботі використовувалися ігри, які імітували реальні життєві ситуації, допомагаючи дітям освоїти важливі соціальні навички; трудові ігри: наприклад, у процесі спільної праці використовувалися ігрові елементи, щоб зробити роботу цікавою та захопливою.

Павлівська середня школа В. Сухомлинського (Україна)

Павлівська середня школа, заснована видатним українським педагогом Василем Сухомлинським, стала важливою віхою в розвитку сучасної педагогіки в Україні. Система родинно-шкільного виховання, впроваджена в цій школі, націлена на формування гармонійної особистості, яка б могла стати активним членом суспільства. У цьому тексті ми розглянемо ключові аспекти системи родинно-шкільного виховання, використання народної педагогіки у вихованні, а також методику роботи у «Школі радості».

Система родинно-шкільного виховання

1. *Гармонізація взаємодії сім'ї та школи.* В основі системи родинно-шкільного виховання В. Сухомлинського лежить ідея тісної взаємодії між родиною та школою. Сухомлинський вважав, що успішне виховання дитини можливе лише за умови, що батьки і вчителі працюють разом, об'єднуючи свої зусилля. Він розробив різноманітні форми співпраці, які включали регулярні зустрічі батьків, спільні святкові заходи, та обговорення важливих питань виховання.

2. *Індивідуальний підхід до кожної дитини.* Павлівська середня школа прагнула до індивідуального підходу у вихованні, розглядаючи кожну дитину як унікальну особистість зі своїми потребами та інтересами. Це проявлялося у

формуванні індивідуальних планів виховання та навчання, що враховували особистісні особливості учнів. Таке ставлення сприяло розвитку впевненості в собі та почуття власної цінності у дітей.

3. *Залучення дітей до активного життя.* Сухомлинський вважав, що важливою складовою виховання є залучення дітей до активного життя. Це передбачало не лише навчання в класі, але й участь у різноманітних гуртках, секціях, а також організацію екскурсій та подорожей. Таким чином, діти могли не тільки отримувати знання, але й розвивати свої таланти, вміння та навички.

Використання народної педагогіки у вихованні

1. *Збереження культурних традицій.* Система виховання в Павлівській середній школі активно використовувала народну педагогіку, що сприяло збереженню культурних традицій та цінностей українського народу. Сухомлинський звертався до фольклору, усної народної творчості, приказок та прислів'їв, що допомагало формувати в учнів любов до рідної культури та традицій. Цей підхід не лише збагачував навчальний процес, але й сприяв формуванню національної свідомості учнів.

2. *Виховання через мистецтво та природу.* В. Сухомлинський також наголошував на важливості виховання через мистецтво та природу. У школі проводилися заняття з живопису, музики, а також екскурсії до природних місць. Такі активності допомагали дітям розвивати естетичний смак, вчитися любити природу і піклуватися про навколишнє середовище. Впровадження природоохоронних практик стало невід'ємною частиною виховної роботи.

3. *Формування моральних цінностей.* Народна педагогіка в Павлівській середній школі також включала формування моральних цінностей, таких як доброта, щирість, повага до старших. Через різні виховні заходи, учні вчилися співчувати, допомагати один одному та проявляти відповідальність. Цей процес виховання моральних якостей проходив у формі ігор, конкурсів, театралізованих вистав, які робили навчання цікавим і доступним.

Методика роботи у «Школі радості»

1. *Дослідницька діяльність як основа навчання.* «Школа радості» В. Сухомлинського ґрунтувалася на принципах активного навчання, де учні самі ставили запитання, шукали відповіді та вели дослідження. Це сприяло розвитку у дітей інтересу до знань, бажання вчитися та експериментувати. Уроки в «Школі радості» часто проходили у формі ігор, проектів та групових обговорень, що робило їх більш захопливими та продуктивними.

2. *Система позитивного підкріплення.* У методиці роботи В. Сухомлинського велике значення приділялося системі позитивного підкріплення. Учителі заохочували дітей за їхні успіхи та досягнення, створюючи позитивну атмосферу в класі. Це мотивувало учнів працювати більше та досягати кращих результатів. Важливою складовою системи була також оцінка не лише результатів, а й процесу навчання, що допомагало формувати у дітей самооцінку та самоконтроль.

3. *Творчість та ініціатива учнів.* У «Школі радості» велика увага приділялася розвитку творчості та ініціативи учнів. Діти мали можливість обирати теми для досліджень, формулювати свої проекти та брати участь у їх реалізації. Це сприяло розвитку критичного мислення, навичок планування та організації роботи, а також допомагало формувати активну життєву позицію учнів.

Павльська середня школа В. Сухомлинського стала важливим етапом у розвитку української педагогіки, впроваджуючи систему родинно-шкільного виховання, яка ґрунтується на принципах співпраці, індивідуалізації навчання та використання народної педагогіки. Методика роботи у «Школі радості» акцентує на активному навчанні, дослідницькій діяльності та розвитку творчості учнів. Ця модель виховання стала прикладом для багатьох педагогів і освітян, демонструючи, що гармонійний розвиток особистості можливий тільки за умови тісної співпраці між родиною та школою, а також врахування культурних та національних традицій.

Відкриті школи (Великобританія)

Відкриті школи у Великобританії стали важливим етапом в еволюції освітніх систем, зокрема в контексті розвитку концепції «відкритого навчання». Ця модель передбачає переосмислення традиційних підходів до освіти, акцентуючи увагу на індивідуалізації навчання, інтерактивності та активній участі учнів у процесі. В даному тексті ми розглянемо основні ідеї «відкритого навчання», особливості індивідуального підходу до навчання, а також вплив «інтегрованого дня» на освітній процес.

Основні ідеї «відкритого навчання». Відкриті школи у Великобританії сформувалися на основі кількох ключових ідей, які стали основою для створення навчального середовища, що сприяє активному залученню учнів у навчальний процес. Це включає:

1. *Акцент на самостійності учнів.* Основна ідея відкритого навчання полягає в наданні учням можливості бути активними учасниками свого навчання. Це означає, що учні мають право обирати теми, методи та форми навчання, які їм цікаві. У відкритих школах часто пропонуються різноманітні варіанти навчальних активностей, що дозволяє дітям працювати у зручному для них темпі та формі. Це сприяє розвитку самостійності, відповідальності та критичного мислення.

2. *Гнучкість навчального середовища.* У відкритих школах відсутні жорсткі рамки та традиційні класно-урочні системи. Замість цього створюються простори, що сприяють співпраці та взаємодії учнів. Це можуть бути як відкриті класи, так і спеціально облаштовані зони для групової роботи, де учні можуть вільно пересуватися, спілкуватися і ділитися ідеями. Такий підхід допомагає зменшити стрес, який часто виникає в традиційних школах, та стимулює творчість.

3. *Фокус на взаємозв'язку знань.* Інтеграція різних навчальних предметів є ще однією важливою складовою відкритого навчання. Відкриті школи прагнуть до створення зв'язків між різними галузями знань, заохочуючи учнів досліджувати теми з кількох точок зору. Цей підхід не лише робить навчання більш значущим, але й сприяє розвитку системного мислення у дітей.

Особливості індивідуального підходу до навчання. Однією з найважливіших рис відкритих шкіл є індивідуальний підхід до кожного учня. Це проявляється у декількох аспектах:

1. *Оцінка потреб і інтересів учнів.* У відкритих школах вважається, що кожен учень має унікальні потреби, інтереси та здібності. Учителі працюють над створенням навчальних планів, які враховують індивідуальні особливості дітей, що дозволяє їм досягати успіху в навчанні. Регулярні бесіди з учнями, обговорення їхніх інтересів та цілей стають важливою частиною навчального процесу.

2. *Індивідуальні навчальні маршрути.* Відкриті школи пропонують учням можливість створювати індивідуальні навчальні маршрути, які відповідають їхнім потребам і інтересам. Це можуть бути проекти, які учні можуть обирати самостійно, а також спеціалізовані курси, які дозволяють поглибити знання у певних областях. Завдяки цьому, кожен учень може реалізувати свій потенціал у тій сфері, яка його цікавить.

3. *Оцінювання і зворотний зв'язок.* Відкриті школи застосовують різні форми оцінювання, які дозволяють учням отримувати зворотний зв'язок про

їхні досягнення. Це можуть бути портфоліо, самооцінки, групові обговорення, де учні можуть оцінювати один одного. Такий підхід сприяє розвитку рефлексії та самосвідомості, що є важливими навичками для особистісного розвитку.

Вплив «інтегрованого дня» на освітній процес. «Інтегрований день» – це концепція, яка передбачає об'єднання різних навчальних предметів у єдине навчальне середовище. Відкриті школи у Великобританії активно використовують цю ідею для покращення освітнього процесу.

1. *Інтеграція знань через теми.* В рамках інтегрованого дня учні можуть вивчати теми, що охоплюють кілька предметів одночасно. Наприклад, вивчаючи екологію, учні можуть досліджувати не лише природничі науки, але й математику (обчислення, статистика) та мистецтво (створення проєктів або плакатів). Цей підхід робить навчання більш цікавим і релевантним до реального життя.

2. *Спільна діяльність та співпраця.* Інтегрований день також сприяє розвитку командної роботи, оскільки учні часто працюють у групах над спільними проєктами. Це не лише допомагає їм вчитися взаємодії, але й розвиває соціальні навички, такі як комунікація, вміння слухати інших, конструктивна критика. Такі навички є важливими для подальшого життя і кар'єри.

3. *Залучення батьків і громади.* Відкриті школи також активно залучають батьків та громаду до інтегрованих днів, організовуючи заходи, на які запрошуються родини учнів та представники місцевих організацій. Це допомагає формувати зв'язки між школою та громади, створюючи підтримуюче середовище для навчання. Батьки можуть брати участь у процесі навчання, ділитися своїм досвідом та знаннями, що збагачує освітній процес.

Відкриті школи у Великобританії пропонують новий підхід до навчання, який акцентує увагу на індивідуальному підході, інтеграції знань та активній участі учнів. Ідеї «відкритого навчання» дозволяють створити навчальне середовище, де учні стають активними учасниками свого навчання, розвиваючи самостійність, критичне мислення та соціальні навички. Впровадження «інтегрованого дня» ще більше поглиблює цей підхід, створюючи умови для навчання, яке відповідає потребам сучасного суспільства. Відкриті школи демонструють, що освіта може бути не лише засобом передачі знань, а й процесом, що формує всебічно розвинену особистість.

Альтернативні школи

Альтернативні школи виникли як відповідь на обмеження традиційної освіти, прагнучи запропонувати учням інші форми навчання, що базуються на інноваційних підходах і нетрадиційних методах. Ці освітні заклади ставлять на меті не лише передачу знань, а й розвиток особистості, формування критичного мислення, творчості та соціальних навичок. У цьому контексті особливості альтернативних шкіл включають використання нетрадиційних методик навчання та гуманізацію відносин в навчальному процесі.

Поява альтернативних шкіл. Альтернативні школи з'явилися на початку ХХ століття, частково у відповідь на зростаюче незадоволення традиційними освітніми системами, які часто акцентували увагу на стандартизованих тестах та жорстких навчальних планах. Вони пропонують гнучкіші та більш адаптовані до потреб учнів моделі навчання, зазвичай зосереджені на таких основах, як:

1. *Індивідуалізація навчання:* Альтернативні школи враховують особисті інтереси, здібності та потреби учнів, пропонуючи можливість вибору навчальних предметів і тем. Це сприяє більш глибокому залученню учнів у процес навчання.

2. *Дослідницька та проектна діяльність:* В альтернативних школах часто реалізується навчання на основі проектів, що дозволяє учням працювати над практичними задачами, розвиваючи аналітичне мислення та творчість. Учні вчаться досліджувати, ставити питання і самостійно знаходити відповіді, що стимулює їхню самостійність.

3. *Співпраця та спільнота:* Альтернативні школи прагнуть створити сприятливе навчальне середовище, де учні, вчителі та батьки працюють разом. Ця модель співпраці дозволяє всім учасникам навчального процесу взаємодіяти, ділитися знаннями та досвідом.

Використання нетрадиційних методик навчання. Альтернативні школи відрізняються від традиційних освітніх установ застосуванням різноманітних нетрадиційних методик навчання, які сприяють активному залученню учнів у навчальний процес:

1. *Феноменологічний підхід:* Цей підхід акцентує увагу на досвіді учнів та їхніх переживаннях, дозволяючи їм аналізувати та інтерпретувати інформацію з власної точки зору. Це сприяє розвитку критичного мислення і самоусвідомлення.

2. *Групова робота та обговорення:* У альтернативних школах широко використовуються групові форми роботи, що сприяє розвитку комунікативних навичок і навичок співпраці. Учні вчать висловлювати свої думки, слухати інших та аргументувати свою позицію, що підвищує їхню впевненість у собі.

3. *Інтеграція різних предметів:* Альтернативні школи зазвичай впроваджують міждисциплінарні курси, що дозволяє учням вивчати матеріал з різних предметів у контексті одного проекту. Це не лише робить навчання більш цікавим, але й допомагає учням бачити зв'язки між різними галузями знань.

4. *Використання сучасних технологій:* Альтернативні школи активно використовують нові технології у навчальному процесі, що дозволяє учням отримувати доступ до ресурсів і матеріалів, які можуть бути недоступними в традиційних школах. Це також сприяє розвитку цифрової грамотності.

Гуманізація відносин в навчальному процесі. Однією з ключових характеристик альтернативних шкіл є прагнення до гуманізації відносин у навчальному процесі, що проявляється у кількох аспектах:

1. *Взаємоповага і підтримка:* У альтернативних школах акцентується увага на важливості поваги між учнями, а також між учнями та вчителями. Створення атмосфери підтримки і довіри дозволяє учням відчувати себе комфортно і безпечно, що, в свою чергу, сприяє їхньому емоційному розвитку.

2. *Індивідуальний підхід до виховання:* Альтернативні школи визнають унікальність кожного учня і прагнуть врахувати їхні інтереси та потреби в процесі навчання. Вчителі виступають не лише як передавачі знань, а й як наставники, які допомагають учням знайти власний шлях у навчанні.

3. *Емоційний інтелект і соціальні навички:* Альтернативні школи прагнуть розвивати емоційний інтелект учнів, навчаючи їх управляти своїми емоціями, розуміти емоції інших і ефективно взаємодіяти з оточуючими. Це особливо важливо в сучасному світі, де соціальні навички стають критично важливими для успіху.

4. *Залучення батьків та громади:* Альтернативні школи активно співпрацюють з батьками та місцевою громадою, створюючи спільну освітню екосистему. Це залучення допомагає формувати відчуття спільноти та відповідальності за навчання, що позитивно впливає на мотивацію учнів.

Альтернативні школи, через використання нетрадиційних методик навчання та гуманізацію відносин у навчальному процесі, пропонують новий підхід до освіти, який базується на цінностях співпраці, індивідуалізації та

розвитку критичного мислення. Вони відкривають нові можливості для навчання, які відповідають потребам сучасного суспільства, і формують учнів як активних учасників свого навчання. Альтернативні школи не лише надають знання, але й готують учнів до життя в суспільстві, в якому навички співпраці, комунікації та адаптивності є невід'ємною частиною успішної кар'єри і щасливого життя.

Експериментальні школи

Експериментальні школи відіграють особливу роль у сучасній освітній системі, адже їхньою метою є пошук нових підходів до навчання та виховання, орієнтованих на особистісний розвиток учнів, а також на інтенсифікацію навчального процесу. Такі школи слугують платформою для впровадження інноваційних методик, які можуть бути згодом використані в традиційних закладах освіти, з метою поліпшення навчального процесу в цілому.

Пошуки шляхів інтенсифікації навчального процесу. Однією з основних цілей експериментальних шкіл є підвищення ефективності навчального процесу, або ж його інтенсифікація. Це завдання передбачає розробку та впровадження інноваційних методик, які дозволяють зменшити витрати часу на вивчення навчального матеріалу, одночасно підвищуючи якість та глибину засвоєних знань. Експериментальні школи здійснюють такі пошуки шляхом використання методів активного навчання, проектного підходу, дослідницької діяльності та інтеграції новітніх технологій.

1. *Методи активного навчання:* Експериментальні школи застосовують такі методи, як обговорення, дебати, робота в групах та рольові ігри, що дозволяють учням глибше осмислити матеріал, розвиваючи навички критичного мислення. На відміну від традиційного лекційного підходу, активне навчання сприяє розвитку комунікативних навичок і підвищує інтерес учнів до навчання.

2. *Проектна та дослідницька діяльність:* Учням у таких школах часто надають можливість самостійно обирати теми досліджень або проєктів. Це дозволяє їм не тільки поглиблювати знання у певній галузі, але й розвивати навички планування, організації та самостійного навчання. Проектний підхід також стимулює критичне мислення та творчий підхід до вирішення завдань.

3. *Інтеграція новітніх технологій:* Технології є важливим інструментом для інтенсифікації навчання в експериментальних школах. Використання інтерактивних платформ, віртуальних лабораторій та онлайн-

курсів дозволяє учням доступ до великої кількості ресурсів і матеріалів, а також спрощує процес вивчення складних концепцій завдяки візуалізації.

4. *Індивідуалізація навчального процесу*: Експериментальні школи зазвичай зосереджені на наданні учням можливостей для персоналізованого навчання, що дозволяє враховувати їхні унікальні здібності, інтереси та темп засвоєння матеріалу. Для цього використовуються адаптивні освітні платформи, а також розробляються індивідуальні навчальні плани.

Гуманізація навчання та орієнтація на індивідуальні особливості. Експериментальні школи активно впроваджують принципи гуманізації навчального процесу, що передбачає орієнтацію на учня як на особистість, з його унікальними потребами, інтересами та цінностями. Гуманізація освіти базується на створенні атмосфери підтримки, довіри та поваги, що дозволяє учням почувати себе комфортно і безпечно.

1. *Емоційна підтримка та безпека*: В експериментальних школах особлива увага приділяється створенню безпечного та сприятливого для емоційного розвитку середовища. Вчителі виступають у ролі наставників, які підтримують учнів, допомагають їм долати труднощі та розвивати впевненість у собі. Це сприяє підвищенню мотивації до навчання та формуванню позитивного ставлення до освіти в цілому.

2. *Індивідуальний підхід до кожного учня*: Врахування індивідуальних особливостей кожного учня є ключовою складовою освітнього процесу в експериментальних школах. Учні мають можливість обирати завдання відповідно до своїх інтересів та рівня підготовки, а також отримувати індивідуальні завдання, що сприяє ефективнішому засвоєнню матеріалу.

3. *Розвиток соціальних та емоційних навичок*: Експериментальні школи часто впроваджують програми розвитку емоційного інтелекту та соціальних навичок, що сприяють формуванню здатності до емпатії, самоусвідомлення та управління власними емоціями. Навчання в умовах підтримки та поваги до кожного учасника освітнього процесу сприяє розвитку здорових відносин між учнями та вчителями.

4. *Інтерактивні та ігрові методи навчання*: Експериментальні школи часто використовують інтерактивні та ігрові методики для підвищення зацікавленості учнів у навчанні. Ці методи включають групові ігри, симуляції та творчі завдання, які стимулюють інтерес до навчання та допомагають учням глибше зрозуміти матеріал.

Вплив експериментальних шкіл на освітню систему. Експериментальні школи слугують важливою частиною освітньої системи, оскільки вони виступають як майданчики для апробації нових методів і технологій. Результати досліджень та практичної діяльності таких шкіл часто стають основою для реформування загальної освітньої системи. Зокрема, експериментальні школи демонструють значення особистісно орієнтованого підходу, який робить навчання більш цікавим і значущим для учнів.

Експериментальні школи показують, що індивідуальний підхід, гуманізація відносин та розвиток соціальних навичок є ключовими компонентами успішної освіти. Вони допомагають формувати особистостей, здатних до самостійного мислення, саморозвитку та ефективної взаємодії у суспільстві.

Нова Українська школа

Нова Українська Школа (НУШ) – це ключова реформа Міністерства освіти і науки України, яка спрямована на модернізацію системи освіти, створення умов для всебічного розвитку учнів, а також підвищення якості освітнього процесу. Запущена у 2018 році, НУШ передбачає поступове впровадження змін, які охоплюють всі рівні освіти, і має на меті підготовку учнів до життя в сучасному, динамічному світі. Метою реформи є не лише надання знань, але й виховання компетентностей, необхідних для життя в глобалізованому суспільстві, а також формування особистостей, здатних до критичного мислення, креативності та відповідальності.

Основні цілі та завдання реформи. Головні цілі реформи Нової Української Школи полягають у підвищенні якості освіти, розвиткові особистості учнів і їхній підготовці до викликів сучасного світу. НУШ спрямована на подолання застарілих підходів до викладання, вдосконалення методик навчання та оновлення навчальних матеріалів.

1. *Розвиток ключових компетентностей:* Основа НУШ – компетентнісний підхід, який передбачає, що учні здобувають не тільки знання, а й навички їхнього використання в реальному житті. Це охоплює розвиток таких компетентностей, як комунікація рідною і іноземними мовами, математична і природнича грамотність, інформаційна та цифрова грамотність, уміння вчитися, підприємливість, соціальні і громадянські компетентності, а також культурна обізнаність.

2. *Виховання активного і відповідального громадянина:* НУШ прагне формувати свідомих громадян, які знають свої права та обов'язки, поважають культурне та етнічне різноманіття і готові до участі в житті демократичного суспільства. Особлива увага приділяється формуванню у молоді почуття відповідальності за власні дії, розуміння наслідків рішень і вміння співпрацювати в команді.

3. *Створення нового освітнього середовища:* НУШ передбачає оновлення шкільної інфраструктури, що включає як матеріально-технічне забезпечення, так і естетичні зміни у приміщеннях шкіл. Нова школа повинна забезпечити комфортне середовище для навчання, що сприяє взаємодії, командній роботі та підтримує індивідуальний підхід до кожного учня.

4. *Професійний розвиток учителів:* Для реалізації ідей НУШ важливо підготувати педагогів, які б розуміли новітні методики та вміли їх впроваджувати. Для цього реформа включає проведення тренінгів, курсів підвищення кваліфікації, а також підтримку вчителів через методичну та консультативну роботу.

Впровадження діяльнісного підходу в освіті. Одним із ключових нововведень Нової Української Школи є діяльнісний підхід, який ставить акцент на практичну діяльність учнів у процесі навчання. Це передбачає, що навчання має бути активним, що учні повинні бути залучені в процес пізнання через власну діяльність, а не лише засвоювати інформацію від учителя.

1. *Активне навчання та розвиток критичного мислення:* Діяльнісний підхід заохочує учнів до самостійного пошуку інформації, її аналізу, обговорення та прийняття рішень. Таке навчання допомагає розвивати критичне мислення, здатність аналізувати різні точки зору, аргументувати свої думки та робити висновки на основі фактів. Наприклад, на уроках літератури учні можуть аналізувати твори, обговорювати з однокласниками зміст та символіку, робити презентації, що стимулює розвиток комунікативних і аналітичних навичок.

2. *Проектна діяльність:* Одним із методів діяльнісного підходу є проектне навчання, коли учні обирають цікаві для них теми, працюють над ними в групах і представляють результати. Це може включати науково-дослідницькі, творчі або соціальні проекти. Проектна діяльність допомагає учням розвивати креативність, навички управління часом, комунікацію та лідерські якості, оскільки вони вчаться працювати над конкретною метою і досягати її спільними зусиллями.

3. *Індивідуалізація навчання:* НУШ підтримує ідею, що кожен учень є унікальним і потребує індивідуального підходу. Це передбачає використання різних методик та видів діяльності, адаптованих до різних стилів навчання, темпу роботи та інтересів учнів. Наприклад, учні можуть вибирати теми для самостійних досліджень, отримувати завдання відповідно до своїх здібностей і прогресу, а також використовувати різні засоби навчання, такі як підручники, інтерактивні платформи, ігри тощо.

4. *Застосування сучасних технологій:* Діяльнісний підхід передбачає активне використання технологій для розвитку цифрової грамотності та адаптації учнів до сучасного технологічного світу. Використання інтерактивних дошок, онлайн-платформ для навчання, мультимедійних матеріалів дає змогу зробити навчання більш цікавим, сприяє кращому засвоєнню матеріалу та розвитку вмінь працювати з інформацією в цифровому просторі.

5. *Рефлексія як важливий елемент навчання:* Для підвищення ефективності діяльнісного підходу в НУШ велика увага приділяється рефлексії. Учні заохочують оцінювати власну роботу, аналізувати успіхи і труднощі, з якими вони зіткнулися в процесі навчання. Рефлексія допомагає учням усвідомлювати свої сильні та слабкі сторони, розвивати здатність до самокорекції та вдосконалення.

Отже, Нова Українська Школа є комплексною реформою, що охоплює всі аспекти освітнього процесу. Вона спрямована на розвиток всебічно розвиненої особистості, яка здатна до самостійного навчання, критичного мислення, творчого підходу до розв'язання проблем та взаємодії з іншими. Реформа ставить перед собою амбітну мету створення в Україні освітньої системи, яка відповідає сучасним вимогам і потребам учнів, готує їх до активної участі в житті суспільства та професійної реалізації в умовах глобалізації та цифровізації.

Висновок

Інноваційні освітні системи відіграють надзвичайно важливу роль у розвитку сучасної педагогіки, слугуючи основою для вдосконалення освітніх процесів і створення нових методик навчання. Протягом ХХ і початку ХХІ століття педагогічна наука зазнала значних змін, серед яких виділяються розробки альтернативних освітніх моделей, орієнтованих на розвиток особистості учня, її індивідуальних здібностей та інтересів. Інноваційні освітні системи допомагають переосмислити класичні підходи до викладання, надаючи

педагогам можливість застосовувати гнучкіші методи та інструменти, які сприяють не лише інтелектуальному, а й соціальному, емоційному та моральному розвитку молоді.

Сучасні інноваційні моделі, такі як Вальдорфська школа, школа Монтесорі, школа Дьюї та інші, ставлять у центрі уваги особистість учня, що створює передумови для формування гармонійно розвиненої, відповідальної особистості, здатної до критичного мислення та активної участі в суспільстві. Ці системи, які базуються на принципах співробітництва, діалогу, індивідуалізації навчання та гнучкості освітніх програм, виявилися ефективними в умовах динамічних змін сучасного світу. Вони орієнтуються на реальні потреби учнів, виходячи за межі традиційного передавання знань, і натомість акцентують на розвитку компетентностей, необхідних для життя у глобалізованому інформаційному суспільстві.

Інноваційні системи освіти мають важливе значення для оновлення педагогічних теорій та методів навчання. Вони є джерелом нових підходів, які допомагають педагогам переосмислювати власну професійну діяльність і знаходити шляхи для підтримки кожного учня. Більше того, ці системи слугують моделлю для реформування національних освітніх систем, адже їхні методики можуть адаптуватися відповідно до культурних особливостей різних країн і забезпечувати стійкий розвиток освітньої сфери.

Перспективи подальших досліджень у галузі інноваційних освітніх систем. Перспективи для подальших досліджень у цій галузі є надзвичайно широкими і включають аналіз ефективності інноваційних методик в різних соціальних і культурних контекстах. Поглиблені дослідження можуть допомогти краще зрозуміти, як адаптувати різні педагогічні підходи до потреб сучасної молоді, враховуючи їхні інтереси, рівень підготовки та особистісні характеристики. Особливо актуальними є дослідження, які стосуються застосування цифрових технологій та новітніх освітніх моделей, що інтегрують ці технології, таких як змішане навчання, навчання на основі проєктів і використання онлайн-платформ для індивідуалізації освітнього процесу.

У контексті глобалізації освіти також важливо досліджувати вплив інноваційних шкіл на розвиток соціальних і громадянських компетентностей. Інтеркультурна освіта, що базується на принципах культурного діалогу, набуває особливого значення, оскільки сприяє розвитку толерантності, розуміння та готовності до взаємодії з представниками інших культур. Тому майбутні дослідження можуть зосередитися на вивченні того, як інноваційні

підходи сприяють формуванню соціально відповідальних, глобально орієнтованих громадян.

Крім того, актуальним напрямом для досліджень є розробка нових індикаторів оцінювання ефективності інноваційних методик, які могли б відображати не лише рівень знань, а й розвиток особистісних якостей, емоційного інтелекту, творчості та інших компетентностей, необхідних у сучасному світі. Важливо також проводити дослідження впливу інноваційних педагогічних методик на психічний та емоційний стан учнів, зокрема в контексті роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, щоб забезпечити їм належний рівень підтримки в освітньому середовищі.

Таким чином, інноваційні освітні системи залишаються невичерпним джерелом для подальших наукових пошуків, що охоплюють широкий спектр освітніх, психологічних і соціальних аспектів. Вони надають педагогам можливість створювати освітні середовища, які не лише забезпечують якісну підготовку молоді, а й сприяють її всебічному розвитку, що є ключовою передумовою для успішної інтеграції в сучасне суспільство.

Практичні завдання

1. Аналіз інноваційних освітніх систем: Проведіть дослідження однієї з інноваційних освітніх систем (наприклад, система Монтессорі або «Саммерхіл») та підготуйте презентацію, де висвітліть основні принципи, методи та вплив системи на розвиток учнів.

2. Порівняння освітніх моделей: Зробіть порівняльний аналіз двох інноваційних освітніх систем (наприклад, вальдорфської школи та методу проєктів) за такими параметрами: цілі навчання, методи викладання, роль вчителя, залучення батьків. Опишіть сильні та слабкі сторони кожної моделі.

3. Вплив інновацій на традиційну освіту: Дослідіть, як інноваційні методи навчання впроваджуються у звичайних школах вашого регіону. Визначте основні переваги та виклики, з якими стикаються педагоги.

4. Проєктування заняття: Розробіть план одного уроку на основі концепцій трудової школи Кершенштейнера, де учні зможуть практично застосувати знання, виконуючи конкретні завдання або проєкти.

5. Інтерактивне навчальне середовище: Створіть макет інтерактивного навчального середовища для школи, організованої за методом Монтессорі. Продумайте, як обладнання та матеріали вплинуть на розвиток самостійності та творчості учнів.

Творчі завдання

1. Модель інноваційної школи: Створіть концепцію власної інноваційної школи, в якій будуть використані сучасні педагогічні підходи. Опишіть основні принципи навчання, навчальне середовище та роль вчителя.
2. Проект “Школа майбутнього”: Розробіть ескіз «школи майбутнього», де буде враховано концепції відкритої школи або вільного виховання. Додайте пояснення до кожного елемента, вказуючи на його роль у навчальному процесі.
3. Креативне есе: Напишіть есе на тему «Інноваційні системи навчання: ключ до успішного майбутнього», де висвітліть, чому саме ці системи можуть краще підготувати дітей до життя у сучасному суспільстві.

Проблемні, евристичні запитання

1. Які труднощі можуть виникнути при спробі повного впровадження інноваційної освітньої системи в традиційну школу? Як можна подолати ці виклики?
2. Чи можливе повноцінне використання трудових методів виховання Кершенштейнера у цифрову епоху? Яким чином можна модернізувати ці методи?
3. Які елементи вальдорфської системи могли б покращити навчальний процес у вашій школі? Як можна інтегрувати їх у сучасні освітні програми?
4. Як можна оцінити успішність інноваційних методів навчання, якщо вони значно відрізняються від традиційних стандартів оцінювання?

Питання для самоперевірки

1. Що таке інноваційні освітні системи та яке їх значення у сучасній педагогіці?
2. Назвіть основні методи навчання, що використовуються у вальдорфській школі.
3. У чому полягає унікальність підходу Джона Дьюї до навчання у його лабораторній школі?
4. Які методи виховання використовував Антон Макаренко у своїй колонії?
5. Як впливають трудові школи на формування особистості учня?

6. Що таке «школа абсолютної свободи» Ніла та які її особливості?

Завдання для самостійної роботи

1. Реферат: Напишіть реферат на тему “Еволюція трудових шкіл в Європі: від Кершенштейнера до сучасності”, у якому розгляньте основні етапи та перетворення трудових шкіл.
2. Кейс-аналіз: Проаналізуйте кейс школи Монтесорі та визначте, які переваги та недоліки цієї системи можуть проявлятися у звичайній школі.
3. Проект: Дослідіть можливості впровадження елементів проектного навчання у навчальний план школи у вашому регіоні.

Література

1. Акімова О. В., Шаманська О. І. Застосування інноваційних технологій в освіті дорослих в сучасних умовах суспільного розвитку України. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2022. Вип. 204. С. 12–16. URL: <https://scholar.google.com.ua/scholar?oi=bibs&hl=uk&cluster=17210291532131040650>.
2. Акімова О. В., Слушний О. М. Організаційно-методичне забезпечення інноваційної діяльності вчителів природничо-математичних дисциплін у першій чверті XXI століття. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія*. 2022. Вип. 72. URL: <https://vspu.net/nzped/index.php/nzped/issue/view/197/220>.
3. Бевз Т., Кириленко С. Глобальна інноваційна візія України winwin в освітній сфері: особливості утвердження та перспективи реалізації. *Проблеми освіти*. 2024. Вип. 1(100). С. 194–212. DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-100.2024.14>.
4. Бережна Т. І., Бессараб Н. А. Інноваційні технології в освітньому середовищі Нової Української школи. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: педагогіка і психологія*. 2024. № 5. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-9199-2024-5-02-01>.
5. Долгопол О. О., Кір'янова О. В. Інноваційні методи й технології у вищій освіті України: сучасний аспект. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2021. № 194. С. 101–106. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-194-101-106>.

6. Інноваційні освітні технології: світовий і вітчизняний досвід використання в системі неперервної освіти: міжнародна монографія / за ред. Барановської Л. В. (Київ, Україна), Морської Л. І. (Жешув, Республіка Польща). Біла Церква: ТОВ «Білоцерківдрук», 2022. 34 с. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/56474>.
7. Інноваційні технології навчання в умовах модернізації сучасної освіти: монографія / за наук. ред. д. пед. н., проф. Л. З. Ребухи. Тернопіль: ЗУНУ, 2022. 143 с.
8. Інновації в освіті: необхідність, сутність, зміст / Т. І. Пантюк, М. П. Пантюк, І. І. Гамерська та ін. // *Молодь і ринок*. 2020. № 6–7 (185–186). С. 6–10. DOI: 10.24919/2308-4634.2020.225537.
9. Слушний О. М., Акімова О. В. Розвиток інноваційної діяльності вчителів природничо-математичних дисциплін у закладах загальної середньої освіти України (друга половина XX – XXI століття): монографія. Вінниця: Твори, 2023. 250 с.
10. Слушний О. Інноваційні освітні технології в діяльності вчителя XXI століття. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 2 (106). URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/10/18.pdf>.
11. Тихонова Т. Інновації в закладі освіти: сутність, нормативне забезпечення, методика організації. *Іноватика в освіті*. 2022. № 1 (92). С. 74–83.

ТЕМА 5.

СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПЕДАГОГІКИ У ДОРОбКАХ ВИКЛАДАЧІВ КАФЕДРИ

Вступ

Сучасна педагогічна наука зіштовхується з цілою низкою важливих завдань, серед яких особливе місце займає розвиток творчого мислення, професійного становлення та саморозвитку викладачів. Педагогічна діяльність є не лише процесом передачі знань, але й складною міжособистісною взаємодією, що вимагає від вчителя високого рівня креативності, гнучкості мислення та здатності адаптуватися до нових умов. У зв'язку з цим особливо актуальним стає дослідження ролі творчого мислення як ключового компонента професійного зростання викладачів, а також шляхів його розвитку та інтеграції в навчальний процес.

Одним з ключових аспектів дослідження творчого мислення є його розгляд як міждисциплінарної категорії, що поєднує елементи психології, педагогіки, філософії та інших наук. Це визначення дозволяє зрозуміти творчість як універсальний спосіб існування людини, як основу для розв'язання складних і нестандартних педагогічних задач. О. Акімова акцентує увагу на необхідності формування у майбутніх вчителів не просто навичок вирішення педагогічних задач, але й цілісного творчого підходу, що розкриває потенціал кожного учня. В умовах сучасного освітнього процесу творчість набуває ще більшого значення, адже викладач не тільки передає знання, але й допомагає формувати особистість, стимулюючи її до пізнання та самореалізації.

Поряд із розвитком творчого мислення не менш важливим є процес професійного становлення викладача, що розглядається як динамічний і безперервний процес, націлений на формування готовності до професійно-педагогічної діяльності. В. Каплінський наголошує на тому, що професійне становлення – це не лише досягнення певного рівня знань та вмінь, але й формування загальнопедагогічної компетентності, яка включає методичну підготовку, педагогічні здібності та особистісні якості. У сучасних умовах педагогічні університети стикаються з викликом: створити таке середовище, яке б стимулювало майбутніх учителів до самовдосконалення та забезпечило розвиток усіх необхідних професійних компетентностей.

Крім того, процес професійного саморозвитку, на якому акцентує увагу В. Фрицюк, є не менш важливою складовою підготовки викладача.

Саморозвиток дозволяє особистості не лише зберігати актуальність своїх знань і навичок, але й розширювати їх відповідно до сучасних вимог. Саморозвиток ґрунтується на таких механізмах, як самопізнання, самооцінка, самоорганізація, самоосвіта та саморегуляція. Ці процеси є основою для досягнення самоактуалізації – найвищого рівня особистісного розвитку, коли людина не лише виконує свої професійні обов'язки, а й прагне до самореалізації та особистісного зростання. У цьому контексті особливого значення набуває теорія самоздійснення А. Маслоу, а також концепція компромісу з реальністю Е. Гінзберга, які розкривають різні аспекти самореалізації людини та її адаптації до професійних умов.

Таким чином, дослідження в межах даної роботи спрямовані на аналіз основних теоретичних та практичних аспектів розвитку творчого мислення, професійного становлення та саморозвитку викладача. З огляду на зазначене, завданням роботи є визначення ключових складових та умов формування творчого мислення у майбутніх вчителів, дослідження основних компонентів професійного становлення викладача, а також розробка шляхів і методів підтримки та стимулювання професійного саморозвитку в умовах сучасної університетської освіти.

Проблема розвитку творчого мислення викладача (О. Акімова)

- Творче мислення як міждисциплінарна, інтегрована наукова категорія.
- Творче мислення як спосіб самобуття людини.
- Основні риси творчого мислення та його значення для викладача.
- Вплив креативності на педагогічну діяльність.

Творче мислення є складним психічним процесом, що відіграє ключову роль у розвитку педагогічних компетенцій та можливостей викладача. Воно виступає як основа для вирішення педагогічних завдань, що потребують нестандартного підходу, та дозволяє знаходити унікальні шляхи досягнення навчальних цілей. Визнання творчого мислення як міждисциплінарної категорії підкреслює його універсальність та багатогранність, адже воно поєднує у собі елементи психології, педагогіки, філософії та соціології. Ця інтегративність дозволяє розглядати творчість не просто як окрему функцію мислення, а як основу людської діяльності, що проникає в усі сфери життя, включаючи професійну сферу.

Творче мислення як спосіб самобуття людини. Творче мислення є не лише когнітивною функцією, а й способом самобуття людини. О. Акімова

вважає, що здатність до творчого мислення є показником високого рівня розвитку особистості, яка прагне до самовираження та пошуку нових рішень. У педагогічному контексті це означає, що викладач, який володіє творчим мисленням, здатний не тільки адаптуватися до вимог освітнього процесу, але й вдосконалювати його, впливаючи на студентів та виховуючи в них критичне мислення і креативний підхід. Творче мислення є важливою умовою для самореалізації особистості викладача, що надає йому можливість не лише виконувати педагогічні завдання, але й насолоджуватися процесом навчання, реалізуючи свій потенціал.

Основні риси творчого мислення та його значення для викладача. Творче мислення характеризується декількома основними рисами, серед яких гнучкість, оригінальність, асоціативність, критичність і здатність до прогнозування. Ці якості дозволяють викладачеві не лише володіти різноманітними методами навчання, але й активно адаптуватися до потреб своїх студентів, формуючи динамічний і стимулюючий навчальний процес. Гнучкість мислення допомагає вчителю швидко пристосовуватися до нових умов і модифікувати методи викладання відповідно до конкретної ситуації. Оригінальність, як здатність до пошуку нових ідей, дозволяє педагогу знаходити нові форми подачі матеріалу, що підвищує зацікавленість студентів і сприяє кращому засвоєнню знань.

Значення творчого мислення для викладача виходить за межі суто педагогічної діяльності: воно стає основою його особистісного та професійного зростання, стимулюючи бажання вдосконалюватися та розширювати свої професійні горизонти. Окрім того, розвиток творчого мислення в педагогічній діяльності формує у викладача здатність до самостійного розв'язання нестандартних задач, що є важливою складовою професійної компетентності.

Вплив креативності на педагогічну діяльність. Креативність, як складова творчого мислення, відіграє важливу роль у сучасній педагогіці, адже сучасні вимоги до викладачів постійно зростають. Впровадження інтерактивних технологій, методів гейміфікації, проектного навчання – все це потребує від викладача високого рівня креативності. Викладач з розвинутою креативністю здатний забезпечити ефективну взаємодію зі студентами, створюючи навчальне середовище, де студенти можуть не лише отримувати знання, але й розвивати власні навички критичного та творчого мислення.

Креативність дозволяє викладачеві уникати шаблонності у викладанні, що важливо для підтримання інтересу та мотивації студентів. У процесі

педагогічної діяльності креативність викладача проявляється в гнучкості використання методів навчання, здатності до швидкого реагування на потреби студентів, вмінні створювати індивідуальний підхід до кожного з них. Таким чином, розвиток творчого мислення є необхідною умовою успішної педагогічної діяльності в сучасному світі.

Структурно-функціональна модель формування творчого мислення викладача. Розробка структурно-функціональної моделі формування творчого мислення викладача дає можливість глибше зрозуміти механізми розвитку цієї важливої компетенції. У моделі виділяються наступні компоненти:

1. *Процес розв'язання педагогічних задач* – основний структурний елемент моделі, що базується на систематичному підході до вирішення освітніх завдань. Це передбачає здатність викладача не просто слідувати готовим методичним вказівкам, але й у разі потреби знаходити нестандартні підходи для досягнення педагогічних цілей.

2. *Функції творчого мислення* – у навчальному процесі творчість викладача виконує кілька важливих функцій: адаптаційна, евристична та мотиваційна. Адаптаційна функція забезпечує пристосування викладача до змінних умов навчання, евристична функція активує здатність до відкриття нових знань та пошуку рішень, а мотиваційна функція сприяє заохоченню студентів до активної пізнавальної діяльності.

3. *Психологічний механізм вирішення педагогічних задач* – включає креативні здібності, емоційний інтелект, здатність до саморефлексії та вміння брати відповідальність за педагогічні рішення. Це дозволяє викладачеві ефективно оцінювати свої дії, коригувати їх і вдосконалювати власний підхід.

4. *Особливості творчого підходу до вирішення педагогічних задач* – ґрунтуються на розумінні педагогом необхідності активного залучення студентів до процесу навчання, використання методів, що стимулюють критичне мислення і сприяють розвитку інтересу до предмета.

У підсумку, формування творчого мислення у викладача є складним і багатокомпонентним процесом, який включає як особистісні, так і професійні чинники. Використання творчих методів навчання і здатність до інноваційного підходу – це ті якості, які дозволяють сучасному викладачеві відповідати вимогам часу та успішно здійснювати свою педагогічну діяльність.

Структурно-функціональна модель формування творчого мислення вчителя

- Сутність творчого мислення вчителя як процесу розв'язання педагогічних задач.
- Основні функції творчого мислення.
- Психологічний механізм розв'язання педагогічних задач.
- Особливості творчого підходу до вирішення педагогічних задач.

Розвиток творчого мислення вчителя є однією з ключових задач педагогічної науки, адже саме креативний підхід до навчання дозволяє викладачеві не лише ефективно виконувати професійні обов'язки, але й сприяти гармонійному розвитку особистості учнів. Структурно-функціональна модель формування творчого мислення вчителя охоплює сутність цього мислення як процесу розв'язання педагогічних задач, його функції, психологічні механізми і характерні риси творчого підходу.

Сутність творчого мислення вчителя як процесу розв'язання педагогічних задач. Творче мислення вчителя проявляється через здатність до вирішення педагогічних задач за допомогою нетрадиційних підходів, інноваційних методів та інтеграції різних дисциплін. У педагогічному контексті розв'язання задач є безперервним процесом, у якому вчитель стикається з потребою швидко адаптуватися до змінних умов і знаходити нові способи для досягнення освітніх цілей. Цей процес включає декілька важливих етапів: постановка задачі, аналіз її особливостей, генерація можливих рішень, вибір оптимального варіанта, реалізація рішення і оцінка результатів.

Творче мислення вчителя характеризується такими рисами, як гнучкість (здатність до змін та адаптації), оригінальність (вміння знаходити унікальні підходи), здатність до комбінування різних методів, а також високий рівень рефлексії. У контексті викладання це означає, що вчитель може швидко і ефективно створювати умови для успішного навчання, враховуючи індивідуальні особливості учнів, ситуацію в класі та поставлені освітні цілі.

Основні функції творчого мислення. Творче мислення вчителя виконує кілька важливих функцій, які дозволяють розкрити його потенціал :

1. *Адаптаційна функція* – дозволяє вчителю швидко реагувати на зміни у навчальному процесі. Це особливо важливо в умовах сучасного світу, де швидкість змін у суспільстві та технологіях вимагає постійної адаптації освітніх методів. Адаптаційна функція також передбачає здатність вчителя враховувати індивідуальні потреби та особливості учнів.

2. *Евристична функція* – пов'язана з пошуком нових підходів до розв'язання педагогічних задач. Вона стимулює генерацію ідей і формування нових методів навчання, які можуть виявитися ефективнішими у конкретній ситуації. Евристична функція є ключовою для створення інноваційного середовища в класі, що сприяє розвитку творчості та креативності учнів.

3. *Мотиваційна функція* – стимулює як вчителя, так і учнів до активної участі у навчальному процесі. Творчий підхід вчителя може підвищити зацікавленість учнів, мотивувати їх до активного пізнання і самостійного навчання, створити умови, за яких навчання стає цікавим і захоплюючим процесом.

4. *Рефлексивна функція* – пов'язана з аналізом власних дій і результатів навчальної діяльності. Завдяки цій функції вчитель може вдосконалювати свій підхід, аналізувати помилки та успіхи, що допомагає у подальшому розвитку його педагогічної майстерності.

Психологічний механізм розв'язання педагогічних задач. Психологічний механізм розв'язання педагогічних задач включає низку внутрішніх процесів і станів, які стимулюють творчість і допомагають викладачеві вирішувати складні освітні завдання. Основними елементами цього механізму є:

- *Креативні здібності* – вміння знаходити нові рішення та поєднувати ідеї у несподівані способи. Ці здібності дозволяють вчителю пропонувати учням нетрадиційні завдання, що сприяє активізації їхнього мислення та розвитку креативності.

- *Емоційний інтелект* – здатність розуміти і керувати емоціями, як власними, так і учнів, що допомагає у створенні комфортної і сприятливої для навчання атмосфери. Використання емоційного інтелекту дозволяє вчителю знаходити підходи, які роблять навчання приємним і ефективним для кожного учня.

- *Саморефлексія* – здатність аналізувати власні думки, дії та емоції, що допомагає викладачеві вдосконалювати свої підходи до навчання і розвивати свою педагогічну майстерність.

- *Вміння ставити і досягати педагогічні цілі* – процес вирішення педагогічних задач починається з чіткого визначення цілей, які мають бути досягнуті. Вміння чітко формулювати і ставити завдання є важливою складовою ефективного навчання, оскільки воно визначає вектор подальших дій.

Особливості творчого підходу до вирішення педагогічних задач. Творчий підхід до вирішення педагогічних задач передбачає гнучкість у методах навчання, індивідуальний підхід до учнів та здатність до експериментування. Ключовими особливостями цього підходу є:

- *Враховання індивідуальних особливостей учнів* – творчий підхід дозволяє вчителю пристосувати методи навчання до конкретних потреб і можливостей кожного учня, що забезпечує більш ефективне засвоєння матеріалу. Уміння підлаштовуватися під індивідуальні особливості учнів є важливою складовою творчого підходу, яка підвищує якість навчання і сприяє розвитку учнів.

- *Інтерактивність та залучення учнів у процес навчання* – творчий підхід сприяє використанню інтерактивних методів, що дозволяють учням активно брати участь у процесі навчання. Це може включати проєктне навчання, групові завдання, дискусії та інші методи, які активізують пізнавальну діяльність учнів.

- *Використання нестандартних підходів* – вчитель, який володіє творчим мисленням, здатний експериментувати з методами навчання, використовуючи інтерактивні технології, мультимедіа, методи гейміфікації та інші новітні підходи, які роблять навчальний процес цікавим і мотивуючим.

- *Розвиток критичного мислення учнів* – творчий підхід сприяє формуванню у учнів критичного мислення, що є важливою складовою сучасного навчання. Викладач, який ставить перед учнями питання, що потребують аналізу і осмислення, стимулює їх до самостійного мислення та вміння робити власні висновки.

У підсумку, структурно-функціональна модель формування творчого мислення вчителя підкреслює важливість розвитку креативного підходу у педагогічній діяльності. Творче мислення дозволяє вчителю не лише знаходити ефективні шляхи вирішення педагогічних задач, але й сприяє його професійному зростанню, робить навчальний процес гнучкішим та ефективнішим, а також сприяє всебічному розвитку учнів.

Педагогічна система формування творчого мислення майбутнього вчителя в умовах університетської освіти

- Основи суб'єктності та унікальності студентів у формуванні творчого мислення.
- Професійна спрямованість та її вплив на розвиток креативності.
- Технологічне забезпечення процесу формування творчого мислення (гуманістичний підхід, модульно-варіантна технологія навчання).

- Дидактичне забезпечення та принципи формування творчого мислення.

Формування творчого мислення майбутнього вчителя є важливим компонентом педагогічної освіти, оскільки забезпечує здатність студентів не лише освоювати існуючі методи і прийоми навчання, але й розвивати креативний підхід до вирішення педагогічних задач. Система формування творчого мислення майбутніх педагогів у контексті університетської освіти базується на ряді основних принципів, що включають суб'єктність і унікальність кожного студента, професійну спрямованість та технологічне забезпечення навчального процесу. Ці елементи взаємодіють між собою, сприяючи створенню умов для розвитку творчих здібностей студентів і їхньої здатності до самостійного вирішення професійних педагогічних задач.

Основи суб'єктності та унікальності студентів у формуванні творчого мислення. Суб'єктність студентів є важливим аспектом у формуванні творчого мислення, оскільки вона передбачає активну роль кожного студента у власному навчальному процесі. Університетська освіта повинна бути спрямована на те, щоб розглядати студента не як пасивного споживача знань, а як активного суб'єкта, здатного до самостійного пізнання, творчої діяльності та саморозвитку. Це означає, що навчальний процес має сприяти розвитку критичного мислення, самостійності у вирішенні проблем, а також здатності до генерування нових ідей.

Врахування унікальності кожного студента в процесі формування творчого мислення дозволяє врахувати індивідуальні особливості, попередній досвід і потенціал. Індивідуальний підхід допомагає максимально розкрити творчі здібності студента, надаючи йому можливість самовиражатися і самореалізовуватися у навчальному процесі. Такий підхід сприяє розвитку не тільки загальних компетенцій, але й специфічних здібностей, які важливі для конкретного вчителя, зокрема, у галузі педагогіки, психології, методики викладання.

Професійна спрямованість та її вплив на розвиток креативності. Професійна спрямованість студентів є важливим фактором, що впливає на розвиток їхньої креативності. В умовах університетської освіти студент повинен усвідомлювати, що розвиток творчого мислення є необхідною складовою професійної підготовки, яка визначатиме його здатність до інноваційної педагогічної діяльності. Творчість у педагогічній практиці дозволяє вчителю адаптувати навчальний процес до змінних умов, творчо

підходити до вирішення завдань, мотивувати учнів до пізнання та саморозвитку.

Професійна спрямованість майбутнього вчителя, що формується під час навчання у вищому навчальному закладі, повинна включати розвиток таких якостей, як здатність до аналізу педагогічних ситуацій, вміння приймати нестандартні рішення, готовність до експериментування з новими методами навчання. Усе це прямо пов'язано з розвитком креативного мислення, яке є основою педагогічної майстерності та здатності створювати інноваційне навчальне середовище.

Технологічне забезпечення процесу формування творчого мислення. Одним із ключових аспектів формування творчого мислення є технологічне забезпечення навчального процесу, що включає використання відповідних педагогічних технологій та методик, які сприяють розвитку креативності студентів. Сучасні педагогічні технології, зокрема гуманістичний підхід та модульно-варіантна технологія навчання, є важливими інструментами для цього процесу.

Гуманістичний підхід. Гуманістичний підхід до навчання є одним із основних у формуванні творчого мислення майбутнього вчителя. Він передбачає, що навчальний процес має бути спрямований на розвиток особистості студента, його здатність до самовираження і самореалізації. Гуманістичний підхід орієнтує на створення таких умов, за яких студент відчуває свою значущість, має можливість для творчої самореалізації, а також активно включається в процеси самоосвіти та самовдосконалення.

Цей підхід акцентує увагу на індивідуальних особливостях студентів, сприяє розвитку їхніх здібностей до критичного мислення, аналізу та оцінки власних дій і рішень. Він створює атмосферу взаємної поваги та підтримки, що дозволяє студентам відчувати себе впевнено і відкрито проявляти свою креативність.

Модульно-варіантна технологія навчання. Модульно-варіантна технологія навчання є ще одним ефективним інструментом у формуванні творчого мислення. Ця технологія базується на принципі варіативності і дозволяє створити навчальну програму, що включає різноманітні модулі, які можна адаптувати до індивідуальних потреб студентів. Кожен модуль орієнтований на розвиток конкретних знань і навичок, що дозволяє студентам вибирати і конструювати свій навчальний шлях.

Модульно-варіантна технологія створює можливості для інтеграції різних дисциплін, використання міждисциплінарних підходів, що сприяє розвитку критичного мислення і креативності. Цей підхід також дозволяє викладачам застосовувати різноманітні методи навчання (лекції, семінари, лабораторні роботи, проєктні завдання), що підвищує інтерес студентів і стимулює їх до активної участі у навчальному процесі.

Дидактичне забезпечення та принципи формування творчого мислення. Дидактичне забезпечення процесу формування творчого мислення включає використання відповідних методів, засобів і матеріалів, що сприяють розвитку креативності студентів. Одним із основних принципів цього забезпечення є інтерактивність навчального процесу, коли студенти активно залучаються до вирішення реальних педагогічних проблем, обговорень та дискусій, що розвиває їх здатність до генерації нових ідей і рішень.

Принципи формування творчого мислення включають:

- *Принцип інтеграції* – забезпечує органічне поєднання теоретичних знань і практичних навичок, що дозволяє студентам не тільки засвоювати інформацію, але й використовувати її для розв'язання реальних педагогічних задач.

- *Принцип діяльності* – передбачає активну участь студентів у навчальному процесі, стимулюючи їх до самостійної роботи, пошуку рішень, аналізу ситуацій та прийняття рішень.

- *Принцип інноваційності* – забезпечує застосування новітніх методик і технологій навчання, що сприяють розвитку креативних здібностей студентів та їхньої здатності адаптуватися до нових педагогічних умов.

- *Принцип рефлексії* – сприяє розвитку самоконтролю і самопізнання у студентів, допомагаючи їм аналізувати власні досягнення і помилки, а також вдосконалювати свої методи і стратегії навчання.

Формування творчого мислення майбутніх вчителів є складним, багатокомпонентним процесом, що передбачає вплив низки факторів, серед яких важливу роль відіграють суб'єктність і унікальність кожного студента, професійна спрямованість та технологічне забезпечення навчального процесу. Використання гуманістичного підходу, модульно-варіантної технології навчання та принципів інтеграції, діяльності та рефлексії створює сприятливі умови для розвитку креативності студентів, забезпечуючи їх здатність до інноваційної педагогічної діяльності.

Проблема професійного становлення викладача (В. Каплінський)

- Професійне становлення як динамічний процес.
- Визначення професійного становлення майбутніх учителів у педагогічному університеті.
- Поняття «інтегрована цілісність» особистісних і професійних якостей.
- Рівні загальнопедагогічної компетентності як результат професійного становлення.

Професійне становлення викладача є складним і багатограним процесом, що визначає розвиток особистості та професіонала, здатного ефективно здійснювати педагогічну діяльність у сучасних умовах. В. Каплінський, розглядаючи професійне становлення як динамічний процес, акцентує увагу на тому, що цей процес не є лінійним і одномоментним. Він є результатом взаємодії різних факторів: індивідуальних, соціальних, культурних і педагогічних. Це постійний процес взаємодії і розвитку особистісних якостей викладача, його професійних компетенцій та інтегрованих здатностей, що дозволяють йому ефективно виконувати педагогічні функції в різних соціальних і професійних контекстах.

У контексті педагогічного університету професійне становлення майбутніх учителів охоплює низку етапів, що включають оволодіння знаннями, розвиток практичних навичок і формування професійної ідентичності. Каплінський підкреслює, що професійне становлення не є пасивним освоєнням знань і навичок, а є активним процесом саморозвитку, самовизначення і самовдосконалення, що вимагає від студентів особистої відповідальності, рефлексії та критичного осмислення своєї професійної діяльності.

Цей процес передбачає формування у студентів не лише теоретичних знань і практичних навичок, а й розвитку емоційної та соціальної компетентності, здатності до педагогічної рефлексії та самовдосконалення. Професійне становлення є постійним інтеграційним процесом, що включає не тільки адаптацію до професійної діяльності, а й розвиток особистісних якостей, необхідних для досягнення високих результатів у педагогічній діяльності.

Поняття «інтегрована цілісність» особистісних і професійних якостей. Важливим аспектом професійного становлення майбутніх вчителів є поняття «інтегрована цілісність» особистісних і професійних якостей. Каплінський розглядає професійне становлення як процес, у якому поєднуються інтелектуальні, емоційні та соціальні аспекти розвитку особистості викладача. Цілісність у цьому контексті означає взаємодію і взаємозв'язок особистісних

якостей (моральних, емоційних, комунікативних) і професійних компетенцій (методичних, психолого-педагогічних, технічних).

Інтегрована цілісність передбачає, що розвиток особистості та професіонала не є розрізненими процесами, а має єдину основу, в якій взаємопов'язані всі складові. Це означає, що формування професійних якостей неможливе без розвитку особистісних рис, таких як відповідальність, моральність, емпатія, здатність до саморегуляції і самоконтролю. Одночасно розвиток особистісних якостей залежить від професійної діяльності, оскільки досвід педагогічної роботи та взаємодія з учнями формують соціальні і комунікативні навички, а також навички управління педагогічним процесом.

Інтегрована цілісність означає, що майбутній вчитель має бути готовим не лише до виконання педагогічних функцій, але й до постійного самовдосконалення, підтримання професійної мотивації та вдосконалення своїх педагогічних стратегій. Важливим аспектом є також здатність до адаптації в умовах швидких змін в освіті, що потребує від вчителя не тільки знань і навичок, а й гнучкості у використанні нових технологій, підходів і методик.

Рівні загальнопедагогічної компетентності як результат професійного становлення. Загальнопедагогічна компетентність є важливим результатом професійного становлення майбутнього вчителя. Каплінський виділяє кілька рівнів цієї компетентності, які відображають ступінь готовності особистості до професійної діяльності і визначають якість педагогічної діяльності викладача в різних умовах.

Базовий рівень загальнопедагогічної компетентності передбачає оволодіння основними теоретичними знаннями та базовими навичками педагогічної діяльності. Це рівень, на якому студент здобуває загальні уявлення про педагогіку, психологію, методику викладання та інші дисципліни, що є основою для подальшої професіоналізації. На цьому рівні майбутній вчитель здатний застосовувати стандартні методи і прийоми навчання, але його здатність до самостійної педагогічної діяльності обмежена.

Середній рівень передбачає формування більш глибоких знань і практичних навичок. Студент на цьому етапі вчиться аналізувати педагогічні ситуації, розв'язувати конкретні задачі, застосовувати інноваційні методи навчання, враховуючи індивідуальні потреби учнів. Рівень загальнопедагогічної компетентності на цьому етапі включає також здатність до рефлексії і самовдосконалення у процесі діяльності.

Вищий рівень загальнопедагогічної компетентності досягається через постійний розвиток і самовдосконалення викладача, що веде до інтеграції знань, умінь, досвіду та особистісних якостей. Це рівень, на якому вчитель здатний до інноваційного підходу в педагогічній діяльності, творчого застосування методик і технологій навчання, а також ефективної роботи з різними категоріями учнів. На цьому етапі викладач активно розвиває професійні компетенції, які включають не тільки методичні і педагогічні навички, але й здатність до лідерства, комунікації і управлінської діяльності в освітньому процесі.

Таким чином, професійне становлення майбутнього вчителя є багатоступінчатим процесом, у якому важливе значення має інтеграція особистісних і професійних якостей, розвиток загальнопедагогічної компетентності та здатність до саморозвитку і самовдосконалення. Врахування цих аспектів дозволяє створити цілісну і збалансовану модель професійного становлення, що сприяє формуванню висококваліфікованих, креативних і ефективних педагогів.

Система професійного становлення майбутнього вчителя

- Загальнопедагогічна компетентність як основа професійного становлення (структура та зміст).
- Методична компетентність та її значення для викладача.
- Розвиток педагогічних здібностей та особистісних якостей.
- Формування досвіду професійної діяльності та значення професійного самовдосконалення.

Професійне становлення майбутнього вчителя – це складний і багатогранний процес, що включає формування педагогічних знань, умінь та навичок, розвиток особистісних і професійних якостей, здатність до адаптації в умовах швидких змін в освіті, а також постійне вдосконалення у процесі педагогічної діяльності. Цей процес можна поділити на кілька важливих аспектів, серед яких загальнопедагогічна компетентність, методична компетентність, розвиток педагогічних здібностей і особистісних якостей, а також формування досвіду професійної діяльності та самовдосконалення.

Загальнопедагогічна компетентність як основа професійного становлення (структура та зміст). Загальнопедагогічна компетентність є однією з основних складових професійного становлення майбутнього вчителя. Вона охоплює знання, уміння та навички, які необхідні для ефективної педагогічної

діяльності. Загальнопедагогічна компетентність забезпечує здатність вчителя організовувати навчально-виховний процес, ефективно взаємодіяти з учнями та колегами, а також адаптуватися до змін у системі освіти.

Структура загальнопедагогічної компетентності включає кілька ключових компонентів:

Знання: Педагог має володіти теоретичними знаннями з педагогіки, психології, методики викладання, а також розуміти основи організації навчального процесу та управління освітньою діяльністю.

Уміння: Педагог має вміти застосовувати свої знання на практиці, організовувати ефективне навчання, проводити діагностику навчальних досягнень учнів, здійснювати виховну діяльність та вирішувати педагогічні задачі в реальних умовах.

Навички: Це здатність до виконання конкретних професійних дій, таких як планування уроків, створення навчальних матеріалів, використання сучасних педагогічних технологій, управління класом тощо.

Загальнопедагогічна компетентність передбачає не лише наявність цих знань та умінь, але й їх інтеграцію в єдину систему, що дозволяє вчителю успішно виконувати педагогічні функції в умовах сучасної школи.

Методична компетентність та її значення для викладача. Методична компетентність є невід'ємною складовою загальнопедагогічної компетентності, що забезпечує здатність вчителя ефективно планувати і здійснювати навчальний процес відповідно до вимог програм та стандартів освіти. Вона охоплює знання методів і технологій навчання, здатність адаптувати їх до різних груп учнів, враховуючи індивідуальні особливості кожного.

Основні аспекти методичної компетентності включають:

Знання методик навчання: Вчитель має володіти різноманітними методиками навчання, що відповідають віковим особливостям учнів, навчальним цілям і завданням, а також вимогам освітніх стандартів. Це включає як традиційні, так і інноваційні методи навчання, такі як проектне навчання, інтерактивні методи, методи проблемного навчання.

Планування навчального процесу: Вчитель повинен вміти планувати уроки, навчальні курси, курсові проекти таким чином, щоб забезпечити їх ефективність і відповідність потребам учнів. Це включає розробку різноманітних навчальних матеріалів, оцінювання результатів навчання та коригування навчальної діяльності.

Оцінювання та корекція навчальних досягнень: Важливим аспектом методичної компетентності є здатність вчителя організувати ефективне оцінювання результатів навчання, враховуючи як індивідуальні досягнення учнів, так і групову динаміку. Педагог має вміти не тільки оцінювати результати, але й коригувати свою діяльність залежно від цих результатів.

Методична компетентність є основою успішної педагогічної діяльності, оскільки від неї залежить здатність вчителя ефективно передавати знання, розвивати навички учнів, а також впливати на їх пізнавальний розвиток.

Розвиток педагогічних здібностей та особистісних якостей. Педагогічні здібності і особистісні якості є важливими компонентами професійного становлення майбутнього вчителя, оскільки вони безпосередньо впливають на ефективність його діяльності. Розвиток цих якостей забезпечує не лише професійну компетентність, але й здатність до самореалізації та самовдосконалення в процесі педагогічної діяльності.

Педагогічні здібності: Це комплекс психічних процесів, що забезпечують ефективне виконання педагогічних функцій. До них відносяться здатність до організації навчального процесу, комунікабельність, емпатія, здатність до мотивації учнів, управління групою, розв'язання конфліктів тощо. Розвиток цих здібностей забезпечує не тільки успішне викладання, але й створення сприятливої атмосфери для навчання та розвитку учнів.

Особистісні якості: Вчитель має бути морально стійким, здатним до саморефлексії, емоційної інтелігентності та самоконтролю. Особистісні якості, такі як відповідальність, терпимість, гнучкість, стресостійкість і здатність до самоорганізації, є важливими для успішного виконання педагогічної діяльності. Вони також сприяють формуванню здорової педагогічної атмосфери в класі та підтриманню професійного авторитету викладача.

Формування досвіду професійної діяльності та значення професійного самовдосконалення. Формування досвіду професійної діяльності є ключовим етапом професійного становлення майбутнього вчителя. Досвід педагогічної діяльності набувається через практичні заняття, педагогічну практику, участь у різних проектах, дослідженнях та педагогічних інноваціях. Він дозволяє студентам не тільки закріпити теоретичні знання, але й навчитися працювати в реальних умовах, вирішувати конкретні педагогічні завдання та адаптуватися до різних умов навчального процесу.

Професійне самовдосконалення є невід'ємною частиною професійного становлення. Це процес постійного розвитку власних компетенцій, підвищення

кваліфікації, здатності до критичного осмислення своєї діяльності, адаптації до нових викликів і змін у галузі освіти. Для цього вчителі використовують різноманітні методи, зокрема самоосвіту, участь у курсах підвищення кваліфікації, наукових дослідженнях, а також рефлексію над своїми досягненнями і помилками.

Таким чином, система професійного становлення майбутнього вчителя охоплює формування загальнопедагогічної та методичної компетентності, розвиток педагогічних здібностей і особистісних якостей, а також набуття досвіду педагогічної діяльності і професійного самовдосконалення. Ці складові взаємопов'язані і створюють основу для успішної професійної діяльності вчителя, що здатен до творчого підходу в освіті та постійного розвитку в умовах швидких змін у педагогічній сфері.

Проблеми та перспективи розвитку системи професійного становлення

- Виклики сучасної освіти та роль університетської підготовки.
- Пошуки нових підходів у формуванні компетентностей.
- Перспективи інновацій у підготовці вчителів.

Система професійного становлення вчителя є однією з найважливіших складових освітньої системи, оскільки від рівня підготовки майбутніх педагогів залежить якість освіти в цілому. У сучасному світі система професійного становлення вчителів стикається з рядом викликів, що зумовлені швидкими змінами в суспільстві, технологічним розвитком, глобалізацією, а також зростаючими вимогами до якості освіти. У цьому контексті важливо розглянути проблеми, які виникають у процесі професійного становлення, а також перспективи розвитку цієї системи в умовах сучасної освіти.

Виклики сучасної освіти та роль університетської підготовки. У сучасних умовах освіта стикається з низкою серйозних викликів, які вимагають переосмислення і вдосконалення підготовки майбутніх вчителів. Серед основних проблем можна виділити:

Швидкі зміни в суспільстві та технологічний прогрес. Сучасний світ змінюється з небаченою швидкістю, що створює нові вимоги до освіти. Ці зміни стосуються не лише нових технологій, а й змін у соціальному, культурному та економічному контексті. У таких умовах вчитель має не тільки володіти актуальними знаннями, але й здатністю адаптуватися до змін та постійно розвиватися.

Глобалізація і мобільність. Система освіти стикається з необхідністю інтеграції різних освітніх стандартів та підходів, що обумовлено процесами глобалізації. У цьому контексті необхідно формувати в учителів здатність до міжкультурної комунікації, роботи в мультикультурних середовищах та ефективної взаємодії з людьми різних культур та традицій.

Інклюзивність освіти. Розвиток інклюзивної освіти ставить нові вимоги до педагогів, що повинні володіти навичками роботи з дітьми з особливими потребами, а також із учнями, які мають різний рівень підготовки та індивідуальні потреби. Це вимагає від вчителів особливої гнучкості та готовності до персоналізованого підходу.

Діджиталізація та нові педагогічні технології. Технології, такі як інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), штучний інтелект, інтерактивні платформи, змінюють не лише методи навчання, але й вимоги до підготовки вчителів. Тому важливо навчати майбутніх педагогів ефективно інтегрувати технології в освітній процес, а також використовувати нові інструменти для розвитку навчальних навичок у учнів.

Університетська підготовка вчителів повинна орієнтуватися на ці виклики, підготовляючи студентів до роботи в умовах постійних змін. Вищі навчальні заклади, які готують майбутніх педагогів, повинні забезпечити комплексний підхід до навчання, інтегруючи теоретичні знання з практичними навичками, що дозволить майбутнім вчителям адаптуватися до нових умов та підвищити якість їхньої діяльності в класі.

Пошуки нових підходів у формуванні компетентностей. Незважаючи на значний прогрес у педагогічних науках, наявність уже визначених компетентностей, необхідних для вчителя, все ж актуальними залишаються пошуки нових підходів у формуванні цих компетентностей. Сучасна освіта потребує нових інноваційних підходів, здатних поєднати класичні та інноваційні методи навчання. Зокрема, нові підходи мають враховувати:

Індивідуалізація навчання. Традиційно в освіті увага акцентувалася на стандартизованих методах навчання, орієнтованих на середньостатистичного учня. Однак сучасні виклики потребують орієнтації на індивідуальні потреби кожного учня, що є важливим аспектом формування компетентностей у майбутніх педагогів. Це вимагає розвитку навичок педагогічного диференційованого підходу, здатності до персоналізованого навчання.

Розвиток критичного мислення та рефлексії. Вчителі повинні володіти навичками критичного мислення, що дозволяє їм ефективно аналізувати

навчальні процеси, проводити самооцінку своєї діяльності, адаптувати свою роботу відповідно до вимог часу. Розвиток рефлексії дає змогу педагогу постійно оцінювати власну діяльність та робити необхідні корективи, що сприяє вдосконаленню його професійних якостей.

Застосування проєктного навчання та інтерактивних методів. Сучасні підходи до навчання спрямовані на активізацію пізнавальної діяльності учнів, їхню участь у практичних проєктах, що дає можливість не лише здобувати знання, але й розвивати навички роботи в команді, вирішення реальних проблем. Університети повинні надавати майбутнім учителям можливість активно застосовувати ці методи, щоб вони могли застосовувати їх у своїй практичній діяльності.

Розвиток емоційної інтелігентності. Сучасна педагогіка робить акцент на емоційному аспекті взаємодії вчителя з учнями. Вчителі мають розвивати емоційну інтелігентність, здатність до емпатії, регулювання власних емоцій та взаємодії в стресових ситуаціях. Це дозволяє створювати в класі атмосферу підтримки, довіри та взаєморозуміння, що є важливим для ефективного навчання.

Перспективи інновацій у підготовці вчителів. Перспективи розвитку інновацій в системі підготовки вчителів у майбутньому зумовлені низкою факторів, які визначають напрямки змін у педагогічній практиці. До основних напрямів інновацій можна віднести:

Інтеграція цифрових технологій. Інновації в освіті неможливі без застосування сучасних цифрових технологій. Вони дають можливість значно полегшити навчальний процес, створювати нові формати взаємодії між учнями та вчителями, а також ефективно оцінювати навчальні досягнення. Використання інтерактивних платформ, освітніх додатків, онлайн-курсів, а також розвиток дистанційного навчання відкривають нові можливості для майбутніх педагогів. Педагоги повинні не тільки освоювати нові технології, а й навчати учнів використовувати їх для самостійного здобуття знань.

Інклюзивне навчання. Подальший розвиток інклюзивної освіти є важливим кроком до забезпечення рівного доступу до освіти для всіх учнів, незалежно від їхніх фізичних та психічних особливостей. Університетська підготовка має забезпечити студентів знаннями та навичками роботи з учнями, які мають особливі освітні потреби, а також здатність створювати інклюзивне середовище в класі.

Міжнародна співпраця. У зв'язку з глобалізацією освіти, важливим аспектом підготовки вчителів є здатність до міжнародної співпраці. Вчителі мають бути готові до роботи в мультикультурних середовищах, здобувати досвід міжнародних освітніх практик, що дозволяє їм розширювати свої горизонти і адаптувати навчання до потреб різних культурних контекстів.

Таким чином, система підготовки вчителів має реагувати на сучасні виклики та зміни в освітньому середовищі, активно впроваджуючи нові підходи та технології. Важливими аспектами є розвиток компетентностей, здатність до самовдосконалення та адаптації до швидко змінюваного світу, що вимагає постійного вдосконалення педагогічних кадрів для забезпечення високої якості освіти.

Проблема професійного саморозвитку викладача (В. Фрицюк)

- Професійний саморозвиток як складова особистісного саморозвитку.
- Визначення саморозвитку та його значення для професійної діяльності.
- Професійний саморозвиток як процес підвищення кваліфікації та удосконалення навичок.

У сучасному освітньому середовищі професійний саморозвиток викладача є важливою складовою його особистісного розвитку, що тісно взаємопов'язана з його здатністю адаптуватися до змін, постійно вдосконалювати свої знання та навички, а також забезпечувати високу якість освіти. Термін «саморозвиток» передбачає процес усвідомленого та цілеспрямованого розвитку особистістю своїх здібностей, навичок та характеристик через самопізнання, саморефлексію і активну самовдосконалення.

Саморозвиток викладача включає в себе набуття нових знань, умінь і навичок, які сприяють підвищенню професіоналізму та емоційної зрілості, що є важливими для ефективної педагогічної діяльності. Професійний саморозвиток, в свою чергу, стає частиною загального саморозвитку особистості, оскільки професіоналізм у педагогічній діяльності неможливий без особистісної зрілості, здатності до самопізнання, саморефлексії та адаптації до змін.

У педагогічній діяльності саморозвиток викладача визначається як безперервний процес, що включає набуття професійних компетенцій і формування здатності до постійного оновлення знань. Це дозволяє йому не лише слідкувати за новими тенденціями в освіті, а й забезпечувати якісну

взаємодію з учнями, враховувати їхні індивідуальні потреби і формувати позитивний педагогічний клімат. Оскільки професійна діяльність викладача передбачає не лише передачу знань, але й виховання, важливою складовою саморозвитку є здатність до саморефлексії, внутрішньої оцінки своєї діяльності, емоційного інтелекту та постійної адаптації до освітніх викликів.

Професійний саморозвиток викладача ґрунтується на його здатності виявляти потреби у власному вдосконаленні, визначати напрями розвитку та засоби, які сприятимуть досягненню поставлених цілей. Основним результатом саморозвитку є не тільки розвиток професійних навичок, але й здатність викладача до самореалізації, задоволення від власної діяльності та досягнення вищого рівня педагогічної майстерності.

Професійний саморозвиток як процес підвищення кваліфікації та удосконалення навичок. Професійний саморозвиток викладача можна розглядати як процес підвищення кваліфікації, що включає удосконалення конкретних професійних навичок, умінь та знань, необхідних для здійснення педагогічної діяльності. Це систематичний і цілеспрямований процес, що дозволяє викладачу підтримувати високий рівень своєї кваліфікації та адаптуватися до вимог часу.

Підвищення кваліфікації. Підвищення кваліфікації є важливою складовою професійного саморозвитку, оскільки вчитель повинен постійно оновлювати свої знання і навички у відповідь на нові педагогічні технології, методи та підходи, що з'являються в освітній практиці. В умовах інтенсивних змін в освітньому процесі та технологічного розвитку необхідно, щоб викладачі могли швидко адаптуватися до нових умов, використовуючи сучасні методи навчання та педагогічні інновації.

Удосконалення професійних навичок. Важливим аспектом професійного саморозвитку є вдосконалення безпосередніх навичок викладання, комунікації з учнями, управління класом, застосування новітніх технологій. Зокрема, викладачі повинні вдосконалювати свої навички в роботі з інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ), що дозволяє не тільки інтегрувати сучасні методи навчання, але й забезпечити доступність і інтерактивність освітнього процесу.

Методичні засоби та інновації. Для досягнення високої якості професійної діяльності викладач повинен володіти методами, які відповідають сучасним вимогам. Сюди відносяться інтерактивні методи навчання, проектна діяльність, технології дистанційного навчання та інших сучасних педагогічних

практик. Професійний саморозвиток передбачає постійне освоєння нових методичних засобів, вдосконалення навчальних матеріалів, створення інноваційних навчальних програм, які враховують індивідуальні потреби студентів.

Психологічна готовність та емоційна компетентність. Професійний саморозвиток також включає розвиток психологічної стійкості викладача, вміння управляти емоціями як власними, так і студентів, створюючи комфортну атмосферу для навчання. Розвиток емоційної компетентності допомагає викладачам краще розуміти студентів, реагувати на їх потреби та забезпечувати гармонійну атмосферу в групі. Психологічна підготовленість і здатність до саморегуляції є необхідними компонентами професійного саморозвитку вчителя, адже вони сприяють досягненню результативності в педагогічній діяльності.

Самоосвіта та інтелектуальний розвиток. Процес професійного саморозвитку також включає в себе аспект самоосвіти, що означає не лише здобуття нових знань за допомогою традиційних засобів (лекцій, курсів), але й постійне самостійне освоєння нової літератури, досліджень, відвідування конференцій, участь у дискусіях та наукових форумах. Інтелектуальна активність є необхідною складовою саморозвитку, оскільки дозволяє викладачам бути в курсі останніх тенденцій у педагогічній науці, методах та стратегічних підходах до навчання.

Механізми професійного саморозвитку. Професійний саморозвиток може здійснюватися за допомогою різноманітних механізмів, які є важливими для реалізації цього процесу в практичному контексті. До основних механізмів професійного саморозвитку можна віднести:

Самоосвіта. Це найбільш поширений та доступний механізм, який передбачає самостійне вивчення матеріалів, літератури, онлайн-ресурсів, запис на курси підвищення кваліфікації, відвідування вебінарів та конференцій.

Самооцінка та рефлексія. Процес рефлексії є ключовим в професійному саморозвитку, оскільки дозволяє викладачу аналізувати свою діяльність, усвідомлювати сильні та слабкі сторони своєї професійної діяльності. Самооцінка допомагає вчителю визначити, які аспекти діяльності потребують покращення, а які слід зберегти.

Робота в групах та співпраця з колегами. Спільна діяльність викладачів, обмін досвідом, участь у професійних спільнотах дозволяє створити сприятливе

середовище для обміну ідеями, розвитку нових підходів та підвищення кваліфікації.

Зворотній зв'язок від студентів та колег. Зворотний зв'язок є важливим інструментом професійного саморозвитку, оскільки дозволяє отримати інформацію про власну педагогічну діяльність і виявити моменти, які потребують вдосконалення.

У результаті професійний саморозвиток викладача є основою його здатності до самореалізації, підвищення якості навчання та створення сприятливого освітнього середовища. Завдяки цілеспрямованому самовдосконаленню викладач може ефективно відповідати на виклики сучасної освіти та постійно вдосконалювати свої професійні навички.

Шляхи здійснення професійного саморозвитку викладача

- Самопізнання: рефлексія та аналіз власних здібностей і знань.
- Самоорганізація: планування професійного розвитку.
- Самоосвіта: опанування нових знань та навичок.
- Самооцінка: здатність оцінювати власну педагогічну діяльність.
- Саморегуляція: механізми контролю і корекції діяльності для досягнення оптимального результату.

Професійний саморозвиток викладача є складним і багатогранним процесом, який включає в себе різноманітні аспекти особистісного вдосконалення, що сприяють підвищенню якості його педагогічної діяльності. Для досягнення оптимальних результатів у професійному саморозвитку необхідно використовувати різні шляхи та механізми. Серед них ключовими є самопізнання, самоорганізація, самоосвіта, самооцінка та саморегуляція.

Самопізнання: рефлексія та аналіз власних здібностей і знань. Одним із перших етапів на шляху професійного саморозвитку є самопізнання, яке передбачає здатність викладача до рефлексії та аналізу власних здібностей, знань, а також педагогічної практики. Самопізнання дозволяє усвідомити свої сильні та слабкі сторони, визначити пріоритетні напрями для подальшого розвитку та корекції педагогічної діяльності. Рефлексія є важливою складовою цього процесу, адже вона дає можливість вчителю оцінити свої педагогічні дії, зрозуміти, які методи та прийоми є ефективними, а які потребують вдосконалення.

Рефлексивний процес включає в себе аналіз як результатів роботи, так і власного досвіду взаємодії з учнями, колегами, освітнім середовищем.

Викладач може використовувати різноманітні методи рефлексії, такі як ведення педагогічного щоденника, обговорення педагогічних ситуацій з колегами, аналіз власних уроків за допомогою відеозаписів або зворотного зв'язку від студентів.

Самопізнання допомагає викладачеві знайти нові підходи до вирішення педагогічних завдань, оскільки саме через рефлексію він може усвідомити своє професійне становлення, виявити прогалини у знаннях та навичках і визначити шляхи їх корекції.

Самоорганізація: планування професійного розвитку. Самоорганізація є важливим аспектом професійного саморозвитку, оскільки вона передбачає здатність викладача до планування своєї професійної діяльності з метою досягнення високих результатів. Вміння організувати власний професійний шлях є одним із основних факторів ефективності діяльності викладача. Без належної самоорганізації навіть наявність високих знань і компетентностей не забезпечить успіху в педагогічній діяльності.

Планування професійного розвитку включає в себе встановлення короткострокових і довгострокових цілей, визначення ресурсів для їх досягнення, розподіл часу для роботи над кожною з компетенцій, зокрема над педагогічною майстерністю, методичною підготовкою, а також розвитком соціальних і емоційних навичок. Наприклад, викладач може створювати план підвищення кваліфікації, вивчати нові методики навчання, працювати над вдосконаленням своїх комунікативних навичок, планувати участь у наукових конференціях і семінарах.

Самоорганізація включає також створення оптимальних умов для особистісного і професійного розвитку, де важливим аспектом є баланс між роботою та особистим життям. Це дозволяє викладачу зберігати мотивацію і позитивний емоційний стан, що, у свою чергу, покращує ефективність його роботи.

Самоосвіта: опанування нових знань та навичок. Самоосвіта є ключовим компонентом професійного саморозвитку, оскільки без постійного опанування нових знань і навичок викладач не зможе ефективно виконувати свої функції в умовах сучасних освітніх реалій. У процесі самоосвіти викладач постійно розширює свої знання, освоює нові технології навчання, методи викладання, розвиває свої професійні навички.

Самоосвіта включає як традиційне навчання через книги, статті, підручники, так і більш сучасні методи: участь у вебінарах, онлайн-курсах,

конференціях, дослідження актуальних питань педагогіки та психології. Крім того, самоосвіта передбачає здатність викладача працювати з новими технологіями: впроваджувати інноваційні методи навчання, інтерактивні технології, адаптувати сучасні ІТ-рішення до освітнього процесу.

Самоосвіта також допомагає викладачу залишатися в курсі нових досліджень у галузі педагогіки та психології, підвищуючи якість власної діяльності та створюючи умови для креативного підходу до викладання.

Самооцінка: здатність оцінювати власну педагогічну діяльність. Самооцінка є невід'ємною частиною процесу професійного саморозвитку викладача, оскільки вона дає можливість самостійно оцінювати свої педагогічні досягнення, виокремлюючи позитивні моменти та зони для розвитку. Самооцінка – це не тільки внутрішнє усвідомлення власних досягнень, але й об'єктивна оцінка рівня виконаних завдань, що дозволяє викладачеві виявити прогалини у знаннях та практичних навичках і визначити стратегії для їх усунення.

Процес самооцінки допомагає викладачу не лише розуміти, в яких аспектах він досяг успіху, а й з'ясувати, що потребує покращення. Викладачі, які мають високий рівень самооцінки, здатні адекватно оцінити своє професійне становлення, на основі цього планувати подальший розвиток та удосконалення своїх навичок і знань. Важливим аспектом самооцінки є здатність до конструктивної самокритики, що дозволяє уникати зацікавленості у власних недоліках і націлює на їх покращення.

Саморегуляція: механізми контролю і корекції діяльності для досягнення оптимального результату. Саморегуляція є процесом контролю та корекції власної педагогічної діяльності, спрямованим на досягнення оптимальних результатів у навчанні. Це здатність викладача коригувати свої дії у відповідь на змінювані умови навчання, враховуючи потреби студентів і зміни в освітньому процесі. Саморегуляція включає в себе використання різних методів та стратегій, що допомагають викладачу адаптувати свою діяльність до вимог навчального процесу, коригувати стиль викладання та використовувати нові методи, що дозволяють досягти кращих результатів.

Саморегуляція викладача включає кілька основних аспектів:

Мотиваційне саморегулювання – це здатність підтримувати високий рівень мотивації до професійного самовдосконалення, навіть у разі труднощів чи стресових ситуацій.

Емоційне саморегулювання – здатність викладача контролювати свої емоції в педагогічному процесі та зберігати емоційну стабільність, що є важливим для створення комфортної атмосфери на заняттях.

Інтелектуальне саморегулювання – передбачає здатність викладача коригувати свої знання, стратегії викладання відповідно до нових викликів та інформації.

Таким чином, саморегуляція є механізмом постійного вдосконалення педагогічної діяльності викладача, що сприяє досягненню високих результатів і професійної самореалізації.

Шляхи здійснення професійного саморозвитку викладача є комплексним процесом, що включає взаємопов'язані механізми самопізнання, самоорганізації, самоосвіти, самооцінки та саморегуляції. Кожен із цих шляхів сприяє вдосконаленню педагогічної діяльності та підвищенню кваліфікації викладача. Саморозвиток допомагає викладачам адаптуватися до змінюваних умов навчання, зберігати високу мотивацію до навчання, вдосконалювати свої знання та методи викладання, а також підтримувати позитивну атмосферу в навчальному процесі.

Теоретичні основи професійного саморозвитку

- Теорія самоздійснення А. Маслоу і Холланда.
- Теорія компромісу з реальністю (Е. Гінзберг).
- Поняття самоактуалізації та його значення для професійного саморозвитку.

Професійний саморозвиток викладача є важливим компонентом його особистісного росту, що безпосередньо впливає на якість педагогічної діяльності. Теоретичні підходи до професійного саморозвитку мають багатий науковий контекст і містять численні моделі та концепції, які допомагають краще зрозуміти процеси, що відбуваються у професійній діяльності людини. Серед найбільш значущих теоретичних підходів, що пояснюють механізми професійного саморозвитку, є теорії самоздійснення А. Маслоу і Дж. Холланда, теорія компромісу з реальністю Е. Гінзберга, а також концепція самоактуалізації, яка має важливе значення для особистісного і професійного зростання.

Теорія самоздійснення А. Маслоу і Холланда. Теорія самоздійснення, розроблена американським психологом Абрахамом Маслоу, є однією з основоположних для розуміння процесів професійного саморозвитку. В основі

цієї теорії лежить поняття самоактуалізації – прагнення особистості реалізувати свої потенційні можливості, досягати вищих рівнів розвитку. За Маслоу, самоактуалізація є найвищою потребою людини, яка з'являється після того, як задоволені більш базові потреби (фізіологічні, соціальні, потреба в безпеці, визнанні).

Маслоу класифікував потреби людини у вигляді ієрархії, яка включає п'ять рівнів. Для досягнення самоактуалізації необхідно пройти кожен з цих етапів, починаючи від фізіологічних потреб до потреби в самовираженні і творчості. Процес самореалізації людини через професійну діяльність, за Маслоу, включає розвиток власних здібностей, пізнання власної природи, досягнення гармонії і внутрішнього спокою. Професійний саморозвиток в контексті теорії Маслоу можна розглядати як шлях до максимального розкриття власних потенційних можливостей, що включає в себе постійну роботу над власними вміннями та навичками.

У рамках цієї теорії важливою є ідея інтеграції професійної діяльності з особистісним розвитком. Людина, яка досягає високого рівня самоздійснення, не лише ефективно працює в професійній сфері, але й реалізує свої внутрішні потреби і бажання в творчості, самовираженні і взаємодії з іншими людьми.

Теорія Джона Холланда також вносить вагомий внесок у розуміння процесу професійного саморозвитку. Холланд розробив концепцію типів особистості і професій, згідно з якою кожен тип особистості має відповідні професійні вподобання, які відповідають його внутрішнім потребам і здібностям. Це означає, що люди повинні прагнути до вибору професії, яка найбільше відповідає їх індивідуальним якостям, щоб досягти не лише професійного успіху, а й задоволення від виконуваної роботи. Такий підхід до професійного саморозвитку дозволяє врахувати індивідуальні схильності та сприяє розвитку внутрішньої мотивації до професійної діяльності.

Теорія компромісу з реальністю Е. Гінзберга. Теорія компромісу з реальністю, розроблена американським психологом Едвіном Гінзбергом, зосереджена на пошуках оптимальних рішень для розвитку кар'єри та професійного становлення людини в умовах обмежених ресурсів і реальних обставин. Відповідно до цієї теорії, процес вибору професії і досягнення професійного розвитку є результатом постійного компромісу між особистими бажаннями та можливостями, які надаються зовнішнім середовищем. Це означає, що людина повинна приймати реальність, враховувати її обмеження, і на основі цього будувати свій професійний шлях.

Гінзберг наголошує на важливості етапів професійного розвитку: спочатку людина шукає ідеальні варіанти для себе, але згодом повинна пристосовувати свої бажання до реальних можливостей. Тому професійне саморозвиток має на меті не лише досягнення високих результатів, але й здатність знаходити баланс між особистими амбіціями та зовнішніми умовами, що включають економічні, соціальні та культурні фактори.

Поняття самоактуалізації та його значення для професійного саморозвитку. Самоактуалізація – це процес реалізації своїх внутрішніх потенціалів, досягнення вищих рівнів розвитку та самовираження. Це одна з основних категорій теорії Маслоу, але її значення виходить за межі лише психологічної концепції. У контексті професійного саморозвитку самоактуалізація передбачає розвиток особистих та професійних якостей, що дозволяють людині реалізувати свої здібності та досягти гармонії в кар'єрі.

Самоактуалізація в професійному розвитку передбачає постійне самовдосконалення, пошук нових можливостей для реалізації власних потенціалів, а також здатність адаптуватися до нових умов роботи. Для викладача це може проявлятися в постійному вдосконаленні методичних навичок, освоєнні нових технологій навчання, розвитку комунікативних здібностей, а також в удосконаленні соціально-емоційних компетенцій.

Процес самоактуалізації має велике значення для професійного саморозвитку викладача, оскільки він дозволяє не лише досягати високих професійних результатів, але й забезпечує внутрішнє задоволення від своєї діяльності, створюючи можливості для гармонійного розвитку особистості. Самоактуалізація є також основою для досягнення високої мотивації до професійної діяльності, оскільки людина, яка реалізує свої потенційні можливості, відчуває себе значущою і успішною.

Теоретичні основи професійного саморозвитку викладача ґрунтуються на глибокому розумінні процесів, які здійснюються в його внутрішньому світі. Теорії самоздійснення А. Маслоу і Дж. Холланда допомагають з'ясувати, як важливо вибрати професію, яка відповідатиме внутрішнім потребам та потенціалу особистості, а також як через самореалізацію можна досягти високих результатів у кар'єрі. Теорія компромісу з реальністю Е. Гінзберга пояснює, як потрібно балансувати між особистими прагненнями і зовнішніми обмеженнями, щоб вибудувати успішний професійний шлях. Поняття самоактуалізації є важливою складовою в процесі професійного саморозвитку,

оскільки воно сприяє гармонійному розвитку людини та досягненню високих результатів у професійній діяльності.

Розвиток творчого мислення, професійне становлення та саморозвиток викладачів є критично важливими складовими для забезпечення високої якості педагогічного процесу. Ці процеси взаємопов'язані і сприяють формуванню цілісної, компетентної особистості майбутнього вчителя, здатного до адаптації в умовах постійно змінюваного соціально-педагогічного середовища. У цьому контексті, важливим є не лише освоєння педагогічних знань, але й розвиток творчих здібностей, вдосконалення професійних навичок, а також здійснення саморозвитку впродовж всього професійного шляху.

Основні досягнення та труднощі в розвитку творчого мислення, професійного становлення та саморозвитку викладачів. Одним із основних досягнень у розвитку творчого мислення викладачів є чітке усвідомлення його значення для ефективної педагогічної діяльності. Творче мислення є не лише необхідною умовою для вирішення педагогічних задач, але й інструментом для реалізації інноваційних підходів у навчанні. Підвищення креативності викладачів дозволяє їм знаходити нові шляхи для вирішення навчальних і виховних завдань, що є важливим аспектом для сучасної освіти. Однак, незважаючи на важливість цього аспекту, на практиці існують значні труднощі, зокрема, відсутність системної роботи з розвитком творчого мислення у професійній підготовці викладачів, обмеження в умовах університетської освіти, а також недостатнє втілення інноваційних педагогічних технологій.

Процес професійного становлення майбутніх вчителів є динамічним і багатоетапним. З одного боку, університетська освіта сприяє формуванню основних професійних компетенцій, проте існують труднощі в інтеграції теоретичних знань і практичного досвіду, а також в адаптації методик до сучасних вимог і реалій освіти. Професійне становлення викладачів передбачає не тільки набуття знань, а й розвиток особистісних якостей, таких як емоційний інтелект, здатність до самоконтролю і адаптації до змін. Це також включає формування гнучкості у прийнятті рішень і здатності працювати в команді.

Що стосується саморозвитку, то одним із досягнень є створення моделі саморозвитку викладача як постійного процесу, який включає в себе різноманітні форми самоосвіти, самопізнання, самоорганізації та саморегуляції. Проте на практиці виникають труднощі у забезпеченні постійного стимулювання викладачів до саморозвитку в умовах вузької спеціалізації, що

знижує рівень їх професійної мотивації та заважає інтеграції новітніх знань і методик у педагогічний процес.

Практичні рекомендації: Напрямки вдосконалення університетської підготовки майбутніх вчителів. Враховуючи зазначені труднощі, необхідно визначити конкретні напрямки для вдосконалення університетської підготовки майбутніх вчителів, які включають:

Інтеграція творчого мислення в навчальний процес: В університетах слід створити умови для розвитку творчого підходу до вирішення педагогічних задач. Для цього необхідно включити курси та тренінги з креативності, інноваційних методів навчання та критичного мислення в навчальну програму, забезпечивши студентів інструментами для розв'язання нетрадиційних задач у педагогічній практиці.

Формування професійної компетентності через практичний досвід: Важливим напрямком є покращення практичної підготовки студентів шляхом інтенсифікації педагогічної практики, де студенти зможуть реалізувати отримані теоретичні знання в реальних навчальних ситуаціях. Педагогічні тренінги і стажування в освітніх установах мають стати невід'ємною частиною навчального процесу.

Акцент на розвиток саморозвитку і самоактуалізації: Необхідно створювати умови для професійного саморозвитку викладачів через розвиток особистісних якостей, що включають здатність до самоосвіти, самопізнання та рефлексії. Програми підвищення кваліфікації та тренінги повинні бути орієнтовані на підтримку індивідуального розвитку викладачів через доступ до сучасних наукових і педагогічних знань, можливості обміну досвідом та підвищення професійної мотивації.

Розвиток гнучкості та адаптивності педагогів: Враховуючи швидку еволюцію освітніх технологій і потреби учнів, важливим аспектом є впровадження курсів з адаптації до змін в освіті, розвитку гнучкості у методах викладання, а також використання новітніх технологій у навчальному процесі.

Перспективи подальших досліджень: Ідеї для майбутніх досліджень у галузі розвитку професійних якостей викладачів, підходів до формування творчого мислення, адаптації саморозвитку в сучасних умовах. У перспективі подальших досліджень є кілька важливих напрямків, що потребують більш детального вивчення:

Дослідження впливу культурних і соціальних факторів на розвиток творчого мислення. Зокрема, необхідно вивчити, як різні соціокультурні

контексти, в яких функціонують вчителі, впливають на розвиток їх творчих здібностей та адаптацію до педагогічних інновацій.

Розробка моделей інтеграції творчого мислення в педагогічний процес. Можна досліджувати, як конкретні методики навчання, спрямовані на розвиток креативності, можуть бути інтегровані в різні типи педагогічних дисциплін і які результати це приносить.

Аналіз ефективності різних форм підвищення кваліфікації викладачів. Важливо вивчити, як різноманітні форми і методи професійного навчання, від традиційних курсів до онлайн-ресурсів, впливають на рівень саморозвитку викладачів і підвищення їх кваліфікації.

Інтердисциплінарний підхід до професійного саморозвитку викладачів. Перспективним є вивчення, як поєднання різних дисциплін, таких як психологія, педагогіка, управління, може сприяти більш ефективному розвитку професійних якостей викладачів.

Отже, вдосконалення професійної підготовки викладачів є необхідною умовою для покращення якості освіти. Це вимагає інтеграції творчого підходу до навчання, розвитку саморозвитку викладачів і створення умов для постійного професійного становлення. Підвищення рівня професійної підготовки майбутніх вчителів та вдосконалення процесів їх саморозвитку є ключовим аспектом для підвищення ефективності сучасної педагогічної діяльності.

Практичні завдання

1. Проведіть аналіз реальних педагогічних ситуацій, які потребують творчого підходу, та запропонуйте можливі рішення.
2. Розробіть власну модель уроку з акцентом на розвиток творчого мислення учнів.
3. Створіть план професійного саморозвитку викладача, враховуючи процеси саморефлексії та самоосвіти.
4. Визначте ключові фактори, що сприяють самореалізації викладача, та підготуйте презентацію для обговорення.
5. Проведіть опитування серед студентів або колег щодо важливості творчого мислення в педагогічній діяльності, проаналізуйте результати та зробіть висновки.

Творчі завдання

1. Розробіть педагогічну стратегію, яка допоможе розкрити творчий потенціал студентів у навчальному процесі.
2. Створіть міні-проект для колективного навчання, який стимулює творче мислення і критичний аналіз.
3. Опишіть і проаналізуйте свою ідеальну модель викладача з точки зору його креативних, комунікативних і адаптивних здібностей.

Проблемні та евристичні запитання

1. Чому розвиток творчого мислення є важливим для педагогічної діяльності сучасного викладача?
2. Які методи можна застосувати для стимулювання творчого мислення в умовах традиційної шкільної програми?
3. Як педагог може підтримувати власне професійне становлення та постійно оновлювати свої навички?
4. У чому полягає взаємозв'язок між професійним саморозвитком і якістю викладання?
5. Які виклики сьогодення можуть стимулювати викладача до активного професійного саморозвитку?

Питання для самоперевірки

1. Якими є основні риси творчого мислення, важливі для викладача?
2. Як креативність впливає на педагогічний процес?
3. Що таке професійне становлення, і як воно впливає на особистість викладача?
4. Якими якостями має володіти викладач, щоб адаптуватися до нових освітніх умов?
5. Які функції виконують психологічні механізми у вирішенні педагогічних задач?
6. Що таке саморозвиток і яка його роль у професійній діяльності викладача?

Завдання для самостійної роботи

1. Напишіть есе про роль творчого мислення у професійному становленні майбутнього викладача.
2. Складіть план особистісного та професійного саморозвитку, враховуючи методи самоосвіти.

3. Розробіть структурно-функціональну модель формування творчого мислення у майбутніх педагогів.

4. Вивчіть сучасні дослідження про розвиток креативності у навчальному процесі та підготуйте огляд літератури.

Література.

1. Акімова О. В., Сапогов М. В., Гапчук Я. А. Творче мислення як компонент структури лінгвокультурної компетентності майбутнього вчителя. *Суспільство та національні інтереси*. 2024. № 4(4). С. 188–197. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-4\(4\)-188-197](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-4(4)-188-197)

2. Акімова О. В., Сапогов М. В., Гапчук Я. А., Дяченко М. О. Розвиток творчого мислення аспірантів спеціальності 011 освітні, педагогічні науки. *Вісник науки та освіти. Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»*. 2024. № 5(23). С. 658-672. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-5\(23\)-658-672](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-5(23)-658-672)

3. Акімова О. В., Фрицюк В. А., Баурко Н. В. Професійний саморозвиток майбутніх медичних сестер в умовах євроінтеграції. *Наука і техніка сьогодні. Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»*. 2023. № 11(25). С. 382–394. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-11\(25\)-382-394](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-11(25)-382-394).

4. Галузяк В. М. Теоретичні й методичні засади розвитку особистісно-професійної зрілості майбутнього вчителя: дис. докт. пед. наук: 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями). Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Міністерство освіти і науки України. Вінниця, 2021.

5. Каплінський В. В. Методика викладання у вищій школі: навч. посіб. Київ: КНТ, 2021. 224 с.

6. Фрицюк В. А., Пахольчак Є. С., Фрицюк В. М. Розвиток мотивації професійного саморозвитку майбутніх бакалаврів хореографії в освітньому середовищі закладу вищої освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти*. 2023. Вип. 29. С. 77–84. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series14.2023.29.10>.

7. Фрицюк В. А., Фрицюк В. М. Акмеологічні аспекти дослідження проблеми професійного саморозвитку майбутніх учителів музичного мистецтва. *Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія:*

педагогіка і психологія. 2020. Вип. 63. С. 153–156. URL:
<https://library.vspu.net/bitstreams/b0f5fb10-adf8-4768-9c46-7c07f1599d90/download>.

ТЕМА 6.

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ВНЕСОК У СВІТОВУ ПЕДАГОГІКУ

Українська педагогічна думка є невід'ємною частиною національної культури та історії, відображаючи не тільки освітні традиції, але й глибоке взаємопроникнення соціокультурних, морально-етичних і духовних аспектів життя суспільства. Як і в будь-якій іншій національній культурі, педагогіка України пройшла складний шлях розвитку, взаємодіючи з різними історичними умовами, філософськими течіями та політичними реаліями. Українська педагогіка завжди була органічно пов'язана з культурними особливостями народу, відображаючи національну самосвідомість і національну ідентичність.

Протягом багатьох століть українська педагогічна думка зазнавала впливу різних зовнішніх і внутрішніх чинників, таких як релігійні традиції, народні звичаї, іноземні освітні системи, а також соціально-політичні зміни, що відбувалися в Україні. Саме в умовах боротьби за збереження національної самобутності, а також розвитку суспільних рухів, українські педагоги створювали свої концепції освіти, що знаходили відображення не тільки у навчальних програмах і методиках, але й у ширшому контексті соціально-морального розвитку суспільства.

Педагогічна думка в Україні не була лише технічним інструментом передачі знань, але й важливою складовою частиною духовного розвитку народу. Вона стала основою для формування моральних норм, культурних традицій, національних цінностей і соціальних ролей, зокрема, ролі вчителя як морального авторитету та провідника національних ідей. Виховання в Україні завжди було спрямоване не тільки на передавання знань, а й на формування високих моральних якостей, на виховання патріотизму, людяності та справедливості.

Значення педагогічної думки для формування національної самосвідомості в Україні важко переоцінити. Протягом історії нація мала потребу у власних моделях освіти, що відповідали її унікальним умовам та потребам. Українські мислителі, педагоги, філософи завжди намагалися створити освітні моделі, що сприяли розвитку національної самобутності та культурної ідентичності, не дозволяючи знищити національні традиції, навіть в умовах політичного, культурного та релігійного гніту. Університети, школи та

інші освітні установи стали осередками, в яких розвивалася національна думка, де зберігалися національні цінності та морально-етичні орієнтири.

Педагогічна думка тісно пов'язана з соціокультурними та морально-етичними цінностями суспільства. Освіта, своєю чергою, завжди була не просто процесом засвоєння знань, але й процесом виховання і формування особистості в контексті загальних моральних принципів, що притаманні певному суспільству в певний період історії. Це виявляється у особливих підходах до виховання, котре враховує моральні переконання, суспільні традиції та етнічну самобутність нації. Важливою є роль національної педагогіки в умовах змін, коли необхідно адаптувати традиції до нових соціальних та культурних реалій.

Зв'язок між соціокультурними цінностями та розвитком освіти є двостороннім. Одночасно з тим, як освітні системи формують культурні цінності, вони й самі є результатом впливу цих цінностей. Кожна епоха і кожне суспільство вимагає нового підходу до освіти, що відповідає його ідеалам та потребам. Виховання майбутніх поколінь не лише визначає рівень їх інтелектуального розвитку, але й готує їх до участі в культурному та соціальному житті, адже освіта є основою для формування моральних орієнтирів і цінностей суспільства.

Таким чином, українська педагогічна думка є важливою частиною національної спадщини, що сприяє формуванню не лише освітніх систем, але й соціально-етичних моделей розвитку. Вона відображає специфічні культурні та історичні особливості українського народу, надаючи ключові ідеї для розвитку національної свідомості, національної ідентичності та виховання поколінь, готових до сучасних викликів і здатних підтримувати власну культуру та традиції в умовах глобалізації та культурних змін.

Витоки педагогічної думки в Київській Русі

Педагогічна думка Київської Русі стала важливою складовою частиною ранньосередньовічної освіти, сформованої на основі християнської релігійної традиції та культурних взаємозв'язків з Візантією. Основною рушійною силою розвитку освіти в цей період була Церква, яка стала основним осередком не тільки релігійного, а й культурного та освітнього життя Київської Русі. Освітні процеси розвивалися на базі церковних і монастирських навчальних закладів, і саме в них зароджувалися перші педагогічні ідеї та принципи, які з часом вилилися у власну національну педагогічну думку. У цьому контексті важливу роль відіграли діяльність митрополита Іларіона, Нестора Літописця, а також

праця святих Кирила та Мефодія, чия діяльність з формування слов'янської писемності мала безпосередній вплив на розвиток освіти в Київській Русі.

Роль церкви та монастирів у розвитку освіти в період Київської Русі. Церква в Київській Русі стала основним осередком духовного, культурного та освітнього життя. Освіта того часу була тісно пов'язана з релігійною практикою, і саме через церковні установи здійснювалася передача знань та культури. Монастирі виконували функції не тільки релігійних центрів, але й осередків науки, освіти та культури. Вони стали основними місцями для навчання, де учні могли здобувати знання з релігії, граматики, латини, а також історії, літератури та філософії. Церква здійснювала опіку над культурною спадщиною, зберігаючи стародавні тексти, виконуючи переклади та переписуючи книги.

Особливе значення мали монастирські школи, в яких не тільки навчали молитовному життю, але й передавалися основи світських знань. Такі школи були організовані при великих монастирях, таких як Києво-Печерська Лавра, і мали велике значення для розвитку педагогічних і культурних традицій. Протягом цього періоду монастирі стали центрами освіти, де готувалися майбутні духовні і культурні лідери, вчителі для інших соціальних груп.

Система освіти при церквах і монастирях, роль навчання у формуванні духовних і культурних цінностей. Освітня система Київської Русі, заснована на церковних і монастирських традиціях, була орієнтована на формування духовних та моральних цінностей у майбутніх поколіннях. Система навчання включала релігійні та світські предмети, що сприяло не лише розвитку знань, але й формуванню загальної моральної свідомості. Основним завданням навчання було виховання віри в Бога, дотримання християнських принципів у житті, а також прищеплення знань для виконання релігійних обрядів і служінь. Окрім релігійної освіти, в монастирях викладалися й інші предмети, які були необхідні для культурного розвитку, зокрема граMATика, писемність, математика, астрономія та інші науки.

Саме в церковних школах було закладено теоретичне підґрунтя для розвитку національних освітніх традицій. Освітні ідеї, які в цей період розвивалися, були ґрунтовані на християнських засадах, що сприяло формуванню етичних норм і культурних цінностей суспільства.

Діяльність митрополита Іларіона: концепція освіти і виховання через християнські ідеали. Митрополит Іларіон, який очолював церкву Київської Русі в XI столітті, був одним з перших представників православної духовної еліти,

що розвивав педагогічні ідеї, спираючись на християнські засадах. Іларіон розробив концепцію освіти, яка зосереджувалася на вихованні через моральні і духовні цінності. Він підкреслював важливість християнської віри та моральної чистоти, яка мала бути основою освіти та виховання. Його концепція включала ідеї важливості навчання для духовного і морального вдосконалення.

Педагогічні погляди Іларіона передбачали створення умов для розвитку як духовної, так і світської освіти. Поряд з вивченням релігії, він також наголошував на важливості світських наук для підготовки освічених громадян. Це підкреслювало прагнення до гармонійного розвитку особистості, яке стало основою для подальшого розвитку освітніх традицій у Київській Русі.

Внесок Нестора Літописця у збереження культурної спадщини та освітні традиції. Нестор Літописець, відомий як перший український історик і письменник, також мав великий вплив на розвиток освітніх традицій у Київській Русі. Його праці, зокрема «Повість минулих літ», є не тільки важливим історичним джерелом, але й важливим елементом культурної та освітньої спадщини. Нестор не тільки писав історичні літописи, але й активно сприяв розвитку освіти, зокрема у вивченні історії, мови, літератури.

Нестор Літописець також підтримував ідею важливості збереження релігійних та світських знань. Його діяльність мала величезне значення для розвитку навчання в монастирях та інших церковних установах, адже він зберігав і передавав знання та мудрість попередніх поколінь.

Діяльність Кирила та Мефодія: створення слов'янської писемності, роль в освітньому процесі. Кирило та Мефодій, два візантійські монахи, яких вважають засновниками слов'янської писемності, відіграли вирішальну роль у розвитку освіти в Київській Русі. Їхня діяльність включала створення глаголиці (перша слов'янська азбука), що стала основою для створення кирилиці. Це значне досягнення стало основою для поширення письма серед слов'янських народів та важливим етапом у розвитку освіти на території Київської Русі.

Створення писемності дозволило розвивати культурні та освітні процеси в Київській Русі. Завдяки кирилиці стали доступними релігійні та культурні тексти, що сприяло збагаченню слов'янської літератури і наукової думки. Внесок Кирила та Мефодія не тільки сприяв розвитку освіти, але й відіграв роль у консолідації слов'янських народів, зміцнюючи їх культурну єдність і сприяючи формуванню єдиної освітньої традиції.

Таким чином, розвиток педагогічної думки в Київській Русі на базі церковної освіти та монастирських шкіл заклав основу для подальшого

розвитку національної педагогіки. Роль митрополита Іларіона, Нестора Літописця та святих Кирила і Мефодія у формуванні освітніх традицій є неocenенною, оскільки саме вони стали основою для збереження культурної спадщини та розвитку педагогічних ідеалів, які згодом лягли в основу національної ідеї освіти в Україні.

Розвиток освіти та педагогіки у період Гетьманщини

Гетьманщина – це період історії України, коли територія була під контролем козацької держави, вона стала важливим етапом у формуванні національної педагогічної думки та розвитку освіти. У цей період відбувалися значні освітні реформи, які сприяли поширенню освіти серед різних верств населення, зокрема серед козацтва, духовенства, а також зростаючих інтелектуальних еліт. Основними напрямками розвитку освіти були: заснування закладів освіти, розвиток середньої та вищої освіти, значне посилення впливу національної ідеї, що відбивалась у педагогічних концепціях таких визначних мислителів, як Петро Могила, Тарас Шевченко та Григорій Сковорода.

Освітні реформи в період Гетьманщини: заснування навчальних закладів та розвиток середньої та вищої освіти. Період Гетьманщини, починаючи з середини XVII століття, відзначався активним розвитком освіти, особливо в контексті створення навчальних закладів та модернізації освітньої системи. Пріоритетним завданням стала підготовка освічених кадрів для різних сфер державного і культурного життя, що вимагало належної організації навчального процесу та заснування спеціальних освітніх установ.

Одним із важливих кроків в освітній реформації було заснування нових навчальних закладів, зокрема гімназій та академій. У 1632 році при митрополиті Петре Могилі була заснована Київська братська школа, яка згодом стала основою для створення Київської академії – найстарішого вищого навчального закладу на території України. Важливим моментом стало введення світських і релігійних дисциплін в навчальні програми, що дозволило поєднувати релігійні, моральні та інтелектуальні ідеї з практичними знаннями.

У цей час активно розвивалася середня освіта, де були створені школи, що готували молодь до вступу до академій. Важливу роль у цьому процесі відіграла система шкіл при монастирях, де навчали не тільки релігії, а й грамоти, латинської мови, філософії, астрономії та інших дисциплін. Освітні реформи того часу сприяли формуванню національної еліти, яка могла активно брати участь у державному і культурному житті країни.

Вплив національної ідеї на розвиток освіти в цей період. Національна ідея в період Гетьманщини відіграла важливу роль у формуванні педагогічної думки та напрямів освітніх реформ. Враховуючи політичну ситуацію того часу, боротьбу за незалежність і культурну автономію, розвиток національної освіти став важливим інструментом для зміцнення національної самосвідомості та державницьких прагнень. Важливим аспектом освітніх реформ було створення системи освіти, яка відповідала потребам національного відродження, включала в себе як релігійне виховання, так і прогресивні ідеї світської освіти.

Система освіти в Гетьманщині повинна була формувати громадян, здатних сприяти утвердженню національних цінностей і захисту державних інтересів. Національна ідея про взаємоповагу та рівність усіх верств населення знайшла відображення у програмах середніх та вищих навчальних закладів, де особлива увага приділялася морально-етичним аспектам навчання, а також розвитку національної культури та історії.

Педагогічні погляди Петра Могили: його внесок у створення системи освіти в Україні. Петро Могила, один із найвідоміших діячів Гетьманщини, значно вплинув на розвиток освіти в Україні. Він став основою постаттю в становленні системи освіти, зокрема в Києві, де були засновані Київська братська школа та Київська академія. Погляди Могили на освіту ґрунтувалися на християнських принципах та відзначалися прогресивними ідеями, що стосувалися розвитку інтелектуальних та моральних якостей особистості.

П. Могила акцентував увагу на необхідності систематичного навчання, що включало як духовні, так і світські дисципліни. Він підтримував ідею освітнього процесу, в якому учень мав не лише здобувати знання, але й виховуватися морально та етично, на основі християнських заповідей. Крім того, він активно підтримував ідею важливості науки та освіти для розвитку національної культури, відродження традицій і утвердження національної самосвідомості. Внесок Петра Могили в розвиток педагогіки полягає в закладанні основ для створення універсальної системи освіти, що мала поєднувати релігійні та світські аспекти.

Тарас Шевченко як педагогічний мислитель: морально-етичні цінності у навчанні, ідеї про національну освіту. Тарас Шевченко, визначний український поет, художник і громадський діяч, не тільки залишив по собі велику культурну спадщину, але й був педагогічним мислителем. Його погляди на освіту були обумовлені його національним ідеалізмом та прагненням до морально-етичного

вдосконалення людини. Шевченко акцентував увагу на важливості виховання не лише інтелектуальних, але й моральних і духовних якостей людини.

У своїх творах він критикував систему освітніх закладів того часу за їхнє несправедливе ставлення до народу і підтримував ідею національної освіти, доступної для всіх верств населення, особливо для селян та козаків. Він вірив, що освіта є необхідною умовою для розвитку національної свідомості і культури, тому вважав за необхідне змінювати підходи до виховання, акцентуючи увагу на моральних ідеалах, таких як людська гідність і честь.

Григорій Сковорода: філософія навчання, його вплив на педагогічну думку, концепція внутрішньої свободи та самовдосконалення через освіту. Григорій Сковорода – видатний український філософ, педагог і поет, чия педагогічна думка мала глибокий вплив на розвиток української освіти. Його філософія навчання базувалася на ідеї внутрішньої свободи, самопізнання та самовдосконалення. Він вважав, що справжня освіта не обмежується лише передачею знань, а полягає в розвитку особистості через розуміння себе і світу.

Г. Сковорода пропагував ідеї самопізнання, внутрішнього розвитку та гармонії з природою, що відображалось в його педагогічних поглядах. Він вважав, що освіта повинна бути індивідуалізованою, спрямованою на розвиток творчих здібностей, морального вдосконалення та формування глибокої життєвої мудрості. Його педагогічні ідеї про навчання через саморозвиток і самопізнання важливі для подальших розробок в педагогіці, зокрема щодо того, як досягати внутрішньої свободи та самовдосконалення через освіту.

Таким чином, розвиток освіти в Гетьманщині став важливим етапом для формування національної педагогічної думки в Україні. Внесок Петра Могили, Тараса Шевченка та Григорія Сковороди у створення та розвиток системи освіти в Україні був значним і визначальним, адже вони не лише залишили теоретичні засади для освітньої реформи, але й здійснили реальний вплив на моральні та духовні цінності, які мали стати основою для розвитку національної освіти в майбутньому.

Внесок К. Ушинського в розвиток педагогіки

Костянтин Дмитрович Ушинський (1824–1871) – видатний педагог, один із засновників педагогічної науки в Україні, залишив значний слід у розвитку як національної, так і світової педагогічної теорії. Його внесок в розвиток освіти можна розглядати як основоположний у формуванні системи національного виховання, а також у вдосконаленні загальних педагогічних

принципів, що стали важливими для розвитку як російської, так і європейської педагогічної думки.

Костянтин Ушинський і його роль у розвитку національної педагогічної теорії. К. Ушинський є одним із значимих педагогів XIX століття, чия діяльність мала значний вплив на педагогічну практику в Україні, на розвиток національної освітньої теорії. Його педагогічні праці стали основою для формування сучасної педагогіки в Україні, зокрема щодо освітніх стандартів, підходів до виховання дітей і загальної концепції навчання.

К. Ушинський був безпосередньо пов'язаний з розвитком національної ідеї в освіті, переконуючи, що освітні системи повинні відображати культурні та мовні особливості народів, зокрема в контексті їх історії та традицій. У період, коли Україна перебувала під частковим або повним контролем імперії, ідеї Ушинського дозволяли підтримати національну самосвідомість, звертаючи увагу на важливість культури, мови та історії у процесі виховання.

У своїх працях К. Ушинський активно піднімав питання про необхідність розвитку національної освіти, яка б відповідала культурним та соціальним потребам народу. Він вважав, що народна освіта є головним чинником національного розвитку, і виступав за створення освітньої системи, яка б могла задовольнити інтелектуальні та моральні потреби всіх верств суспільства. Це відображало погляд К. Ушинського на важливість навчання як засобу соціального і національного зростання, а також підкреслювало ідеї рівноправності та доступності освіти.

Основні педагогічні концепції К. Ушинського: національна ідея у вихованні, значення народної освіти. Костянтин Ушинський розробив низку педагогічних ідей, які стали основою для розвитку педагогічної теорії в Україні. Його підходи до виховання базувалися на розумінні того, що педагогіка повинна враховувати потреби й можливості кожного учня, оскільки він вірив у важливість індивідуального підходу в навчанні.

Однією з головних ідей К. Ушинського було розуміння національної освіти як основи для формування громадянської свідомості. Він вважав, що навчання має бути тісно пов'язане з народними традиціями, історією, мовою, тому в основі його педагогічної концепції лежала ідея народної виховання. Педагог мав виховувати учня в дусі любові до рідної землі, національної гідності та поваги до культури свого народу. К. Ушинський особливо підкреслював роль національної мови в освіті, вважаючи, що навчання рідною

мовою є запорукою глибокого розуміння предмета та виховання національної самосвідомості.

Важливим аспектом педагогічних поглядів К. Ушинського було його переконання в тому, що народна освіта має бути доступною для кожного, незалежно від соціального статусу. Він стверджував, що не лише заможні верстви мають право на освіту, але й робітники, селяни та інші малозабезпечені верстви суспільства. З огляду на це, К. Ушинський активно виступав за організацію безкоштовних шкіл для бідних верств населення, підкреслюючи, що освіта має стати важливим інструментом для соціальної рівності.

Крім того, К. Ушинський вважав, що система народної освіти має бути тісно пов'язана з моральними аспектами виховання. Він був одним із перших, хто звернув увагу на необхідність розвивати в учнів моральні цінності через навчання, а не лише через релігійні чи моральні уроки. Освітній процес має сприяти формуванню в учнів почуття обов'язку перед суспільством і нацією, а також виховувати в них високу моральність.

К. Ушинський як засновник системи національного виховання в Україні, його педагогічний вплив на європейські освітні системи. Костянтин Ушинський значно вплинув на розвиток освітньої системи не тільки в Україні. Його концепція національного виховання, заснована на принципах народної освіти та індивідуального підходу до кожного учня, знайшла широке застосування в європейських освітніх установах. Він розробив ідеї, що лягли в основу розвитку національного виховання в Україні, зокрема звернення до національних традицій, мови та культурної спадщини.

К. Ушинський також мав великий вплив на педагогічну думку в Європі. Його педагогічні концепції стали основою для реформування системи освіти в інших країнах, де вони активно застосовувались у школах та навчальних закладах того часу. Його роботи були широко відомі в Європі, і вони значно вплинули на розвиток освіти у ряді європейських країн. Зокрема, в Німеччині та Франції було впроваджено деякі з його методик навчання, а його погляди на виховання вплинули на європейських педагогів того часу.

К. Ушинський був одним із перших, хто підкреслив важливість індивідуального підходу до учнів у процесі навчання. Він розвивав ідею, що кожен учень має право на особистий розвиток, і це має бути основою педагогічної діяльності. Його роботи стали основою для формування нових педагогічних напрямків, які згодом стали основою для розвитку сучасної педагогічної науки.

Костянтин Ушинський зробив надзвичайно важливий внесок у розвиток педагогіки як науки і практики, розробивши систему національного виховання, яка включала в себе ідеї народної освіти, індивідуального підходу та морального виховання. Його педагогічні концепції мали великий вплив на освітні системи в Україні та європейських країнах. Педагогіка К. Ушинського стала основою для подальших педагогічних реформ, а його ідеї досі залишаються актуальними для розвитку освітніх систем у сучасному світі.

Педагогічні ідеї С. Русової

Софія Русова (1856–1940) – видатна українська педагогиня, громадська діячка, письменниця й активна прихильниця національної освіти. Її педагогічні ідеї випереджали свій час і були спрямовані на розвиток гармонійної, національно свідомої, морально зрілої особистості.

Ось основні педагогічні ідеї Софії Русової:

Виховання через національну освіту: С. Русова вважала, що виховання дітей має ґрунтуватися на рідній мові, культурі та традиціях. Вона наголошувала: рідна мова є основою духовного розвитку особистості; національна освіта повинна бути доступною для всіх соціальних верств. Практичне застосування цієї ідеї: С.Русова писала підручники українською мовою й закликала до створення українських шкіл. Софія Русова вважала виховання через *національну школу* фундаментальним чинником у формуванні гармонійної, освіченої та свідомої особистості. Вона вірила, що національна освіта сприяє не лише інтелектуальному розвитку дитини, але й вихованню патріотизму, поваги до рідної культури й історії.

Ось ключові аспекти її поглядів *на виховання через національну школу*:

- *Рідна мова як основа освіти.* С. Русова наголошувала, що навчання дитини повинно базуватися на її рідній мові, адже саме вона є засобом формування світогляду та духовного розвитку. Використання рідної мови в школі сприяє глибокому розумінню матеріалу, розвитку мислення та збереженню культурної ідентичності: *«Школа, віддана народові, повинна нести йому культуру рідною мовою, яка є найпевнішим засобом розвивати інтелект і дух кожної дитини».*

- *Виховання любові до рідної культури.* С. Русова вважала, що національна школа має плекати у дітей любов до свого народу, його традицій, пісень, звичаїв та мистецтва. Вона закликала до впровадження в навчальний процес елементів фольклору, народної музики, літератури та історії України.

Практичне застосування полягає у тому, що діти, на її думку, повинні вивчати твори українських авторів, народну творчість і мистецтво як частину шкільної програми.

- *Всебічний розвиток особистості.* Софія Русова вважала, що головна мета освіти – це формування гармонійної особистості, що передбачало такі напрями: інтелектуальний розвиток (розвиток мислення через книги, знання); моральне виховання (формування чесності, доброти, любові до ближнього); естетичне виховання (виховання через мистецтво: музика, література, театр); фізичне виховання (турбота про здоров'я дітей).

- *Вільне виховання та індивідуальний підхід.* С. Русова була прихильницею педагогічної концепції «вільного виховання», згідно з якою кожна дитина має розвиватися природно, без примусу, а педагог має враховувати індивідуальні особливості й потреби дитини. Вона закликала створювати для дітей сприятливе середовище, де вони могли б самостійно виявляти свої таланти.

- *Виховання любові до природи та праці.* С. Русова наголошувала на важливості екологічного виховання. На її думку, уроки на природі сприяють естетичному та моральному розвитку; праця – один із основних засобів виховання. Вона розвиває дисципліну та повагу до роботи інших.

- *Роль матері у вихованні.* Софія Русова підкреслювала значення сімейного виховання, зокрема ролі матері: мати є першою вчителькою дитини, яка закладає основи її моральності та світогляду. Вона писала спеціальні посібники для матерів, які допомагали їм у вихованні дітей.

До літературно-педагогічної спадщини Софії Русової слід віднести: вона авторка численних статей і посібників для вчителів, батьків і вихователів; нею створені підручники для дошкільної освіти та праці в українських дитячих садках; науковиця підтримувала ідею національного виховання, яка стала фундаментом для сучасної української педагогіки.

Діяльність та літературно-педагогічна спадщина В. Сухомлинського

Діяльність В. Сухомлинського: концепція гуманістичного виховання, роль вчителя в освітньому процесі. Одним із найбільш видатних вітчизняних педагогів є В. О. Сухомлинський (1918–1970), чії педагогічні ідеї мали значний вплив на розвиток української педагогіки. В. Сухомлинський розробив концепцію гуманістичного виховання, що ґрунтувалася на ідеях громадянськості, людяності, поваги до особистості учня, розвитку творчого потенціалу та моральних якостей. Він наголошував на важливості морального

виховання учнів, прагнучи формувати не тільки інтелектуально розвинених, але й морально зрілих особистостей. Сухомлинський розглядав школу як середовище, де повинна здійснюватися гармонізація розумового та емоційного розвитку учнів, де кожен учень мав можливість реалізувати свої індивідуальні здібності та таланти.

Особливу увагу педагог приділяв ролі вчителя в освітньому процесі. В. Сухомлинський вважав, що вчитель повинен бути не тільки викладачем, а й моральним наставником, який може створити атмосферу любові до знань і до навколишнього світу. Ідеї В. Сухомлинського були спрямовані на розвиток вчительської етики, підвищення професіоналізму та відповідальності педагогів.

Внесок В. Сухомлинського в розвиток практичного педагогічного досвіду, його педагогічні ідеї та методи. В. Сухомлинський зробив значний внесок у практичний розвиток педагогічної науки, розробивши методи та прийоми, які сьогодні використовуються у педагогічній практиці. Одним із таких методів була система індивідуального підходу до кожного учня, що дозволяло враховувати його здібності, інтереси та особливості розвитку.

В. Сухомлинський розробив концепцію педагогічного колективу, де взаємодія вчителів і учнів є основою для розвитку творчого потенціалу всіх учасників навчального процесу. Його ідеї про роль морально-духовного виховання в школі мали великий вплив на розвиток шкільної практики, особливо в контексті виховання патріотизму, людяності та громадянської свідомості. Внесок педагогів, зокрема В. Сухомлинського, в розвиток педагогічної теорії та практики був надзвичайно важливим для подальшого розвитку національної освіти.

Розвиток національної системи освіти в незалежній Україні

- Зміни в системі освіти після здобуття незалежності: децентралізація, нові підходи до організації навчання.

- Реформи вищої освіти, інтеграція української освіти до європейського освітнього простору.

- Оновлення змісту освіти: впровадження нових методів навчання, вплив міжнародних стандартів.

- Роль вітчизняної освіти в розвитку національної ідентичності.

З моменту здобуття незалежності України в 1991 році система освіти пройшла через численні зміни, котрі стали відображенням нових політичних, соціальних та культурних реалій країни. Перехід до незалежності вимагав

кардинальних реформ у всіх сферах суспільного життя, зокрема в освіті, яка стала важливим інструментом формування національної самосвідомості та інтеграції України в європейське співтовариство. Система освіти в Україні після здобуття незалежності пережила низку важливих змін, серед яких децентралізація, реформи вищої освіти, оновлення змісту освіти та інтеграція в міжнародні стандарти.

Зміни в системі освіти після здобуття незалежності: децентралізація, нові підходи до організації навчання. Однією з основних змін, що відбулися в українській освіті після здобуття незалежності, була децентралізація управління освітою. До цього часу система освіти в Україні була повністю централізованою, з великим контролем з боку центральних органів влади. Після 1991 року почався процес передачі повноважень на місця, що дозволило значно покращити адаптацію освітніх процесів до місцевих потреб і реалій. Органи місцевого самоврядування отримали більшу свободу у прийнятті рішень щодо організації навчання, вибору програм і підручників, що створило умови для розвитку місцевих ініціатив в освіті.

Зміни стосувалися й методів організації освітнього процесу. В Україні активно впроваджувалися нові педагогічні підходи, зокрема концепція компетентнісного навчання, котра орієнтується на розвиток ключових компетенцій учнів та студентів, а не лише на отримання фактичних знань. Одним з важливих аспектів стала також індивідуалізація навчання, що дозволяє враховувати інтереси та здібності кожного учня чи студента.

Поява нових методів та технологій навчання, таких як інтерактивні методи, дистанційне навчання та проектна діяльність, також стали значущими в контексті модернізації системи освіти. Ці зміни сприяли більшій мобільності, гнучкості й адаптації до швидко змінюваного світу, дозволяючи студентам не тільки засвоювати теоретичні знання, а й розвивати практичні навички, які мають попит на ринку праці.

Реформи вищої освіти, інтеграція української освіти до європейського освітнього простору. Вища освіта в Україні стала однією з ключових сфер для реформ після здобуття незалежності. У 1990-х роках в Україні почався процес адаптації вищої освіти до європейських стандартів, що був необхідним для інтеграції країни до європейського освітнього простору. Це включало як реформу навчальних планів, так і підвищення рівня кваліфікації викладачів, впровадження нових навчальних дисциплін і програм, а також активну участь в міжнародних освітніх програмах.

Одним з найбільш важливих кроків на цьому шляху стало впровадження Болонського процесу в Україні в 2005 році, що стало основою для європейської гармонізації освітніх систем. В результаті цього Україна приєдналася до Європейського простору вищої освіти, що передбачає уніфікацію ступенів навчання (бакалавр, магістр, доктор філософії), визнання дипломів на міжнародному рівні та розвиток системи академічної мобільності студентів і викладачів. Це дало українським університетам можливість інтегруватися в міжнародні освітні процеси, а студентам і науковцям – брати участь у міжнародних наукових дослідженнях і програмах обміну.

Інтеграція української вищої освіти в європейський контекст також вимагала значних змін у навчальних програмах і організації навчання. Важливим аспектом стала модернізація наукових досліджень в університетах та інститутах, посилення зв'язку між наукою та освітою, а також удосконалення системи акредитації навчальних закладів. Це дозволило українським студентам отримувати більш конкурентоспроможну освіту, яка відповідала вимогам європейського ринку праці.

Оновлення змісту освіти: впровадження нових методів навчання, вплив міжнародних стандартів. Оновлення змісту освіти стало важливим етапом розвитку національної освітньої системи. З 2000-х років в Україні розпочався процес оновлення програм навчання на всіх рівнях – від дошкільної освіти до вищої. Особливу увагу було приділено впровадженню нових методик, що базуються на міжнародних освітніх стандартах.

У рамках реформування змісту освіти акцент було зроблено на розвитку критичного мислення, творчих здібностей, комунікативних навичок, інформатичної та мовної грамотності. Зокрема, це передбачало впровадження нових дисциплін у шкільні та університетські програми, таких як інформатика, підприємництво, екологія, а також предмети, що забезпечують розвиток громадянських компетенцій.

Міжнародні стандарти та практики, зокрема в галузі науки і техніки, стали важливим орієнтиром для модернізації змісту освіти в Україні. Наприклад, впровадження програм STEM (наука, технології, інженерія та математика) на всіх рівнях навчання стало важливою частиною розвитку української освіти, адже ці дисципліни формують у студентів сучасні технологічні та інженерні навички, які користуються попитом на світовому ринку праці.

Роль вітчизняної освіти в розвитку національної ідентичності. Одним з важливих аспектів розвитку національної системи освіти в Україні після здобуття незалежності стало зміцнення україномовної освіти. З огляду на історичні обставини, коли російська мова була домінуючою в освіті, культурі та повсякденному житті, стало необхідним створення умов для розвитку української мови в навчальних закладах на всіх рівнях.

Мовна політика в освітній сфері сприяла утвердженню української мови як основної мови навчання в школах та університетах. Вивчення української мови та літератури стало обов'язковим елементом освітніх програм, а також було введено предмети, що пропагують національні цінності, історію, культуру і традиції. Це мало важливе значення для розвитку національної самосвідомості та національної ідентичності.

Система україномовної освіти стала важливим елементом формування патріотизму та громадянської свідомості у молоді, адже вона сприяла не лише вивченню мови, але й поширенню знань про українську культуру, традиції та національні досягнення.

Розвиток національної системи освіти в Україні після здобуття незалежності став важливим етапом у трансформації країни та утвердженні її національної ідентичності. Протягом останніх десятиліть система освіти пережила значні зміни, зокрема децентралізацію, інтеграцію з європейським освітнім простором, оновлення змісту освіти та впровадження нових методів навчання. Зміни в системі освіти дозволили значно покращити якість освітнього процесу та підготовку молоді до викликів сучасного світу, сприяючи розвитку національної самосвідомості та культурної ідентичності.

Внесок українських педагогів у світову педагогічну думку

- Міжнародне визнання українських педагогів: участь українських науковців у міжнародних конференціях та форумах.

- Вплив українських педагогів на педагогічні теорії та практики в інших країнах.

- Популяризація українських освітніх ідей за кордоном: вплив концепцій українських мислителів на світову педагогіку.

Українські педагоги, незважаючи на історичні виклики та обмеження, мали значний вплив на розвиток світової педагогічної думки. Від часів Київської Русі і до сьогодні українські мислителі та освітяни не тільки

формували національну систему освіти, але й активно брали участь у формуванні міжнародних педагогічних теорій та практик. Їхні концепції, ідеї та педагогічні підходи знайшли своє місце в системах освіти інших країн, що сприяло їх міжнародному визнанню та популяризації. Педагоги України стали активними учасниками міжнародних конференцій та форумів, а також публікували свої роботи в провідних наукових виданнях, що допомогло поширити їхні освітні ідеї на світовому рівні.

Міжнародне визнання українських педагогів: участь українських науковців у міжнародних конференціях та форумах. Українські педагоги успішно презентували свої ідеї на міжнародній арені, поділитися науковими досягненнями, що сприяло не лише розвитку національної педагогіки, але й її визнанню у світовій педагогічній спільноті. Участь українських науковців у міжнародних конференціях, форумах та освітніх виставках стала важливим аспектом популяризації українських ідей у галузі освіти.

Зокрема, українські педагоги активно брали участь у численних міжнародних форумах, таких як Конгрес педагогів Європи, Світовий форум з питань освіти та інших наукових платформах, де обмінювалися досвідом та представляли свої наукові здобутки. Під час цих заходів українські вчені мали змогу порівнювати свою систему освіти з іншими національними системами та вносити корективи для покращення якості навчання, одночасно впливаючи на розвиток педагогічних концепцій у світі.

Особливо важливим є залучення українських педагогів до міжнародних освітніх проєктів та ініціатив, котрі сприяли розвитку таких освітніх напрямів, як інклюзивне навчання, цифрові технології в освіті та інші новітні підходи. Це допомогло їм не лише бути в курсі світових тенденцій, а й брати активну участь у їх формуванні.

Вплив українських педагогів на розвиток педагогічної теорії та практики в інших країнах. Візизняні педагоги, завдяки своїм глибоким знанням і новаторським підходам, вплинули на педагогічні теорії і практики інших країн. Одним з найбільших досягнень українських педагогів було впровадження наукових концепцій в освітні системи інших країн, що допомогло створити більш відкриті, демократичні та інклюзивні навчальні процеси. Протягом ХХ століття українські педагоги активно співпрацювали з міжнародними науковими організаціями, ідеї яких мали значний вплив на освітні системи Європи та Америки.

Одним з яскравих прикладів є вплив педагогічних концепцій В. Сухомлинського на розвиток гуманістичних освітніх ідей у світі. Його концепція гуманістичного виховання, яка підкреслювала важливість індивідуального підходу до кожного учня, активно застосовувалася не лише в Україні, а й була популяризована в Європі та Північній Америці. Сухомлинський став авторитетом у педагогічних колах багатьох країн, і його роботи про гуманістичний підхід у вихованні й навчанні були вивчені та застосовані в реальному освітньому процесі у численних освітніх установах.

Популяризація українських освітніх ідей за кордоном: вплив концепцій українських мислителів на світову педагогіку. Популяризація українських освітніх ідей за кордоном відбулася через численні публікації, переклади робіт українських педагогів, а також через їх участь у міжнародних наукових платформах. Ідеї про національну ідею в освіті, роль моралі у навчанні, гуманістичне виховання, ідеї інклюзивної освіти і розвивального навчання – усе це стало частиною світового педагогічного дискурсу.

Зокрема, ідеї В. Сухомлинського про «школу радості», важливість емоційного розвитку дітей, а також про значення морального виховання були активно поширені в країнах Європи та Північної Америки. Його ідеї стали основою для формування багатьох освітніх концепцій, спрямованих на гуманізацію навчального процесу, врахування інтересів дітей, створення комфортних умов для їх розвитку. Праці Сухомлинського стали важливим внеском у педагогічну думку, що знаходила відображення в освітніх програмах і практиках різних країн.

Українські педагоги та мислителі зробили важливий внесок у світову педагогічну думку, активно сприяючи розвитку гуманістичних і національних підходів до освіти. Їхні ідеї про національну освіту, роль моральних цінностей у навчальному процесі, а також гуманістичний підхід до виховання стали важливими складовими частинами світової педагогіки. Завдяки участі українських науковців у міжнародних конференціях та форумах, публікаціям наукових праць, а також популяризації своїх ідей за кордоном, українська педагогічна думка знайшла своє місце в міжнародному освітньому дискурсі, впливаючи на розвиток освітніх теорій та практик у багатьох країнах.

Висновки

Українська педагогічна думка пройшла довгий шлях розвитку, від витоків освіти в Київській Русі до сучасних освітніх реформ. Протягом усієї історії українські мислителі й педагоги формували своє розуміння освіти, яке відображало соціокультурні, морально-етичні й національні цінності того часу. Від впливу церкви та монастирів в Київській Русі до педагогічних концепцій, які розробляли українські мислителі, такі як Г. Сковорода, Т. Шевченко, П. Могила, до гуманістичних ідей В. Сухомлинського – усе це стало важливими етапами в розвитку не тільки національної педагогічної думки, а й у її внеску в світову педагогіку. Через участь у міжнародних форумах, публікації, а також практичне застосування освітніх ідей українських педагогів, їхні ідеї про національну освіту, гуманістичне виховання і важливість духовних цінностей здобули міжнародне визнання. Усі ці етапи розвитку української педагогіки суттєво вплинули на світову практику та освітні теорії в різних країнах, відзначаючи Україну як активного учасника в глобальному педагогічному процесі. Загалом, українські педагоги не лише формували свою національну педагогічну думку, але й активно брали участь у міжнародному педагогічному дискурсі, що сприяло популяризації українських ідей за кордоном і впливу на розвиток педагогіки в інших країнах.

Зв'язок між історичним розвитком української освіти і сучасними освітніми тенденціями. Історичний розвиток української освіти має тісний зв'язок із сучасними тенденціями в педагогіці. Протягом століть українська педагогіка розвивалась, реагуючи на соціально-економічні, політичні та культурні зміни в суспільстві. Сучасні освітні тенденції, такі як гуманістична педагогіка, інклюзивне навчання, підхід до розвитку творчих і критичних здібностей учнів, активно розвиваються в Україні, ґрунтуючись на традиціях, закладених українськими мислителями, зокрема, Василем Сухомлинським, який підкреслював важливість розвитку особистості, її емоційної та моральної сфери. Ідеї гуманізації навчання, акцент на розвиток внутрішніх моральних цінностей, індивідуалізація навчального процесу – все це стало основними принципами сучасної української педагогіки.

Крім того, історія української педагогіки демонструє прагнення до децентралізації освітнього процесу та створення більш гнучких і демократичних форм навчання, що співзвучно із сучасними тенденціями у глобалізованому світі.

Перспективи розвитку української педагогіки в контексті глобалізації та інтеграції в міжнародний освітній простір. В умовах інтеграції в глобальний освітній простір, українська педагогіка стоїть перед завданням збереження національної ідентичності при одночасній адаптації до міжнародних стандартів освіти. Однією з головних перспектив є розвиток національної системи освіти, яка ґрунтується на сучасних методах навчання, впровадженні інноваційних технологій і нових підходів до виховання. Україна активно інтегрується у європейський освітній простір, орієнтуючись на стандарти Болонського процесу, але водночас зберігає свої національні традиції та цінності.

Зокрема, вітчизняні педагогічні ідеї можуть знайти нове життя в контексті інтеграції освіти, особливо концепції гуманістичного виховання, інклюзивної освіти, розвитку критичного мислення, що є актуальними у сучасному світі. Важливими напрямками для подальшого розвитку української педагогіки є інтеграція цифрових технологій в освітній процес, а також розвиток міжкультурного діалогу та мобільності студентів, що допоможе зміцнити взаємозв'язок між Україною та іншими країнами в освітній сфері.

Загалом, в контексті глобалізації українська педагогіка має великий потенціал для розвитку, враховуючи досвід минулого і сучасні тенденції світової педагогіки. Проте необхідно постійно адаптуватися до нових викликів і можливостей, що виникають у світі освіти. Важливим є збереження національних педагогічних традицій при впровадженні міжнародних освітніх стандартів, що дозволить зберегти ідентичність української освіти і одночасно зробити її більш конкурентоспроможною на світовому рівні.

Таким чином, розвиток української педагогічної думки, її внесок у світову педагогіку, а також перспективи розвитку української педагогіки в контексті глобалізації та інтеграції в міжнародний освітній простір підтверджують важливість українських ідей у формуванні сучасної світової педагогіки.

Практичні завдання

1. Дослідіть внесок конкретного українського педагога (на вибір: Ушинський, Сухомлинський, Сковорода) у розвиток національної освіти. Представте результати дослідження у вигляді презентації.
2. Підготуйте короткий історичний огляд розвитку педагогічної думки в Україні від часів Київської Русі до сьогодення.

3. Розробіть план уроку, присвяченого історії української педагогіки, для учнів середньої школи.

4. Проведіть аналіз впливу церковної освіти на розвиток навчальних традицій в Україні в період Київської Русі.

5. Підготуйте огляд історичних умов, які впливали на українську педагогіку в радянський період, та представте його у вигляді інфографіки.

Творчі завдання

1. Напишіть есе на тему: «Як ідеї Василя Сухомлинського можуть бути актуальними для сучасної педагогіки?».

2. Створіть проект, присвячений розвитку національної свідомості в освіті, за зразком концепцій Ушинського.

3. Підготуйте творчу розповідь або відео, де розкривається історія розвитку української освіти через призму життєвого шляху видатних українських педагогів.

Проблемні та евристичні запитання

1. Яким чином освіта допомагала зберігати національну ідентичність в умовах чужоземного впливу?

2. Чому педагогічні ідеї Григорія Сковороди залишаються важливими для сучасного виховання?

3. Як ідеологічні зміни в суспільстві впливали на освітні реформи в Україні у ХХ столітті?

4. Які виклики стояли перед українськими педагогами у процесі формування національної системи освіти?

5. У чому полягає значення кирилиці, створеної Кирилом та Мефодієм, для освітнього процесу в Київській Русі?

Питання для самоперевірки

1. Які основні етапи розвитку української педагогічної думки можна виділити?

2. Яку роль відігравала церква у становленні освіти в Київській Русі?

3. У чому полягає особливість освітніх реформ періоду Гетьманщини?

4. Які педагогічні принципи заклав Костянтин Ушинський?

5. Які педагогічні ідеї розвивав Василь Сухомлинський?

6. Як незалежність України вплинула на реформування системи освіти?

Завдання для самостійної роботи

1. Напишіть реферат про внесок українських педагогів у розвиток світової педагогічної думки.

2. Проаналізуйте ідеї, що сприяли становленню національної освіти, та підготуйте короткий огляд їхньої актуальності в сучасній педагогіці.

3. Порівняйте впливи різних історичних періодів на формування національної педагогічної думки України.

4. Підготуйте порівняльний аналіз педагогічних підходів Сухомлинського та сучасних освітніх методів.

Література.

1. Акімова О. В., Сапогов М. В., Матіюк Д. В. Методологія дослідження історико-педагогічних реалій середини ХХ – початку ХХІ століття. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»*. 2022. № 12(14). С. 208–218. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-12\(14\)-208-218](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-12(14)-208-218).

2. Акімова О. В., Сапогов М. В., Гапчук Я. А., Задворняк Л. С. Тенденції розвитку вищої педагогічної освіти: історико-порівняльний аспект. *Вісник науки та освіти. Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»*. 2024. № 3(21). С. 471–483. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-3\(21\)-471-483](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-3(21)-471-483).

3. Задорожна-Княжницька Л. В. Історія педагогіки: навчальний посібник для студентів ЗВО. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 364 с.

4. Історія педагогіки. Історія зарубіжної педагогіки: курс лекцій для студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» / укладач С. Ю. Човрій. Мукачево: МДУ, 2021. 40 с.

5. Скільський Д. М. Історія української педагогіки: ілюстрований навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2022. 340 с.

2. Хмельницька О. С. Педагогіка. Історія педагогіки: навчально-методичний посібник. Переяслав (Київ. обл.): Домбровська Я. М., 2021. 222 с.

ТЕМА 7. РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

У ХХІ столітті цифрові технології стали незамінною частиною усіх сфер життєдіяльності суспільства, і освіта не є винятком. Цифрова трансформація вплинула на процеси навчання та викладання, змінюючи традиційні підходи до освіти та надаючи нові можливості для розвитку педагогічної науки. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), штучного інтелекту, онлайн-платформ та електронних ресурсів змінює не лише саму організацію навчального процесу, а й загальні освітні стратегії, у тому числі ставить нові виклики для педагогічних працівників і науковців. Тому дослідження цифрової трансформації в освіті стало актуальним напрямом у сучасній педагогічній науці.

Актуальність дослідження цифрової трансформації в освіті. Цифрова трансформація є глобальним процесом, який охоплює всі сфери людської діяльності, включаючи освіту. У цих умовах педагогічна наука повинна адаптуватися до нових реалій та розробляти методи і стратегії, які б відповідали вимогам цифрової ери. Одним із головних викликів є забезпечення ефективного використання технологій для підвищення якості навчання, розвитку критичного мислення, креативності та адаптивності учнів. Інноваційні технології, такі як віртуальні та доповнені реальності, великі дані, штучний інтелект, перетворюють традиційні навчальні процеси, створюючи нові форми взаємодії вчителя та учня, а також сприяють розвитку нових підходів до оцінювання навчальних досягнень.

Зокрема, важливим аспектом цифрової трансформації є інтеграція онлайн-освіти, змішаних форм навчання, а також розвиток дистанційних технологій. Однак ця трансформація пов'язана і з низкою проблем, таких як цифровий розрив, етичні аспекти використання новітніх технологій, залежність від цифрових інструментів, а також питання збереження та розвитку традиційних педагогічних принципів у цифровому контексті.

Визначення ключових понять: цифрова трансформація, педагогічна наука, інтерактивне навчання, цифрова грамотність. Для кращого розуміння змін у педагогічній сфері, викликаних цифровими технологіями, необхідно розглянути ключові поняття цієї теми.

Цифрова трансформація – це процес інтеграції цифрових технологій у всі аспекти суспільного життя, зокрема в освіті. Цей процес включає як зміни в інфраструктурі освіти, так і зміну підходів до навчання та викладання, розвиток нових форм навчального контенту, використання новітніх технологій для створення адаптивних і персоналізованих навчальних траєкторій.

Педагогічна наука – це галузь науки, що досліджує закономірності та принципи навчання, виховання і розвитку особистості, створюючи науково обґрунтовані теоретичні й практичні рекомендації для педагогічної діяльності. У умовах цифрової трансформації педагогічна наука розвивається через взаємодію з інформаційними технологіями, адаптацію освітніх концепцій і впровадження нових педагогічних методів, зокрема через використання ІКТ.

Інтерактивне навчання – це форма навчального процесу, що ґрунтується на активній взаємодії між учителем і учнями, де основний акцент робиться на діалог, обговорення, колективну роботу, а також на використанні цифрових технологій для створення активних навчальних середовищ. Інтерактивні платформи дозволяють здійснювати швидкий обмін інформацією, збільшувати ефективність процесу навчання та підвищувати мотивацію учнів.

Цифрова грамотність – це здатність користуватися цифровими технологіями для пошуку, обробки, аналізу, зберігання та передачі інформації в цифровому середовищі. Для педагогічного процесу цифрова грамотність є критично важливою як для викладачів, так і для учнів, оскільки вона дозволяє здійснювати ефективне навчання, використовуючи сучасні цифрові інструменти та платформи.

Цифрова трансформація як виклик та можливість для інноваційного розвитку педагогічної науки та освітньої практики

Цифрова трансформація, яку ми спостерігаємо в сучасному світі, є глобальним явищем, яке охоплює всі сфери життєдіяльності людства, зокрема й освіти. Сьогодні цифрові технології стали основою для переосмислення методів навчання та організації освітніх процесів, що ставить нові вимоги до педагогічної науки. Відкриття нових можливостей для підвищення якості освіти через інтеграцію цифрових інструментів і технологій є як викликом, так і шансом для розвитку педагогічної практики та теорії. Це потребує від науковців не лише адаптації до змін, але й активної участі у формуванні нових освітніх стратегій, що відповідають вимогам цифрової ери.

Розвиток цифрових технологій і їх вплив на всі сфери суспільного життя, зокрема на освіту. Цифрові технології, зокрема інтернет, мобільні пристрої, хмарні сервіси, великі дані та штучний інтелект, радикально змінили не лише способи спілкування, але й основи економічної, культурної та освітньої діяльності. У сфері освіти технологічні нововведення відкривають нові горизонти для організації навчання та передачі знань. Технології дозволяють створювати більш гнучкі і доступні моделі навчання, такі як онлайн-курси, віртуальні класи, платформи для дистанційного навчання, які забезпечують доступ до освіти на всіх рівнях.

Цифрові технології, інтегровані в освітній процес, сприяють розвитку персоналізованого навчання, що відповідає індивідуальним потребам і здібностям учнів. Вони також дозволяють ефективно застосовувати інтерактивні методи навчання, ігрові технології та віртуальну реальність, що значно підвищує мотивацію студентів до навчання. Водночас з'являються нові можливості для реалізації проектного навчання та розвитку критичного мислення.

Однак, поряд із значними перевагами, цифровізація в освіті несе в собі і певні ризики. Це включає проблему цифрового розриву, що виникає через нерівний доступ до технологій та інтернету серед різних верств населення, а також питання етики, конфіденційності даних і залежності від технологій. Однак найбільше питання полягає в тому, як ефективно використовувати нові інструменти для покращення якості освіти, не втрачаючи важливих людських аспектів навчання, таких як особистісне спілкування, емоційна підтримка та розвиток соціальних навичок.

Актуальні проблеми педагогічної науки в умовах цифрової трансформації. Зі вступом цифрових технологій у педагогічний процес виникає потреба в серйозній адаптації педагогічної науки до нових умов. Першочерговою проблемою є необхідність переосмислення традиційних методів навчання. Вчителі та викладачі, традиційно орієнтовані на інтерперсональне спілкування та класичні методи навчання, повинні оволодіти новими технологічними інструментами для інтерактивного навчання. Це ставить перед педагогічною наукою завдання з розвитку нових педагогічних теорій, що відповідатимуть вимогам цифрової ери, а також з підготовки фахівців, які будуть готові використовувати новітні технології для ефективного навчання.

Іншою важливою проблемою є забезпечення доступу до освіти для всіх верств населення, особливо в умовах глобального цифрового розриву. В країнах із низьким рівнем розвитку інфраструктури освіта в цифровому форматі може стати важкодоступною для більшості населення. Це підвищує необхідність розробки політики, спрямованої на забезпечення рівних можливостей для доступу до цифрових технологій, як для учнів, так і для педагогічних працівників. У зв'язку з цим постає питання рівномірного розподілу технологічних ресурсів та створення в усіх навчальних закладах необхідної інфраструктури для цифрового навчання.

Важливою проблемою є також розробка та впровадження ефективних методик для навчання цифровій грамотності як для викладачів, так і для учнів. Цифрова грамотність у сучасному світі є необхідною умовою для успішного навчання та розвитку, і це питання повинно бути інтегровано в основні навчальні плани. Технології повинні сприяти розвитку не лише технічних, але й когнітивних, соціальних та емоційних навичок учнів, що забезпечує більш комплексний підхід до освіти.

Перспективи для педагогічної науки: інтеграція цифрових технологій у навчальний процес, розвиток нових освітніх форм. Цифрова трансформація відкриває нові горизонти для розвитку педагогічної науки. Вона пропонує різноманітні шляхи для вдосконалення освітнього процесу та дозволяє виходити за рамки традиційних моделей навчання. Однією з перспектив є впровадження змішаних форм навчання, які поєднують традиційні очні заняття з онлайн-ресурсами, що дозволяє створювати більш гнучкі освітні траєкторії, адаптовані до індивідуальних потреб учнів. Впровадження онлайн-платформ і мобільних додатків для навчання створює можливості для здійснення дистанційного навчання, що дає змогу залучити до освітнього процесу учнів з віддалених регіонів і країн.

Одним з важливих напрямків є розвиток персоналізованого навчання, яке за допомогою цифрових технологій дозволяє враховувати індивідуальні особливості учнів, їхні інтереси та темп засвоєння матеріалу. Це дозволяє створювати траєкторії навчання, орієнтовані на конкретного студента, що значно підвищує ефективність процесу навчання та мотивацію учнів. Інтеграція штучного інтелекту в освітній процес дозволить автоматизувати багатьох аспекти оцінювання та надання зворотного зв'язку, що дозволить педагогам зосередитися на творчих і більш важливих аспектах роботи.

З іншого боку, цифрова трансформація створює нові можливості для інтерактивних методів навчання, таких як віртуальні класи, симуляції, ігрові технології. Інтерактивні платформи відкривають нові можливості для учнів взаємодіяти з навчальним матеріалом і один з одним у більш динамічному, інтегрованому середовищі, що сприяє розвитку критичного мислення, колаборації та дослідницької діяльності.

Таким чином, цифрова трансформація є важливим фактором, що визначає майбутнє педагогічної науки та освіти. Вона пропонує як нові можливості, так і виклики, але перед педагогічною наукою постає важливе завдання – забезпечити ефективне впровадження новітніх технологій в освітній процес, сприяючи розвитку системи освіти, що відповідає вимогам цифрової епохи.

Переосмислення освітніх концепцій у цифрову епоху

Цифрова трансформація, що активно відбувається в сучасному світі, стала значущим фактором, який кардинально змінює існуючі освітні концепції та практики. У зв'язку з цим виникає необхідність переосмислення традиційних підходів до навчання, а також адаптації освітніх моделей до умов цифровізації. В умовах швидкого розвитку технологій, зокрема інтернету, мобільних додатків, великих даних та штучного інтелекту, освіта переживає етап суттєвих змін, що відкривають нові можливості для вдосконалення навчальних процесів, але й ставлять нові виклики перед педагогічною наукою.

Трансформація традиційних підходів до навчання у контексті цифровізації освіти. Традиційні підходи до навчання, орієнтовані на класичні форми викладання, де основним інструментом є взаємодія між викладачем і студентом в умовах аудиторії, стають недостатніми в умовах цифровізації. Замість класичних лекцій та семінарів в учбових закладах сьогодні активно використовуються різноманітні цифрові платформи для надання освітнього контенту, що дозволяє змінювати не лише організацію навчання, але й його зміст. Програмне забезпечення, що підтримує електронне навчання, здатне адаптувати матеріали для учнів в реальному часі, що дозволяє кожному студенту працювати зі своїм темпом навчання. Водночас використання цифрових технологій у навчанні дозволяє замінити деякі аспекти традиційних методів на більш інтерактивні та доступні формати.

Традиційно навчання було зосереджено на пасивному сприйнятті інформації учнями, однак цифровізація освіти акцентує увагу на активній участі студентів у навчальному процесі, стимулюючи їх до самостійного

пошуку знань і роботи з ними. Замість пасивного слухання лекцій, учні можуть залучатися до роботи в групах, до виконання дослідницьких завдань або використання інтерактивних матеріалів, які дозволяють краще зрозуміти матеріал.

Поява нових концепцій: онлайн-освіта, змішане навчання, персоналізоване навчання. В умовах цифрової трансформації виникають нові концепції, які активно інтегруються в освітній процес. Однією з таких концепцій є *онлайн-освіта*, яка дозволяє навчатися без прив'язки до фізичного місця і часу. Інтернет-курси, масові відкриті онлайн-курси (МООС), платформи для дистанційного навчання надають можливість отримати доступ до освіти незалежно від місця проживання, що значно покращує доступ до якісної освіти для всіх верств населення. Онлайн-освіта також дозволяє знизити витрати на організацію освітнього процесу, даючи можливість залучати до навчання великий контингент студентів одночасно.

Іншою важливою концепцією, що розвивається у цифрову епоху, є *змішане навчання* (blended learning). Це підхід, що поєднує традиційні форми навчання з онлайн-освітою. Змішане навчання дозволяє використовувати як очні заняття, так і онлайн-ресурси, що дає учням більше свободи у виборі способу навчання і допомагає викладачам створювати більш гнучкі та адаптовані навчальні траєкторії. Водночас змішане навчання дає можливість інтегрувати онлайн-курси, відео-лекції та інші ресурси для кращого засвоєння матеріалу, одночасно зберігаючи традиційні елементи освітнього процесу, такі як дискусії та групова робота.

Персоналізоване навчання – це ще один важливий елемент нової освітньої концепції, що активно впроваджується в умовах цифровізації. Завдяки новітнім технологіям, таким як штучний інтелект, персоналізоване навчання дає можливість створювати індивідуалізовані освітні траєкторії для кожного студента, враховуючи його темп навчання, інтереси та рівень підготовки. Такий підхід дозволяє максимально ефективно використовувати час учня і забезпечити йому оптимальні умови для засвоєння матеріалу. Індивідуалізація навчання є важливим фактором у підвищенні мотивації студентів, оскільки вони отримують можливість вивчати матеріал у зручному для них темпі та в тому обсязі, який відповідає їхнім потребам і можливостям.

Підходи до інтерактивного навчання: використання цифрових платформ, відеоуроків, симуляцій та віртуальних лабораторій. Інтерактивне навчання є основою нової освітньої парадигми, що активно розвивається в

цифрову епоху. Використання *цифрових платформ* стало не лише можливістю для організації дистанційного навчання, але й інструментом для створення інтерактивних навчальних середовищ. Платформи для онлайн-курсів, таких як Moodle, Google Classroom, або платформи для відеоконференцій дозволяють викладачам створювати інтерактивні заняття, де студенти можуть не лише отримувати матеріали, але й взаємодіяти з одногрупниками та викладачами, брати участь у дискусіях, обговореннях та виконанні спільних завдань.

Використання *відеоуроків* є ще одним важливим елементом інтерактивного навчання. Завдяки відеоформату можна візуалізувати складні поняття, демонструвати процеси та явища, що є незамінним у певних дисциплінах, таких як фізика, хімія або біологія. Відеоуроки дозволяють проводити навчання в реальному часі або в записі, що надає студентам гнучкість у плануванні часу.

Симуляції та віртуальні лабораторії також стали важливими інструментами інтерактивного навчання в умовах цифрової трансформації. Симуляції дозволяють моделювати реальні ситуації та процеси, які важко відтворити в традиційних класних умовах, наприклад, експерименти, які потребують дорогого обладнання або небезпечні для проведення в навчальному процесі. Віртуальні лабораторії забезпечують студентів можливістю проводити досліди та спостереження, що розвиває їхнє критичне мислення, практичні навички та інтерес до предмета. Це особливо важливо для дисциплін, де практичний досвід є важливим аспектом навчання.

Переосмислення освітніх концепцій у цифрову епоху є необхідною умовою для розвитку сучасної освіти. Цифрові технології змінюють традиційні методи навчання, надаючи можливість створювати гнучкі та адаптивні освітні моделі. Концепції онлайн-освіти, змішаного та персоналізованого навчання дозволяють забезпечити більш інклюзивний, доступний та ефективний процес навчання, в той час як інтерактивні підходи, такі як використання цифрових платформ, відеоуроків, симуляцій та віртуальних лабораторій, стимулюють активну участь студентів у навчальному процесі та покращують їхнє засвоєння матеріалу. Ці зміни створюють нові можливості для вдосконалення педагогічних практик, сприяючи розвитку критичного мислення, самостійності та глибоких знань у студентів.

Роль інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у педагогіці

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) мають важливе значення для розвитку сучасної педагогіки, адже вони не лише забезпечують нові можливості для організації навчального процесу, але й суттєво змінюють підходи до навчання, створюючи умови для інтерактивної, персоналізованої та гнучкої освіти. Використання ІКТ у навчанні надає учням доступ до безлічі ресурсів, інструментів і платформ, які допомагають розвивати різні когнітивні, комунікаційні та колаборативні навички. Технології стають потужним засобом, що підтримує процес навчання і розширює можливості для самостійної роботи, взаємодії і співпраці між учнями, а також формування нових компетенцій.

Вплив ІКТ на розвиток когнітивних здібностей учнів. Одним із основних аспектів впливу ІКТ на освіту є їх здатність стимулювати розвиток когнітивних здібностей учнів, таких як аналітичне мислення, критичний аналіз, творчий підхід до вирішення завдань і самостійність у навчанні. Сучасні цифрові інструменти дозволяють створювати навчальні ситуації, в яких учні не лише отримують інформацію, а й активно взаємодіють з нею, перевіряючи свої гіпотези, розв'язуючи практичні завдання або вирішуючи проблеми, що вимагають гнучкості і креативності.

Інтернет надає учням доступ до величезних обсягів інформації, що дає їм можливість самостійно розширювати знання з різних дисциплін. Цей доступ до знань знижує залежність учнів від викладачів та навчальних матеріалів, створюючи можливості для глибшого пізнання і дослідження навчальних тем. Інтерактивні ресурси, такі як електронні підручники, відеоуроки, мобільні додатки, онлайн-курси, дозволяють студентам вивчати матеріал у зручному темпі та вибирати матеріали, які відповідають їхнім інтересам і потребам. Це сприяє розвитку інтелектуальних здібностей і навичок самостійної роботи, що є важливою складовою сучасної освіти.

Інформаційно-комунікаційні технології також дають змогу інтегрувати різні види діяльності, які поєднують теорію з практикою, що сприяє розвитку глибокого розуміння матеріалу. Наприклад, за допомогою симуляцій, інтерактивних вправ або цифрових лабораторій учні можуть безпосередньо взаємодіяти з навчальним контентом, наочніше сприймати складні концепції та отримувати миттєвий зворотний зв'язок, що є ефективним методом підтримки когнітивного розвитку.

Розвиток комунікаційних та колаборативних навичок через використання цифрових інструментів. Значним аспектом використання ІКТ у

педагогіці є їхня роль у розвитку комунікаційних та колаборативних навичок учнів. Технології дозволяють інтегрувати нові форми взаємодії, що вимагають від студентів активної участі в командній роботі, спільному вирішенні завдань та обміні інформацією. Це важливий етап у розвитку соціальних навичок, оскільки сучасне суспільство все більше орієнтується на взаємодію в командах, де важливі умови для спільного досягнення результату.

Онлайн-платформи, такі як форуми, чати, соціальні мережі та платформи для відеоконференцій, дають змогу студентам ефективно спілкуватися між собою, ділитися своїми ідеями, задавати питання, обговорювати навчальний матеріал та проводити спільні дослідження. Це не лише допомагає їм краще засвоювати навчальний контент, але й розвиває навички колаборації, критичного обміну думками та побудови конструктивних дискусій.

Вебінари та онлайн-консультації з викладачами є ще одним важливим елементом використання ІКТ для розвитку комунікаційних навичок. Вони дозволяють студентам безпосередньо звертатися до викладачів, отримувати роз'яснення складних тем і приймати участь у живих обговореннях, що підвищує їхню взаємодію з навчальним процесом. Вебінари також є ефективним інструментом для міжкультурного спілкування, адже вони дають можливість студентам з різних країн брати участь у спільних навчальних заходах, обмінюватися досвідом і знаннями.

Перспективи розвитку цифрових платформ для навчання і їх роль у формуванні комунікаційної компетенції студентів. Перспективи розвитку цифрових платформ для навчання в умовах активної цифровізації освіти є надзвичайно перспективними, і вони можуть значно покращити якість комунікації між викладачами та студентами, а також серед самих студентів. Сучасні платформи для онлайн-освіти, як-от Moodle, Google Classroom, Edmodo, дозволяють не тільки організувати процес навчання, але й активно взаємодіяти з навчальним матеріалом, виконувати завдання, долучатися до проектної діяльності, брати участь у форумах і опитуваннях. Це дозволяє формувати комунікаційну компетенцію студентів, адже вони не тільки отримують знання, а й вчаться працювати в команді, організувати свої думки, висловлювати ідеї та вести конструктивні дискусії.

Цифрові платформи також допомагають реалізувати ідеї *персоналізованого навчання*, коли навчальний процес адаптується до індивідуальних потреб кожного студента. Це дає можливість не лише створювати персоналізовані траєкторії навчання, але й забезпечувати студентів

різними методами комунікації – через чат, електронну пошту, відеоконференції або інші засоби.

Завдяки розвитку таких платформ, студенти можуть одночасно вчитися і спілкуватися з однокурсниками з усього світу, що сприяє розвитку їхньої міжнародної комунікаційної компетенції. Важливим аспектом є також наявність мультимедійних елементів навчання – відео, аудіо та графічного контенту, що дає можливість студентам не лише спілкуватися, а й створювати власні освітні продукти.

Інформаційно-комунікаційні технології відіграють важливу роль у педагогіці, надаючи нові можливості для розвитку когнітивних здібностей учнів, стимулюючи їхню самостійну роботу та надаючи доступ до величезних обсягів інформації. Вони сприяють розвитку комунікаційних та колаборативних навичок через онлайн-співпрацю, форуми, вебінари та інші цифрові інструменти. З кожним роком цифрові платформи для навчання стають все більш досконалими, надаючи студентам не лише можливості для навчання, але й сприяючи формуванню важливих комунікаційних та соціальних компетенцій, що є необхідними для успішної професійної діяльності в цифровому світі.

Концепції та методики розвитку цифрової грамотності викладачів і студентів

Цифрова грамотність є одним з ключових аспектів сучасної освіти, оскільки вона визначає здатність особистості ефективно використовувати інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) для досягнення освітніх цілей. В умовах цифровізації суспільства, де технології проникають у всі сфери діяльності, цифрова грамотність стає необхідною компетенцією для педагогів і студентів, адже вона дозволяє не лише опановувати нові технології, а й ефективно інтегрувати їх у навчальний процес.

Визначення цифрової грамотності та її значення у сучасному освітньому процесі. Цифрова грамотність охоплює набір знань, навичок і компетенцій, необхідних для ефективного використання цифрових технологій. Вона включає здатність працювати з інформаційними ресурсами, оцінювати та використовувати цифрові інструменти для вирішення завдань, а також навички безпеки в онлайн-середовищі. Сучасна цифрова грамотність також охоплює вміння критично аналізувати отриману інформацію, ефективно

використовувати медіа та комунікаційні технології для співпраці, а також творче використання технологій у навчанні.

В умовах глобалізації, технологічного прогресу та інтеграції в міжнародний освітній простір, цифрова грамотність стає необхідною для забезпечення доступу до освіти, розвитку навичок 21 століття, таких як креативність, критичне мислення, комунікація і колаборація. Для викладачів і студентів цифрова грамотність є основою для інтеграції сучасних технологій у навчальний процес, що дозволяє зробити навчання більш ефективним, доступним і орієнтованим на сучасні вимоги ринку праці.

Проблеми та виклики у розвитку цифрової грамотності серед викладачів та студентів. Незважаючи на очевидні переваги цифрових технологій, розвиток цифрової грамотності серед викладачів і студентів стикається з рядом проблем. Однією з основних проблем є нерівномірний доступ до технологій і ресурсів, особливо в сільських районах або для соціально вразливих груп населення. Це створює цифровий розрив, коли частина студентів і викладачів не має достатнього доступу до необхідних інструментів і ресурсів для розвитку цифрових компетенцій.

Іншою проблемою є недостатній рівень підготовки викладачів до використання новітніх технологій у навчальному процесі. Багато педагогів мають обмежені знання про можливості ІКТ або не володіють достатнім досвідом для їх ефективного застосування в освіті. Це може бути пов'язано як з недостатньою технічною підготовкою, так і з недоліками в педагогічному мисленні щодо інтеграції нових технологій у традиційні методи викладання.

Для студентів важливим викликом є необхідність адаптації до швидко змінюваного цифрового середовища. Оскільки нові технології з'являються постійно, студенти повинні мати можливість постійно вдосконалювати свої цифрові навички, щоб залишатися конкурентоспроможними на ринку праці. Крім того, у студентів може виникати проблема з дисципліною та саморегуляцією, оскільки багато цифрових інструментів спрощують доступ до контенту, але не завжди сприяють концентрації уваги і збереженню мотивації до навчання.

Ще однією проблемою є питання безпеки в інтернеті. Враховуючи високий рівень цифрових загроз, таких як кіберзлочинність, кібербулінг, витік особистих даних, важливо навчити студентів і викладачів основам цифрової етики та безпеки, щоб мінімізувати потенційні ризики.

Методи підготовки педагогів до використання цифрових технологій.

Одним з важливих аспектів розвитку цифрової грамотності є підготовка викладачів до використання ІКТ. Для цього існує низка методів, спрямованих на підвищення кваліфікації педагогів, надання їм необхідних інструментів для інтеграції цифрових технологій у навчальний процес.

Одним з найпоширеніших методів є курси підвищення кваліфікації для педагогів. Такі курси пропонують тренінги, майстер-класи та семінари, які дають можливість ознайомитися з основними цифровими інструментами та методами їх використання у навчанні. Це можуть бути курси з основ програмування, роботи з електронними ресурсами, використання онлайн-платформ для організації навчального процесу, а також з безпеки в мережі Інтернет.

Онлайн-курси також є важливим елементом підготовки педагогів, оскільки вони дозволяють здійснювати навчання в зручному для викладача форматі, незалежно від його місця перебування. На таких курсах педагоги можуть освоювати нові технології та методики через практичні завдання, отримувати зворотний зв'язок і проходити сертифікацію.

Крім того, тренінги на місцях, проведені безпосередньо в освітніх установах, є ефективними для організації практичного навчання. Такі тренінги дозволяють викладачам отримати реальний досвід у використанні цифрових технологій у повсякденній педагогічній діяльності. Викладачі також можуть отримати підтримку колег і обмінюватися досвідом щодо застосування інноваційних методів у навчанні.

Роль університетів та педагогічних вишів у впровадженні цифрової грамотності в освітні програми. Університети та педагогічні вищі навчальні заклади відіграють ключову роль у впровадженні цифрової грамотності в освітні програми. Саме на базі вищих навчальних закладів має відбуватися формування нових педагогічних підходів, методик і програм, що включають розвиток цифрової грамотності серед студентів і викладачів.

Університети мають не лише навчати студентів цифрових навичок, але й бути прикладом для впровадження цифрових технологій у навчальний процес. Вони повинні пропонувати курси з цифрової грамотності, в тому числі для майбутніх педагогів, а також розробляти програми, які сприяють інтеграції ІКТ у різні дисципліни. Університети можуть також проводити наукові дослідження у сфері цифрових технологій, що дозволяє удосконалювати педагогічні практики і втілювати нові інноваційні підходи.

Педагогічні університети також повинні забезпечувати практичну підготовку студентів до використання цифрових інструментів через лабораторії, де майбутні педагоги можуть розвивати свої навички роботи з новими технологіями. Важливим аспектом є також інтеграція цифрових технологій у педагогічну діяльність під час практики, коли студенти отримують можливість застосовувати на практиці навички цифрової грамотності під наглядом досвідчених викладачів.

Розвиток цифрової грамотності є важливим аспектом сучасної освіти, оскільки він дозволяє педагогам і студентам ефективно використовувати новітні технології для навчання і розвитку. Педагоги повинні бути готові до використання цифрових інструментів у навчальному процесі, а університети відіграють ключову роль у впровадженні цих технологій у свої освітні програми. Однак, для успішної реалізації цих завдань необхідно вирішити ряд проблем, серед яких забезпечення рівного доступу до технологій, підготовка педагогів до використання цифрових інструментів та навчання безпеці в Інтернеті.

Використання штучного інтелекту в педагогічній діяльності

Штучний інтелект (ШІ) відкриває нові можливості для педагогічного процесу, кардинально змінюючи підходи до навчання, оцінювання та розвитку учнів. В умовах цифрової трансформації суспільства та швидкого розвитку технологій, ШІ стає важливим інструментом у сучасній освіті. Завдяки здатності аналізувати великі обсяги даних, автоматизувати рутинні процеси та адаптувати навчальні ресурси під індивідуальні потреби студентів, штучний інтелект має потенціал значно покращити якість та доступність освіти.

Штучний інтелект у навчанні: можливості та перспективи. Штучний інтелект у навчанні передбачає використання різних технологій, таких як машинне навчання, нейронні мережі, обробка природної мови та інші алгоритми для оптимізації освітнього процесу. Однією з головних переваг використання ШІ в освіті є автоматизація багатьох аспектів навчання, що дозволяє вчителям зосередитися на творчих і критичних завданнях, таких як стимулювання учнів до самостійного мислення та розвитку інтелектуальних навичок. ШІ дозволяє здійснювати моніторинг прогресу кожного студента, надавати персоналізовані рекомендації та створювати навчальні траєкторії, що найкраще відповідають індивідуальним потребам кожного учня.

Один із найпоширеніших аспектів використання ШІ в освіті – це інтеграція адаптивних технологій, які налаштовують навчальний контент залежно від рівня знань, навичок і темпів навчання студента. Завдяки такому підходу навчання стає більш персоналізованим і ефективним, що дозволяє кожному учневі отримувати підтримку у своїй індивідуальній освітній траєкторії. Крім того, ШІ здатен автоматично коригувати складність завдань і темп навчання, що особливо важливо для учнів із різними рівнями підготовки.

Перспективи використання ШІ в освіті включають створення систем для автоматизації оцінювання, розробку інтелектуальних навчальних середовищ та платформ для організації навчання на основі даних про учнів. Технології ШІ також дають можливість створювати інтерактивні навчальні програми, які забезпечують учнів зворотним зв'язком у реальному часі, що стимулює активне навчання і глибше розуміння матеріалу.

Персоналізоване навчання за допомогою штучного інтелекту: адаптація навчальних траєкторій до потреб кожного студента. Одним із найбільш обіцяючих напрямів застосування штучного інтелекту в педагогіці є персоналізація навчання. Персоналізоване навчання передбачає адаптацію освітнього процесу до індивідуальних потреб, здібностей та інтересів учнів. ШІ має здатність аналізувати дані про успішність, активність і поведінку студентів, щоб створювати персоналізовані навчальні траєкторії.

Алгоритми ШІ можуть, наприклад, визначати рівень знань студента і автоматично підбирати навчальний контент, який відповідає його поточному рівню. Це дозволяє учневі вчитися в оптимальному темпі, без перевантаження чи занадто спрощеного матеріалу, що сприяє кращому засвоєнню знань. Крім того, персоналізоване навчання допомагає адаптувати навчальну стратегію під індивідуальні стилі навчання кожного студента, враховуючи їх переваги в методах сприйняття інформації – візуальні, аудіальні чи кінетичні.

Одним з прикладів персоналізованого навчання є інтерактивні платформи, які на основі даних, отриманих від користувачів, пропонують індивідуальні рекомендації для покращення результатів навчання. Такий підхід особливо корисний для учнів, які потребують додаткової підтримки або стикаються з певними труднощами у навчанні, оскільки дозволяє оперативно коригувати навчальний процес і надавати необхідні ресурси.

Використання алгоритмів для оцінювання навчальних результатів, аналізу успішності учнів, створення індивідуальних планів розвитку. Використання алгоритмів штучного інтелекту в педагогічному процесі також

включає автоматизоване оцінювання навчальних результатів. Алгоритми можуть обробляти великі обсяги даних про діяльність учнів, такі як тести, домашні завдання, участь в обговореннях або проекти, і на основі цього створювати точні прогнози про їх успішність і подальший розвиток. Це дозволяє вчителям і викладачам швидше реагувати на потреби учнів і коригувати навчальний процес у реальному часі.

ШІ може аналізувати успішність учнів і пропонувати конкретні рекомендації для покращення їх навчальних результатів, наприклад, рекомендуючи додаткові матеріали або вправи для повторення складних тем. Крім того, система може виявляти шаблони в навчальній діяльності, що дозволяє створювати індивідуальні плани розвитку для кожного студента, враховуючи його сильні та слабкі сторони.

Завдяки алгоритмам ШІ можна створювати індивідуальні навчальні маршрути, які найбільш ефективно сприятимуть розвитку студентів, оптимізуючи їх навчальний процес відповідно до їхніх особливостей і потреб. Це дозволяє кожному учневі отримувати максимальну вигоду від навчання, без необхідності порівнюватися з іншими за загальними критеріями, що особливо важливо в умовах великих класів або груп.

Етичні питання та можливі ризики використання штучного інтелекту в освітньому процесі. Попри численні переваги, використання ШІ в освіті ставить низку етичних питань і потенційних ризиків. Один із найбільших викликів полягає в забезпеченні конфіденційності даних учнів. Оскільки ШІ вимагає збору і аналізу персональних даних, зокрема, результатів навчання та поведінки учнів, існує ризик витоку або неналежного використання цих даних, що ставить під загрозу права приватності.

Іншим етичним аспектом є питання автономії вчителів і викладачів. Хоча технології ШІ можуть значно полегшити педагогічну діяльність, існує ризик, що вони будуть надто автоматизувати освітній процес і знизять роль викладача в прийнятті важливих освітніх рішень. Педагоги можуть стати залежними від алгоритмів і аналітики, що обмежить їхню здатність до творчого підходу в навчанні.

Крім того, необхідно враховувати ризики цифрового розриву, коли частина студентів може не мати доступу до необхідних технологій, що створює нерівні можливості для навчання. Це важливо особливо в контексті державних чи соціально вразливих груп, де доступ до технологій і ресурсів є обмеженим.

Використання штучного інтелекту в педагогічній діяльності відкриває нові горизонти для персоналізації навчання, оцінювання результатів і розвитку індивідуальних траєкторій студентів. Зокрема, це дозволяє створювати більш ефективні і адаптовані навчальні процеси, підтримувати учнів на кожному етапі їхнього навчання і виявляти нові підходи до розвитку когнітивних і колаборативних навичок. Однак важливо враховувати етичні питання, забезпечення конфіденційності та рівного доступу до технологій, щоб мінімізувати ризики і забезпечити справедливість та ефективність навчання для всіх учнів.

Основні ризики цифровізації в освіті

Цифровізація освіти, яка є важливою складовою частиною сучасної трансформації навчальних процесів, відкриває численні можливості для поліпшення доступу до знань, а також для оптимізації методів навчання та оцінювання. Однак, як і в будь-якій інноваційній сфері, цифровізація пов'язана з цілим рядом ризиків і викликів, що потребують ретельного аналізу та вирішення. Серед основних проблем, що виникають у процесі впровадження цифрових технологій в освітній простір, виділяються цифровий розрив, залежність від технологій, етичні аспекти та зміни в ролі викладача.

Цифровий розрив: проблеми доступу до сучасних технологій для різних категорій населення. Одним із найбільших ризиків, які виникають у процесі цифровізації освіти, є *цифровий розрив*. Це проблема нерівного доступу до інформаційно-комунікаційних технологій серед різних соціальних груп, що ставить під загрозу рівність можливостей для навчання. У багатьох країнах, особливо в регіонах з низьким рівнем економічного розвитку, існує значна різниця у доступі до інтернету, комп'ютерної техніки та цифрових ресурсів. Це може призвести до ситуації, коли студенти, які не мають доступу до необхідних технологій, виявляються позбавленими можливості отримувати якісну освіту та брати участь у цифрових навчальних процесах.

Цифровий розрив ускладнює впровадження онлайн-освіти і змішаних форм навчання, що потребують стабільного інтернет-з'єднання та спеціалізованих пристроїв. Як результат, студенти з соціально незахищених верств населення можуть опинитися в ситуації відсутності рівних можливостей для навчання, що посилює соціальну нерівність. Крім того, нерівність у доступі до технологій може призвести до того, що учні, які не можуть ефективно використовувати цифрові ресурси, будуть відставати від своїх однолітків у

навчання, що негативно позначиться на їхніх подальших освітніх і професійних перспективах.

Залежність від технологій: ризики, пов'язані з надмірним використанням технологій у навчанні. Ще одним серйозним ризиком цифровізації в освіті є *залежність від технологій*. Постійне використання цифрових інструментів може призвести до зниження когнітивних здібностей учнів. В умовах, коли велика частина освітнього процесу автоматизована або виконується за допомогою цифрових платформ, існує небезпека, що студенти з часом зменшать свою здатність до самостійного мислення, критичного аналізу та глибокого осмислення інформації.

Зниження когнітивних функцій може бути спричинене надмірним використанням інтернету для пошуку інформації, що призводить до поверхового сприйняття матеріалу без глибокого розуміння. Замість того щоб розвивати навички глибокого мислення, учні можуть звикнути до «швидких» і поверхових відповідей, що не сприяє розвитку аналітичних здібностей.

Іншою проблемою є *фрагментація уваги*. Постійні повідомлення, оновлення в соціальних мережах, відволікаючі елементи в інтерфейсі цифрових платформ можуть знижувати рівень концентрації уваги студентів, що ускладнює процес глибокого навчання і розуміння складних концептів. Цей феномен стає особливо помітним у молодшому поколінні, для якого технології стали постійним супутником у повсякденному житті.

Етичні аспекти цифровізації освіти: захист особистих даних студентів, конфіденційність, маніпуляція інформацією. Етичні питання цифровізації освіти також є важливим аспектом, який потребує уваги. Однією з головних проблем є *захист особистих даних студентів*. В умовах використання цифрових платформ, онлайн-курсів та різноманітних технологій для оцінювання студентів накопичується значна кількість особистих даних, які потребують належного захисту. Невідповідність сучасним стандартам безпеки даних може призвести до витоку конфіденційної інформації, що порушує права студентів та викладачів.

Велика частина освітніх технологій базується на зборі та аналізі особистих даних для персоналізації навчання. Проте виникають питання про етичність таких практик, зокрема, коли ці дані використовуються для комерційних цілей або маніпулюють результатами навчання. Важливим етичним аспектом є забезпечення *конфіденційності інформації та погоджене використання особистих даних*.

Іншою проблемою є *маніпуляція інформацією*. В умовах доступу до безлічі онлайн-ресурсів і платформ існує ризик розповсюдження недостовірної або маніпулятивної інформації, що може вплинути на навчальний процес. Вчителі та студенти можуть бути введені в оману некоректними даними, що впливає на якість освіти. Особливо це стосується тем, пов'язаних з політикою, історією або науковими досягненнями, де інформація може бути перекручена або спеціально відфільтрована.

Зміни в ролі викладача: необхідність розвитку нових педагогічних компетенцій для роботи з цифровими інструментами. Цифровізація освіти вимагає значних змін у ролі викладача. Традиційно роль викладача полягала в тому, щоб бути основним джерелом знань, організатором навчального процесу та фахівцем, який дає інструкції та пояснення. Однак у цифрову епоху роль педагога трансформується у наставника, який допомагає учням ефективно використовувати технології, надає їм ресурси для самостійного навчання, сприяє розвитку критичного мислення та навичок вирішення проблем.

Для того, щоб успішно адаптуватися до цифрових змін, викладачі повинні розвивати *нові педагогічні компетенції*, які включають володіння сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями, уміння працювати з цифровими платформами, а також навички управління навчальними групами в онлайн-середовищі. Педагоги повинні бути готовими до використання інтерактивних методів навчання, вміння аналізувати і адаптувати навчальний контент для цифрових платформ, а також до розвитку емоційного інтелекту для ефективної комунікації в онлайн-просторі.

Цифровізація освіти, безумовно, має значний потенціал для покращення навчального процесу та доступу до знань. Однак для забезпечення її ефективного та етичного впровадження необхідно враховувати ризики, такі як цифровий розрив, залежність від технологій, етичні проблеми з конфіденційністю та захистом даних, а також зміну ролі викладача в умовах цифрового середовища. Тому важливо розробити стратегії, що забезпечать рівний доступ до цифрових технологій, будуть сприяти розвитку необхідних навичок у студентів і викладачів, а також збережуть етичні принципи в освітньому процесі.

Виклики для педагогічної науки в умовах глобалізації та цифровізації освіти

Глобалізація та цифровізація освіти стали основними чинниками, які суттєво впливають на педагогічну науку в усьому світі. Педагогічні системи різних країн, зокрема, адаптуються до нових умов, що диктуються швидким розвитком технологій та інтеграцією міжнародних освітніх стандартів. В умовах цього постійно змінюваного середовища педагогічна наука вимушена реагувати на нові виклики, пристосовуючи свої методи, підходи та концепції до глобальних тенденцій. Вивчення цих процесів дозволяє зрозуміти, як зміни у суспільстві та технологіях впливають на педагогіку та які необхідні кроки для адаптації до нових реалій.

Глобалізація освіти і її вплив на педагогічну систему Глобалізація освіти означає зростаючу інтеграцію освітніх систем різних країн, що стимулює міжнародну мобільність студентів та викладачів, взаємодію між різними національними освітніми системами, а також взаємний обмін досвідом. З одного боку, це відкриває нові можливості для студентів і викладачів: вони можуть брати участь у міжнародних програмах, обмінюватися досвідом, вивчати інші освітні системи та підходи, що сприяє розвитку професійних компетенцій і покращенню якості освіти. Студенти можуть отримати доступ до різноманітних ресурсів і методик, що дозволяє їм отримати більш комплексні знання та підготуватися до роботи в міжнародному середовищі.

Однак глобалізація освіти також накладає певні обмеження на педагогічні системи. Наприклад, вона зумовлює необхідність гармонізації освітніх стандартів, збереження національної ідентичності та інтеграції національних освітніх концепцій у міжнародну систему. Одним з основних викликів є створення системи, яка дозволяє зберігати баланс між глобальними стандартами та національними традиціями освіти, щоб не втратити унікальність освітнього процесу кожної країни. У зв'язку з цим, педагогічні системи повинні розробляти стратегії, що забезпечать інтеграцію глобальних і національних підходів до навчання, виховання та розвитку особистості.

Педагогічна наука як адаптивна система, що постійно реагує на зміни у суспільстві. Педагогічна наука є адаптивною системою, що постійно змінюється під впливом різних факторів, зокрема, соціальних, економічних та технологічних. У відповідь на глобалізацію та цифровізацію освіти педагогічна наука повинна модернізувати освітні програми, використовуючи новітні технології, інтерактивні методики, а також враховувати глобальні тенденції в

освітньому процесі. Це вимагає від педагогів гнучкості, здатності швидко адаптуватися до нових вимог, а також інтегрувати в навчальний процес нові технології та методи.

Постійна модернізація освітніх програм є необхідною умовою для підготовки студентів до життя в умовах глобалізованого і цифровізованого світу. Це включає впровадження новітніх знань, розвитку критичного мислення, навичок співпраці та комунікації в міжнародному середовищі, а також застосування сучасних педагогічних технологій, що відповідають вимогам часу. У цьому контексті особлива увага приділяється підготовці викладачів, їх здатності адаптуватися до нових умов і використовувати цифрові платформи для забезпечення більш ефективного навчання.

Інтеграція традиційних педагогічних методик з новітніми технологіями. Одним із важливих аспектів сучасної педагогічної науки є необхідність інтеграції традиційних педагогічних методик з новітніми технологіями. Це дозволяє зберігати основні педагогічні принципи, такі як гуманізм, індивідуальний підхід до учня, активне навчання, але при цьому використовувати сучасні інструменти для підвищення ефективності навчального процесу. Наприклад, інтерактивні методи навчання, такі як використання цифрових платформ, онлайн-курсів, симуляцій і віртуальних лабораторій, дозволяють створювати більш гнучкі, доступні та ефективні форми навчання.

Водночас, впровадження новітніх технологій не повинно призводити до відмови від традиційних педагогічних методів, таких як безпосередня комунікація між викладачем та студентом, обговорення тем, створення колективних проєктів. Це вимагає від педагогів вміння поєднувати технології з традиційними методами, забезпечуючи оптимальний баланс між різними підходами до навчання.

Роль міжнародного співробітництва у розвитку педагогічної науки в умовах цифрової трансформації. У процесі глобалізації та цифровізації важливу роль у розвитку педагогічної науки відіграє міжнародне співробітництво. Воно сприяє обміну досвідом, інтеграції найкращих освітніх практик та досліджень, а також допомагає формувати глобальні стандарти освіти. Міжнародні організації, такі як ЮНЕСКО, Європейський Союз, Світовий банк, активно підтримують освітні програми, спрямовані на розвиток інноваційних методик і технологій навчання, що можуть бути адаптовані до різних країн і культур.

Міжнародне співробітництво також дозволяє розвивати спільні проекти між університетами, науковими установами та освітніми організаціями, що дозволяє створювати універсальні освітні моделі, які враховують глобальні тенденції та національні особливості. У цьому контексті важливою є взаємодія між країнами, що дозволяє поєднати національні освітні стратегії з міжнародними освітніми стандартами, зберігаючи при цьому свою культурну та освітню ідентичність.

У сучасних умовах глобалізації та цифровізації освіти педагогічна наука стикається з новими викликами, що вимагають постійної адаптації та модернізації освітніх систем. Глобалізація освіти, розвиток новітніх технологій та міжнародне співробітництво створюють нові можливості для покращення якості освіти, підвищення мобільності студентів і викладачів. Проте ці процеси вимагають інтеграції традиційних педагогічних методик з новітніми технологіями та постійної модернізації освітніх програм. Педагогічна наука має бути готовою до швидких змін, щоб забезпечити високий рівень якості освіти в умовах цифрового та глобалізованого світу.

Висновки

Цифрова трансформація є ключовим чинником, що визначає розвиток педагогічної науки та освіти в сучасному світі. Процеси цифровізації не тільки змінюють саму природу навчального процесу, але й вимогливі до нових підходів у педагогіці, освітніх технологіях та наукових дослідженнях. Вплив цифрової трансформації на педагогіку проявляється в першу чергу в тому, як адаптуються традиційні методи навчання до умов, що диктуються швидким розвитком технологій. Водночас ця трансформація відкриває нові горизонти для розвитку освітніх систем, покращення доступу до знань і створення персоналізованих навчальних траєкторій. Розглянемо ключові аспекти, що визначають майбутнє педагогічної науки в умовах цифрової трансформації та глобалізації.

Загальний огляд впливу цифрової трансформації на педагогічну науку та освіту. Цифрова трансформація в освіті спричинила значні зміни в підходах до навчання, взаємодії між учителями та учнями, а також в організації самого освітнього процесу. Від традиційних форм навчання, орієнтованих на лекції та індивідуальні заняття, ми спостерігаємо перехід до інтерактивних, змішаних та онлайн-форм навчання, що активно використовують інформаційно-комунікаційні технології. Це дозволяє значно підвищити ефективність освіти,

зробити її доступнішою для широких верств населення та сприяє розвитку когнітивних і комунікаційних навичок студентів.

Використання цифрових платформ для організації навчання, онлайн-курсів, відеоуроків та віртуальних лабораторій значно розширює можливості навчання, створюючи нові формати і форми взаємодії. Крім того, цифрова трансформація сприяє розвитку персоналізованих траєкторій навчання, дозволяючи кожному студенту навчатися в темпі, який відповідає його здібностям та інтересам. Зміни торкнулися і самого змісту освіти – інтеграція цифрових технологій у навчальні програми дозволяє осучаснити знання, а також формує нові компетентності, зокрема, цифрову грамотність, яку необхідно розвивати у всіх учасників освітнього процесу.

Однак разом із цими позитивними змінами цифровізація освіти ставить перед педагогічною наукою нові виклики. Перш за все, йдеться про необхідність подолання цифрового розриву, забезпечення рівного доступу до новітніх технологій для всіх верств населення. Також важливими є питання етики та безпеки в цифровому просторі, а також підтримка педагогів у освоєнні нових технологій.

Основні виклики та можливості для подальшого розвитку освіти в умовах цифровізації. Цифровізація освіти відкриває численні можливості для підвищення її якості, доступності та ефективності. Створення персоналізованих траєкторій навчання, використання великих даних для аналізу успішності студентів, інтерактивні та змішані методи навчання – це лише деякі з переваг цифрової трансформації. Водночас існують суттєві виклики, зокрема, забезпечення рівного доступу до технологій для всіх учасників освітнього процесу, подолання нерівності між різними соціальними групами та регіонами, а також створення відповідної інфраструктури для підтримки цифрових ініціатив.

Одним із важливих аспектів є формування вчителів і викладачів, які б володіли необхідними цифровими компетенціями та вміннями інтегрувати новітні технології в навчальний процес. Потрібно створити умови для безперервного професійного розвитку педагогів, навчити їх ефективно використовувати цифрові інструменти для підтримки учнів у процесі навчання. Паралельно з цим важливо забезпечити розвиток цифрової грамотності серед учнів, що сприятиме їх готовності до життя в цифровому суспільстві та на ринку праці, який постійно трансформується.

Перспективи для педагогічних досліджень у контексті цифрової трансформації та глобалізації освіти. Цифрова трансформація є постійно змінюваним процесом, і педагогічна наука повинна активно реагувати на ці зміни, надаючи дослідникам нові можливості для наукової роботи. Вивчення впливу цифрових технологій на когнітивний розвиток учнів, аналіз ефективності нових методик навчання, дослідження впливу штучного інтелекту та великих даних на освітній процес – це ті напрями, які будуть визначати майбутні педагогічні дослідження. Інтеграція традиційних педагогічних методів з новими технологіями дає можливість створювати гібридні моделі навчання, що враховують специфіку різних культур, соціальних контекстів і навчальних середовищ.

Враховуючи глобалізацію та поширення міжнародних освітніх стандартів, педагогічна наука повинна орієнтуватися на розвиток міжкультурної компетентності та забезпечення інтеграції національних освітніх систем з глобальними освітніми трендами. Співпраця між міжнародними освітніми та науковими установами, інтеграція світових педагогічних досягнень в національні системи є важливим напрямом розвитку педагогічних досліджень. Водночас, в умовах швидких змін і технологічних інновацій, дослідження також повинні бути спрямовані на аналіз етичних та соціальних аспектів цифрової трансформації освіти, зокрема, на питання захисту особистих даних, етики використання штучного інтелекту в освіті та визначення його ролі в майбутньому освітньому середовищі.

Таким чином, цифрова трансформація є комплексним процесом, що кардинально змінює педагогічну науку і освіту в цілому. Вона не лише створює нові можливості для навчання та розвитку, але й ставить перед освітніми системами та наукою нові виклики. Проблеми цифрового розриву, необхідність забезпечення доступу до технологій, етичні питання та роль педагогів у новому цифровому середовищі є важливими аспектами, які потребують постійної уваги та розробки нових підходів. Перспективи педагогічних досліджень в умовах цифрової трансформації сприяють розвитку нових методик і концепцій навчання, що інтегрують цифрові технології в освітній процес і забезпечують високий рівень якості освіти для майбутніх поколінь.

Рекомендації для подальших досліджень

Цифровізація освіти та розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) створюють нові можливості та виклики для педагогічної науки. Враховуючи швидкі темпи технологічних змін, необхідно проводити

систематичні дослідження, що дозволяють адаптувати педагогічні практики та методики до умов цифрової трансформації. Сучасна педагогічна наука потребує нових концепцій, які враховують особливості цифрової епохи, використання штучного інтелекту, онлайн-освіти та інших інноваційних технологій. Ось кілька ключових напрямків для подальших досліджень у цій сфері.

Розробка нових методик і концепцій для адаптації педагогічної науки до вимог цифрової епохи. Перше і найбільш важливе завдання для подальших досліджень полягає у розробці нових педагогічних методик, що відповідають вимогам цифрової епохи. Традиційні підходи до навчання, засновані на лекційно-семінарській системі, потребують значного оновлення. Нові методики повинні враховувати інтерактивність, можливості персоналізації навчання, змішані моделі навчання, а також розвиток цифрової грамотності як важливого елементу сучасного освітнього процесу.

Одним із напрямків є розвиток адаптивних методик, які враховують індивідуальні особливості учнів. Це означає розробку таких педагогічних стратегій, які дозволяють учням навчатися в їхньому темпі, згідно з їхніми здібностями та інтересами, використовуючи інструменти, що дозволяють надавати персоналізовані завдання та оцінки. Педагогічна наука має також розробити концепції для інтеграції технологій у різні етапи навчання: від базових навичок до складних когнітивних стратегій.

Значення мають і нові підходи до організації навчальних закладів, які повинні стати не лише академічними установами, а й центрами інновацій, де активне використання цифрових технологій є природним і невід'ємним процесом.

Поглиблене вивчення впливу ІКТ та штучного інтелекту на педагогічний процес і розвиток навчальних систем. Використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та штучного інтелекту (ШІ) в освіті відкриває нові можливості для педагогічного процесу, але також вимагає ретельного вивчення їхнього впливу на навчальні системи. Важливо дослідити, як ІКТ сприяють розвитку когнітивних здібностей учнів, які форми співпраці між студентами та викладачами є найбільш ефективними при використанні цифрових платформ, а також які зміни відбуваються в освітніх стандартах унаслідок використання нових технологій.

Штучний інтелект, зокрема, відкриває нові горизонти для персоналізації навчання. Дослідження щодо того, як ШІ може допомогти адаптувати навчальні траєкторії та моніторинг успішності учнів, є надзвичайно важливими для

майбутнього освітніх систем. Це також включає вивчення можливостей застосування алгоритмів для визначення рівня засвоєння матеріалу, а також для оцінювання та коригування освітніх практик, що в результаті дозволяє створювати більш гнучкі та ефективні навчальні середовища.

Особливої уваги потребує вивчення впливу ІКТ на різні соціальні групи, зокрема на учнів з особливими потребами. Використання технологій у цьому контексті може значно підвищити доступність та рівень освіти, що вимагає окремих наукових досліджень, спрямованих на пошук ефективних технологічних рішень.

Дослідження етичних аспектів цифровізації освіти. Цифровізація освіти несе за собою не тільки технологічні, але й етичні виклики. Важливо проводити дослідження, спрямовані на розробку етичних стандартів і норм для застосування нових технологій у педагогічному процесі. Зокрема, необхідно вирішити питання захисту особистих даних учнів та забезпечення конфіденційності інформації. Відкрите використання цифрових платформ і інтеграція технологій, таких як штучний інтелект, ставить питання про безпеку даних та ризики маніпулювання інформацією, що потребує регулювання та розробки спеціальних політик безпеки.

Паралельно з цим важливо дослідити і соціальні аспекти цифровізації: як вона впливає на соціальну нерівність в освіті, зокрема на доступ до технологій для різних категорій учнів. Проблема цифрового розриву стає дедалі більш актуальною, і важливо розробити рекомендації, спрямовані на забезпечення рівного доступу до цифрових технологій для всіх учнів, незалежно від їхнього соціального статусу, географічного розташування чи економічних можливостей.

Крім того, необхідно вивчати вплив технологій на педагогічну етику та моральні аспекти взаємодії між учнями та вчителями в онлайн-середовищі. Сюди входять питання етики використання цифрових інструментів для оцінки учнів, а також визначення ролі педагогів у створенні етичного та безпечного навчального простору.

Рекомендації для забезпечення рівного доступу до технологій для всіх учнів. Забезпечення рівного доступу до технологій є необхідною умовою для успішної цифровізації освіти. Для цього важливо проводити дослідження, спрямовані на вирішення проблеми цифрового розриву між різними соціальними групами. Одним із шляхів є розвиток програм підтримки для

регіонів, де доступ до технологій обмежений, а також підтримка школярів і студентів, які мають обмежений доступ до цифрових ресурсів.

Загалом, ключовим завданням є створення моделей, що забезпечують рівний доступ до навчання за допомогою цифрових інструментів і платформ. Це включає в себе розвиток інфраструктури, надання учням необхідних гаджетів та пристроїв, а також розробку відповідних освітніх програм, які допомагають подолати бар'єри в доступі до технологій.

Подальші дослідження в галузі цифрової трансформації освіти є необхідним кроком для забезпечення ефективного впровадження новітніх технологій у педагогічний процес. Розробка нових методик і концепцій, поглиблене вивчення впливу ІКТ та штучного інтелекту на навчання, дослідження етичних аспектів і забезпечення рівного доступу до технологій мають стати пріоритетними напрямками наукових досліджень, що сприятимуть оптимізації освітніх процесів та підготовці майбутніх поколінь до життя в цифровому суспільстві.

Практичні завдання

1. Дослідіть вплив цифрової трансформації на сучасну освіту, аналізуючи позитивні та негативні аспекти.
2. Підготуйте план інтеграції цифрових інструментів для проведення онлайн-заняття.
3. Проведіть аналіз ефективності застосування цифрових технологій у викладанні, розглядаючи переваги і недоліки.
4. Розробіть рекомендації для викладачів щодо підвищення цифрової грамотності.
5. Виконайте аналіз та представте презентацію з проблеми цифрового розриву в освіті.

Творчі завдання

1. Створіть проект на тему «Цифрові технології у класі», де опишіть, як можна використовувати інтерактивні платформи.
2. Підготуйте сценарій проведення онлайн-уроку з використанням віртуальних лабораторій.
3. Напишіть есе на тему: «Майбутнє освіти в епоху цифрової трансформації».

Проблемні та евристичні запитання

1. Які основні виклики постають перед педагогічною наукою в умовах цифрової трансформації?

2. Як цифрові технології можуть сприяти розвитку критичного мислення у студентів?
3. Чи є можливість зберегти традиційні цінності освіти в умовах цифрової трансформації?
4. Як подолати цифровий розрив серед учнів з різних соціальних груп?
5. Які ризики та етичні аспекти виникають при впровадженні штучного інтелекту у навчальний процес?

Питання для самоперевірки

1. Що таке цифрова грамотність, і чому вона важлива для сучасного викладача?
2. Які основні виклики несе цифрова трансформація для педагогів?
3. У чому полягає роль інтерактивного навчання у цифрову епоху?
4. Як можна підвищити ефективність навчання за допомогою цифрових технологій?
5. Які етичні питання виникають при використанні великих даних у навчальному процесі?

Завдання для самостійної роботи

1. Підготуйте доповідь про новітні технології та їх вплив на освітній процес в умовах цифровізації.
2. Проведіть дослідження на тему «Цифрова грамотність як новий стандарт для викладачів» і підготуйте реферат.
3. Розробіть план інтеграції персоналізованого навчання в цифровому форматі для конкретного предмету.
4. Підготуйте аналітичний звіт про проблеми і перспективи використання штучного інтелекту в освіті.

Література

1. Акімова О. В., Сапогов М. В., Гапчук Я. А. Середовищний підхід у сучасних міждисциплінарних дослідженнях з цифровізації освіти. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 46. 2022. С.234-238. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/46.47>.
2. Акімова О. В., Опушко Н. Р. Цифрове освітнє середовище дуального навчання: досвід німецьких університетів. *Освіта для цифрової трансформації суспільства / Edukacja dla cyfrowej transformacji społeczeństwa / Education for digital transformation of society : монографія*. У 2 т. Т. 2 ; за наук.

ред. В. Кременя, Н. Ничкало, Л. Лук'янової, Н. Лазаренко. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2024. С. 420-432. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742499/>.

3. Акімова О. В., Сапогов М. В., Гапчук Я. А. Лінгвокультурна компетентність майбутніх учителів як педагогічна проблема у період цифрової трансформації вищої освіти. *Наукові інновації та передові технології*. No 7(35). 2024. С. 778-788. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-7\(35\)-778-787](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-7(35)-778-787).

4. Akimova O. V., Sapohov M. V., Napchuk Y. A., Salii R. V. E-learning as a global pedagogical problem. *«Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)»: журнал*. № 9(43) 2024. С. 13-22. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-9\(43\)-13-22](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-9(43)-13-22).

5. Гуревич Р., Коношевський Л., Опущко Н. Цифровізація освіти сучасного суспільства: проблеми, досвід, перспективи. *Освітологічний дискурс*. № 3-4(38-39), 2022. С. 22-46.

6. Кабінет Міністрів України. Розпорядження від 2 грудня 2020 р. № 1556-р «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>.

7. Коломієць А. М., Кушнір О. І. Використання штучного інтелекту в освітній та науковій діяльності: можливості та виклики. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2023. Випуск 70. С. 45-55.

8. Сапогов М. В. Формування професійної компетентності магістрантів засобами SMART-технологій: монографія. Вінниця : ТОВ «Твори», 2021. 271 с.

ТЕМА 8. КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ТА ЙОГО ФОРМУВАННЯ У СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

Актуальність теми розвитку критичного мислення в сучасній освіті обумовлена безперервними змінами, що відбуваються в глобалізованому суспільстві. Сучасний освітній процес орієнтований на підготовку студентів не лише до засвоєння знань, а й до здатності активно застосовувати ці знання в різноманітних, часто нестандартних, ситуаціях. З огляду на швидкий розвиток інформаційних технологій та великі обсяги доступної інформації, виникає необхідність у формуванні в учнів та студентів умінь ефективно аналізувати, оцінювати та застосовувати інформацію, а також приймати обґрунтовані рішення в умовах невизначеності. Саме в цьому контексті критичне мислення стає важливим елементом освіти XXI століття, допомагаючи формувати не тільки професіоналів, але й соціально активних громадян, здатних до самостійного розв'язання проблем.

Роль критичного мислення як однієї з ключових компетентностей XXI століття. У світі, що змінюється швидкими темпами, критичне мислення є однією з ключових компетентностей, необхідних для успішної адаптації до змін. Враховуючи глобалізацію, розвиток технологій та виклики цифрового світу, роль критичного мислення в освіті стає надзвичайно важливою. Оскільки інформація стала доступною на відстані одного кліка, зростає необхідність в умінні орієнтуватися серед великої кількості джерел та різноманітної інформації, оцінювати її достовірність та застосовувати в різних контекстах. Критичне мислення є основою для ефективного вирішення складних завдань, прийняття рішень, а також для розвитку етичного ставлення до інформації. Здатність самостійно формулювати думки, аргументувати їх, аналізувати різні точки зору та приймати обґрунтовані рішення є незамінною в умовах сучасного професійного середовища та швидких соціальних змін.

З огляду на це, критичне мислення є не лише основою для розвитку інтелектуальних здібностей, але й важливим компонентом виховання людей, здатних до самостійного життя, обґрунтованого аналізу ситуацій та ефективної комунікації в суспільстві. Розвиток цієї компетентності є необхідним для ефективного функціонування особистості в сучасному світі, що вимагає постійної адаптації, розв'язання нових проблем і застосування нестандартних рішень у різних сферах діяльності.

Визначення основних термінів і понять. Для кращого розуміння значення критичного мислення у навчальному процесі необхідно окреслити кілька ключових термінів. Перш за все, важливо визначити, що таке *критичне мислення*. Це складний когнітивний процес, що включає аналіз, оцінку та синтез інформації з метою прийняття обґрунтованих рішень і вирішення проблем. Критичне мислення передбачає не лише здатність до аналізу фактичних даних, але й уміння ставити запитання, оцінювати різні точки зору, формулювати аргументи та робити висновки, що є основою для конструктивної дискусії та прийняття рішень.

Другим важливим поняттям є *компетентності*. Відповідно до сучасних вимог до освіти, компетентність розглядається як здатність людини ефективно діяти в різних ситуаціях. Це не лише знання і навички, але й вміння їх застосовувати в реальних умовах. Критичне мислення є однією з основних компетентностей, що визначає здатність учнів та студентів вирішувати складні завдання, адаптуватися до змінюваних умов і проявляти ініціативу в навчальному та професійному середовищі.

Третім важливим поняттям є *освіта XXI століття*. Вона характеризується інноваційними підходами до навчання, інтеграцією цифрових технологій, розвитку ключових компетентностей і підготовкою студентів до життя в умовах постійно змінюваного світу. Освіта XXI століття ставить акцент на розвиток не лише інтелектуальних, а й соціальних, емоційних, культурних і практичних навичок, які дозволяють людині бути успішною в умовах глобалізації, технологічних змін та соціальних трансформацій.

Отже, критичне мислення є невід'ємною складовою сучасної освіти, що дозволяє підготувати студентів до самостійного мислення, адаптації до змінюваного світу та ефективного вирішення проблем, що постають перед ними в різних аспектах життя. Враховуючи цей контекст, розвиток критичного мислення стає основною метою освітніх програм та методик навчання, сприяючи формуванню компетентних, самостійних та відповідальних громадян сучасного суспільства.

Критичне мислення як ключова компетентність XXI століття

У сучасному світі, що швидко змінюється під впливом глобалізації, інформаційних технологій та соціальних трансформацій, критичне мислення стає однією з найважливіших компетентностей для успішного функціонування в суспільстві. Здатність до аналізу, синтезу, оцінки та аргументації інформації є

необхідною умовою для вирішення складних задач, прийняття обґрунтованих рішень і активної участі в суспільному житті. У XXI столітті, коли обсяги доступної інформації постійно зростають, критичне мислення набуває особливої ваги, оскільки воно дозволяє ефективно взаємодіяти з інформаційними потоками, уникати маніпуляцій та приймати самостійні й обґрунтовані рішення.

Визначення критичного мислення та його основні характеристики. Критичне мислення можна визначити як інтелектуальний процес, що включає вміння об'єктивно оцінювати інформацію, розглядати її з різних точок зору, робити обґрунтовані висновки та приймати ефективні рішення. Це не просто здатність приймати інформацію на віру, а процес, який передбачає активне осмислення та перевірку даних, пошук альтернативних поглядів і аргументоване прийняття рішень. Розглянемо основні компоненти критичного мислення.

Аналіз. Аналіз є першим етапом критичного мислення, що передбачає здатність розглядати інформацію з різних точок зору, ретельно оцінювати її достовірність, значення та зв'язки з іншими аспектами. Це вміння виділяти основні елементи проблеми, порівнювати різні варіанти і приймати рішення на основі детального вивчення всіх деталей. Зокрема, аналіз допомагає виявити суперечності, піддати сумніву непідтверджену інформацію, зрозуміти контекст і розкрити приховані фактори, що можуть вплинути на результат.

Синтез. Синтез – це процес комбінування окремих частин інформації для створення нових концепцій, ідей чи підходів. Синтезування дозволяє об'єднувати різноманітні джерела знань і застосовувати їх для вирішення нових або складних проблем. Завдяки синтезу можна створювати інноваційні рішення, поєднуючи теоретичні знання з практичним досвідом, а також виробляти нові стратегії для досягнення конкретних цілей.

Оцінка інформації. Оцінка є важливою складовою критичного мислення, оскільки вимагає вміння визначати релевантність, точність і достовірність інформації. Це означає здатність відрізняти факти від думок, відбирати джерела, що мають наукову або практичну цінність, і оцінювати їх за критеріями надійності та значущості. Оцінка включає в себе і вміння розпізнавати маніпуляції, упередженість або недостовірні дані, що є особливо важливим в умовах сучасної медіа-середовища.

Аргументація. Аргументація полягає в здатності логічно обґрунтувати свої думки, ідеї або рішення. Це передбачає не лише наявність правильних

фактів, а й уміння побудувати зв'язну, логічну і переконливу аргументацію для підтримки власної позиції. Аргументація дозволяє не тільки переконати інших, але й самостійно приймати обґрунтовані рішення, засновані на аналізі фактів і різних точок зору.

Зв'язок критичного мислення з іншими ключовими компетентностями. Критичне мислення тісно пов'язане з іншими ключовими компетентностями XXI століття, серед яких медіаграмотність, цифрова грамотність та соціальна відповідальність.

Медіаграмотність. У світі, насиченому інформацією, критичне мислення і медіаграмотність йдуть рука об руку. Медіаграмотність включає в себе здатність розуміти, аналізувати і оцінювати медіа-контент, що впливає на суспільні погляди та індивідуальні переконання. Уміння критично мислити дозволяє людям не лише розпізнавати фальшиву або маніпулятивну інформацію, але й активно взаємодіяти з медіа-середовищем, приймаючи обґрунтовані рішення щодо того, яким інформаційним ресурсам варто довіряти.

Цифрова грамотність. Цифрова грамотність є ще однією важливою складовою сучасної освіти, і критичне мислення є невід'ємною частиною цієї компетентності. Сучасний студент повинен уміти працювати з великими обсягами інформації, оцінювати її достовірність, знаходити необхідні ресурси в Інтернеті, а також бути здатним до етичного використання цифрових технологій. Критичне мислення допомагає розпізнавати небезпечні або неперевірені джерела в онлайн-середовищі та формувати здатність до обґрунтованого вибору в умовах цифрових технологій.

Соціальна відповідальність. Критичне мислення також має важливий зв'язок із соціальною відповідальністю. Особи, які володіють критичним мисленням, здатні не тільки вирішувати особисті або професійні проблеми, а й брати активну участь у вирішенні глобальних соціальних, політичних і економічних питань. Вони можуть оцінювати соціальні явища з різних точок зору, виявляти проблеми, що потребують уваги, і пропонувати альтернативи для прийняття ефективних рішень у суспільстві.

Таким чином, критичне мислення є важливою складовою компетентності XXI століття, яка охоплює низку когнітивних навичок, таких як аналіз, синтез, оцінка інформації та аргументація. Це не лише інтелектуальна здатність, але й необхідність для активної участі в сучасному інформаційному середовищі. Критичне мислення інтегрується з іншими важливими компетентностями, такими як медіаграмотність, цифрова грамотність і соціальна відповідальність,

що робить його необхідним інструментом для ефективного навчання, прийняття рішень і активної громадянської позиції в умовах постійних змін.

Значення критичного мислення для підготовки фахівців

У сучасному світі, де професійні вимоги змінюються з неймовірною швидкістю під впливом технологічних, економічних та соціальних трансформацій, критичне мислення стало одним з основних елементів, що визначає ефективність професійної підготовки. В умовах високої конкурентоспроможності на ринку праці, здатність до самостійного аналізу ситуацій, оцінки інформації, прийняття обґрунтованих рішень є важливими складовими професійної компетентності. Критичне мислення, в свою чергу, стало необхідною умовою для успішної кар'єри, оскільки воно дозволяє фахівцям орієнтуватися у складних ситуаціях, передбачати наслідки своїх рішень і адаптуватися до змінюваних умов роботи.

Критичне мислення як важлива складова професійної підготовки. Сучасна професійна підготовка не обмежується лише передачею технічних знань та навичок. Вона вимагає від майбутніх фахівців не лише здатності до виконання стандартних завдань, але й уміння швидко реагувати на нові виклики, адаптуватися до змін та приймати обґрунтовані рішення в умовах невизначеності. Критичне мислення як складова навчального процесу дозволяє формувати такі навички, які необхідні для успішного функціонування на будь-якому етапі професійної діяльності.

Підготовка фахівців, здатних до критичного мислення, забезпечує не лише освоєння специфічних знань, але й розвиток здатності до глибокого осмислення та аналізу інформації. Наприклад, в умовах швидкої зміни технологій і стратегій управління, критичне мислення дозволяє професіоналам не лише ефективно використовувати отриману інформацію, але й виявляти нові шляхи для її застосування, приймати раціональні рішення, що відповідають вимогам часу.

Роль критичного мислення в здатності фахівця до самостійного прийняття рішень. Ключовою характеристикою сучасного фахівця є здатність до самостійного прийняття рішень. З розвитком глобалізації та інтернаціоналізації професійних практик, все більше фахівців стикаються з необхідністю приймати важливі рішення у ситуаціях, коли відсутні чіткі інструкції або нормативи. У таких випадках критичне мислення виступає як

важливий інструмент для ухвалення рішень на основі детального аналізу та оцінки доступної інформації.

Критичне мислення дозволяє фахівцю систематично підходити до вирішення проблем, розглядати різні варіанти дій, оцінювати їх переваги та ризики, а також передбачати можливі наслідки. Здатність до аргументації та логічного обґрунтування своїх рішень є необхідною умовою для того, щоб ці рішення були прийняті не лише фахово, але й етично, враховуючи всі фактори, що можуть вплинути на результат.

Критичне мислення як фактор адаптації до постійно змінюваного професійного середовища. Сучасний професійний ландшафт характеризується постійними змінами. Це стосується як технологій, так і стратегій управління, соціальних умов і вимог ринку праці. У такому середовищі фахівець, який не здатен адаптуватися до нових реалій, ризикує втратити конкурентоспроможність. Критичне мислення є важливим фактором адаптації, оскільки воно дозволяє розглядати зміни не як загрозу, а як можливість для професійного зростання.

Фахівці, які володіють навичками критичного мислення, здатні оцінювати нові можливості та швидко реагувати на зміни, сприяючи не тільки адаптації до нових умов, але й ініціативному впровадженню інновацій. Критичне мислення дає можливість виявляти недоліки в існуючих системах, пропонувати альтернативні рішення і розробляти стратегії для забезпечення сталого розвитку в умовах постійних змін.

Розвиток навичок оцінки ризиків і прийняття етичних рішень у контексті глобальних змін. Одним з важливих аспектів професійної діяльності є здатність оцінювати ризики та наслідки своїх рішень. В умовах глобалізації, економічних криз та технологічних змін фахівцям часто доводиться приймати рішення, які мають довгострокові наслідки. У таких ситуаціях критичне мислення допомагає визначити й оцінити потенційні ризики, а також приймати етичні рішення, що відповідають не лише професійним вимогам, а й загальним моральним принципам.

Оцінка ризиків передбачає здатність передбачити можливі негативні наслідки, а також знайти шляхи їх мінімізації. Водночас, етичне прийняття рішень у контексті глобальних змін передбачає не тільки врахування економічних та технологічних факторів, але й соціальних, екологічних та культурних аспектів, що особливо важливо в умовах глобалізації та розвитку технологій штучного інтелекту, біоетики, екологічних ініціатив.

Усвідомлення етичних вимог щодо професійних рішень, як і необхідність врахування соціальних наслідків своїх дій, вимагає від фахівця наявності високого рівня критичного мислення, що дозволяє не лише оцінювати потенційні результати своїх рішень, але й вибудовувати аргументацію, що забезпечує справедливість і відповідальність.

Критичне мислення є важливою складовою сучасної професійної підготовки, оскільки дозволяє фахівцям не лише володіти спеціалізованими знаннями, а й адаптуватися до змінюваного професійного середовища, приймати самостійні й обґрунтовані рішення, оцінювати ризики та наслідки своїх дій. Розвиток критичного мислення є необхідною умовою для того, щоб професіонали могли ефективно реагувати на нові виклики, приймати етичні рішення та брати відповідальність за наслідки своїх дій у глобалізованому і постійно змінюваному світі.

Основні шляхи розвитку критичного мислення

Критичне мислення є важливим компонентом, який забезпечує успіх у навчанні та професійній діяльності. Для розвитку цієї компетентності в освітньому процесі необхідно використовувати різноманітні методи та підходи, які стимулюють учнів до активного аналізу, оцінки інформації, формулювання обґрунтованих висновків та прийняття рішень. Серед найбільш ефективних методів розвитку критичного мислення виділяються проблемне навчання, використання кейсів, дискусії та дебати, рольові ігри, а також розвиток уміння ставити питання. Кожен з цих підходів має свою специфіку та сприяє розвитку різних аспектів критичного мислення.

Проблемне навчання. Проблемне навчання є однією з основних методик для розвитку критичного мислення, оскільки воно стимулює учнів до активного пошуку рішень на основі аналізу проблемних ситуацій.

Визначення та застосування проблемно-орієнтованих завдань. Проблемно-орієнтовані завдання – це навчальні завдання, що вимагають від учнів самостійного визначення проблеми, пошуку необхідної інформації та формулювання рішень. Вони допомагають розвивати аналітичні та синтетичні навички, оскільки передбачають застосування знань з різних галузей для вирішення комплексних питань. Наприклад, у контексті вивчення соціальних наук чи економіки проблемні завдання можуть включати аналіз економічних криз, розробку моделей управління або пошук рішень для покращення соціальних процесів.

Практичне використання проблемних ситуацій. Застосування проблемних ситуацій в навчанні дозволяє учням розвивати свої навички самостійно шукати рішення для реальних або імітованих життєвих ситуацій. Проблемне навчання сприяє розвитку вміння аналізувати наявні дані, створювати можливі варіанти рішень, співвідносити їх із заданими умовами та робити обґрунтований вибір. Цей підхід також розвиває вміння синтезувати знання з різних джерел і застосовувати їх до нових контекстів.

Використання кейсів. Метод кейсів є потужним інструментом для розвитку критичного мислення, оскільки він базується на аналізі реальних або змодельованих ситуацій, що потребують прийняття рішень на основі аналізу фактів, логіки та стратегічних цілей.

Кейс-метод як інструмент для розвитку критичного мислення. Кейс-метод полягає в аналізі реальних ситуацій з певної професійної сфери, таких як бізнес, право, медицина тощо, де учні повинні не лише оцінити наявну інформацію, але й запропонувати рішення проблеми, опираючись на свої знання та досвід. Використання цього методу стимулює учнів до глибокого аналізу, а також до розвитку навичок аргументації та прийняття складних рішень у невизначених умовах.

Створення навчальних кейсів. Створення навчальних кейсів передбачає розробку ситуацій, які максимально наближають учнів до реальних професійних умов. Вони сприяють розвитку навичок вирішення складних ситуацій, де необхідно враховувати численні фактори та оцінювати ризики. Кейс-метод дозволяє учням не лише знаходити правильне рішення, але й обговорювати різні підходи до вирішення проблем, що допомагає розвивати творчі й аналітичні здібності.

Дискусії та дебати. Дискусії та дебати є ефективними інструментами для розвитку критичного мислення, оскільки вони сприяють розвитку аргументаційних, аналітичних та комунікаційних навичок, а також дозволяють учням навчитися слухати та аналізувати різні точки зору.

Роль дискусійних та дебатних заходів. Дискусії та дебати надають можливість учням висловлювати свої думки, аргументувати свою позицію та опонувати точкам зору інших учасників. Цей процес дозволяє не лише розвивати вміння формулювати власні ідеї, але й навчитися логічно оцінювати позиції співрозмовників. Дебати вимагають не лише знань, але й уміння реагувати на швидко змінювані ситуації, адаптувати свої аргументи до нових фактичних даних.

Техніки організації дискусій. Одним із ключових аспектів організації дискусії є забезпечення балансу між вільним вираженням думок та об'єктивною оцінкою аргументів. Вчитель або фасилітатор повинен допомогти організувати дискусію таким чином, щоб кожен учасник мав можливість висловити свою точку зору і аргументувати її, що допомагає формувати критичний підхід до розглянутих ідей.

Рольові ігри. Рольові ігри є потужним методом, що дозволяє учням розвивати здатність до оцінки різних перспектив і прийняття рішень в умовах інтерактивного навчання.

Використання рольових ігор для розвитку вміння бачити різні перспективи. У рольових іграх учні займають різні позиції або ролі, що дозволяє їм поглянути на ситуацію з різних точок зору. Це не лише допомагає розвивати здатність до аналізу, але й дозволяє розширювати горизонти сприйняття, що є важливим для розвитку критичного мислення. У процесі рольових ігор учні мають можливість зрозуміти та врахувати думки інших учасників, розвиваючи навички емпатії та уважності.

Інтерактивні методи навчання для формування навичок прийняття рішень. Інтерактивні методи навчання, до яких відносяться рольові ігри, дозволяють учням працювати над реальними проблемами у групах, приймаючи спільні рішення. Цей підхід активно формує навички командної роботи, прийняття рішень у групі та аналізу різних варіантів дій.

Розвиток уміння ставити питання. Один з найбільш важливих аспектів критичного мислення – це вміння ставити питання. Це дозволяє учням не лише глибше розуміти предмет, але й активно аналізувати нову інформацію.

Як формулювання правильних питань сприяє розвитку критичного мислення. Правильне формулювання питань стимулює учнів до глибокого осмислення інформації. Навчання ставити питання, яке спрямоване на аналіз і оцінку даних, дозволяє формувати у здобувачів освіти більш глибоке та критичне ставлення до процесу навчання.

Роль питань у самостійній навчальній діяльності та в груповій роботі. У самостійній навчальній діяльності вміння ставити питання допомагає учням самостійно розв'язувати завдання, а в груповій роботі – створювати умови для колективного пошуку рішень. Питання можуть допомогти з'ясувати, які аспекти потребують додаткової уваги, а які вже є достатньо зрозумілими, тим самим сприяючи розвитку критичного мислення.

Методи та підходи до розвитку критичного мислення, такі як проблемне навчання, використання кейсів, дискусії, рольові ігри та розвиток уміння ставити питання, є важливими інструментами, які сприяють формуванню компетентних, критично мислячих фахівців. Використання цих методів не лише покращує аналітичні та комунікаційні навички учнів, але й дозволяє їм бути готовими до прийняття обґрунтованих рішень у складних ситуаціях.

Інтеграція критичного мислення в навчальні програми

У контексті сучасної освіти критичне мислення вважається однією з найбільш важливих компетентностей для підготовки студентів до професійного та особистісного розвитку. Включення критичного мислення в навчальні програми освітніх закладів дозволяє студентам не лише засвоювати знання, але й активно розвивати здатність до аналізу, синтезу, оцінки та аргументації, що є ключовим для їхньої здатності адаптуватися до швидко змінюваного світу. Важливість інтеграції цієї компетентності у навчальний процес обумовлена її універсальністю, оскільки критичне мислення є необхідним у кожній дисципліні, незалежно від її специфіки.

Місце критичного мислення в навчальних програмах сучасних освітніх закладів. У сучасних освітніх програмах критичне мислення займає важливе місце як базова компетентність для успішної адаптації студентів до професійного середовища. Однак, для того щоб це стало реальністю, необхідно визначити, як саме цей компонент інтегрується в різні навчальні дисципліни. Педагогічні інститути повинні враховувати потребу в розвитку цієї компетентності на всіх етапах навчального процесу – від початкової освіти до магістратури та аспірантури.

У багатьох сучасних навчальних програмах критичне мислення включається як окремий модуль або компонент у навчання з певних дисциплін, таких як філософія, соціальні науки, етика, право, економіка, природничі науки тощо. Водночас важливо, щоб підхід до розвитку цієї компетентності не обмежувався лише конкретними дисциплінами, а інтегрувався в усі сфери навчання, сприяючи формуванню загального критичного підходу до обробки інформації.

Завданням педагогічної науки є розробка методичних підходів, що дозволяють ефективно включати критичне мислення у навчальні програми, зокрема через вдосконалення навчальних планів та матеріалів, створення

міждисциплінарних курсів, у яких студенти могли б працювати над проблемами з різних точок зору.

Формування стратегій для інтеграції критичного мислення в різні дисципліни. Інтеграція критичного мислення в різні дисципліни потребує створення стратегій, які б враховували особливості кожної галузі знань. У класичних гуманітарних та соціальних науках роль критичного мислення зосереджена на розвитку умінь аналізувати тексти, аргументувати, розв'язувати моральні та етичні проблеми. Однак у природничих та технічних науках акцент може ставитися на здатність критично оцінювати експериментальні дані, оцінювати достовірність інформації, а також на вміння застосовувати отримані знання в різних контекстах.

Стратегії для інтеграції критичного мислення в різні дисципліни мають базуватися на кількох ключових аспектах:

Адаптація методик навчання: для кожної дисципліни необхідно розробити конкретні стратегії для розвитку критичного мислення, орієнтуючись на специфіку предмету. Наприклад, в математичних дисциплінах це може бути розвиток вміння працювати з абстрактними поняттями та логічними доказами, а в історії – вміння аналізувати джерела та визначати їх контекст.

Проектне навчання: впровадження проектів, що вимагають глибокого аналізу, синтезу та оцінки різних джерел інформації, допомагає студентам застосовувати критичне мислення на практиці.

Інтерактивні методи: використання методів, що стимулюють студентів до активної участі в обговореннях та колективному вирішенні проблем, дозволяє розвивати критичне мислення через взаємодію з іншими учасниками навчального процесу.

Однією з ключових стратегій є також формування у студентів вміння працювати з різними джерелами інформації, оцінюючи їх достовірність, релевантність та ефективність, що є важливим для розвитку їхньої здатності до самостійного прийняття рішень.

Використання критичного мислення як частини міждисциплінарного підходу в навчанні. Міждисциплінарний підхід до навчання є важливим напрямом для розвитку критичного мислення. Він передбачає об'єднання знань і навичок з різних дисциплін для розв'язання складних, комплексних проблем, які не можуть бути вирішені в межах однієї галузі. Такий підхід сприяє

формуванню цілісного бачення світу, де критичне мислення виступає інструментом для обробки різних точок зору та оцінки комплексних ситуацій.

Використання міждисциплінарного підходу дозволяє студентам розвивати критичне мислення через аналіз проблем, що потребують знань з кількох дисциплін. Наприклад, у сфері екології можна вивчати питання сталого розвитку, де важливо поєднувати знання з економіки, біології, соціальних наук, що дозволяє студентам не тільки оцінювати проблеми з різних точок зору, а й знаходити рішення, що враховують різні аспекти.

Роль педагогів у сприянні розвитку критичного мислення у студентів. Важливою частиною процесу інтеграції критичного мислення в навчальні програми є роль педагогів. Вони не лише передають знання, а й створюють умови для розвитку критичних навичок у студентів. Це вимагає від викладачів певної готовності до нових методик навчання, а також необхідності розвивати у себе навички фасилітатора – помічника у розвитку критичного мислення у студентів.

Педагоги повинні створювати такі умови, де студенти не тільки засвоюють інформацію, але й мають змогу активно взаємодіяти з матеріалом, задавати питання, ставити під сумнів прийняті рішення і шукати нові можливості для розв'язання проблем. Це можливо через застосування активних методів навчання, таких як обговорення, дебати, проектні завдання, інтерактивні лекції та семінари.

Крім того, педагог має бути готовий підтримувати студентів у процесі розвитку критичного мислення, надавати їм зворотний зв'язок щодо їхніх аргументів і підходів до вирішення проблем. Важливо, щоб педагоги самі ставали моделями для своїх учнів у застосуванні критичного мислення, показуючи, як застосовувати аналіз, оцінку і синтез інформації.

Інтеграція критичного мислення в навчальні програми є ключовим етапом розвитку освіти, що дозволяє студентам не лише отримувати знання, а й застосовувати їх у реальних життєвих ситуаціях. Важливо, щоб цей процес охоплював усі дисципліни та був спрямований на формування вміння самостійно аналізувати інформацію, оцінювати різні точки зору та приймати обґрунтовані рішення. Педагоги відіграють ключову роль у цьому процесі, створюючи умови для розвитку критичного мислення та сприяючи глибшому освоєнню навчальних матеріалів.

Можливості оцінювання навичок критичного мислення у студентів

Оцінка навичок критичного мислення є складною, але важливою частиною навчального процесу, оскільки дає можливість виявити не лише рівень засвоєння студентами знань, а й їх здатність до глибокого аналізу, синтезу інформації, аргументації та прийняття обґрунтованих рішень. Урахування цих навичок у процесі оцінювання допомагає виявити, чи є студент здатним критично оцінювати інформацію, ставити під сумнів встановлені погляди і формулювати власні, а також застосовувати здобуті знання для розв'язання практичних проблем.

Існують різні підходи та методи оцінювання, які дають можливість виміряти рівень розвитку критичного мислення студентів у навчальному процесі. Оцінювання цієї компетентності є не лише частиною традиційної форми контролю знань, але й сприяє розвитку студентами аналітичного та аргументативного мислення, що є важливим для їхнього професійного та особистісного зростання.

Методи оцінювання: тести на аналітичне мислення, вправи на аргументацію, практичні завдання. Одним із основних методів оцінювання є тести, спрямовані на вимірювання рівня аналітичного мислення. Тести на аналітичне мислення дозволяють оцінити, наскільки студент здатен логічно обробляти інформацію, робити правильні висновки та виділяти ключові моменти з обсягу наданих даних. Такий тип тестів може містити завдання на аналіз причинно-наслідкових зв'язків, вибір найбільш відповідних рішень з кількох варіантів, або завдання, що вимагають критичної оцінки поданої інформації.

Іншим важливим методом є вправи на аргументацію. Вони дозволяють оцінити, як студент буде свої аргументи, як логічно й послідовно доводить свою точку зору, використовує факти та докази для підтримки своїх суджень. Вправи на аргументацію включають написання есе, доповідей або участь у дискусіях, де студенти повинні чітко висловлювати свої думки і вміння опонувати на підставі логічних і переконливих аргументів. Цей метод дає змогу оцінити не тільки знання студентів, а й їх здатність до рефлексії та аналізу.

Практичні завдання є ще одним ефективним способом оцінки навичок критичного мислення. Вони включають ситуації, де студенти мають застосовувати теоретичні знання до конкретних проблем, аналізувати ситуації та приймати рішення. Це можуть бути задачі, які змушують студентів шукати рішення в умовах обмеженої інформації або на основі суперечливих фактів, що

сприяє розвитку їх здатності до критичного мислення та ефективного вирішення проблем.

Оцінка здатності до синтезу та застосування теоретичних знань на практиці. Ключовою складовою критичного мислення є здатність до синтезу інформації – об'єднання різних ідей, концептів і даних для формування нових підходів або рішень. Оцінка цього аспекту критичного мислення здійснюється через завдання, які стимулюють студентів застосовувати набуті теоретичні знання в нових контекстах. Такі завдання можуть бути пов'язані з розв'язанням практичних проблем, що вимагають синтезу знань з різних дисциплін або галузей.

Одним із методів оцінки синтезу є проєктне навчання, яке передбачає створення студентами проєктів, де вони повинні поєднувати теоретичні знання з практичними навичками для вирішення комплексних завдань. Важливою частиною такого процесу є оцінка здатності студента об'єднувати різні аспекти проблеми та знаходити оптимальні рішення на основі глибокого аналізу.

Крім того, здатність до синтезу оцінюється через завдання, де студенти мають розв'язувати практичні ситуації, що вимагають від них комбінувати знання з різних областей для досягнення ефективних результатів. Це може включати аналіз та розв'язання кейсів, де потрібно врахувати кілька змінних і аспектів ситуації, що дозволяє студентам демонструвати свої навички синтезу.

Розробка критеріїв для вимірювання рівня критичного мислення студентів. Одним із важливих аспектів оцінювання є розробка чітких критеріїв для вимірювання рівня критичного мислення студентів. Оскільки критичне мислення є комплексною компетентністю, виміряти його можна через низку показників, таких як здатність до аналізу, синтезу, аргументації, оцінки інформації та прийняття обґрунтованих рішень.

Критерії для оцінки критичного мислення повинні бути чіткими та об'єктивними. Наприклад, критерії для оцінки аргументації можуть включати:

- логічність і послідовність висловлених думок;
- здатність використовувати доказову базу для підкріплення своїх тверджень;
- наявність альтернативних точок зору та уміння працювати з ними.

Крім того, критерії повинні охоплювати різні рівні розвитку критичного мислення: від базових навичок аналізу до здатності до самостійного прийняття складних рішень у нових ситуаціях.

Застосування альтернативних методів оцінювання (портфоліо, самооцінка, взаємооцінка). Окрім традиційних методів оцінювання, таких як тести та практичні завдання, альтернативні методи оцінки також набувають популярності. Одним з таких методів є портфоліо – зібрання робіт студента, яке демонструє процес розвитку його критичного мислення. Портфоліо дозволяє не тільки оцінити кінцевий результат, але й відслідковувати етапи навчання, які допомагають оцінити прогрес студента в розвитку цієї компетентності.

Самооцінка та взаємооцінка є іншими важливими методами оцінювання критичного мислення. Вони дають можливість студентам критично оцінити власні роботи та роботи однокурсників, що розвиває їх здатність до рефлексії та самоконтролю. Такий підхід сприяє більш глибокому розумінню матеріалу та розвитку самостійності в навчанні.

Самооцінка дозволяє студентам оцінити рівень власного критичного мислення, встановити слабкі та сильні сторони в процесі навчання, а взаємооцінка надає можливість отримати зворотний зв'язок від однокурсників, що також сприяє розвитку аналітичних та критичних навичок.

Оцінка навичок критичного мислення є важливим аспектом навчального процесу, що дозволяє студентам розвивати здатність до глибокого аналізу, синтезу та аргументації. Сучасні методи оцінювання, такі як тести, вправи на аргументацію, практичні завдання, а також альтернативні методи, зокрема портфоліо, самооцінка та взаємооцінка, дозволяють більш точно виміряти рівень розвитку критичного мислення у студентів. Оцінка цієї компетентності є важливим етапом у підготовці майбутніх фахівців, що сприяє їхній здатності до самостійного прийняття рішень, адаптації до змін і розв'язання складних проблем у професійному середовищі.

Підходи до формування критичного мислення у дітей різного віку

Формування критичного мислення є важливою складовою навчання на всіх етапах розвитку дитини, починаючи з раннього віку та до старших класів. Це компетентність, яка дозволяє особистості аналізувати, оцінювати і синтезувати інформацію, ставити питання, робити обґрунтовані висновки та приймати рішення. Критичне мислення відіграє ключову роль у розвитку пізнавальних і соціальних навичок, які є важливими не лише в навчанні, але й у повсякденному житті. Формування цієї здатності залежить від вікових особливостей дитини та специфіки навчальних предметів. Виходячи з цього,

можна виділити кілька етапів розвитку критичного мислення, починаючи з початкової школи і до старших класів.

Ранні етапи: критичне мислення у початковій школі. На ранніх етапах навчання, особливо в початковій школі, основним завданням є стимулювання розвитку пізнавальних здібностей дітей через гру та взаємодію. Критичне мислення в цей період не є цілеспрямованим навчанням традиційних аналітичних і аргументаційних навичок, а радше розвитком здатності ставити питання, шукати альтернативи та розв'язувати прості проблеми. Важливим елементом є те, що в цьому віці діти більше схильні до сприйняття інформації через емоційний досвід, тому інтеграція ігор, ситуаційних завдань та інтерактивних методик може бути дуже ефективною для розвитку критичного мислення.

Ігри, в тому числі рольові та конструкторські, сприяють розвитку уяви, а також здатності до гнучкого мислення. Завдяки грі діти навчаються вирішувати проблеми, розподіляти ролі, приймати рішення в умовах невизначеності та обмірковувати наслідки своїх дій. Наприклад, під час ігор на базі ситуаційних задач діти мають можливість обговорювати різні варіанти дій, оцінювати результати та вибирати оптимальні шляхи вирішення. Це сприяє розвитку їхнього вміння аналізувати ситуацію, співвідносити власні дії з наслідками та формувати основи для майбутнього глибокого критичного мислення.

Завдання на спостереження і дослідження навколишнього світу, запитання, що стимулюють здивування, і пропозиція альтернативних шляхів рішення допомагають дітям розвивати здатність до самостійного пошуку відповіді, а також до рефлексії своїх власних думок.

Середній шкільний рівень: формування аналітичних навичок через вивчення предметів гуманітарного циклу. На середньому шкільному рівні, коли учні набувають більш глибоких знань та розвивають абстрактне мислення, критичне мислення стає більш систематичним і цілеспрямованим. Формування аналітичних навичок через вивчення предметів гуманітарного циклу, таких як література, історія, соціальні науки, допомагає школярам розвивати здатність до аналізу, інтерпретації та оцінки різноманітних джерел інформації. Наприклад, під час вивчення літератури учні починають усвідомлювати багатозначність тексту, різні точки зору, внутрішні суперечності та вплив контексту на розуміння твору. Це вимагає від них не тільки розуміння прочитаного, а й вміння пояснити мотиви персонажів, оцінити їхні вчинки, сформулювати свою позицію щодо подій.

На уроках історії та соціальних наук учні опановують методи критичного аналізу історичних фактів, вивчення причинно-наслідкових зв'язків і взаємозв'язків між подіями. Вони вчать критично ставитись до джерел інформації, вивчають різні інтерпретації історичних подій та соціальних процесів, що сприяє розвитку здатності розглядати проблеми з різних точок зору.

Інтеграція різних навчальних дисциплін, що дозволяє робити зв'язки між історією, літературою, соціальними науками, природничими предметами, допомагає школярам усвідомити комплексність реального світу і навчитися застосовувати критичний підхід до різноманітних аспектів їхнього життя. Вони повинні мати змогу аналізувати аргументи, ставити питання, оцінювати достовірність джерел інформації.

Старші класи: розвиток здатності до комплексного аналізу через дослідження наукових тем, дебати, написання есе. На старшому шкільному рівні критичне мислення набуває більш комплексного характеру, адже учні мають можливість займатися глибоким аналізом наукових тем, дослідженням складних проблем, участю в дебатах і написанням есе. Дослідження наукових тем дозволяє учням глибше розуміти теоретичні концепти, їхнє застосування до реальних проблем і ситуацій. Це сприяє розвитку не лише аналітичних навичок, а й навичок синтезу та аргументації.

Дебати є ще одним важливим елементом, який допомагає старшокласникам розвивати здатність до критичного мислення. Вони повинні вивчати різні аспекти проблеми, ставити питання, знаходити аргументи та контраргументи, аналізувати ситуацію з різних точок зору та логічно обґрунтовувати свою позицію. Дебати формують вміння вести конструктивну дискусію, чітко висловлювати думки, а також приймати рішення на основі зібраних фактів.

Написання есе також є важливим завданням, яке сприяє розвитку критичного мислення. Учні повинні не тільки зібрати матеріал з різних джерел, а й організувати його, сформулювати власну точку зору та обґрунтувати її. Це дозволяє їм розвивати навички самостійного мислення, оцінки та синтезу інформації, а також аргументації своїх ідей.

Роль педагогів на різних етапах. Роль педагогів є ключовою на всіх етапах формування критичного мислення. Вчителі мають стати не лише носіями знань, але й рольовими моделями для своїх учнів, заохочуючи їх до самостійного аналізу, питань і обговорень. Педагог має підтримувати в учнів

інтелектуальну автономію, ставити запитання, що стимулюють роздуми, сприяти розвитку їхньої здатності до оцінки та аргументації.

У початковій школі роль педагога полягає в тому, щоб створити середовище, де дитина відчуває себе комфортно в процесі пошуку рішень та постановки запитань. Вчителі середніх шкіл мають навчити учнів аналізувати інформацію та оцінювати її з різних точок зору, заохочувати до самостійних досліджень і обговорень. Вчителі старших класів повинні стимулювати розвиток аргументативних навичок, участі в дебатах, сприяти формуванню у школярів здатності до самостійного прийняття рішень.

Таким чином, формування критичного мислення на всіх етапах навчання є важливою частиною підготовки учнів до дорослого життя, сприяючи їх здатності мислити самостійно, аналізувати і оцінювати інформацію, брати на себе відповідальність за свої рішення.

Роль педагогів у розвитку критичного мислення

Розвиток критичного мислення у студентів – це одна з головних цілей сучасної освіти. Однак для того, щоб критичне мислення стало не просто теоретичною метою, а реальною навичкою студентів, вчителі повинні відігравати активну роль у цьому процесі. Педагоги можуть сприяти розвитку критичного мислення не тільки через використання спеціальних методик і технік, але й завдяки своїй ролі фасилітаторів навчального процесу, які підтримують студентів у їхньому самостійному розвитку, навчають їх усвідомлено аналізувати інформацію та допомагають долати стереотипи і передсудки.

Педагог як фасилітатор: як вчителі можуть сприяти розвитку критичного мислення у студентів. Педагог, який працює над розвитком критичного мислення у студентів, повинен виконувати роль фасилітатора, тобто того, хто не нав'язує готові знання, а організовує навчальний процес так, щоб студенти могли самостійно приходити до власних висновків і обґрунтованих рішень. Такий підхід вимагає від педагога створення середовища, яке стимулює активність студентів, дає їм простір для аналізу та обговорення ідей, а також дозволяє перевіряти і коригувати власні переконання.

Фасилітатор надає студентам інструменти для формулювання запитань, оцінки інформації та вибору між різними варіантами рішень. Для цього педагог може використовувати різноманітні методи, такі як групові обговорення,

проектну діяльність, дослідження реальних ситуацій, дискусії, дебати. Вчитель в цьому контексті не просто передає знання, а й організовує процес їх освоєння, провокуючи студентів на самостійну розумову діяльність, на пошук відповідей і рішень.

Крім того, педагог як фасилітатор повинен демонструвати готовність слухати та підтримувати різноманітність точок зору, навіть якщо вони відрізняються від власної думки вчителя. Це створює атмосферу, в якій студенти почуваються впевнено і відкрито висловлюють свої погляди, що є важливим для розвитку критичного мислення.

Підготовка педагогів до ефективного використання методик для розвитку критичного мислення. Щоб бути ефективними фасилітаторами розвитку критичного мислення, педагоги повинні володіти певними методиками і підходами, що стимулюють аналітичне мислення студентів. Підготовка педагогів до використання таких методик є надзвичайно важливою, оскільки без належних знань і практичних навичок вчителі не зможуть належно організувати навчальний процес.

Педагоги повинні мати можливість освоїти різноманітні методи розвитку критичного мислення, серед яких проблемне навчання, кейс-метод, методи дебатів і дискусій, рольові ігри, проектна діяльність та інші активні форми навчання. Крім того, педагогам важливо навчитися використовувати ці методики в залежності від вікових та інтелектуальних особливостей студентів, а також від характеру навчального предмета.

Підготовка педагогів до використання цих методик повинна включати тренінги та курси підвищення кваліфікації, що зосереджені на навичках створення середовища для критичного мислення, організації діяльності студентів, а також на оцінюванні результатів розвитку критичного мислення у студентів. Це вимагає інтеграції педагогічних і психологічних знань, що дають змогу вчителю ефективно застосовувати відповідні підходи в процесі навчання.

Психологічні та педагогічні аспекти розвитку критичного мислення, допомога учням у подоланні стереотипів і передсудків. Розвиток критичного мислення є не тільки інтелектуальним процесом, але й психологічним. Учні, особливо на ранніх етапах навчання, можуть бути схильні до стереотипного сприйняття інформації, що є перешкодою для розвитку критичного мислення. Вони часто приймають факти або твердження без перевірки, довіряють авторитетам без їхнього критичного осмислення, і схильні до спрощення складних питань.

Роль педагога в цьому процесі полягає в тому, щоб допомогти студентам розпізнавати і подолати ці стереотипи, навчити їх ставити питання, досліджувати різні точки зору, проводити аналіз і обґрунтовано оцінювати інформацію. Для цього педагог має створювати умови для розвитку рефлексії – здатності студента аналізувати власні думки, переконання і переконливість інформації, яку він отримує.

Для подолання стереотипів педагог може використовувати різні педагогічні стратегії, зокрема роботу з контрприкладми, аналіз фальшивих або спрощених тверджень, обговорення суперечливих проблем. Це дозволяє студентам навчитися відкидати однозначні судження і бачити проблему з кількох перспектив, що є важливим етапом на шляху розвитку критичного мислення.

Виховання студентів як активних учасників навчального процесу через заохочення до самостійних висновків і оцінок. Роль педагога у розвитку критичного мислення також полягає в тому, щоб перетворити студентів на активних учасників навчального процесу. Це означає, що вони не повинні бути просто споживачами знань, а мають брати активну участь у процесах навчання, дослідження та оцінки інформації. Вчитель може заохочувати студентів до самостійних висновків і оцінок, пропонуючи їм відкриті запитання, завдання, що потребують глибокого аналізу, а також ситуації, де вони мають приймати рішення на основі власного розуміння та аргументації.

Завдяки такому підходу студенти починають розуміти, що процес навчання – це не тільки отримання інформації, але й самостійне мислення, здатність до пошуку і перевірки фактів, усвідомлення наслідків своїх рішень. Вони вчаться брати відповідальність за свої висновки, що є важливою складовою розвитку критичного мислення.

Таким чином, педагог виконує роль не лише інформатора, але й наставника, який допомагає студентам стати більш незалежними в своєму мисленні та у прийнятті рішень, заохочує до творчого підходу і критичного осмислення світу, що оточує. Розвиток критичного мислення через діяльність педагога сприяє формуванню активних, обґрунтованих і відповідальних громадян, здатних адаптуватися до змінюваних умов і розв'язувати складні проблеми у професійному та особистому житті.

Виклики розвитку критичного мислення в умовах великого обсягу інформації та фейків

Сучасна епоха характеризується безпрецедентним рівнем доступу до інформації завдяки розвитку цифрових технологій та інтернет-ресурсів. Проте цей же прогрес викликає суттєві виклики для розвитку критичного мислення, оскільки величезний потік інформації часто включає дезінформацію, фейкові новини та маніпуляції. У таких умовах розвиток критичного мислення стає важливим інструментом, який допомагає розрізнати правдиву інформацію від вигаданих фактів і приймати обґрунтовані рішення. Важливою складовою цього процесу є розвиток медіаграмотності – здатності аналізувати, оцінювати і правильно використовувати інформацію, що надходить з різних джерел.

Виклики цифрової епохи: фейкові новини, маніпуляція інформацією, необхідність розвитку медіаграмотності. Одним із найбільших викликів цифрової епохи є проблема фейкових новин та маніпуляцій інформацією. Завдяки доступності інтернет-платформ, люди можуть безперешкодно публікувати матеріали, які не завжди відповідають дійсності. З одного боку, цифрові медіа дають змогу швидко поширювати важливу інформацію, з іншого – вони стають середовищем для поширення неправдивих або частково правдивих новин, маніпулювання фактами або створення пропагандистських матеріалів. Це становить серйозну загрозу, оскільки неправдиві або маніпульовані відомості можуть призвести до неправомірних рішень, соціальних конфліктів, політичних нестабільностей або навіть загрози безпеці.

Крім того, сучасні медіа можуть маніпулювати емоціями людей, використовуючи оманливі заголовки, фальшиві цитати, перебільшення фактів або створення штучних наративів. Це робить особливо важливим для кожної людини здатність критично ставитися до інформації, оцінювати її джерело, методи подачі і наміри авторів. В умовах постійного інформаційного потоку важливою стає здатність фільтрувати релевантну інформацію та виявляти спроби маніпуляцій.

З огляду на ці виклики, розвиток медіаграмотності стає необхідною складовою освітнього процесу. Медіаграмотність передбачає не тільки вміння критично оцінювати інформацію, а й розуміння механізмів її створення та поширення. Вона дозволяє відрізнити факти від маніпуляцій і фейків, що є основою для правильного критичного аналізу та формування обґрунтованих висновків.

Роль критичного мислення у боротьбі з дезінформацією та фейками. Критичне мислення є важливим інструментом у боротьбі з дезінформацією та фейками. У сучасному світі, де інформація може бути легко викривлена або навмисно спотворена, здатність критично аналізувати інформацію допомагає людям відрізнити правдиві дані від хибних. Критичне мислення дозволяє:

Розпізнавати маніпуляції: аналізувати джерела інформації, перевіряти факти, порівнювати дані з іншими достовірними джерелами.

Оцінювати контекст: розуміти, яким чином інформація була зібрана і подана, що дозволяє оцінити її надійність і правдивість.

Визначати мету: розуміти, яка мета стоїть за поданням тієї чи іншої інформації – чи є вона обґрунтованою, чи має на меті маніпулювання емоціями або сприяння певним політичним або економічним інтересам.

Питання та сумніви: критичне мислення заохочує ставити запитання до всього, що подається як факт, і сумніватися в достовірності навіть добре відомих джерел.

Отже, розвиток критичного мислення є основою для ефективної боротьби з дезінформацією. Студенти та учні, які здатні оцінювати правдивість інформації, зменшують ймовірність того, що вони потраплять під вплив фейкових новин і маніпуляцій.

Важливість розвитку медіаграмотності як частини критичного мислення в освітньому процесі. Медіаграмотність – це важлива складова критичного мислення, оскільки дозволяє студентам розуміти процеси створення та розповсюдження інформації. Вона включає в себе низку умінь, серед яких:

Оцінка джерела: важливо навчити студентів перевіряти, хто є автором інформації, яку вони отримують, і який має цей автор контекст чи інтереси, що можуть вплинути на подання фактів.

Аналіз формату подачі інформації: це включає вміння розпізнавати, як інформація подається – чи є це емоційний апеляційний контент, чи фактичні дані, чи використовуються маніпулятивні заголовки, чи контекст може бути втраченим або спотвореним.

Критичне оцінювання контенту: студенти повинні навчитися аналізувати зміст інформації, перевіряти факти через незалежні джерела, звертати увагу на можливі невідповідності та протиріччя в поданих даних.

Медіаграмотність має бути інтегрована в освітній процес на всіх рівнях навчання, щоб допомогти студентам навчитися правильно орієнтуватися у

великих масивах інформації, що постійно з'являються в їхньому інформаційному просторі. Без медіаграмотності неможливо ефективно розвивати критичне мислення, оскільки саме через правильне розуміння медіапростору можна набутися навичок аналізу та оцінки інформації.

Стратегії та методи для покращення здатності до аналізу та оцінки інформації в умовах інформаційного перевантаження. У контексті сучасного інформаційного перевантаження важливо застосовувати методи і стратегії, що допомагають студентам ефективно справлятися з великою кількістю отриманої інформації. До таких стратегій можна віднести:

Метод фільтрації інформації: навчання студентів правильно відібрати інформацію з надійних джерел і критично підходити до тих матеріалів, які викликають сумнів.

Використання різноманітних інструментів для перевірки фактів: надання студентам доступу до інструментів перевірки фактів, що дозволяють швидко перевіряти правдивість новин або заяв.

Розвиток навичок організації та структурування інформації: допомога студентам у навчанні правильно організовувати отриману інформацію, порівнювати різні джерела і будувати на основі цього власні обґрунтовані висновки.

Підтримка розвитку інформаційного здоров'я: навчання студентів тому, як зберігати критичний підхід до медіа-контенту, щоб не піддаватися впливу маніпуляцій та фейків, зберігаючи при цьому здоровий інформаційний баланс.

Таким чином, критичне мислення в умовах інформаційного перевантаження стає важливим інструментом для аналізу, оцінки та коректного використання інформації. Медіаграмотність та критичний підхід до оцінки новин допомагають не тільки знизити ризики від фейкових новин, а й сприяють розвитку більш усвідомленого, аналітичного ставлення до навколишнього світу.

Висновки

Розвиток критичного мислення є важливою складовою сучасної освіти, яка сприяє підготовці студентів до викликів швидко змінюваного інформаційного і соціального середовища. У світі, де інформація постійно оновлюється, а дезінформація і маніпуляції є частиною повсякденного життя, здатність критично оцінювати навколишню реальність стає важливим інструментом для прийняття обґрунтованих рішень. Критичне мислення дозволяє студентам не лише вдосконалювати навички аналізу та синтезу, а й приймати ефективні

рішення в умовах обмеженості часу, інформаційного перевантаження та численних джерел, що можуть бути не завжди надійними.

Підсумки значення критичного мислення для сучасної освіти. Критичне мислення сьогодні є однією з основних компетентностей, яку повинні розвивати навчальні заклади на всіх рівнях освіти. Це не лише когнітивний процес, але й ціннісна основа для прийняття рішень, що базуються на об'єктивному оцінюванні фактів і можливих наслідків. В умовах глобалізації, цифрової трансформації та швидкого розвитку технологій важливо, щоб студентам була надана можливість формувати навички самостійного мислення, аналізу та оцінки інформації з різних джерел. Тому критичне мислення сьогодні є необхідною умовою для підготовки компетентних фахівців, здатних до ефективного і відповідального функціонування в умовах постійних змін.

Критичне мислення забезпечує не тільки академічний успіх, а й сприяє соціальній адаптації в складних умовах швидкоплинного соціально-політичного та економічного середовища. Воно виявляється важливим як для розв'язання конкретних професійних задач, так і для розвитку більш глобальних навичок, таких як розв'язання проблем, ухвалення рішень та участь у демократичних процесах.

Потреба в удосконаленні методик і підходів для розвитку критичного мислення у всіх вікових групах. Для ефективного розвитку критичного мислення необхідно постійно вдосконалювати методики та підходи, які використовуються на різних етапах навчання. Від молодших класів до старшокласників та студентів вищих навчальних закладів – підхід до формування критичного мислення повинен бути адаптований до вікових особливостей, пізнавальних можливостей та навчальних контекстів. Це потребує:

Інтеграції методів активного навчання: використання методів, що стимулюють активне залучення учнів до навчального процесу, таких як проблемне навчання, рольові ігри, дебати та використання реальних кейсів.

Підвищення рівня медіаграмотності: навички аналізу і оцінки медіа-контенту повинні стати невід'ємною частиною навчального процесу, оскільки здатність критично ставитись до інформації є ключовою в боротьбі з фейковими новинами та дезінформацією.

Розвитку міждисциплінарних підходів: ускладнення та розширення міждисциплінарних зв'язків між предметами може створити умови для

розвитку у студентів здатності до комплексного аналізу різних аспектів реальності, що є основою критичного мислення.

Навчання через досвід: використання реальних проблем, кейсів і сценаріїв, які дозволяють студентам застосовувати теоретичні знання в практичних умовах, сприяє розвитку їх аналітичних та синтетичних здібностей.

Водночас особливу увагу потрібно приділяти педагогам, які повинні бути готові до ефективного використання цих методик. Підготовка викладачів та вчителів для розвитку критичного мислення вимагає постійного підвищення їх кваліфікації, знань нових методів і технологій навчання, а також здатності створювати навчальне середовище, яке стимулює розвиток самостійного мислення у студентів.

Визначення ключових напрямів для подальших досліджень у галузі формування критичного мислення у навчальних програмах. Подальші дослідження в галузі формування критичного мислення в навчальних програмах мають зосередитися на кількох ключових напрямках:

Розробка нових методів оцінювання критичного мислення: необхідно розробити та вдосконалити методи та інструменти для ефективної оцінки рівня критичного мислення студентів на різних етапах їх навчання. Це включає як традиційні тести, так і нові форми оцінки, такі як портфоліо, самооцінка та взаємооцінка.

Інтеграція критичного мислення в усі навчальні дисципліни: важливим завданням є розробка підходів для органічного включення критичного мислення в усі предметні області. Це потребує визначення конкретних методів та стратегій для кожної дисципліни, які б дозволяли учням і студентам розвивати навички аналітичного мислення в контексті предметного навчання.

Дослідження ефективності різних підходів до формування критичного мислення: важливо вивчити, які методи і підходи найбільш ефективні в різних освітніх контекстах та на різних етапах навчання. Це може включати дослідження використання нових технологій, інтерактивних методів, гейміфікації, а також змішаної форми навчання.

Застосування критичного мислення в міжкультурних контекстах: оскільки глобалізація приносить нові можливості та виклики, важливо досліджувати, як формувати критичне мислення у студентів з різних культурних контекстів і як критичне мислення може допомогти в міжкультурній комунікації.

Аналіз впливу цифрових технологій на критичне мислення: розвиток цифрових технологій потребує нових підходів до навчання. Дослідження впливу цифрових інструментів на формування критичного мислення, а також їх використання для оцінки та аналізу інформації стає важливим напрямом для майбутніх досліджень.

Усі ці напрямки дозволять не тільки вдосконалити освітній процес, а й допоможуть створити таке навчальне середовище, яке б сприяло розвитку критичного мислення у студентів і підготувало їх до реальних викликів сучасного світу. Критичне мислення як ключова компетентність XXI століття буде залишатися важливим аспектом освітньої діяльності впродовж багатьох років і є необхідною умовою для підготовки професіоналів, здатних орієнтуватися у складному і швидкоплинному інформаційному середовищі.

Практичні завдання:

1. Аналіз джерел інформації: Надати студентам кілька статей, одна з яких містить фейкову інформацію. Завдання – виявити недостовірну статтю, обґрунтувати свій вибір, спираючись на критерії оцінки джерел.
2. Кейс-метод: Розглянути кейс про конфлікт у команді через різне розуміння завдань. Завдання – проаналізувати причини конфлікту та запропонувати рішення на основі критичного аналізу ситуації.
3. Вправа на оцінку даних: Порівняти дві презентації з протилежними поглядами на екологічну проблему. Визначити аргументи, які є найбільш обґрунтованими.
4. Дискусійна панель: Провести дискусію на тему «Чи повинна освіта бути повністю цифровою?» з використанням аргументів, зібраних під час підготовки.
5. Розбір медіа-контенту: Вибрати новину із соціальних мереж та проаналізувати її, використовуючи алгоритм перевірки фактів.

Творчі завдання:

1. Написання есе: «Критичне мислення у вирішенні глобальних проблем: роль освіти». Завдання – показати значення критичного мислення на прикладі конкретної проблеми.
2. Створення візуального матеріалу: Розробити інфографіку, яка демонструє основні етапи розвитку критичного мислення у студентів.

3. Проектне завдання: Створити план інтеграції критичного мислення в навчальну програму обраного предмета, обґрунтувавши запропоновані методики.

Проблемні, евристичні запитання:

1. Чому критичне мислення є ключовою компетенцією для адаптації в умовах інформаційного перевантаження?
2. Як можна розпізнати маніпулятивну інформацію в сучасних медіа? Які алгоритми використовуються для цього?
3. Чи є критичне мислення універсальною навичкою для всіх професій? Обґрунтуйте свою відповідь.
4. Як цифрова грамотність сприяє розвитку критичного мислення?
5. Які переваги та ризики пов'язані з формуванням критичного мислення у дітей молодшого шкільного віку?

Питання для самоперевірки:

1. Що таке критичне мислення? Назвіть основні його характеристики.
2. Чому критичне мислення є важливим у сучасній освіті?
3. Які методи можна використовувати для розвитку критичного мислення?
4. Як критичне мислення допомагає боротися з фейковою інформацією?
5. Які навички є необхідними для успішного застосування критичного мислення у професійній сфері?
6. Як критичне мислення пов'язане з іншими ключовими компетентностями XXI століття?

Завдання для самостійної роботи:

1. Провести дослідження на тему: «Методики розвитку критичного мислення в середній школі». Написати короткий звіт із прикладами.
2. Створити презентацію про важливість критичного мислення у боротьбі з дезінформацією.
3. Розробити практичний сценарій заняття з використанням кейс-методу для розвитку критичного мислення у студентів.
4. Написати рефлексію: «Як я використовую критичне мислення у своєму навчанні?»

Література.

1. Акімова О. В., Нагорняк С. В. Дебати як метод формування критичного та творчого мислення у дітей молодшого шкільного віку. «Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)»: журнал. 2023. № 2(8) 2023. С. 234-244. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-2\(8\)-234-243](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-2(8)-234-243).
2. Белкіна-Ковальчук О. В. Роль критичного мислення в сучасній освіті. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*, 52. 2022. С. 219-224. URL: <https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/5302>.
3. Гуменюк А., Гамрецька Г. Становлення критичного мислення майбутніх учителів історії на заняттях із філософських дисциплін. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2021. Випуск 39. С. 45-50. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2021.39.6>.
4. Гутак, І. О. Формування критичного мислення вчителів. *Управління школою*. 2019. № 13/15. С. 15–18.
5. Петренко В. О. Огляд сучасних наукових теорій та підходів до формування критичного мислення у студентів закладів вищої освіти. «Педагогічні науки». № 101, 2023. С. 67-73. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2023-101-11>.
6. Слодиницька Ю., Гудима, Г. (2023). Розвиток критичного мислення в сучасній педагогіці: стратегії, методи та виклики. *Scientific Collection «InterConf»*. № 160. 2023. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/3951>.
7. Тараненко Г. Критичне мислення як умова набуття логічної компетентності та формування логічної культури особистості в сучасному культурно-освітньому просторі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 28, том 4, 2020. С. 128-133. <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/28.208815>.
8. Терно С. Критичне мислення та інноваційні стратегії в історичній освіті: [посібник для здобувачів ступеня вищої освіти магістра освітньо-професійної програми «Середня освіта (Історія)». Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2023. 120 с.

ТЕМА 9.

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ

У сучасних умовах глобалізації інтернаціоналізація педагогічної науки стає ключовою темою, яка формує нові орієнтири для розвитку освіти та підготовки фахівців у всьому світі. Взаємодія між різними освітніми системами та культурами поступово змінює підходи до викладання, стимулює появу нових методик та сприяє обміну науковими досягненнями. Глобальні процеси в освіті, зокрема розвиток міжнародних програм, обмін студентами та викладачами, активне впровадження нових технологій, значно підвищують роль інтернаціоналізації як одного з пріоритетних напрямів у педагогічній науці. Інтернаціоналізація в цьому контексті розглядається не лише як механізм адаптації до глобальних змін, але і як важливий інструмент для підвищення якості освіти та створення можливостей для формування компетентних спеціалістів, здатних ефективно працювати в умовах міжкультурного середовища.

Інтернаціоналізація педагогічної науки означає інтеграцію різних освітніх концепцій, підходів та методик з усього світу. Вона передбачає тісну співпрацю між педагогічними системами різних країн, обмін знаннями та методиками, активну участь у міжнародних наукових дослідженнях та програмах. Інтернаціоналізація сприяє формуванню освітніх програм, які враховують багатонаціональні аспекти та залучають кращі світові практики. Завдяки інтернаціоналізації педагогічна наука отримує можливість розширювати свої горизонти, виходити за рамки національних обмежень, збагачуючись новими ідеями та підходами.

Основними цілями інтернаціоналізації є розвиток міжкультурної компетентності, розширення освітніх можливостей та підвищення якості навчання. Міжкультурна компетентність, яка передбачає здатність до ефективної комунікації та взаємодії з представниками різних культур, стає необхідною навичкою у глобалізованому світі. Розвиток цієї компетентності сприяє формуванню викладачів і студентів, здатних до роботи в багатокультурному середовищі, що є особливо важливим для професій, пов'язаних з соціальною роботою, управлінням та освітою.

Розширення освітніх можливостей є другою важливою метою інтернаціоналізації, оскільки воно створює умови для доступу до різноманітних

ресурсів, інновацій та знань. Зростаюча доступність іноземних освітніх програм, можливість участі у міжнародних обмінах і проектах значно підвищує конкурентоспроможність випускників, а також сприяє розвитку академічної мобільності. Інтернаціоналізація робить освітню систему відкритішою та інклюзивнішою, що дозволяє залучати талановитих студентів та науковців з різних країн, тим самим зміцнюючи інтелектуальний потенціал як окремих університетів, так і загалом наукової спільноти.

Підвищення якості навчання є ще однією фундаментальною ціллю інтернаціоналізації, яка досягається завдяки постійному вдосконаленню освітніх методик та збагаченню їх кращими світовими практиками. Інтернаціоналізація сприяє розвитку системи забезпечення якості, зокрема шляхом впровадження стандартів та критеріїв, які відповідають міжнародним вимогам. Також, інтеграція педагогічних концепцій різних країн дозволяє розробляти нові освітні програми, які є більш адаптованими до сучасних викликів та потреб студентів. Це особливо актуально в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій, які змінюють формат та зміст освітнього процесу. Завдяки інтернаціоналізації, освітні заклади можуть не лише впроваджувати інноваційні технології у свої навчальні програми, але й активно адаптувати ці технології відповідно до локальних потреб та умов.

Отже, інтернаціоналізація педагогічної науки є важливим процесом, що відкриває нові перспективи для розвитку освіти. Вона дозволяє освітнім закладам підвищувати рівень професійної підготовки, залучати іноземний досвід, та готувати фахівців, які здатні діяти в умовах сучасного глобалізованого світу. Вивчення та розвиток цього процесу дозволить створити освітню систему, яка буде спроможною реагувати на виклики XXI століття, забезпечуючи якісне та доступне навчання для всіх.

Основні тенденції інтернаціоналізації педагогічної науки

Інтернаціоналізація педагогічної науки є динамічним процесом, що сприяє глобальній інтеграції в освіті та підвищенню якості навчання завдяки міжнародному обміну знаннями, методиками та досвідом. Цей процес зумовлюється активними глобалізаційними тенденціями і має ключові напрями, такі як глобалізація освітніх програм, міжнародна мобільність студентів і викладачів, а також міжнародне співробітництво в наукових дослідженнях. Розглянемо ці тенденції детальніше.

Глобалізація освітніх програм. Глобалізація освітніх програм є важливою тенденцією, яка забезпечує стандартизацію підходів у навчанні, враховуючи міжнародний досвід та вимоги сучасного ринку праці. Процес глобалізації в освіті зумовлює потребу у впровадженні нових технологій, методів викладання та навчальних матеріалів, що дозволяють студентам здобувати знання й навички, актуальні в будь-якій точці світу.

Стандартизація навчальних програм передбачає розробку освітніх програм, які відповідають міжнародним стандартам якості, що спрощує процес визнання кваліфікацій випускників на міжнародному рівні. Наприклад, такі міжнародні ініціативи, як Болонський процес, стимулюють до уніфікації академічних програм та кредитних систем, що дозволяє порівнювати академічні досягнення студентів з різних країн та сприяє академічній мобільності. Стандартизація включає впровадження загальних навчальних цілей та результатів, що забезпечує якісну підготовку студентів і розширює їхні можливості для подальшого навчання та професійного зростання в міжнародному середовищі.

Важливою складовою глобалізації є також впровадження інноваційних технологій в освітній процес. Використання цифрових платформ, онлайн-курсів та інструментів дистанційного навчання значно розширює доступ до якісної освіти, долаючи географічні та економічні бар'єри. Сучасні навчальні програми все частіше орієнтуються на розвиток навичок, таких як критичне мислення, медіаграмотність та цифрова грамотність, що є важливими у глобалізованому світі. Такий підхід дозволяє студентам не лише здобувати академічні знання, а й розвивати навички, необхідні для успішної професійної діяльності в умовах швидких змін.

Міжнародна мобільність. Міжнародна мобільність студентів і викладачів є ще однією важливою тенденцією в інтернаціоналізації педагогічної науки. Обмін студентами і викладачами сприяє набуттю міжкультурного досвіду, розвитку мовних навичок та підвищенню професійної кваліфікації. Програми академічного обміну, такі як Erasmus+, Fulbright та інші міжнародні ініціативи, дозволяють студентам та викладачам навчатися і працювати в інших країнах, розширюючи їхнє уявлення про світ та розвиваючи навички адаптації до нових культурних і освітніх середовищ.

Міжнародна мобільність забезпечує студентів можливістю переймати найкращі практики з різних країн, спостерігати за роботою викладачів з іноземних університетів і розширювати своє розуміння різноманітних підходів

у викладанні та навчанні. Взаємодія з іншими культурами сприяє розвитку міжкультурної компетентності, яка є необхідною в умовах глобалізованого ринку праці. Міжнародний досвід також надає студентам можливість розвивати свої соціальні навички та вміння працювати у багатонаціональних командах, що є важливою перевагою в сучасному суспільстві.

Для викладачів міжнародна мобільність також має важливе значення, адже дає можливість обмінюватися методичними підходами та практичними знаннями з колегами з інших країн. Це сприяє розвитку професійної мережі, зміцненню партнерських відносин між навчальними закладами, а також підвищенню рівня викладання та навчання. Водночас викладачі, які беруть участь у міжнародних обмінах, здобувають нові знання та навички, що дозволяє їм краще адаптувати свої методи навчання до потреб студентів з різних культурних і освітніх контекстів.

Міжнародні дослідження. Міжнародна кооперація в галузі наукових досліджень є ще одним важливим аспектом інтернаціоналізації педагогічної науки. Завдяки співпраці науковців із різних країн здійснюються масштабні освітні дослідження, що дозволяє глибше зрозуміти актуальні проблеми освіти та розробити інноваційні рішення. Спільні наукові конференції, семінари, симпозіуми стають платформою для обміну ідеями, знаннями та передовим досвідом, що сприяє розвитку педагогічної науки на міжнародному рівні.

Міжнародні дослідження в галузі освіти дають можливість об'єднати зусилля науковців для вирішення спільних проблем, таких як забезпечення доступу до якісної освіти, впровадження інноваційних технологій, розробка нових методик викладання. Кооперація науковців сприяє створенню спільних освітніх проектів, спрямованих на вирішення актуальних проблем, таких як розвиток критичного мислення, медіаграмотності, адаптація до цифрової трансформації. Інтернаціональні дослідження дозволяють створювати методичні рекомендації та програми, що враховують різноманіття освітніх систем і культурних контекстів.

Участь у міжнародних дослідженнях також дозволяє науковцям з різних країн обмінюватися досвідом у вирішенні педагогічних проблем, що збагачує як національні, так і глобальні педагогічні практики. Це забезпечує розробку наукових матеріалів та результатів досліджень, які є доступними для широкого загалу і можуть бути використані освітніми установами в різних країнах. Крім того, міжнародна кооперація сприяє підвищенню рівня публікаційної активності науковців, дозволяючи їм представляти свої дослідження на

міжнародних платформах і тим самим збільшувати видимість та вплив наукових результатів на світовому рівні.

Отже, основні тенденції інтернаціоналізації педагогічної науки, такі як глобалізація освітніх програм, міжнародна мобільність і кооперація в наукових дослідженнях, сприяють інтеграції знань, розвитку інноваційних підходів і підвищенню якості освіти. Ці тенденції дозволяють створити освітнє середовище, в якому студенти і викладачі можуть обмінюватися досвідом, розвивати міжкультурну компетентність та готуватися до роботи в умовах глобалізованого світу. Інтернаціоналізація педагогічної науки є важливим кроком до створення системи освіти, яка відповідає сучасним викликам і сприяє розвитку глобального освітнього співтовариства.

Значення інтернаціоналізації для підготовки педагогів

Інтернаціоналізація в освітній галузі є невід'ємною частиною сучасного розвитку педагогіки, оскільки вона сприяє підготовці педагогів, здатних працювати в багатокультурному, глобалізованому середовищі. Для сучасного викладача важливо не лише мати знання в межах своєї дисципліни, а й бути підготовленим до міжкультурної комунікації, володіти іноземними мовами і розуміти особливості різних освітніх систем. Розглянемо детальніше ці аспекти.

Міжкультурна комунікація. Одним із головних завдань інтернаціоналізації є формування у викладачів навичок міжкультурної комунікації, які є важливими в умовах сучасного освітнього середовища. Багатокультурне середовище, що формується завдяки академічним обмінам, міжнародним проектам і зростаючій мобільності студентів, вимагає від педагогів уміння ефективно спілкуватися з представниками різних культур. Викладачі, які володіють міжкультурними компетенціями, здатні створити сприятливу атмосферу для навчання, адаптуючи методи викладання відповідно до культурних особливостей студентів, їхніх освітніх потреб і досвіду.

Міжкультурна комунікація сприяє розвитку у викладачів гнучкості та емпатії, що є важливими для ефективної роботи в сучасних університетах і школах. Це дає змогу не лише розуміти культурні особливості студентів, а й навчати їх толерантності, відкритості до нових ідей, які є необхідними для роботи в глобалізованому суспільстві. Викладачі, які пройшли підготовку з міжкультурної комунікації, можуть легко адаптуватися до роботи з іноземними студентами та бути більш ефективними в міжнародних навчальних програмах.

Крім того, міжкультурна комунікація дозволяє педагогам ефективно співпрацювати з колегами з інших країн, брати участь у міжнародних дослідницьких проєктах і сприяти впровадженню передового досвіду у своїх навчальних закладах. Вони можуть організовувати інтерактивні освітні заходи, що враховують багатокультурний досвід студентів і розвивають їхні міжкультурні компетенції. Так, інтернаціоналізація не тільки підвищує рівень знань і навичок викладачів, а й сприяє створенню інклюзивного та культурно-багатого навчального середовища.

Знання іноземних мов. Інтернаціоналізація педагогічної освіти передбачає також посилення мовної підготовки педагогів. Володіння іноземними мовами є важливим компонентом професійної компетентності сучасного викладача, адже це відкриває можливості для ефективної участі в міжнародних освітніх проєктах, наукових конференціях та академічних обмінах. Знання іноземної мови, найчастіше англійської, дозволяє викладачам ознайомлюватися з новими методиками та науковими досягненнями, адаптувати їх для використання в національній системі освіти і ділитися своїм досвідом на міжнародному рівні.

Посилення мовної підготовки викладачів є важливим також для їхньої здатності до викладання іноземними мовами, що стає актуальним в умовах міжнародних програм і навчальних курсів, які проводяться для студентів з різних країн. Викладання англійською чи іншою мовою дозволяє освітнім закладам залучати більше іноземних студентів і сприяє їхній інтеграції в навчальний процес. Це також стимулює українських студентів до вивчення іноземних мов і розвитку їхніх міжкультурних навичок.

Крім того, володіння іноземною мовою відкриває для викладачів доступ до значної кількості освітніх ресурсів, зокрема статей, підручників, онлайн-курсів і дослідницьких проєктів, доступних лише іноземною мовою. Це дозволяє їм підвищувати свою кваліфікацію і рівень знань без обмежень, що є важливим для професійного зростання та ефективною підготовки студентів до глобальних викликів. Таким чином, знання іноземних мов сприяє професійному зростанню педагогів і розширює можливості для їхньої участі в інтернаціоналізованому освітньому середовищі.

Розуміння освітніх систем інших країн. Інтернаціоналізація педагогічної науки вимагає від викладачів глибокого розуміння освітніх систем інших країн. Це включає ознайомлення з педагогічними підходами, методиками викладання, принципами організації навчального процесу та оцінювання, що є характерними для інших країн. Таке розуміння дозволяє викладачам краще

адаптувати свої методи і підходи, враховуючи передовий досвід інших країн, і створювати навчальні програми, які відповідають міжнародним стандартам.

Знання освітніх систем інших країн допомагає педагогам підвищувати свій професійний рівень і краще підготувати студентів до участі в глобальному освітньому середовищі. Наприклад, вони можуть інтегрувати в навчальні програми підходи, спрямовані на розвиток критичного мислення, медіаграмотності, цифрових навичок, що є важливими в умовах швидкої трансформації освітніх і трудових ринків. Викладачі також можуть використовувати порівняльні дослідження, щоб визначити сильні та слабкі сторони національної системи освіти і внести відповідні зміни у свої методики.

Крім того, розуміння освітніх систем інших країн дозволяє викладачам брати активну участь у міжнародних обговореннях питань освіти, долучатися до розробки нових методик і впроваджувати інновації, що відповідають потребам сучасного суспільства. Таке порівняння і адаптація найкращих практик сприяє розвитку педагогічної науки, робить її більш відкритою до змін і дозволяє швидко реагувати на виклики, які постають перед освітніми системами в умовах глобалізації.

Отже, інтернаціоналізація педагогічної освіти є ключовим чинником підготовки педагогів, здатних працювати в умовах глобального освітнього простору. Вона сприяє розвитку навичок міжкультурної комунікації, мовної підготовки та розуміння освітніх систем інших країн, що є необхідними для ефективного виконання професійних обов'язків в умовах сучасного багатокультурного світу. Викладачі, які володіють цими навичками, можуть ефективно працювати з іноземними студентами, впроваджувати інновації у навчальний процес і сприяти розвитку глобальної освітньої спільноти.

Виклики та проблеми інтернаціоналізації

Інтернаціоналізація освітніх систем має значний потенціал для розвитку педагогіки, проте вона стикається з низкою серйозних викликів, пов'язаних із необхідністю збереження національних особливостей освіти, проблемами взаємовизнання дипломів і кваліфікацій, а також мовними бар'єрами. Розглянемо детальніше ці аспекти.

Збереження національних особливостей педагогіки. Одним із головних викликів інтернаціоналізації є питання збереження національної ідентичності та особливостей національної системи освіти. З одного боку, інтеграція в глобальний освітній простір сприяє обміну знаннями та методиками, однак, з

іншого – це може призводити до уніфікації освітніх систем, яка може нівелювати унікальні елементи педагогічної культури кожної країни. Кожна країна має власні культурні, історичні та соціальні особливості, які формують її освітню систему. У результаті, інтернаціоналізація може загрожувати зникненню деяких національних педагогічних традицій, заміщенню їх глобальними стандартами та підходами, що не завжди можуть повністю врахувати специфіку окремої держави.

Збереження культурної ідентичності у педагогіці є важливим завданням для національних систем освіти. Важливо розвивати національну педагогіку, одночасно адаптуючи міжнародні методик до умов конкретної країни. Цей процес вимагає від освітніх закладів і педагогів здатності до критичного оцінювання зовнішніх впливів, вибору найбільш підходящих методик та інтеграції їх у навчальні програми з урахуванням національних особливостей. Таким чином, інтернаціоналізація повинна сприяти підвищенню якості освіти, а не заміщенню її унікальних національних компонентів.

Визнання дипломів і кваліфікацій. Питання взаємовизнання дипломів і кваліфікацій також є одним із ключових викликів інтернаціоналізації. Для забезпечення мобільності студентів та викладачів, а також для створення спільного освітнього простору, важливо, щоб дипломи та кваліфікації, здобуті в одній країні, визнавалися в інших. Це дозволить випускникам легко працевлаштовуватися за кордоном, продовжувати освіту або підвищувати кваліфікацію в іншій країні. Проте, різні освітні стандарти, навчальні програми і критерії оцінювання ускладнюють цей процес, що може обмежити можливості для студентів і викладачів.

Для подолання цієї проблеми необхідно розробляти міжнародні угоди та стандарти, які б регулювали процес взаємовизнання дипломів. Європейський простір вищої освіти, створений на основі Болонської декларації, є прикладом успішної інтеграції освітніх систем, що передбачає визнання дипломів між країнами-членами. Це сприяє підвищенню мобільності студентів та надає можливості для співпраці між закладами освіти різних країн. Однак, для багатьох країн, які не є членами цього простору, проблема залишається актуальною.

Важливо також враховувати, що взаємовизнання кваліфікацій не завжди може бути повним через розбіжності у стандартах підготовки фахівців у різних країнах. Наприклад, професії, які потребують спеціалізованої підготовки та ліцензування, такі як медицина або юриспруденція, можуть вимагати

додаткової атестації або підтвердження кваліфікації при працевлаштуванні в іншій країні. Це створює додаткові бар'єри для випускників та може обмежувати їхні професійні можливості.

Мовні бар'єри. Ще одним вагомим викликом інтернаціоналізації є мовні бар'єри, які обмежують доступ до міжнародних освітніх програм і ускладнюють міжкультурну комунікацію. Оскільки англійська мова є домінуючою мовою міжнародної комунікації, для ефективної участі в міжнародних проєктах та освітніх програмах педагоги і студенти повинні мати достатній рівень знань англійської мови. Проте, у багатьох країнах мовна підготовка викладачів і студентів є недостатньою, що обмежує їхні можливості до участі в міжнародних програмах, навчальних курсах та наукових дослідженнях.

Мовні бар'єри не лише ускладнюють доступ до інформації та обмін знаннями, але й знижують ефективність комунікації між педагогами з різних країн. Це може призводити до непорозумінь та обмежувати можливості для розвитку спільних проєктів і досліджень. Щоб подолати ці труднощі, необхідно забезпечити підвищення рівня мовної підготовки викладачів, студентів та адміністративного персоналу навчальних закладів. Важливим завданням є включення до навчальних програм курсів іноземних мов, організація мовних тренінгів та стажувань для викладачів, що дозволить підвищити їхню кваліфікацію та адаптувати до вимог міжнародного освітнього простору.

Більше того, міжнародна співпраця передбачає розширення спектру мов, які можуть використовуватися в освітніх програмах, щоб враховувати інтереси студентів з різних країн. Врахування мовної різноманітності є важливим аспектом інтернаціоналізації, адже це сприяє доступності освітніх програм і дає можливість зберегти культурну унікальність кожної країни.

Отже, інтернаціоналізація педагогічної науки відкриває значні можливості для розвитку освіти, проте вона стикається з низкою викликів. Збереження національних особливостей освіти, визнання дипломів і кваліфікацій та подолання мовних бар'єрів є основними проблемами, які потребують уваги з боку освітніх закладів та державних органів. Вирішення цих проблем сприятиме ефективному інтегруванню національних освітніх систем у глобальний освітній простір, що, в свою чергу, підвищить рівень підготовки педагогів, зробить освітні системи більш доступними для іноземних студентів і сприятиме розвитку міжнародного співробітництва у галузі педагогічної науки.

Програми міжнародної підтримки педагогічної науки

Міжнародні програми підтримки педагогічної науки є важливими інструментами для розвитку наукових досліджень у галузі освіти, сприяння мобільності студентів та викладачів, а також підвищення якості освітнього процесу. Участь у таких програмах дозволяє країнам обмінюватися досвідом, інтегрувати інноваційні методики та підходи, а також розвивати педагогічні компетенції на міжнародному рівні. Розглянемо основні програми міжнародної підтримки педагогічної науки, участь України у цих програмах та переваги, які вони надають викладачам, студентам та педагогічним дослідженням.

Огляд основних міжнародних програм для розвитку педагогічної науки. Серед ключових міжнародних програм, спрямованих на підтримку розвитку педагогічної науки та освітніх систем у Європі, варто виділити Erasmus+ та Horizon 2020.

Програма Erasmus+ Програма Erasmus+ є однією з найбільших і найважливіших ініціатив Європейського Союзу, спрямованих на підтримку освіти, професійної підготовки, молоді та спорту в Європі. Метою програми є зміцнення міжнародної співпраці у сфері освіти, підвищення якості навчання та розширення доступу до освіти на різних рівнях. У межах Erasmus+ реалізуються проекти академічної мобільності для студентів і викладачів, партнерства між навчальними закладами, а також спільні проекти, що сприяють розвитку інновацій у галузі освіти.

Одним із ключових напрямів програми є підтримка обміну між закладами освіти різних країн, що дозволяє студентам і викладачам набувати міжкультурного досвіду, а також адаптувати передові європейські підходи до навчання та викладання у своїх закладах. Крім того, Erasmus+ сприяє створенню інноваційних проектів у сфері освіти, які мають на меті підвищення якості освітнього процесу та забезпечення його відповідності міжнародним стандартам.

Програма Horizon 2020 Horizon 2020 є найбільшою дослідницькою та інноваційною програмою ЄС, яка підтримує наукові дослідження, розробки та інновації у різних галузях, включаючи педагогічну науку та освіту. Основними цілями програми є стимулювання розвитку інноваційних рішень, підвищення конкурентоспроможності Європи у сфері наукових досліджень, а також вирішення соціальних викликів, які постають перед європейським суспільством. У рамках Horizon 2020 реалізуються дослідницькі проекти, що

охоплюють різні аспекти педагогічної науки, від розробки нових освітніх технологій до вивчення ефективності різних методів навчання та виховання.

Horizon 2020 є особливо цінною програмою для педагогів і дослідників, які прагнуть співпрацювати з колегами з різних країн, оскільки програма забезпечує фінансову підтримку для реалізації спільних дослідницьких проєктів, а також сприяє поширенню передового досвіду та нових методик на міжнародному рівні.

Роль України в європейських програмах, спрямованих на посилення міжнародної співпраці у сфері освіти. Україна активно інтегрується в міжнародний освітній простір, зокрема через участь у програмі Erasmus+ та в проєктах Horizon 2020. Українські університети мають можливість долучитися до партнерств з європейськими закладами вищої освіти, що дозволяє студентам та викладачам брати участь в обмінах і проходити стажування за кордоном. Це значно сприяє підвищенню професійного рівня українських освітян, розширенню доступу до інноваційних методик та передових підходів у педагогічній науці.

Участь України в Erasmus+ допомагає не лише підвищити рівень підготовки педагогів, але й адаптувати освітні програми до вимог європейського ринку праці. Програма сприяє імплементації нових підходів до навчання та виховання, зокрема у сфері цифрових технологій, що є особливо актуальним у контексті сучасних викликів. Крім того, участь у Horizon 2020 дозволяє українським науковцям і освітнім установам розробляти спільні інноваційні проєкти, що сприяють розвитку освітнього простору на міжнародному рівні.

Переваги участі у міжнародних програмах для викладачів, студентів та розвитку педагогічних досліджень

Для викладачів. Участь у міжнародних програмах, таких як Erasmus+ і Horizon 2020, надає викладачам можливість підвищити свою кваліфікацію та отримати доступ до новітніх методик навчання, розроблених у різних країнах. Викладачі можуть брати участь у міжнародних стажуваннях, навчальних візитах та дослідницьких проєктах, що сприяє їх професійному зростанню та підвищенню рівня викладання. Крім того, викладачі, які співпрацюють у межах міжнародних програм, отримують можливість розвивати свої навички міжкультурної комунікації, що є важливим для ефективної взаємодії зі студентами з різних культурних середовищ.

Для студентів. Міжнародні програми відкривають широкі можливості для студентів, які прагнуть розширити свої освітні горизонти та здобути досвід навчання в іноземних університетах. Участь в обмінних програмах дозволяє студентам розвинути міжкультурні навички, покращити знання іноземних мов та підготуватися до роботи в міжнародному середовищі. Також участь у таких програмах сприяє розвитку гнучкості мислення та здатності адаптуватися до різних навчальних підходів, що є цінним у сучасному глобалізованому світі.

Для розвитку педагогічних досліджень. Міжнародні програми підтримки педагогічної науки сприяють розвитку інноваційних досліджень у сфері освіти, оскільки дозволяють науковцям обмінюватися досвідом, тестувати нові методики та співпрацювати у межах спільних проєктів. Horizon 2020, наприклад, підтримує реалізацію великих міждисциплінарних досліджень, що охоплюють різні аспекти педагогіки – від цифрової трансформації освіти до аналізу ефективності навчальних методик.

Участь у таких дослідженнях дозволяє розробляти нові підходи до навчання, які можуть бути інтегровані в національні освітні системи та покращувати якість навчального процесу. Крім того, результати міжнародних досліджень можуть бути основою для розробки нових навчальних програм, що враховують сучасні виклики та тенденції в освіті.

Програми міжнародної підтримки педагогічної науки, такі як Erasmus+ та Horizon 2020, є важливим елементом розвитку освітнього простору в сучасному світі. Вони сприяють інтеграції наукових і освітніх систем різних країн, підвищують рівень кваліфікації викладачів, надають студентам можливості для розвитку міжкультурних компетенцій та сприяють розвитку інноваційних педагогічних досліджень. Для України участь у цих програмах є не лише можливістю інтегруватися в європейський освітній простір, але й важливим кроком на шляху до підвищення якості національної освіти та її адаптації до вимог глобалізованого світу.

Інтеграція України у світову освітню спільноту

Процес інтеграції України у світову освітню спільноту відкриває широкі можливості для покращення якості освіти та розвитку педагогічної науки. Завдяки міжнародній співпраці, участі в глобальних освітніх ініціативах та адаптації до сучасних світових стандартів, Україна має шанс значно розширити свої освітні горизонти. Участь у таких програмах як Erasmus+, Horizon 2020, а також співпраця з міжнародними організаціями сприяють обміну досвідом і

знаннями, підвищенню кваліфікації педагогічних кадрів та впровадженню інноваційних методик навчання. У цьому контексті важливо дослідити перспективи, які відкриває інтеграція, існуючі проблеми та можливості для вдосконалення, а також стратегії підвищення ефективності міжнародної співпраці.

Перспективи для української освіти.

Розвиток співпраці з іншими країнами. Інтеграція в світову освітню спільноту дозволяє українським освітнім закладам розвивати партнерства з іноземними університетами, що сприяє поширенню передового досвіду та впровадженню кращих практик. Співпраця з країнами Європейського Союзу, США, Канадою та країнами Азії надає можливість створювати спільні навчальні програми, наукові дослідження та проекти, спрямовані на підвищення якості навчання. Відкривається доступ до новітніх досліджень і методик, що дозволяє педагогам і науковцям інтегрувати міжнародний досвід у національні освітні програми.

Підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Участь у міжнародних програмах обміну дозволяє українським педагогам проходити стажування у провідних навчальних закладах світу, знайомитися з сучасними методиками та підходами до навчання, підвищувати свою професійну кваліфікацію та розвивати міжкультурні навички. Це також сприяє розвитку навичок критичного мислення, вміння працювати з інформацією та адаптуватися до нових викликів освітньої сфери, що вкрай важливо у контексті сучасної цифрової трансформації освіти.

Залучення іноземних студентів. Завдяки розширенню міжнародної співпраці та інтеграції у світовий освітній простір, українські університети мають можливість залучати іноземних студентів, які сприяють розвитку міжкультурного середовища у навчальних закладах. Це також підвищує міжнародний імідж українських закладів освіти, що у перспективі може сприяти збільшенню кількості іноземних інвестицій в освітню галузь.

Проблеми і можливості для вдосконалення

Адаптація до вимог міжнародних програм. Інтеграція у світову освітню спільноту потребує адаптації освітніх програм до вимог міжнародних стандартів та забезпечення відповідності українських кваліфікацій міжнародним вимогам. Це може бути викликом для багатьох українських закладів освіти, оскільки потребує глибоких змін в організації навчального процесу, переосмислення стандартів якості та модернізації навчальних планів.

Успішна адаптація до міжнародних стандартів потребує залучення фінансових ресурсів, а також готовності педагогічного складу до зміни підходів і методик навчання.

Підвищення мовної підготовки. Однією з найважливіших передумов інтеграції є володіння іноземними мовами, особливо англійською, яка є основною мовою міжнародної академічної співпраці. Недостатня мовна підготовка обмежує можливості участі в міжнародних програмах і створює бар'єри для доступу до сучасних наукових ресурсів. Тому необхідно посилювати мовну підготовку викладачів і студентів, запроваджуючи в навчальні плани інтенсивні курси іноземних мов та створюючи сприятливі умови для вивчення мови.

Розвиток інфраструктури для реалізації міжнародних проектів. Участь у міжнародних програмах потребує наявності сучасної інфраструктури, яка включає технологічні засоби, що підтримують дистанційне навчання, а також комфортні умови для іноземних студентів та викладачів. Українським закладам освіти необхідно оновлювати свою інфраструктуру, зокрема створювати сучасні наукові лабораторії, інтерактивні навчальні аудиторії та центри підтримки іноземних студентів. Це допоможе забезпечити якісну реалізацію міжнародних проектів та сприятиме покращенню навчального процесу.

Стратегії вдосконалення міжнародної співпраці.

Розширення участі у міжнародних програмах. Одним з найефективніших способів підвищення ефективності міжнародної співпраці є розширення участі українських навчальних закладів у міжнародних програмах, таких як Erasmus+, Horizon Europe, Jean Monnet та інші. Це дозволить українським студентам і викладачам брати активну участь у програмах обміну, а також співпрацювати з провідними освітніми установами світу. Активна участь у таких програмах сприятиме розвитку наукової діяльності та покращенню освітніх програм.

Створення національних програм підтримки міжнародної співпраці. Для подальшого розвитку міжнародної співпраці важливо створювати національні програми підтримки, які сприятимуть підвищенню рівня підготовки освітніх кадрів до участі в міжнародних проектах, забезпечать фінансування наукових досліджень та сприятимуть розвитку інфраструктури для реалізації міжнародних проектів. Такі програми допоможуть забезпечити сталість міжнародної співпраці та інтеграцію української освітньої системи у світовий освітній простір.

Запровадження курсів міжкультурної компетентності та мовної підготовки. Для успішної інтеграції у світову освітню спільноту необхідно забезпечити підготовку студентів і викладачів до роботи у багатокультурному середовищі. Це може бути досягнуто через запровадження курсів міжкультурної компетентності, які допоможуть розвивати навички ефективної комунікації та співпраці з представниками різних культур. Підсилення мовної підготовки, особливо у вивченні англійської мови, також має стати пріоритетом для підвищення рівня участі у міжнародних програмах.

Розвиток наукових досліджень та інновацій у галузі освіти. Україна має розвивати наукові дослідження у галузі педагогіки та освітніх технологій, що сприятиме інтеграції наукових досягнень у міжнародний освітній простір. Це можна досягти через залучення іноземних партнерів до спільних досліджень, участь у міжнародних наукових конференціях та семінарах, а також підтримку інноваційних освітніх проєктів. Розвиток наукових досліджень та інновацій дозволить Україні підвищити свій науковий імідж і сприятиме розвитку освітніх технологій.

Інтеграція України у світову освітню спільноту відкриває широкі перспективи для розвитку національної освіти та підвищення її якості. Участь у міжнародних програмах сприяє обміну досвідом, залученню нових методик та підходів до навчання, підвищенню кваліфікації педагогів та розвитку наукових досліджень. Проте, для успішної інтеграції необхідно подолати низку викликів, таких як адаптація до міжнародних стандартів, підвищення мовної підготовки та розвиток інфраструктури. Запровадження стратегій для вдосконалення міжнародної співпраці сприятиме підвищенню ефективності участі України у світових освітніх процесах, що в свою чергу сприятиме розвитку освітньої сфери в країні та її інтеграції у світову наукову спільноту.

Висновки

Інтернаціоналізація педагогічної науки є важливим процесом, що формує сучасну систему освіти, сприяє її інтеграції у світовий освітній простір і підвищує її якість. Це явище стає невід'ємною частиною розвитку педагогіки, створюючи умови для обміну досвідом між країнами, впровадження передових методик та новітніх освітніх технологій. У глобалізованому світі інтернаціоналізація не тільки вдосконалює національні освітні системи, але й стимулює розвиток міжкультурної компетентності, що є необхідним для роботи педагогів у багатокультурному середовищі.

Значення інтернаціоналізації для педагогічної науки. Зростаюче значення інтернаціоналізації обумовлено глобальними процесами, що об'єднують освітні системи різних країн у пошуку кращих практик і підходів до навчання. У педагогічній науці цей процес стає вирішальним для розширення освітніх можливостей, зокрема через участь у міжнародних програмах, як-от Erasmus+ та Horizon 2020. Інтернаціоналізація сприяє розвитку нових освітніх стандартів і покращенню якості навчальних програм, які мають враховувати міжнародний досвід. Це дозволяє підготувати педагогів, які зможуть ефективно адаптуватися до вимог сучасного ринку праці, відповідати викликам цифровізації та глобалізації.

Переваги інтернаціоналізації для підготовки педагогів. Підготовка педагогів з урахуванням принципів інтернаціоналізації є надзвичайно важливою для створення конкурентоспроможної освітньої системи. Завдяки міжкультурній комунікації, знанню іноземних мов та розумінню освітніх систем інших країн педагоги мають можливість впроваджувати інноваційні методики та орієнтуватися на кращі міжнародні практики. Інтернаціоналізація допомагає підвищити кваліфікацію викладачів, розвиває їхню здатність до роботи в багатокультурному середовищі, що є особливо важливим в умовах сучасного суспільства, яке характеризується значною мобільністю населення та інтенсивними міграційними процесами. Участь у міжнародних програмах дозволяє педагогам навчатися, взаємодіяти з колегами з інших країн, що, у свою чергу, сприяє їхній професійній реалізації та підвищенню статусу української освітньої системи на міжнародному рівні.

Ключові напрями для подальших досліджень і стратегій. Для успішної інтеграції України у світовий освітній простір необхідно окреслити кілька важливих напрямків для майбутніх досліджень та розробки ефективних стратегій:

Адаптація освітніх програм до міжнародних стандартів. Українська система освіти потребує адаптації навчальних планів та стандартів до вимог світового ринку. Це може включати впровадження нових освітніх стандартів, які враховують передовий міжнародний досвід, а також сприяють розвитку критичного мислення, креативності та інших важливих навичок XXI століття.

Підвищення мовної підготовки педагогів та студентів. Розвиток мовної компетентності є ключовим аспектом для успішної участі в міжнародних освітніх програмах. Тому необхідно розробляти програми мовної підготовки, що дозволять викладачам та студентам комфортно почуватися в

багатокультурному середовищі та ефективно брати участь у міжнародних наукових проєктах.

Розвиток наукових досліджень у галузі педагогіки та освіти. Для забезпечення високої якості наукових досліджень необхідно створювати умови для підтримки молодих науковців, сприяти їхній участі у міжнародних конференціях, грантових програмах та проєктах. Це сприятиме не лише збагаченню педагогічної науки, але й інтеграції українських наукових здобутків у світову наукову спільноту.

Розвиток інфраструктури для реалізації міжнародних проєктів. Для успішного впровадження міжнародних освітніх програм важливо забезпечити наявність сучасної інфраструктури, яка включає технологічні платформи для дистанційного навчання, обладнання для наукових досліджень та сучасні аудиторії для проведення занять. Інфраструктурні покращення також сприятимуть підвищенню привабливості українських освітніх закладів для іноземних студентів та викладачів.

Інтернаціоналізація педагогічної науки є ключовим компонентом, який дозволяє українській освіті інтегруватися у світову освітню спільноту, вдосконалювати навчальні програми та підвищувати рівень підготовки педагогічних кадрів. Вона створює можливості для взаємодії з колегами з різних країн, збагачення досвідом і впровадження кращих практик у педагогічній діяльності. Водночас важливо враховувати виклики, що стоять на шляху до інтеграції, зокрема мовні бар'єри, адаптацію до міжнародних стандартів та необхідність збереження національної ідентичності освітньої системи.

У результаті інтернаціоналізація педагогічної науки стає основою для створення освітнього простору, здатного ефективно реагувати на виклики глобалізації. Розширення міжнародного співробітництва, розвиток мовної компетентності та підвищення інституційної готовності до участі в міжнародних програмах допоможуть Україні стати повноправним учасником світової освітньої спільноти та забезпечити сталий розвиток національної освіти.

Практичні завдання:

1. Виберіть одну міжнародну програму (Erasmus+, Horizon 2020 тощо) і складіть короткий звіт про її основні напрями, переваги для освітян та виклики під час впровадження.

2. Створіть ескіз навчальної програми для викладачів, яка сприяє підвищенню міжкультурної компетентності та володіння іноземними мовами.

3. Розробіть карту, яка показує взаємодію між українськими та міжнародними освітніми установами у форматі діаграми чи інфографіки.

4. Організуйте обговорення в групах, аналізуючи позитивні та негативні аспекти інтернаціоналізації педагогічної науки.

5. Проведіть дослідження та запропонуйте методи інтеграції інноваційних освітніх технологій із міжнародного досвіду у вашу навчальну практику.

Творчі завдання:

1. Підготуйте мультимедійну презентацію на тему: «Інтернаціоналізація освіти: виклики для України та шляхи їх подолання».

2. Напишіть сценарій тренінгу для викладачів на тему «Розвиток міжкультурної компетентності у сучасному багатокультурному освітньому середовищі».

3. Напишіть есе на тему: «Чи загрожує інтернаціоналізація втратою національної ідентичності освіти?»

Проблемні, евристичні запитання:

1. Як зберегти національну ідентичність у процесі інтернаціоналізації освіти?

2. Чи можлива повна стандартизація освітніх систем різних країн без втрати культурної унікальності?

3. Які переваги надає міжкультурна комунікація для підготовки сучасних педагогів?

4. Як адаптувати міжнародні освітні стандарти до національних умов?

5. Які мовні бар'єри є основними перешкодами для ефективної участі у міжнародних програмах, і як їх подолати?

Питання для самоперевірки:

1. Що таке інтернаціоналізація педагогічної науки?

2. Назвіть основні тенденції інтернаціоналізації освіти.

3. Які переваги та виклики несе міжнародна мобільність для студентів та викладачів?

4. Як впровадження інноваційних освітніх технологій сприяє глобалізації освітніх програм?

5. У чому полягає значення міжкультурної компетентності для педагогів?

6. Як програми типу Erasmus+ сприяють інтеграції національної освіти у міжнародний освітній простір?

Завдання для самостійної роботи:

1. Напишіть аналітичний огляд впливу міжнародних програм на освітню систему України.

2. Підготуйте порівняльний аналіз освітніх систем України та іншої країни, яка активно впроваджує принципи інтернаціоналізації.

3. Розробіть план удосконалення освітньої програми вашого навчального закладу з урахуванням міжнародних стандартів.

4. Підготуйте пропозиції для покращення мовної підготовки викладачів і студентів у вашому закладі освіти.

Література.

1. Акімова О.В., Фрицюк В.А., Баюрко Н.В. Професійний саморозвиток майбутніх медичних сестер в умовах євроінтеграції. *«Наука і техніка сьогодні» (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»): журнал.* № 11(25) 2023.С.382-394. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-11\(25\)-382-394](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-11(25)-382-394).

2. Бойчук Ю. Д., Боярська-Хоменко А. В. Інтернаціоналізація діяльності закладів вищої педагогічної освіти в умовах воєнного стану і повоєнної відбудови. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: Педагогіка.* № 1. 2023. С. 17-22. DOI: <https://doi.org/10.54929/pmtp-2023-1-02-01>.

3. Вовк М. Тенденції розвитку педагогічної освіти в Україні: виклики та перспективи. *Естетика і етика педагогічної дії.* № 22. 2020. С. 150–165. DOI: <https://doi.org/10.33989/2226-4051.2020.22.222016>.

4. Кремень В. Міжнародні зв'язки як важливий напрям діяльності національної академії педагогічних наук України. URL: <http://ud.gdip.com.ua/wp-content/uploads/2022/01/82-2021.pdf>.

5. Радченко О. А., Маркова М. В. Академічна мобільність як шлях до інтернаціоналізації вищої педагогічної освіти: практичний досвід. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та*

перспективи. Спецвипуск том 2' 2022. С. 91-95. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.2.17>.

6. Стратегії вищої освіти в умовах інтернаціоналізації для стійкого розвитку суспільства: методичні рекомендації / В. Зінченко, Л. Горбунова, С. Курбатов, Ю. Мелков ; за ред. В. Зінченка ; макетта редагування О. Шипко. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2019. 107 с DOI: <http://dx.doi.org/10.31874/978-617-7486-31-1-2019>.

7. Чирва, А. С. Виклики та перспективи інтернаціоналізації вищої освіти у глобальному контексті. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал*. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2019. № 1 (85). С. 117–126. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/7314>.

ТЕМА 10. ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНЕ НАВЧАННЯ (SEL)

У сучасному світі, що характеризується високими темпами розвитку, динамічністю та жорсткою конкуренцією, зростає важливість розвитку не лише професійних і технічних навичок, але й емоційних та соціальних компетентностей. У цьому контексті особливо актуальною стає тема емоційного інтелекту (EQ) і соціально-емоційного навчання (SEL), які є фундаментальними для успішної адаптації особистості у складному соціальному середовищі. Емоційний інтелект, який включає здатність усвідомлювати, розуміти, регулювати власні емоції, а також будувати ефективні стосунки з оточуючими, стає важливим фактором як для особистісного, так і для професійного розвитку людини.

У контексті освіти розвиток емоційного інтелекту набуває ще більшого значення, адже саме у школі, на різних етапах освітнього процесу, формуються базові навички, що впливатимуть на все життя учня. Розвиток EQ сприяє не лише підвищенню академічної успішності, але й створенню сприятливого та безпечного середовища для навчання, де учні можуть ефективно взаємодіяти один з одним, вирішувати конфлікти та спільно долати труднощі. Емоційний інтелект допомагає дітям та молоді краще розуміти себе, підтримувати впевненість у власних силах, розвивати навички співпереживання та співпраці – тобто формувати ключові риси, що є основою успішної соціалізації.

З огляду на це, соціально-емоційне навчання (SEL) стає невід'ємною складовою освітнього процесу, яка покликана інтегрувати розвиток емоційного інтелекту безпосередньо у навчальні програми. Соціально-емоційне навчання є системним підходом, який спрямований на розвиток у дітей та молоді таких важливих навичок, як самосвідомість, саморегуляція, соціальна свідомість, управління стосунками та відповідальне прийняття рішень. Ці навички стають основою для побудови позитивного освітнього середовища, в якому учні можуть досягати кращих результатів не лише в академічній, але й у соціальній сферах. Завдяки програмам SEL, школярі вчаться ефективно керувати своїми емоціями, вибудовувати здорові стосунки з іншими та розв'язувати конфлікти, що є надзвичайно важливими для їх майбутнього успіху та гармонійного життя.

Метою цієї теми є глибоке розкриття понять емоційного інтелекту та соціально-емоційного навчання, а також обґрунтування їх значення для

сучасної освіти та особистісного розвитку. Дослідження цього питання дає можливість краще зрозуміти, як саме EQ і SEL впливають на формування цілісної, гармонійної особистості, яка здатна до успішної комунікації, ефективного вирішення конфліктів, збереження психічного здоров'я та стійкості до стресів. Це особливо важливо для учнів у сучасному освітньому середовищі, яке вимагає не лише високих академічних досягнень, але й здатності адаптуватися до швидких змін, зберігати емоційну рівновагу та критично мислити.

Таким чином, емоційний інтелект і соціально-емоційне навчання є важливими компонентами освітнього процесу, які забезпечують комплексний підхід до виховання особистості. Ці компетентності необхідні для формування учнів як активних, відповідальних та емоційно зрілих громадян, які здатні реалізувати свій потенціал у сучасному глобалізованому світі.

Поняття емоційного інтелекту

Емоційний інтелект (EQ) є однією з найважливіших характеристик особистості, яка визначає здатність ефективно взаємодіяти з іншими людьми, справлятися з власними емоціями та адаптуватися до різних соціальних ситуацій. Загалом, EQ можна визначити як здатність людини усвідомлювати, розуміти та керувати своїми емоціями, а також вміти сприймати і впливати на емоції інших. На відміну від традиційного інтелекту (IQ), що вимірює когнітивні здібності, EQ фокусується на емоційних аспектах, які є надзвичайно важливими для ефективної взаємодії в соціальному середовищі, особливо в умовах навчального процесу. EQ охоплює низку важливих навичок і здібностей, які разом сприяють досягненню особистісних та професійних цілей, зокрема в освітньому контексті.

Основні складові EQ включають самосвідомість, саморегуляцію, емпатію та соціальні навички. Кожен із цих компонентів має свій унікальний вплив на здатність людини розуміти й ефективно керувати своїми емоціями, а також налагоджувати продуктивні відносини з іншими людьми.

Самосвідомість. Самосвідомість є основою емоційного інтелекту, оскільки вона передбачає здатність людини розуміти власні емоції, їх вплив на поведінку, думки та інші сфери життя. Людина з розвинутою самосвідомістю розпізнає, які саме емоції вона відчуває в конкретний момент, як вони впливають на її настрій та поведінку. Наприклад, усвідомлення власного стресу може допомогти людині вчасно реагувати та знаходити способи його зниження,

що сприяє збереженню емоційного балансу і позитивно впливає на стосунки з оточенням. У навчальному середовищі розвиток самосвідомості сприяє підвищенню здатності учнів до рефлексії, самостійного мислення та відповідальності за свої дії.

Саморегуляція. Саморегуляція означає здатність людини контролювати свої емоції, зберігати спокій та раціональність у складних ситуаціях, а також адаптуватися до змін. Це включає вміння уникати імпульсивних реакцій, конструктивно реагувати на критику та негативні обставини, а також знаходити компроміси у конфліктних ситуаціях. Саморегуляція є критично важливою для створення сприятливого навчального середовища, оскільки вона дозволяє учням контролювати свої емоційні реакції на стресові моменти, наприклад, на екзаменах чи під час виконання складних завдань. Учні з розвинутою саморегуляцією краще адаптуються до навчального процесу, легше опановують нові знання і зберігають мотивацію до навчання навіть у випадку труднощів.

Емпатія. Емпатія – це здатність розуміти, відчувати і співпереживати емоціям інших людей. Емпатія є центральною складовою емоційного інтелекту, оскільки вона визначає здатність людини будувати позитивні стосунки з оточуючими, підтримувати їх у складні моменти та ефективно співпрацювати. У освітньому процесі емпатія допомагає вчителям і учням краще розуміти одне одного, створюючи атмосферу підтримки, взаєморозуміння та довіри. Вчителі, які проявляють емпатію до своїх учнів, можуть краще розуміти їхні потреби, труднощі та емоційний стан, що сприяє підвищенню ефективності навчання. Водночас учні з розвинутою емпатією краще інтегруються у колективі, швидше налагоджують дружні відносини і стають більш терпимими до індивідуальних відмінностей інших.

Соціальні навички. Соціальні навички – це здатність людини ефективно взаємодіяти з оточуючими, будувати міцні відносини, працювати у команді та вирішувати конфлікти. До соціальних навичок належать такі вміння, як спілкування, лідерство, вміння слухати та кооперуватися. У шкільному середовищі соціальні навички дозволяють учням активно брати участь у командних проектах, конструктивно обговорювати свої ідеї та поважати думку інших. Високий рівень соціальних навичок допомагає учням будувати позитивні міжособистісні відносини, зменшувати рівень конфліктності та сприяти створенню колективного духу у класі.

Вплив EQ на навчальний процес. Емоційний інтелект має значний вплив на навчальний процес, оскільки він сприяє формуванню сприятливого

емоційного середовища для навчання. Учні з високим рівнем EQ краще контролюють свої емоції, менш схильні до проявів тривожності та стресу, що позитивно впливає на їхню здатність до засвоєння нової інформації. EQ допомагає учням зберігати мотивацію до навчання, навіть коли виникають труднощі, сприяє розвитку внутрішньої дисципліни та відповідальності за власний успіх у навчанні. Розвинений емоційний інтелект також допомагає учням швидше адаптуватися до змін, зокрема до переходу на новий рівень навчання або інтеграції у новий колектив.

Крім того, наявність у вчителів розвинених навичок EQ сприяє створенню безпечного, підтримуючого навчального середовища, де учні відчують себе цінними та розуміють, що їхні емоції мають значення. Використання EQ у навчальному процесі допомагає вчителям більш ефективно спілкуватися з учнями, підтримувати їх у важкі моменти, а також розвивати емоційні і соціальні навички, що є важливими для їхнього майбутнього. У такий спосіб EQ стає невід'ємним компонентом сучасної освіти, що забезпечує не лише академічний, але й особистісний розвиток учнів, роблячи їх більш стійкими, впевненими у собі та підготовленими до соціальної взаємодії у складному, динамічному світі.

Соціально-емоційне навчання (SEL)

Соціально-емоційне навчання (SEL) є інтегрованим підходом до розвитку емоційного інтелекту учнів шляхом цілеспрямованого впливу на їх емоційні, соціальні та поведінкові компетентності у межах освітнього процесу. На відміну від традиційного навчання, яке переважно орієнтоване на академічні знання, SEL фокусується на розвитку навичок, що дозволяють учням усвідомлювати і керувати своїми емоціями, взаємодіяти з іншими, розуміти соціальні контексти та приймати відповідальні рішення. Цей підхід сприяє формуванню гармонійної особистості, готової до життя в багатокультурному, динамічному середовищі, де важливі не лише знання, але й здатність ефективно комунікувати, працювати в команді та співчувати іншим.

Визначення та значення SEL. Соціально-емоційне навчання можна визначити як освітню практику, що спрямована на розвиток емоційного інтелекту і соціальних навичок через цілеспрямоване навчання та взаємодію. SEL розвиває в учнів уміння розпізнавати, розуміти та виражати свої емоції, підтримувати позитивні стосунки та приймати зважені рішення. На основі міжнародного досвіду SEL включає розв'язання таких завдань, як управління

емоціями, розвиток емпатії, навички постановки цілей і відповідальність. Важливість SEL зростає в умовах сучасного суспільства, де учні зустрічаються зі складними викликами, такими як стрес, соціальний тиск, необхідність швидко адаптуватися до змін, та підвищені вимоги до комунікації.

Основні завдання SEL

Формування навичок управління емоціями. SEL вчить учнів розпізнавати свої емоції та реагувати на них у здоровий, конструктивний спосіб. Ці навички допомагають контролювати стресові ситуації, знижують рівень тривожності та агресії, а також сприяють емоційній стійкості, яка є важливою для успішного навчання і загального добробуту. Навички управління емоціями також формують здатність швидко адаптуватися до змін, не втрачаючи при цьому внутрішнього балансу.

Розвиток емпатії та соціальної свідомості. Емпатія, як складова емоційного інтелекту, дозволяє учням краще розуміти почуття та потреби інших людей. Розвиток емпатії сприяє створенню позитивного мікроклімату в класі, де учні можуть розраховувати на підтримку однокласників та вчителя. Це також підвищує рівень толерантності, що є важливим для формування громадянських якостей та відповідальної поведінки.

Навчання навичкам прийняття рішень та постановки цілей. SEL надає учням можливість вчитися приймати обдумані рішення на основі зваженого аналізу ситуацій, усвідомлення можливих наслідків і врахування цінностей. Ці навички необхідні для ефективного вирішення проблем і досягнення успіху як у навчанні, так і у повсякденному житті. Навички постановки цілей також підвищують мотивацію, дозволяючи учням розуміти власні пріоритети і бачити шляхи до їх реалізації.

Принципи SEL

Орієнтація на розвиток емоційних та соціальних компетентностей. Одним із головних принципів SEL є зосередженість на розвитку емоційних і соціальних якостей, необхідних для успішної соціальної інтеграції. Це не просто навчання певним навичкам, а формування цілісного ставлення до життя, емоційної самосвідомості і здатності будувати стійкі міжособистісні стосунки. SEL сприяє розумінню себе та інших, що позитивно відображається на поведінці та результативності навчання.

Побудова позитивного та безпечного освітнього середовища. Ефективність SEL залежить від створення комфортного та безпечного простору, де учні можуть відкрито виражати свої емоції, бути почутими та

отримати підтримку. У такому середовищі учні почуваються впевненіше, менше бояться помилятися, і це сприяє їх активному залученню до навчання. Побудова безпечного освітнього середовища, що передбачає підтримку та розуміння, допомагає вчителям створити атмосферу довіри і співпраці.

Стратегії SEL

Включення соціально-емоційних занять у навчальні програми. Однією з найефективніших стратегій впровадження SEL є інтеграція соціально-емоційних занять у навчальні програми. Це можуть бути окремі уроки, присвячені розвитку емоційних та соціальних навичок, або ж SEL-компоненти, які стають частиною загального навчального процесу. Наприклад, вивчаючи літературні твори, учні можуть обговорювати емоції героїв, аналізувати їх вчинки, що сприяє розвитку емпатії та критичного мислення.

Використання інтерактивних методів, таких як рольові ігри, моделювання ситуацій, обговорення. Інтерактивні методи дозволяють учням безпосередньо переживати емоції у безпечному навчальному середовищі, випробовувати різні стратегії поведінки та отримувати зворотній зв'язок від вчителів та однокласників. Рольові ігри та ситуаційне моделювання дозволяють моделювати життєві ситуації, вчать учнів навичкам вирішення конфліктів та допомагають формувати навички соціальної взаємодії, саморегуляції та емоційного самоконтролю.

Залучення всіх учасників освітнього процесу. Впровадження SEL потребує не тільки залучення учнів, але й активної участі вчителів, батьків і шкільного персоналу. Спільне розуміння важливості соціально-емоційного навчання створює у навчальному закладі культуру підтримки, де кожен учасник освітнього процесу розділяє спільні цінності та підтримує розвиток позитивних соціальних і емоційних якостей.

Вплив SEL на навчальний процес

Соціально-емоційне навчання має численні переваги для навчального процесу, серед яких – зменшення рівня конфліктів, підвищення загальної успішності учнів, створення більш залученого і турботливого шкільного середовища. Учні, які пройшли навчання за програмами SEL, демонструють вищий рівень академічної успішності, емоційну стійкість та здатність до саморегуляції, що робить їх більш підготовленими до життя у складному та динамічному суспільстві. SEL сприяє також розвитку у дітей почуття відповідальності та сприяє зниженню рівня агресивної поведінки.

У цілому, соціально-емоційне навчання є важливим компонентом сучасної освіти, який дозволяє створити здорове та сприятливе середовище для навчання і всебічного розвитку особистості. SEL стає основою для формування навичок, які потрібні не лише для академічного успіху, а й для подальшого соціального і професійного життя учнів, роблячи їх стійкішими, відповідальнішими і здатними адаптуватися до різноманітних викликів.

Використання SEL у навчальному процесі

Інтеграція соціально-емоційного навчання (SEL) у навчальний процес сприяє формуванню не тільки інтелектуальних, але й емоційних та соціальних компетентностей учнів, необхідних для їхнього всебічного розвитку. Завдяки SEL учні набувають навичок управління емоціями, постановки цілей, прийняття відповідальних рішень і побудови здорових міжособистісних відносин. Сучасна освіта, зосереджена лише на академічних знаннях, втрачає здатність формувати емоційно стійких, співчутливих і соціально відповідальних громадян. Тому впровадження методик SEL є важливим етапом розвитку освітніх програм.

Методи розвитку навичок управління емоціями. Управління емоціями є важливою навичкою, яка дозволяє учням усвідомлено реагувати на різні ситуації, зберігати самоконтроль та уникати негативних наслідків імпульсивної поведінки. Одним із завдань SEL є навчання учнів технікам, що сприяють розвитку емоційної саморегуляції. До таких методів належать медитація, дихальні вправи та практика саморефлексії.

Медитація. Практика медитації дозволяє учням глибше розуміти власні емоційні стани, підвищує рівень свідомості та заспокоює розум. Навчання медитації у навчальному процесі допомагає учням позбутися стресу, відчувати себе більш зосередженими та врівноваженими. Регулярні медитаційні практики розвивають здатність керувати емоціями, підвищують загальний рівень задоволеності життям і сприяють академічній продуктивності.

Дихальні вправи. Дихальні техніки, такі як глибоке дихання, дихання діафрагмою чи ритмічні вправи, допомагають учням швидко знижувати рівень стресу та тривожності. Вони вчать контролювати своє дихання, що позитивно впливає на їх емоційний стан. Це особливо корисно в ситуаціях, що вимагають швидкої реакції або в умовах емоційного тиску, наприклад, під час тестування або публічних виступів.

Практика саморефлексії. Саморефлексія передбачає здатність аналізувати власні емоції, розуміти, що викликає ті чи інші реакції, і вчитися конструктивно реагувати на життєві виклики. Для досягнення цієї мети вчителі можуть використовувати щоденники, де учні записують свої емоції, аналізують ситуації та свої реакції на них. Це сприяє самопізнанню та допомагає учням розуміти себе, що важливо для формування емоційного інтелекту.

Навчання постановці цілей та прийняттю рішень. Соціально-емоційне навчання допомагає учням розвивати навички постановки реалістичних цілей та планування кроків для їх досягнення. SEL націлене на формування стратегічного підходу до навчання та розвитку особистих якостей, що дозволяють успішно досягати цілей.

Постановка реалістичних цілей. Учні вчать розрізняти короткострокові та довгострокові цілі, визначати пріоритети, а також оцінювати власні ресурси та можливості. Важливо, щоб цілі були реалістичними і досяжними, адже недосяжні або занадто абстрактні цілі можуть призвести до демотивації. У процесі навчання учні також засвоюють принципи ефективного тайм-менеджменту та планування, що дозволяє їм краще організовувати власний час та розподіляти зусилля для досягнення цілей.

Навички прийняття рішень. SEL розвиває у учнів здатність приймати обґрунтовані рішення на основі зваженої оцінки ситуації, усвідомлення наслідків своїх дій та врахування особистих цінностей. Це включає аналіз ситуації, розробку можливих варіантів рішень, оцінку їхніх переваг та недоліків. Вміння приймати відповідальні рішення допомагає учням не тільки у навчанні, але й у повсякденному житті, формуючи здатність мислити стратегічно, об'єктивно оцінювати ризики і приймати рішення, які будуть корисними у довгостроковій перспективі.

Формування здорових стосунків та комунікації. Розвиток навичок побудови здорових стосунків є одним з ключових завдань соціально-емоційного навчання. Спілкування, засноване на взаємоповазі та розумінні, сприяє створенню позитивного освітнього середовища, де учні можуть почуватися комфортно, підтримувати один одного та розвивати емоційну стабільність.

Сприяння розвитку позитивних міжособистісних відносин серед учнів. Учні навчаються взаємодіяти з однокласниками на основі емпатії та поваги до особистості іншого. Це особливо важливо для формування згуртованого колективу, де всі учасники можуть взаємодіяти, допомагати один одному,

розуміти потреби та почуття інших. Навчальні проєкти, командні ігри та групові завдання допомагають розвивати навички співпраці та колективного вирішення проблем, що є ключовими для успішної комунікації.

Розвиток навичок ефективної комунікації. Вміння ефективно спілкуватися є однією з базових соціальних навичок, які допомагають учням будувати стосунки, висловлювати свої думки, розуміти та приймати критику. Використання технік активного слухання, які включають увагу до співрозмовника, підтвердження розуміння та ввічливість у висловлюваннях, дозволяє учням комунікувати з іншими ефективно та позитивно. Крім того, розвиток комунікаційних навичок дозволяє уникати конфліктів, сприяє емоційній стабільності та формує впевненість у своїх соціальних можливостях.

Переваги використання SEL у навчальному процесі. Використання SEL має значний позитивний вплив на навчальний процес і створення сприятливого освітнього середовища. Завдяки розвитку емоційних та соціальних компетентностей учні стають менш схильними до стресу, краще справляються з труднощами, розвивають внутрішню мотивацію та підвищують рівень академічної успішності. Також знижується рівень конфліктів і агресії в класі, створюється середовище, де учні почуваються безпечно та підтримано. Навчання за принципами SEL допомагає формувати всебічно розвинених особистостей, які готові до викликів сучасного світу, можуть працювати в команді, а також проявляти емпатію та підтримку.

Інтеграція SEL у навчальний процес допомагає створити освітнє середовище, яке сприяє не тільки академічному, а й соціально-емоційному розвитку учнів. Цей підхід є одним з ключових компонентів сучасної освіти, спрямованої на формування гармонійно розвинутої особистості, яка здатна до ефективної комунікації, емоційної стабільності та соціальної відповідальності.

Переваги соціально-емоційного навчання для навчального процесу

Переваги соціально-емоційного навчання (SEL) для навчального процесу. Соціально-емоційне навчання (SEL) має глибокий вплив на якість освіти та всебічний розвиток особистості. Воно сприяє створенню умов для емоційної підтримки учнів, побудові позитивних стосунків у навчальному середовищі, формуванню почуття власної відповідальності та розвитку важливих соціальних навичок. SEL допомагає учням краще адаптуватися до вимог освітнього процесу, підвищує їхню академічну успішність, а також забезпечує комфортну атмосферу, де вони можуть навчатися з цікавістю і задоволенням.

Підвищення успішності учнів. Одним із ключових позитивних ефектів SEL є його здатність підвищувати академічну успішність учнів. За допомогою соціально-емоційного навчання діти здобувають навички, які допомагають їм краще організовувати навчальний процес, розуміти власні емоції та мотиви, а також відповідально підходити до виконання завдань.

Вплив на навчальні досягнення. SEL розвиває самосвідомість і саморегуляцію, що дозволяє учням легше концентруватися на навчальних завданнях та уникати відволікань. Вони вчаться визначати та досягати реалістичних цілей, що мотивує їх на подальший успіх. Навчання навичкам управління емоціями також дозволяє знизити рівень тривожності, що особливо важливо під час складання іспитів чи виконання складних завдань. В результаті, учні краще виконують завдання, досягають вищих результатів і стають більш упевненими у власних силах.

Розвиток самостійності. SEL формує навички, що допомагають учням приймати відповідальні рішення, а також критично мислити й самостійно вирішувати проблеми. Вони стають більш самостійними, що сприяє не лише їхній академічній, але й особистісній зрілості. Це дозволяє учням проявляти ініціативу в навчанні, краще розподіляти свій час, а також формувати власні підходи до навчання, що є основою для довготривалого академічного успіху.

Зменшення конфліктів. Конфлікти в освітньому середовищі, як серед учнів, так і між учнями та педагогами, можуть значно впливати на навчальний процес і загальну атмосферу в класі. SEL сприяє зниженню конфліктності завдяки розвитку у дітей навичок емпатії, терпимості та взаєморозуміння.

Розвиток емпатії та терпимості. Одним із основних аспектів SEL є навчання емпатії, що дозволяє учням краще розуміти почуття інших і сприймати чужі емоції. Це знижує рівень агресії та нетерпимості в класі, оскільки учні вчаться ставитися до інших з повагою та розумінням. Вони засвоюють цінності співчуття та взаємопідтримки, що позитивно впливає на загальну атмосферу в класі, зменшуючи кількість конфліктних ситуацій.

Навички вирішення конфліктів. SEL включає навчання стратегій конструктивного вирішення конфліктів. Учні засвоюють техніки активного слухання, спокійного обговорення проблем та пошуку компромісів. Це дозволяє їм ефективно вирішувати суперечки, а не допускати їх ескалації. Учні, які здобули навички SEL, можуть уникати конфліктів або вміло їх вирішувати, що робить шкільне середовище більш безпечним і комфортним.

Створення залученого і турботливого середовища. SEL сприяє формуванню позитивного освітнього середовища, де кожен учень почуватися частиною спільноти, отримує підтримку й довіру. Це сприяє створенню сприятливих умов для навчання, зростання мотивації та активності учнів.

Формування атмосфери доброзичливості та взаємопідтримки. Учні вчаться співпрацювати, підтримувати одне одного та працювати в команді. Вони розуміють важливість взаємоповаги та допомоги, що створює атмосферу доброзичливості в класі. Така атмосфера сприяє почуттю причетності та знижує рівень соціальної ізоляції, а також запобігає булінгу та іншим формам негативної поведінки.

Підвищення рівня довіри між учнями та педагогами. SEL дозволяє будувати відкриті та довірливі стосунки між учнями та вчителями. Учні почуватися більш комфортно, звертаючись до вчителя за допомогою або порадою, що зміцнює їхні стосунки та підвищує ефективність навчального процесу. Такий рівень довіри сприяє активній участі учнів у навчальному процесі, що, у свою чергу, позитивно впливає на їхні академічні результати та психологічне самопочуття.

Залученість учнів до навчального процесу. Оскільки SEL підвищує емоційну компетентність та розвиває навички саморегуляції, учні стають більш залученими та мотивованими. Вони виявляють більше зацікавлення у навчанні, легше долають труднощі, вчаться ставити питання та знаходити відповіді, активно беруть участь у дискусіях. Це робить процес навчання більш цікавим і насиченим, а також сприяє довготривалій академічній мотивації.

Загалом, соціально-емоційне навчання надає значні переваги для сучасного освітнього процесу. Воно сприяє підвищенню успішності учнів, зменшенню конфліктів і формуванню залученого, доброзичливого та турботливого навчального середовища. SEL забезпечує всебічний розвиток особистості, готує учнів до життя в суспільстві, де важливими є не лише інтелектуальні досягнення, але й емоційна стійкість, вміння розуміти інших та будувати позитивні стосунки.

Методи впровадження SEL у систему освіти

Соціально-емоційне навчання (SEL) відіграє важливу роль у формуванні всебічно розвинених особистостей, здатних ефективно взаємодіяти в соціумі, управляти емоціями та вирішувати конфлікти. Для успішного впровадження SEL у систему освіти необхідно використовувати різноманітні методи, що

враховують особливості учнів і освітніх закладів. Основними підходами до впровадження є інтеграція SEL у навчальні програми, розробка шкільних політик, що підтримують SEL, та застосування позакласних заходів для закріплення соціально-емоційних навичок.

Інтеграція SEL у шкільні та університетські програми. Одним із найефективніших методів впровадження SEL є інтеграція цього підходу безпосередньо в освітні програми. Це передбачає розробку окремих навчальних модулів та занять, спрямованих на розвиток соціально-емоційних компетенцій у учнів різних вікових груп. Інтеграція SEL у програми передбачає створення курикулуму, який підсилює соціально-емоційні навички через конкретні завдання, практичні заняття та обговорення.

Розробка навчальних модулів. Навчальні модулі SEL включають завдання, що сприяють розвитку самосвідомості, саморегуляції, емпатії та соціальних навичок. Наприклад, для молодших школярів ці модулі можуть містити інтерактивні ігри та рольові вправи, що допомагають усвідомити власні емоції та навчитися контролювати їх. Для старшокласників або студентів університетів такі модулі можуть містити обговорення життєвих ситуацій, аналіз конфліктів та розвиток навичок командної роботи. Університетські програми, інтегровані з SEL, допомагають студентам краще адаптуватися до дорослого життя та навчитися вирішувати реальні соціальні виклики.

Поступове включення SEL на всіх рівнях освіти. Важливим аспектом є систематичне включення SEL на всіх етапах навчання – від початкової школи до вищих навчальних закладів. У кожному віковому періоді необхідно враховувати специфічні особливості емоційного та соціального розвитку учнів, адаптуючи SEL під їхні потреби. Такий підхід сприяє формуванню стійких соціально-емоційних навичок, які зберігатимуться упродовж життя.

Розробка шкільних політик, що підтримують SEL. Іншим важливим методом є розробка шкільних політик, які формують сприятливе середовище для впровадження SEL. Шкільна політика, що підтримує SEL, може включати стандарти, процедури та рекомендації для вчителів, учнів і батьків, які сприяють розвитку соціально-емоційних навичок.

Встановлення стандартів SEL на рівні школи. Політика, яка підтримує SEL, передбачає створення стандартів для інтеграції соціально-емоційних компетенцій на всіх рівнях навчання. Ці стандарти можуть включати правила поведінки, рекомендації для навчальних заходів і підтримку емоційного розвитку учнів. Наприклад, школи можуть ввести політику щоденних

обговорень настрою в класі або впровадження програм взаємопідтримки між учнями, що створює атмосферу довіри та співпраці.

Підготовка педагогів і адміністрації. Шкільні політики, що підтримують SEL, мають включати навчання для вчителів, які будуть реалізовувати програми SEL. Вчителі повинні мати відповідні навички для того, щоб ефективно інтегрувати SEL у повсякденні навчальні ситуації. Шкільна адміністрація також повинна підтримувати реалізацію SEL, забезпечуючи вчителів необхідними ресурсами, часом для підготовки та методичними рекомендаціями.

Залучення батьків та місцевої спільноти. Підтримка SEL у школі буде більш ефективною, якщо до процесу залучити батьків і представників місцевої спільноти. Школи можуть організовувати семінари або воркшопи для батьків, щоб ознайомити їх із принципами SEL і способами, як вони можуть підтримати розвиток соціально-емоційних навичок дітей вдома.

Впровадження SEL через позакласні активності. Позакласні активності є важливим компонентом для закріплення соціально-емоційних навичок і формування позитивних міжособистісних відносин серед учнів. Такі активності пропонують учням додаткові можливості для розвитку емоційного інтелекту та соціальних навичок, особливо через практичні взаємодії та командну роботу.

Створення клубів та секцій. Позакласні клуби та секції, такі як клуби лідерства, дебатні клуби, спортивні команди, сприяють розвитку важливих соціальних навичок, як-от командна робота, розв'язання конфліктів та підтримка одне одного. Учасники таких клубів вчать розуміти потреби й емоції інших, співпрацювати для досягнення спільних цілей і будувати стосунки, що засновані на взаємоповазі.

Організація волонтерських проєктів. Волонтерські програми сприяють розвитку емпатії, соціальної свідомості та відповідальності. Участь у таких проєктах допомагає учням розвивати емоційну компетентність через підтримку людей, які потребують допомоги, або внесення свого вкладу в суспільні проєкти. Це дозволяє учням зрозуміти, як їхні дії можуть впливати на інших, і розвивати навички лідерства, співпраці та емпатії.

Використання інтерактивних методів. Позакласні заходи можуть включати інтерактивні методи, як-от рольові ігри, ситуаційні вправи та обговорення, що моделюють реальні соціальні ситуації. Ці методи дозволяють учням практикувати навички управління емоціями, вирішення конфліктів і

ефективного спілкування у безпечному середовищі, де вони можуть помилятися та вчитися на власному досвіді.

Впровадження SEL у систему освіти сприяє створенню комфортного та турботливого середовища, де учні можуть розвивати необхідні для сучасного суспільства навички. Інтеграція SEL у шкільні та університетські програми забезпечує системний підхід до розвитку емоційної компетентності, тоді як шкільні політики та позакласні активності закріплюють ці навички через повсякденний досвід. Таким чином, SEL стає невід'ємною частиною освітнього процесу, сприяючи формуванню всебічно розвинутих, емоційно стійких та соціально адаптованих особистостей, які готові до життя у висококонкурентному та динамічному світі.

Виклики для педагогів у впровадженні SEL

Соціально-емоційне навчання (SEL) є важливим елементом сучасної освіти, спрямованим на розвиток емоційного інтелекту учнів та формування навичок, необхідних для соціальної адаптації та успішного спілкування. Однак, попри зростання значення SEL, його впровадження стикається з рядом викликів, особливо з боку педагогів, які виступають основними агентами впровадження цих підходів. Основні проблеми включають недостатню підготовку педагогів, обмежений час для реалізації SEL та питання мотивації до застосування інноваційних методів у навчанні.

Недостатня підготовка педагогів. Одним із найбільших викликів для впровадження SEL є недостатня підготовка педагогів. У більшості освітніх систем SEL залишається новою концепцією, через що педагогічні заклади не завжди забезпечують відповідне навчання майбутніх педагогів. Це призводить до того, що вчителі не володіють необхідними знаннями та навичками для ефективного застосування SEL у своїй щоденній практиці.

Брак програм підвищення кваліфікації. Наявні програми підвищення кваліфікації часто не враховують SEL як важливий компонент підготовки педагогів. Більшість тренінгів зосереджені на академічних компетенціях та управлінні класом, залишаючи соціально-емоційні навички поза увагою. Це створює проблему, коли педагоги не знають, як розвивати в учнів емпатію, саморегуляцію та навички вирішення конфліктів, а також не володіють методиками підтримки емоційного добробуту учнів.

Необхідність розробки спеціалізованих курсів для педагогів. Щоб подолати цей виклик, необхідно створити програми підвищення кваліфікації,

які б охоплювали всі аспекти SEL: методи розвитку емоційного інтелекту, техніки управління стресом, підходи до побудови позитивного середовища в класі та інтерактивні методи, що сприяють формуванню соціальних навичок. Такі курси повинні включати як теоретичні знання, так і практичні навички для роботи з учнями різного віку.

Обмежений час для реалізації SEL. Інтеграція SEL у навчальний процес потребує додаткового часу, що може бути проблемою для педагогів через уже насичений навчальний план. Вимоги до виконання академічних стандартів, підготовка учнів до тестів та загальний обсяг навчальної програми залишають мало місця для роботи з емоційними та соціальними аспектами.

Дефіцит часу в межах навчального плану. Більшість шкіл прагнуть виконати стандарти навчання, що обмежує можливість виділення часу для SEL. Педагогам доводиться вибирати між виконанням основних навчальних завдань і приділенням уваги розвитку соціально-емоційних компетентностей. Це викликає ризик, що SEL буде розглядатися як додаткова або другорядна діяльність, а не як невід'ємна частина навчального процесу.

Пошук часу для інтеграції SEL у повсякденне навчання. Одним із способів подолання цього виклику є інтеграція SEL у звичайні уроки, а не створення окремих занять. Наприклад, у рамках занять з літератури учні можуть аналізувати емоції персонажів та обговорювати, як вони можуть відповідати схожим життєвим ситуаціям. Інший підхід полягає в інтеграції коротких соціально-емоційних вправ на початку або наприкінці кожного уроку, що допомагає підтримувати емоційний добробут учнів і не потребує значних часових витрат.

Проблеми мотивації та зацікавленості педагогів. Для ефективного впровадження SEL у навчальний процес педагоги повинні бути зацікавлені у цьому та вмотивовані до застосування нових методів. Проте, через відсутність достатнього стимулювання та додаткового навантаження, багато вчителів можуть ставитися до SEL як до додаткової роботи, яка не входить у їхні прямі обов'язки.

Важливість стимулювання та визнання. Багато педагогів висловлюють стурбованість, що впровадження SEL потребує значних зусиль, які не завжди визнаються та підтримуються керівництвом навчального закладу. Вчителі, які застосовують SEL, потребують відповідного стимулювання, яке може включати фінансові бонуси, сертифікацію або визнання через професійні нагороди. Це

сприятиме підвищенню мотивації та зацікавленості педагогів у застосуванні соціально-емоційних підходів.

Психологічна підтримка для самих педагогів. Робота з емоціями учнів може бути виснажливою, тому важливо забезпечити педагогів можливостями для емоційного розвантаження та підтримки. Наприклад, регулярні воркшопи для педагогів, де вони можуть обмінюватися досвідом та отримувати підтримку з боку колег, можуть допомогти вчителям уникнути емоційного вигорання і продовжувати реалізовувати SEL у своїй роботі.

Підвищення обізнаності про переваги SEL. Для багатьох педагогів необхідним кроком є усвідомлення значущості SEL у контексті їхньої роботи. Чітке розуміння того, як SEL впливає на академічну успішність, мотивацію та загальне благополуччя учнів, може сприяти більшій зацікавленості та особистій відданості педагогів. Проведення досліджень, що демонструють ефективність SEL, та регулярні семінари для педагогів з обговоренням результатів можуть підвищити рівень усвідомлення.

Впровадження SEL у систему освіти є завданням, що потребує значних зусиль і підтримки з боку педагогів, але саме вони стикаються з численними викликами на цьому шляху. Недостатня підготовка, обмежений час для реалізації SEL та питання мотивації педагогів є ключовими перешкодами. Подолання цих викликів можливе через запровадження програм підвищення кваліфікації, інтеграцію SEL у навчальні предмети, стимулювання та підтримку вчителів на всіх рівнях. Таким чином, забезпечення комплексного підходу до вирішення цих викликів може стати важливим кроком на шляху до ефективного впровадження соціально-емоційного навчання в освіту, що сприятиме розвитку здорового та успішного освітнього середовища для учнів і педагогів.

Необхідність додаткової підготовки педагогів для впровадження SEL

Соціально-емоційне навчання (SEL) в освітніх закладах сьогодні є невід'ємним елементом успішного навчального процесу, адже воно сприяє формуванню у учнів емоційної грамотності, навичок співчуття, ефективної комунікації та управління стресом. Однак для того, щоб SEL було успішно інтегроване у шкільну програму, необхідна додаткова підготовка педагогів, які, володіючи методами розвитку емоційного інтелекту, можуть створити сприятливе середовище для учнів. Важливими аспектами такої підготовки є

професійні програми розвитку для педагогів, розвиток емоційного інтелекту самих педагогів та методи оцінки результативності впровадження SEL.

Програми професійного розвитку для педагогів. Для ефективного впровадження SEL необхідно забезпечити педагогів спеціалізованими знаннями та інструментами, що дозволять їм успішно застосовувати соціально-емоційні стратегії у роботі з учнями. Такі програми мають охоплювати різні методи та техніки SEL, сприяти розумінню педагогами важливості розвитку соціально-емоційних компетенцій та навчати їх інтеграції SEL у навчальні програми.

- *Розробка курсів для розвитку навичок SEL.* Курсова підготовка педагогів повинна включати як теоретичні основи SEL, так і практичні методи його реалізації у класі. Ключовими елементами таких курсів можуть бути методи управління емоціями, розвиток навичок емпатії, а також стратегії побудови позитивних відносин з учнями. Педагоги, які пройшли такі курси, матимуть змогу інтегрувати SEL не лише як окремий компонент навчання, але і як частину загального освітнього процесу.

- *Практичні тренінги для підготовки до SEL.* Поряд із теоретичною підготовкою, важливими є практичні тренінги, що можуть включати рольові ігри, аналіз ситуацій, роботу в групах та симуляційні вправи, які моделюють різні аспекти соціально-емоційного навчання. Такі тренінги дають педагогам можливість відпрацьовувати на практиці свої навички до їх застосування в класі, що підвищує їх впевненість у впровадженні SEL на практиці.

Розвиток емоційного інтелекту у педагогів. Ефективність SEL залежить від рівня розвитку емоційного інтелекту самого педагога. Саме педагоги є прикладом для учнів у питаннях управління емоціями, вирішення конфліктів та розвитку навичок співпраці. Тому підвищення рівня емоційного інтелекту педагогів є ключовим для створення атмосфери довіри та взаємоповаги у класі, де SEL може розвиватися більш органічно.

- *Важливість саморозвитку педагогів.* Педагоги, які розуміють власні емоції та вміють ними керувати, здатні більш ефективно реагувати на потреби своїх учнів. Наприклад, педагоги з високим рівнем емоційного інтелекту можуть ефективніше управляти стресом та розв'язувати конфліктні ситуації, що створює безпечне середовище для учнів. Крім того, вони можуть легше мотивувати учнів, сприяти їхньому емоційному розвитку і формувати стійкі міжособистісні зв'язки.

- *Розвиток емпатії та навичок саморегуляції у педагогів.* Емпатія та саморегуляція є невід'ємними складовими емоційного інтелекту, що дозволяють педагогам розуміти емоційні потреби учнів і відповідати на них з турботою та увагою. Для розвитку цих навичок у педагогів можна використовувати методи медитації, рефлексії та когнітивно-поведінкових вправ, які дозволяють педагогам краще розуміти себе і свої емоційні реакції. Таке самопізнання допомагає створити атмосферу емоційної безпеки у класі, що є необхідним для ефективного SEL.

Методи оцінки результативності впровадження SEL. Оцінка ефективності впровадження SEL є важливою складовою для розуміння того, як ці підходи впливають на освітній процес та розвиток учнів. Оскільки SEL націлене на розвиток м'яких навичок, таких як співпраця, емпатія, саморегуляція, потрібно застосовувати спеціалізовані методи моніторингу та оцінки, які враховують як якісні, так і кількісні показники.

- *Системи оцінки для моніторингу впливу SEL на освітній процес.* Для вимірювання впливу SEL на учнів та педагогів варто використовувати комплексні системи оцінки, які поєднують спостереження, опитування, анкетування та самооцінку учнів і педагогів. Наприклад, учні можуть оцінювати власні емоційні навички, рівень тривожності та задоволення від навчання, а педагоги – ефективність застосування SEL у своїй практиці. Такі інструменти дозволяють відстежувати динаміку змін та вплив SEL на навчальні результати та психологічний клімат у класі.

- *Використання якісних методів оцінки.* Важливим доповненням до кількісних показників є якісні методи, що дозволяють глибше зрозуміти досвід учнів і педагогів, пов'язаний із впровадженням SEL. Це можуть бути інтерв'ю, фокус-групи, а також щоденники рефлексії, у яких учні та педагоги можуть висловлювати свої думки, емоції та відгуки про процес впровадження SEL. Такий підхід дозволяє створити більш об'єктивну та повну картину результатів впровадження SEL, враховуючи індивідуальні особливості учнів.

- *Регулярний зворотний зв'язок для вдосконалення SEL.* Для ефективної оцінки результативності SEL необхідно забезпечити регулярний зворотний зв'язок між педагогами та керівництвом шкіл, а також між педагогами та учнями. Це дозволяє швидко виявляти проблемні аспекти, адаптувати методика SEL до конкретних потреб учнів і створювати індивідуальні підходи, що робить процес впровадження SEL більш динамічним і ефективним.

Успішне впровадження SEL у систему освіти є неможливим без належної підготовки педагогів, яка включає професійний розвиток, підвищення рівня емоційного інтелекту та регулярний моніторинг результатів. Спеціалізовані курси та тренінги, спрямовані на формування SEL-навичок у педагогів, дозволяють педагогам краще розуміти, як працювати з емоційними потребами учнів і сприяти їхньому емоційному розвитку. Розвиток емоційного інтелекту педагогів підвищує ефективність їхньої взаємодії з учнями, а систематична оцінка результативності дозволяє вдосконалювати SEL і підлаштовувати його під потреби сучасної освіти. Таким чином, професійна підготовка педагогів є ключовим елементом для успішної інтеграції соціально-емоційного навчання у шкільний процес, що сприяє створенню сприятливого освітнього середовища для розвитку учнів як особистостей і громадян.

Висновки

Підвищення рівня соціально-емоційного інтелекту та впровадження соціально-емоційного навчання (SEL) в освітніх закладах має велике значення для сучасної освітньої системи. В умовах швидких соціально-економічних змін, глобалізації та зростаючих вимог до особистих та професійних навичок, SEL стає важливим елементом формування гармонійно розвиненої особистості, яка здатна ефективно спілкуватися, розуміти емоції інших та керувати власними емоційними реакціями. У даних висновках підбиваються підсумки ролі емоційного інтелекту та SEL, розглядаються переваги їх інтеграції в освітній процес та надаються рекомендації щодо адаптації SEL до системи освіти України.

Загальний огляд ролі емоційного інтелекту та SEL в освіті. Емоційний інтелект (EQ) та соціально-емоційне навчання (SEL) стали незамінними компонентами освітнього процесу, спрямованими на всебічний розвиток учнів. Формування таких навичок, як управління емоціями, емпатія, соціальна свідомість, значно підвищує здатність учнів адаптуватися до життєвих викликів та сприяє їхній соціальній інтеграції. Водночас SEL розвиває емоційний інтелект учнів, допомагаючи їм розуміти свої потреби, взаємодіяти з оточенням на основі взаємоповаги та прийняття, ефективно долати труднощі та розв'язувати конфлікти.

Роль SEL особливо важлива для освіти, оскільки воно сприяє створенню безпечного навчального середовища, де учні почуваються підтриманими й мотивованими до навчання. Розвиваючи емоційну грамотність та комунікативні

навички, SEL сприяє кращій адаптації учнів до сучасного динамічного світу та забезпечує розвиток компетентностей, що є необхідними для успішного життя. Таким чином, SEL вважається невід'ємною частиною якісної освіти, яка виховує особистість, здатну критично мислити, співпрацювати з іншими та приймати зважені рішення.

Переваги інтеграції SEL у навчальний процес. Інтеграція SEL у навчальний процес приносить численні переваги як для учнів, так і для педагогів, які сприяють загальному покращенню якості освіти та створенню гармонійного освітнього середовища:

- *Покращення комунікаційних навичок.* SEL сприяє розвитку комунікативних навичок, що допомагає учням ефективно виражати свої думки, слухати інших та брати участь у конструктивному діалозі. Учні, які мають високий рівень комунікативної компетентності, здатні легше взаємодіяти з однокласниками та педагогами, а також успішніше виконувати командні завдання. Це створює позитивну атмосферу співпраці у класі, де учні можуть вільно обмінюватися ідеями та підтримувати один одного.

- *Зниження конфліктності.* Впровадження SEL допомагає знизити рівень конфліктності серед учнів, оскільки вони вчаться управляти своїми емоціями та розвивають емпатію. Ці навички дозволяють учням краще розуміти мотиви та емоції інших, що сприяє толерантності та взаємоповазі. Учні стають більш терплячими та відкритими до інших поглядів, що значно знижує ризик конфліктних ситуацій у класі.

- *Сприяння успіху учнів.* Дослідження показують, що SEL позитивно впливає на навчальні досягнення учнів. Розвиток таких навичок, як самоконтроль, мотивація та стресостійкість, допомагає учням легше долати труднощі та досягати поставлених цілей. Учні з розвинутим емоційним інтелектом більш мотивовані до навчання, можуть продуктивніше працювати як індивідуально, так і в команді, що позитивно відбивається на їхніх академічних результатах.

- *Створення залученого і турботливого середовища.* Завдяки SEL навчальний процес стає більш доброзичливим та сприяє формуванню позитивних стосунків між учнями та педагогами. Таке середовище створює умови, де учні почуваються підтриманими, що сприяє зниженню тривожності та підвищенню впевненості в собі. Учні виявляють більше зацікавленості у навчанні, готовності до співпраці та взаємодопомоги, що значно підвищує якість освітнього процесу.

Рекомендації щодо впровадження SEL у систему освіти України. Для успішної інтеграції SEL у систему освіти України важливо врахувати стратегічні підходи, які забезпечать ефективне впровадження цього методу в освітній процес. Оскільки SEL є відносно новим підходом в українських освітніх закладах, його адаптація потребує всебічної підготовки та підтримки на різних рівнях.

- *Розробка національної стратегії щодо впровадження SEL.* Державна підтримка є ключовою умовою для інтеграції SEL на національному рівні. Розробка стандартів та методичних рекомендацій, які базуються на передовому досвіді інших країн, дозволить створити основу для формування ефективної системи соціально-емоційного навчання. Це також передбачає розробку програм підвищення кваліфікації для педагогів, які навчатимуться застосовувати SEL у своїй роботі.

- *Адаптація навчальних програм під стандарти SEL.* Для того, щоб SEL стало частиною освітнього процесу, необхідно внести зміни до навчальних програм, які включатимуть соціально-емоційні елементи як невід'ємну складову навчання. Інтеграція SEL у навчальні плани різних дисциплін дозволить учням формувати соціально-емоційні навички на практиці та застосовувати їх у повсякденному житті.

- *Підтримка педагогів через професійний розвиток та навчання.* Одним із головних чинників успішної реалізації SEL є підготовка педагогів, які матимуть достатні знання та навички для його впровадження. Підвищення кваліфікації, спеціальні тренінги та навчальні курси для педагогів сприятимуть підвищенню їхньої обізнаності з методами SEL та дозволять їм ефективніше взаємодіяти з учнями.

- *Інтеграція SEL у позакласні заходи.* Окрім навчального процесу, SEL може бути частиною позакласних активностей, таких як спортивні секції, творчі клуби та волонтерські проекти. Це дозволить учням розвивати соціально-емоційні навички у неформальній обстановці, де вони зможуть взаємодіяти та співпрацювати на основі реальних життєвих ситуацій.

Впровадження SEL в українській освіті є важливим кроком на шляху до покращення якості навчального процесу та розвитку цілісної, гармонійної особистості учнів. Соціально-емоційне навчання не лише підвищує академічну успішність, але й формує навички, що є важливими для соціальної адаптації та професійного розвитку в майбутньому. SEL сприяє розвитку таких компетентностей, як співпраця, емпатія, саморегуляція та відповідальність, які

є необхідними для сучасного суспільства. Рекомендовані кроки з адаптації SEL до українських умов допоможуть створити освітню систему, орієнтовану на всебічний розвиток учнів, здатних відповідати на виклики сучасного світу.

Практичні завдання:

1. Вправа: переглянути короткі відео з емоційними сценами. Завдання: визначити емоції персонажів і пояснити, як вони впливають на їхні дії.
2. Рольова гра: розіграти ситуацію конфлікту в групі та знайти способи його вирішення, використовуючи навички емпатії та саморегуляції.
3. Щодня записувати свої емоції, їхні причини та реакції на них. Завдання: проаналізувати записи за тиждень і виявити закономірності.
4. Провести групове заняття з технік глибокого дихання та релаксації для зниження стресу.
5. Провести обговорення фільму або книги, звертаючи увагу на взаємини персонажів та їхню здатність співчувати.

Творчі завдання:

1. Написати есе на тему: «Чому емоційний інтелект важливіший за IQ у сучасному світі?».
2. Створити візуальну інфографіку про основні складові емоційного інтелекту.
3. Створити план інтерактивного заняття для розвитку емпатії у школярів молодшого віку.

Проблемні, евристичні запитання:

1. Чому емоційний інтелект важливий для лідерів та освітніх менеджерів у сучасному суспільстві?
2. Як розвиток емпатії впливає на взаєморозуміння між студентами у студентській групі?
3. Чи можна навчитися керувати своїми емоціями так само, як навчитися новим навичкам? Як саме?
4. Які основні перепони стоять на шляху до розвитку емоційного інтелекту у школах?
5. Як впливають емоції на прийняття рішень у повсякденному житті?

Питання для самоперевірки:

1. Що таке емоційний інтелект і які його складові?
2. У чому полягає значення соціально-емоційного навчання (SEL)?
3. Як саморегуляція впливає на ефективність освітнього процесу?
4. Чому емпатія є ключовим елементом у формуванні позитивних стосунків всіх суб'єктів освітнього процесу?
5. Як розвиток емоційного інтелекту допомагає боротися зі стресом?
6. Назвіть основні принципи соціально-емоційного навчання.

Завдання для самостійної роботи:

1. Провести дослідження: «Методи розвитку емоційного інтелекту у студентів» та підготувати презентацію.
2. Розробити власний план роботи з розвитком емоційного інтелекту для себе на місяць.
3. Підготувати тематичний семінар для однокласників на тему: «Емпатія як навичка майбутнього».
4. Написати рефлексію: «Як соціально-емоційне навчання може змінити освіту?»

Література.

1. Аналітичний огляд «Можливості для реалізації соціально-емоційного навчання в рамках реформи «Нова українська школа» (Feasibility Study on Opportunities for SEL within New Ukrainian School Reform) / Гриневич Л., Дрожжина Т., Глоба О. та інші; за заг. ред. Л. Гриневич, С. Калашнікової. Київ, «Видавнича група «Шкільний світ», 2021. 312 с.
2. Венгловська О. А., Елькін О. Б., Марущенко О. А., Федоренко О. Ф. Упровадження компонентів розвитку емоційного інтелекту в учнівства: практичний poradnik педагогам закладів загальної середньої освіти. УІРО, 2023. 18 с.
3. Вовченко О. А. Вплив емоційного інтелекту на процеси соціалізації підлітків з особливими освітніми потребами. *Журнал «Перспективи та інновації науки» (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. № 5(5) 2021. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-5\(5\)-747-759](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-5(5)-747-759).
4. Водолазська Т. В. Соціально-емоційне навчання в системі неперервної освіти. *Неперервна освіта*. № 6 (219) 2024. С. 68-71. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-6\(219\)-68-71](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-6(219)-68-71).

5. Дужик Н. Соціально-емоційне навчання в системі сучасних педагогічних знань. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 27, том 2, 2020. С. 186-192. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/27.203552>.

6. Лавриченко Н. Проблема соціально-емоційного інтелекту у підготовці педагогів. *Молодь і ринок*. № 6/204. 2022. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.265728>.

7. Панченко В. В. Соціально-емоційне навчання як сучасна педагогічна парадигма у вищій освіті. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 65. Том 2. 2023. С. 91-94. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/65.2.19>.

8. Старинська О. Зв'язки між компонентами соціального й емоційного інтелекту здобувачів вищої освіти. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом*. Психологія, № 1(57). 2023. С. 35-40. DOI: <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2023.1.6>.

ВИСНОВКИ

Навчальний посібник «Актуальні проблеми теорії та історії педагогічної науки» створено для сприяння ефективному оволодінню теоретичними знаннями та практичними навичками, необхідними для успішної діяльності у сфері освіти та науки. У ньому систематизовано сучасні педагогічні концепції, висвітлено актуальні проблеми розвитку педагогічної науки, а також запропоновано завдання, що сприяють розвитку творчого мислення, дослідницьких здібностей і професійних компетентностей.

Матеріали посібника допомагають здобувачам вищої освіти глибше зрозуміти закономірності функціонування освіти в історичному та сучасному контекстах, формують навички критичного аналізу, адаптації та впровадження освітніх інновацій. Значна увага приділена інтеграції новітніх освітніх технологій, персоналізованим підходам до навчання та перспективам цифровізації в освіті.

Результати вивчення дисципліни сприятимуть професійному зростанню здобувачів, дозволять їм успішно застосовувати отримані знання у науковій та освітній діяльності. Завдання для самостійної роботи, проблемні та евристичні питання, запропоновані у посібнику, спрямовані на розвиток здатності вирішувати складні педагогічні проблеми, адаптуватися до сучасних викликів та впроваджувати інноваційні підходи у навчальний процес.

Ми сподіваємося, що цей посібник стане важливим ресурсом у вашому професійному становленні, допоможе сформувати системне бачення педагогічної науки та сприятиме розвитку наукової думки у сучасному освітньому просторі.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Акімова О. В., Сапогов М. В., Гапчук Я. А., Задворняк Л. С. Тенденції розвитку вищої педагогічної освіти : історико-порівняльний аспект. «Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)»: журнал. 2024. № 3(21). 2024. С. 471-483. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-3\(21\)-471-483](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-3(21)-471-483).

2. Акімова О. В., Сапогов М. В., Матіюк Д. В. Методологія дослідження історико-педагогічних реалій середини ХХ – початку ХХІ століття. «Наукові інновації та передові технології» (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»):журнал. 2022. № 12(14). 2022. С. 208-218. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-12\(14\)-208-218](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-12(14)-208-218).

3. Задорожна-Княгницька Л. В. Історія педагогіки : навчальний посібник для студентів ЗВО. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 364 с.

4. Скільський Д. М. Історія української педагогіки: ілюстрований навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2022. 340 с.

5. Педагогіка вищої школи : Підручник для здобувачів другого рівня вищої освіти педагогічних університетів / С. Г. Немченко, В. В. Крижко, І. Ф. Шумілова, О. М. Старокожко, О. Б. Голік. Бердянськ : БДПУ, 2020. 517 с. URL: <https://dspace.bdpu.org/bitstream/123456789/3261/3/Pedahohika%20vyshchoyi%20shkoly.pdf>.

6. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник / О. І. Федоренко, В. О. Тюріна, С. П. Гіренко, С. М. Бойко, М. О. Котелюх, П. Д. Червоний, О. В. Медведєва; за заг. ред. О.І. Федоренко. Харків : ФОП Бровін, 2020. 240 с.

7. Хмельницька О. С. Педагогіка. Історія педагогіки: навчальнометодичний посібник. Переяслав (Київ. обл.): Домбровська Я. М., 2021. 222 с.

Додаткова:

1. Акімова О. В., Сапогов М. В., Гапчук Я. А. Середовищний підхід у сучасних міждисциплінарних дослідженнях з цифровізації освіти. Інноваційна педагогіка. Випуск 46. 2022. С.234-238. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/46.47>. Акімова О. В., Шаманська О. І. Застосування інноваційних технологій в освіті дорослих в сучасних умовах суспільного розвитку України. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Вип. 204, 2022. С.12-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2022_204_3.
2. Акімова О. В., Сапогов М. В., Гапчук Я. А., Дяченко М. О. Розвиток творчого мислення аспірантів спеціальності 011 освітні, педагогічні науки. «Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)»: журнал. 2024. № 5(23) 2024. С. 62-70. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-15\(33\)-62-70](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-15(33)-62-70).
3. Батечко Н., Михайліченко М. Еволюція освітніх парадигм у сучасному н-ауковому дискурсі. Освітологія, № 9. 2020. С. 29-37. DOI: <https://doi.org/10.28925/2226-3012.2020.9.4>.
4. Вовк М. Тенденції розвитку педагогічної освіти в Україні: виклики та перспективи. Естетика і етика педагогічної дії. № 22. 2020. С. 150–165. DOI: <https://doi.org/10.33989/2226-4051.2020.22.222016>.
5. Галузяк В. М. Теоретичні і методичні засади розвитку особистісно-професійної зрілості майбутнього вчителя : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2021. 592 с.
6. Гуревич Р., Коношевський Л., Опущко Н. Цифровізація освіти сучасного суспільства: проблеми, досвід, перспективи. Освітологічний дискурс, № 3-4(38-39), 2022. С. 22-46.
7. Каплінський В. В. Методика викладання у вищій школі : навч. посіб. Київ : КНТ, 2021. 224 с.
8. Кремень В. Міжнародні зв'язки як важливий напрям діяльності національної академії педагогічних наук України. URL: <http://ud.gdip.com.ua/wp-content/uploads/2022/01/82-2021.pdf>.
9. Коломієць А. М., Кушнір О. І. Використання штучного інтелекту в освітній та науковій діяльності: можливості та виклики. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2023. Випуск 70. С. 45-55.

10. Парадигмальні виклики сучасного розвитку : колективна монографія / за загальною редакцією Дуки А. П. Чернігів : ГО «Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій», 2022. 242 с. URL: https://reicst.com.ua/asp/issue/view/monograph_paradigmatic_03_2022.

11. Слушний О. М., Акімова О. В. Розвиток інноваційної діяльності вчителів природничо-математичних дисциплін у закладах загальної середньої освіти України (друга половина XX - перша чверть XXI століття): монографія. Вінниця: ТОВ «Твори», 2023. 288 с. URL: <https://library.vspu.net/handle/123456789/13520>.

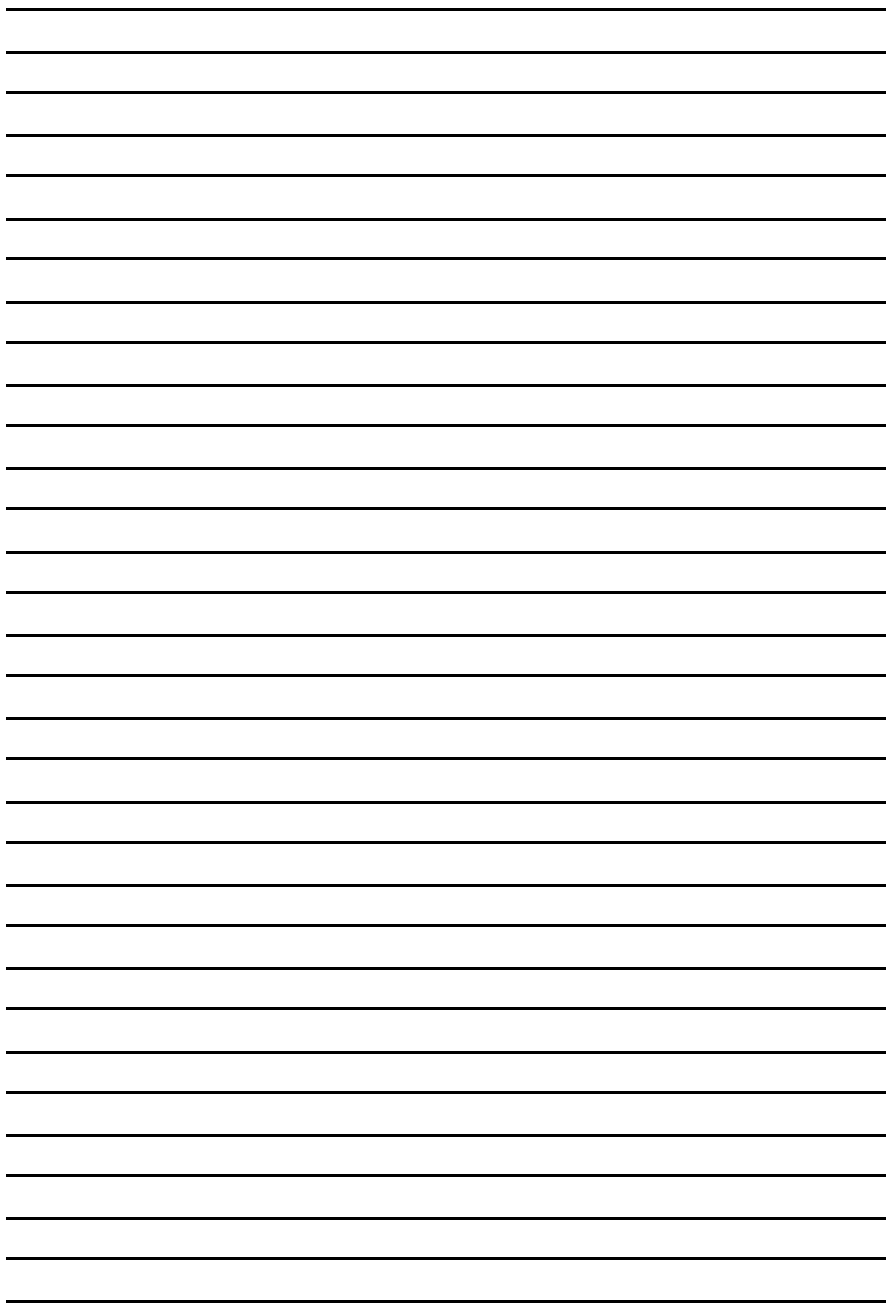
12. Сбруєва А., Бойченко М., Чашечнікова О. Становлення концепцій і технологій евристичної освіти в дослідженнях українських науковців. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. № 2 (96). 2020. С.311-326. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/06/33.pdf>.

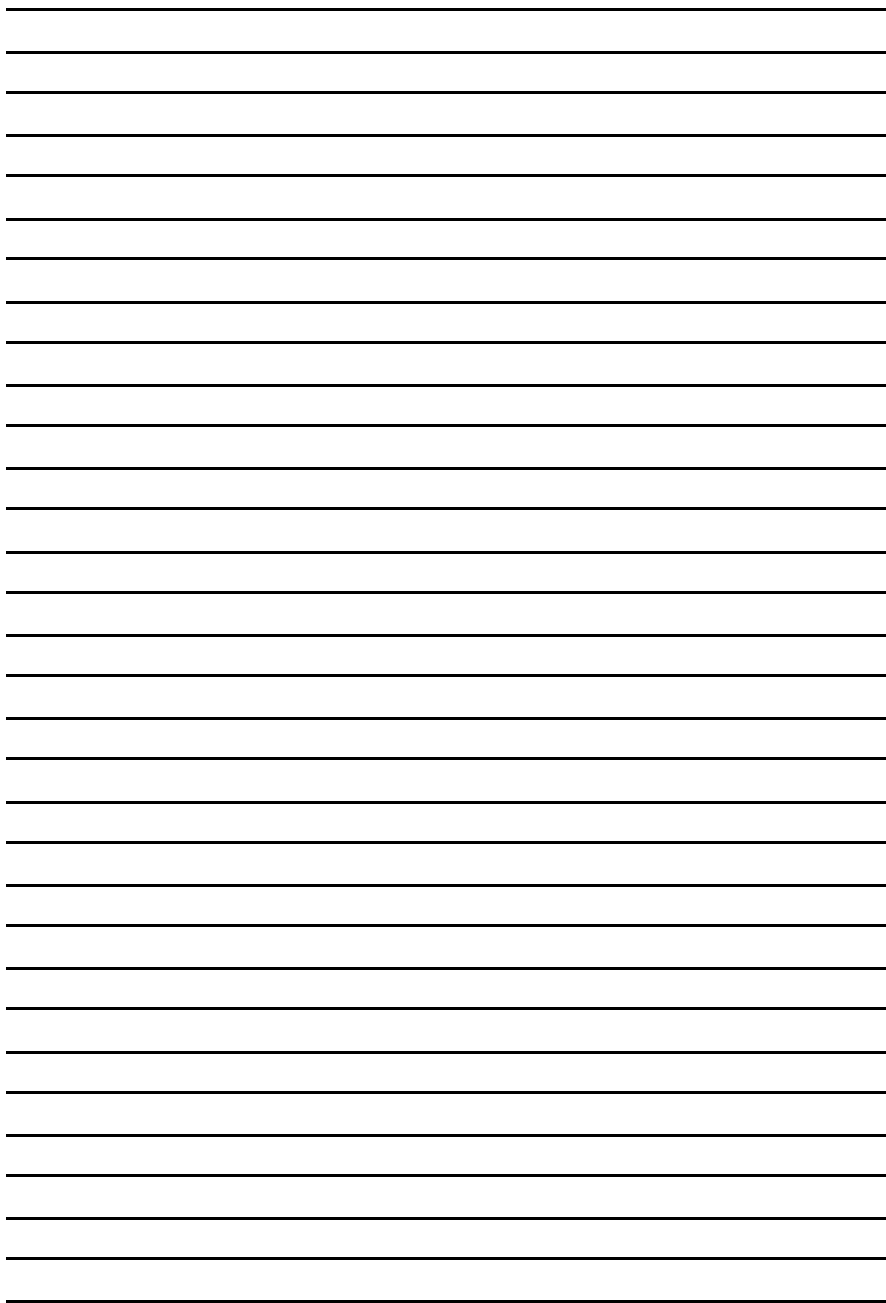
13. Фрицюк В. А., Фрицюк В. М. Акмеологічні аспекти дослідження проблеми професійного саморозвитку майбутніх учителів музичного мистецтва. Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. Випуск 63. 2020. С.153-156. URL: <https://library.vspu.net/bitstreams/b0f5fb10-adf8-4768-9c46-7c07f1599d90/download>.

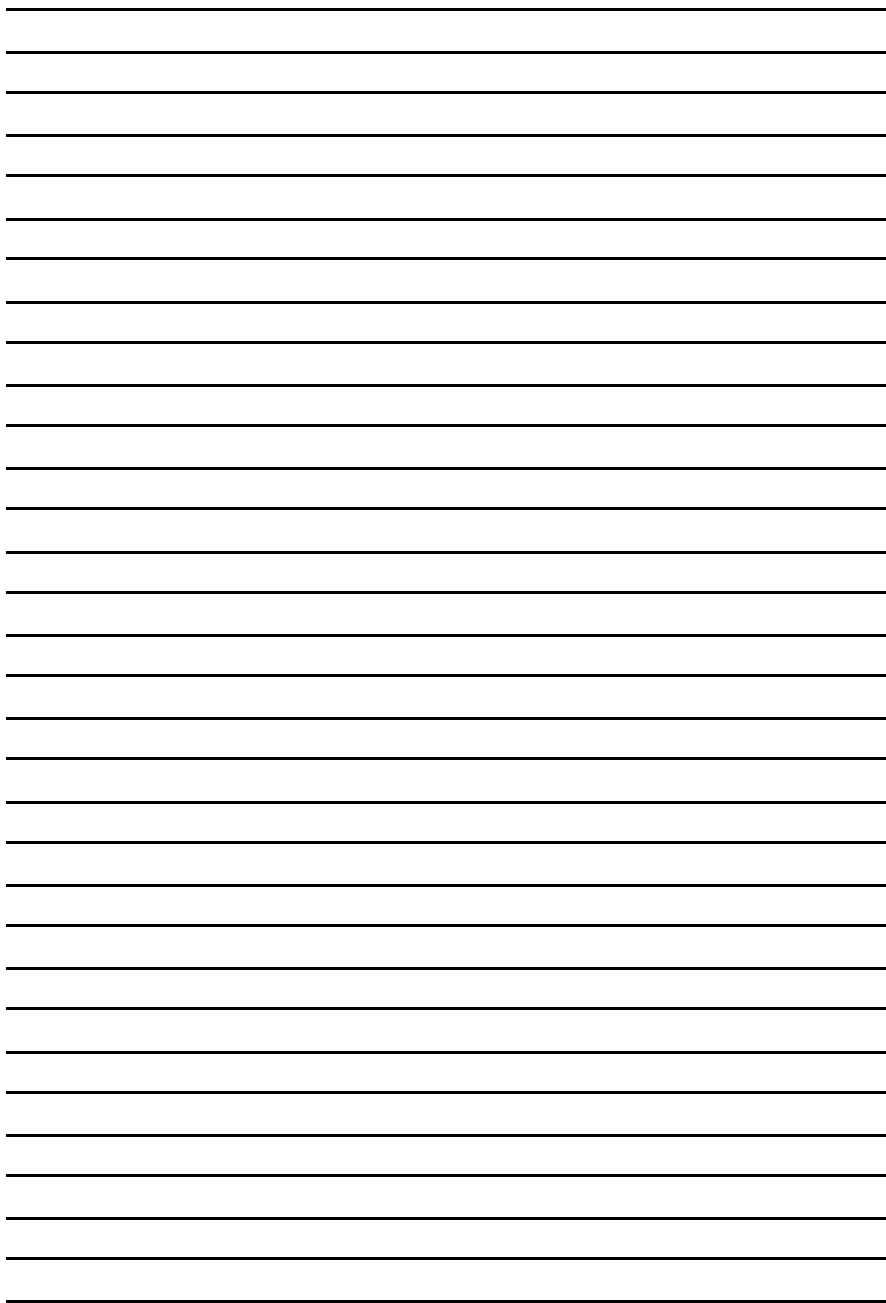
Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. <https://mon.gov.ua/>
2. <https://osvita.ua/>
3. <https://vseosvita.ua/>
4. <https://vseosvita.ua/>
5. <https://www.suto-tc.com/vebinars-2023/>
6. <https://ed-era.com/>
7. <https://edpro.ua/>
8. <https://kwiga.com/ua>
9. <https://www.guru99.com/uk/best-online-course-platforms.html>
10. <https://fliphtml5.com/learning-center/uk/8-best-online-course-creation-software-platforms-for-interactive-elearning/>
11. <https://laba.ua/>
12. <https://pdp.nacs.gov.ua/news/pidbirka-onlain-platform-dlia-samoosvity>

13. <https://www.ukrinform.ua/rubric-yakisne-zhyttia/3387961-7-bezkostovnih-onlajnplatform-dla-samoosviti.html>
14. <https://prostir.tvoikroky.com/>
15. <https://prometheus.org.ua/>
16. <https://progresylni.org/>
17. <https://academicjournals.org/journals.htm>
18. <https://dans.knaw.nl/nl/data-diensten/narcis/>
19. <https://ekmair.ukma.edu.ua/communities/236f75b6-e416-464a-b975-871ce75bbea1>
20. <https://libguides.ials.sas.ac.uk/az/ethos-electronic-theses-online-system>
21. <https://library.vspu.net/communities/1a05f9a6-2c36-4ab2-b59d-71f989010099>
22. <https://library.vspu.net/home>
23. <https://library-archives.canada.ca/?requestUrl=https://www.bac-lac.gc.ca/eng/services/theses/Pages/theses-canada.aspx>
24. <https://link.springer.com/search?facet-content-type=%22Book%22&date-facet-mode=between&facet-start-year=2017&previous-start-year=1815&facet-end-year=2017&previous-end-year=2020>
25. <https://openscience.in.ua/open-citations.html>
26. <https://prezi.com/>
27. <https://scholar.google.com/>
28. <https://search.lib.umich.edu/databases/browse>
29. <https://theses.hal.science/index.php?lang=en&halsid=69cqnmalntklq0c99o47aklk0>
30. <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/>
31. <https://www.canva.com/>
32. https://www.dnb.de/DE/Professionell/Services/Dissonline/dissonline_no_de.html
33. <https://doaj.org/>
34. <https://www.sciencedirect.com/>
35. <https://www.scopus.com/freelookup/form/author.uri>
36. <https://www.scribbr.com/apa-style/format/>
37. <https://www.vspu.edu.ua/>
38. <https://www.webofscience.com/wos/woscc/basic-search>

Ольга Акімова
Микита Сапогов
Яна Гапчук

Актуальні проблеми теорії та історії педагогічної науки

Навчальний посібник

Підписано до друку 25.11.24.
Формат 64x90/16. Папір офсетний.
Друк цифровий. Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 18,75. Обл.-вид. арк. 17,44.
Наклад за замовленням. Зам. № 88.

Віддруковано з оригіналів замовника.
ФОП Корзун Д.Ю.
21027, а/с 8825, м. Вінниця, вул. Келецька, 51а.
Тел.: (0432) 69–67–69, 603–000.
E-mail: info@tvoru.com.ua, <http://www.tvoru.com.ua>